

EROL TOY

EROL TOY TÜRK GERİLLA TARİHİ

TÜRK GERİLLA TARİHİ

GİRAY YAYINLARI

TÜRK GERİLLA TARİHİ

Kapak : Said Maden

**Dizgi: İpek Matbaası
Monotype tesisleri**

Baskı: Ahmet Sarı Matbaası

İstanbul 1970

Erol Toy

TÜRK GERİLLA TARİHİ

GİRAY YAYINLARI

GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri'nin eski Başkan Yardımcısı Humprey, «**Barutun icadından sonra en tehlikeli silâh, MİLLÎ KURTULUŞ SAVAŞLARIDIR,**» diyor. Oysa, milli kurtuluş savaşları, barutun icadından da çok önce, yeryüzü tarihinin tüm emperyalistleri için en tehlikeli silâh olmuştur. Bugünkü durum, bu tehlikenin devamıdır sadece...

Çünkü, milli kurtuluş savaşları, öncelikle insanlarda, insanların birey olarak bilinçlenmesiyle başlar. Özgürlüğün, bağımsızlığın tadını bir kez kendi düşüncesinde yudumlayan kişi, bunu eyleme dönüştürdüğü an, kendisi silâhlaşır. Ve bu silâh, o ulus üstüne emperyalist emellerini sürdürmek isteyenlerin tam alınına çevrilerek işler artık. Giderek çoğalır, güçlenir... Ve mutlaka, ama, mutlaka, çevrildiği düzeni yıkar. Değiştirir. Bir bireyin düşüncesinde kıvılcımlanan bağımsızlık, bireylere, bireylerden topluma, toplumlara ulaşır. Büyür, genişler... Ve silâh çoğaldıkça, emperyalist için yenilgi kaçınılmazdır. Tehlike burdadır emperyalist için. Korku burdadır...

Yeryüzü tarihini durmadan zorlayan, değiştiren, iyiye, güzele, doğruya, mutluluğa götüren bu çabalardır işte... Ve bu çabalardır ki, insanoğlunun soyluluğuna yaraşır bir aşama çizgisinde, tüm engelleri yıkarak daha bir hızla, daha bir güçle geleceğe yöneltir umutları... Geçmiş, geleceğin umutlarını kırmayacak kadar çok belge veriyor bize... Ulusların tarihinde, pek çok olayların varlığı, üstelik besliyor bile umutları... Artırıyor...

Bu araştırma, Türk tarihinin derinliklerinde parlayan böyle olayları incelemek amacıyla yazıldı. Kuşkusuz belirtmek gerekir ki, tarih yapmaya aday olan kişiler, ilkin kendi düşüncelerinde, bağımsızlığı, özgürlüğü yudumlayarak, bunu kendi toplumlarının ya da dünyanın malı haline getirmek için kendilerini adayanlardır. Çünkü, yine kuşkusuz belirtmek gerekir ki, tarihin akışı, koşulların gereği kanalını insanlardan yapar. Bu bakımdan da, olayların içinden çıkmasını başarak insanlara bu görevi yükümler. Görev sahipleri, yine olayların gereği, egemene maşalık edenlerin engellerine, çıkarıcıların bin çeşit dolaplarına karşı durabildikleri ölçüde başarıya yaklaşırlar. O çıkarıcıların, kendi gölgeleri altında ezilip yiteceğini bile bile yürüyebilenler, yıkılmadan ayakta kalanlar, tarihin kendilerine yüklediği ödevin gereğini yerine getirmiş olurlar. Ötekiler ise, karanlık dünyalarında, kötü oyuncular olarak, bir başka olayı, bir başka değeri ve genel akışı durdurmak çabasına girişirler.

Türk tarihinin geçmişine bakıldığında, bu karşıtlıkların pek bol bulunduğunu görmek mümkündür. Pek çok olay ve pek çok isim bulabiliriz. Kimi pırıl pırıl, yüz yılların ötesinden günümüze gelir. Kimi, karanlığın dibinde homurdanmasını sürdürür. Bu bakımdan, ilk bakışta şaşırtıcı da olsa, bu araştırmanın adına Türk Gerilla Tarihi diyorum.

Çünkü, bilindiği gibi gerillacılık çağımızda kullanılan bir addır. Bir savaş tekniğinin adı... Belirli bir amaç için, özgürlük ya da bağımsızlık için, bilinçlenmiş küçük grupların, yereysel olanaklardan yararlanarak büyük kitleleri yıldırma, yitirmek amacıyla uygulanan bir savaş biçimi... Ve tanımlanması, çağımızda olmuş bir direnmenin adıdır. Ama, Rutherford, Atom çekirdeği teorisiyle bu en küçük evren parçacığının yapısını açıklamadan önce de o, aynı biçimde değil miydi? Türk Gerilla Tarihi diye derinliklerden sürdürölüp getirmeye çalışılan bu incelemenin de öz açısından benzerlikleri ele alması, her halde yadırgatıcı olmalıdır.

Tarihin derinliklerinde de bu gün tanımı yapılan nicelik ve nitelikte olaylar geçmişse, başlangıç, uygulama ve sonuç benzerliğine sahipse, ad yenidir diye onları görmezlikten gelmek en azından değerbilirlikle bağdaşmaz. Bu bakımdan,

terim olarak, tanım olarak Gerilla sözcüğü ve anlamı çağımızda sürdürülen bir çeşit savaşı anlatıyorsa da, geçmişin benzer olaylarını da böyle almakta hiç bir sakınca yoktur. Tıpkı evrenin varlığından beri, Atom çekirdeğinin şeklinde olduğu gibi... Ben okuyucunun bu hoşgörüyü davranacağına inanarak, bilinebilen geçmişten bu güne uzanan gerillacıları vermeye çalıştım.

Ancak, burda şunu belirtmek gerekir ki, ülkemizde, çeşitli uluslardan örnekler alan gerilla savaşları, teknik yöntemleri, biçimleri, taktikleri konusunda halen bu savaşı yürüten en yetkili uzmanların ve önderlerin kitapları yayımlandı. Burda belirtilecek olan olaylar da, o kitaplarda yazılı olanlara benzer davranışlardır. Bireylerden topluma, gerilla savaşının gereklerine uyulduğu düzeyde ele alınmıştır olaylar. Yoksa, tüm koşullarıyla buna uyulmaksızın, salt bireyin kişisel kurtuluşu için ya da birkaç kişinin yaşamı için, aynı davranışlara başvurulmuş olsa bile, onlardan söz edilmemiştir. Çünkü onlar, gerillacı değil, eşkiyadırlar...

İşte bu açıdan, Türk tarihi içinde yukarıda belirttiğim genel çizgiler çerçevesinde, ulusunun ya da insanların kurtuluşu, yurt edinmesi için, güçlüler karşısında, küçük gruplar halinde vuruşmuş ve yenmiş kişilerden söz edeceğim. Bazen yenilir gibi olsalar, hatta savaş alanında ölseler bile, temelde ulusal kurtuluş için savaştıklarından, her zaman yenmiş, tarihe ad bırakmış olanlardan... Çünkü onlar, salt ulusal amaçla direnmeye başlamış olanlardır. Korkmadan ölümün karanlığına yürüyebilmişlerdir...

Eylemin güzelliği ordadır.

Burda bir soru akla geliyor. Bu yiğitler açısından alındığında, düşman kimdir?

Ya doğrudan, tüm gücüyle ülkenin, ulusun üstüne çöreklenmiş, (Kuvvet zoruyla), o'nu sömüren, ya da işbirlikçileri aracılığıyla sömürüyü daha yumuşak bir biçimde gerçekleştirendir. Ulusal açıdan bakıldığında böyledir bu... Dış çelişki dediğimiz ve karşı çıkmaya antiemperyalist savaş adını verdiğimiz uğraşı...

Bir de, her hangi bir dış gücün ilişkisi olmaksızın devamlı sömürenler ve sömürülenler vardır. Sınıfsal nitelik gereği sürüpgiden savaşta da aynı uygulamalara girişilebilir.

Birinci durumda, karşı güçler belirlidir. Tüm gücüyle yüklendiğinde en azından, üniformasından belirlidir. İşbirlikçileri kullandığında, biraz daha karmaşık olsa da, yine karşıdaki güç ekonomik ağları, bağlantıları açısından ayrılabilir. Ulusal kaynaklarla birleşmeyi başarmış bir düşmanı ayırmak güçlüklerine katlanmak kaydıyla, daha çok acılar çekmek gerekebilir bu durumda. Ama, hiç kuşkusuz denilebilir ki, savaşların en gücü, ikinci durumda verilenidir. Ulusal düşman ile sınıfsal düşman birleştiğinde kitlelerin varolan ulusal bilinciyle başarıya gitmek daha kolaydır. Ama, ayrıldığında ya da ayrılıyor görüldüğünde, ayrıca ekonomik bilinç gereklidir ki, büyük birikimlerle elde edilecek bir sonuçtur bu... Daha doğrusu, ulusun somutluk dileğine uymakla mümkündür.

İşte her iki durumda da, savaşı sürekli ve yokedeci bir biçimde götürmenin ilk yolu, tarih içindeki uygulama-sıyla gerillacılık olmuştur. Durum öyle gösteriyor ki, gerillacılık, bizim tarihimizde, ilk milli kurtuluş çabasıyla birlikte başlamaktadır.

Ve uygulama açısından bakıldığında, bugün yeryüzünde sürüp giden savaşlarla büyük bir ayrılığı yoktur. Yalnız, silâhlar başkadır. Tek değişiklik, tek ayırım bu olabilir. Bunun dışında, İltiş Kutluğu Kağan ile Che Guevara, Antepli Karayılan ile ölüm taburlarının başında giden Viet-Nam'lı delikanlı arasında bir ayrılık bulmak mümkün değildir.

Bunların tümü, uluslarının emperyalizmin boyun-duruğu altından kurtulması için can vermişlerdir. Hem de savaş alanında ve yanlarında on iki ilâ yirmi kişi olduğu halde... Ve yine bunlardan sonra gelenler ya da gelecekler, onların, uğrunda öldüğü ulusların kurtuluşunu sağlamışlardır. Sağlayacaklardır...

Ben bu incelemede tarih kaynaklarına bu açıdan baktım. Ve elde edebildiklerimin en çoğunu size aktarmaya çalıştım. Birinci bölümde, hattâ Anadolu'ya gelinceye değin süren bölümlerde, başvurulacak belgeler pek az. Denilebilir ki, efsanelerden öteye gitmiyor. O bakımdan, yer yer aynı havayı sürdürmek gerekti. Daha sonralarda ise göreceğiniz üzere, bulunabilecek kaynakların pek çoğuna başvuruldu.

Ve bir ilk deneme olarak, mümkün olan bilgilerin derlenmesine çalışıldı.

Bu çaba elbette yetersizdir. Elbette eksiktir. Ve elbette üzerinde çok daha fazla çalışılmasını gerektirir. O görev de, konuya ilgi duyanların üzerine olsun...

Kendi tarihimize gerçekçi bir açıdan bakılması dö neminin yenice başladığı bu yıllarda, ulusal değerlerimizin de batı koşullamasına karşı ele alınmasında bir zorunluluk vardı. Bu zorunluluk, o değerli yiğitlerin, kendi bireysel mutlulukları uğruna ya da kan içiciliklerini tatmin için değil, ulusal kurtuluşları için can vermeyi bilmelerinden geliyordu.

Elinizdeki kitap, bu zorunluluğa duyulan saygının belgesidir. Ve eksikliklerine, hatalarına karşın yayımlanmak cesaretini bu saygıdan almaktadır.

Birinci Bölüm

TARİHİN BAĞI

Tarih tarih olalı, her ulus gibi Türkler de devamlı bir savaşın içindedirler. Her zaman, değişik yerlerde ama aynı amaç için bu savaşı yürütmüşlerdir. Ve yeryüzü tarihinde hiç bir ulusun kaderinde yansımayan bir biçimde vermişlerdir bu savaşı.

Sözünü ettiğim, Milli Kurtuluş Savaşıdır. Türkler, bugün Cumhurbaşkanlığı forsunda belirtildiği üzere, tam onbeş kez milli kurtuluş ya da kuruluş savaşı vermişlerdir.

Cumhurbaşkanlığı forsunda onaltı altın yıldız vardır. Bu yıldızların her biri, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin tarihsel bakımdan bağlı olduğu kabul edilen bir eski devleti sembolize eder...

Tarih içinde gelip geçmiş ve Oğuz boyunun kurduğu kabul edilen bu devletler şunlardır; Hun İmparatorluğu, İskit İmparatorluğu, Batı Hun İmparatorluğu, Avar İmparatorluğu, Akhunlar Devleti, Karluk Devleti, Uygur İmparatorluğu, Samanoğulları Devleti, Gazneliler Devleti, Karamanlılar ve Karahanlılar Devleti, Selçuk İmparatorluğu, Herzemşah Devleti, Timur İmparatorluğu, Babür İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti...

Bu bağdır ki, değerlendirmelerimizi geniş zaman içinde yapmamızı gerektiriyor. Çünkü, genel toplum görüntüsü açısından olsun, zamanına göre bilinen dünya görüntüsü açısından olsun, bir milli kurtuluş ya da kuruluş savaşını verebilmek, değişik nedenlere ama, aynı amaca dayanır. Varolmak, bağımsız yaşamaktır bu amaç...

Burada incelemesine çalışacağım konu, bu genel çizgi içinde kalarak, gerilla tarihi ve büyük gerillacıların yaşantılarıdır. Açıktır ki, tümünü belirtmek bir ilk incelemenin sınırlarını aşar. O bakımdan, tarih içinde, yukarıdaki tarih bağı çerçevesinde, belirli örnekler vermekle yetineceğim.

Ancak, gerilla savaşlarını, gerilla önderlerini, öncelikle ulusal bağımsızlık düşüncesinden, emperyalizme karşı çık-

maktan ayrı görmeye ve göstermeye olanak yoktur. Gelişimi kimden ve nerden alırsanız alınız, bir amacı olmayan savaşçılığın değerinin de olmayacağını hemen görürsünüz. Amaçların en kutsalı da kuşku yok ki, bağımsızlıktır.

İşte bu açıdan gerillacılık, ulusal kurtuluş bilincine varan kişilerle başlar ve devam edip gider...

Kişilerle, çünkü, girişte de belirttiğim gibi, bağımsızlığın tadını kendi düşüncesinde alan önderler başlarlar savaşa... Giderek çoğalırlar... Ürerler... Ve başarırlar... Başarmışlardır... Tarih tanıktır ki, başaracaklardır da...

ASYA STEPLERİNDE EGEMENLİK SAVAŞI

Orta Asya, Türkelerin anayurdu, denir... Ama Asya, büyüklüğü ölçüsünde başka ulusların da anayurdudur. Asya'nın steplerinde, Çinliler, Hindliler, Tibetliler, Moğollar, Japonlar ve Persler, dönem dönem egemen olmuşlar ya da bunun savaşını vermişlerdir. Aynı topraklar üstünde bulunmanın o zamanki toplumları sürüklediği kaçınılmaz savaşlardır bunlar. Ne denli çekinirlerse çekinsinler birbirlerinden. Kendi ıkellekleri içinde ne denli kaçınırlarsa kaçınınsınlar üstünlük düşüncesinden. Aynı toprağın aynı ürünleriyle beslenme zorunluluğunun kavgası ister istemez toplumları birbirleriyle sürtüştürecektir. Yetinme, üleşme duyusu gelişmedikce de sürecektir bu.

Bilinen bir gerçektir ki, Doğu'nun en eski uygarlığının sahipleri Çinliler ve Türklerdir. Bu iki büyük uygarlığın, birbiriyle sürtüşmesi, çatışması ve savaşması kaçınılmazdır. Bu kaçınılmazlığın nedenleri üzerinde durmadan, özellikle Türklerin geleneksel düzenlerine kısaca bakmalıyız.

Türklerde devlet yönetimi, kendi biçimselliği içinde demokratik ve federal bir yöntemde gelişmiştir. Kurultay tarafından, gücü, bilgeliği ve soyluluğu konusunda birleşilen bir kağan seçilir. Bu kağan, Türk beylerinin başı, çerilerinin başbuğudur.

Bunun yanında, ülke genişlediği zaman, ortasından sağ eyaletler, sol eyaletler diye ikiye ayrılır. Ve Türkler,

«Sol»u uğur belledikleri için, sol eyaletlerin yönetimi, kağanın yerine geçecek olan en küçük oğul tarafından, sağ eyaletlerin yönetimi ise kardeşi ya da daha büyük oğulları tarafından yapılır.

Kağa'nın en küçük oğlunun, kendinden sonra kağan olması durumu da, durmaksızın savaş vermek zorunda olan Türklerin başında genç ve yeni bilgileri öğrenmiş kişilerin bulunmasını sağlamak içindir.

Toplum düzeni, göçebedir. Keçeden yapılma çadırlar, koyunlarının, develerinin ve atlarının beslenmesini gerektiren her yerde kuruluverir. Ancak, oba beylerinin yılda bir kez, Kağanın başkanlığında yapılan Kurultaylarda bulunması zorunludur.

Bu kurultay, savaş kararından, kağan seçimine değin, devlet için gerekli tüm kararları alır. O yıl içinde, çeşitli yararlılıklarıyla Türkler arasında ün salmış kişileri yüceltir. Daha doğrusu, Kağan'ın yüceltme kararını onaylar.

Göçebelik, devamlı bir arayış hali olduğu için, devamlı bir savaştır da... Çünkü, Türk sınırları her an aşılabilir. Kendilerinden daha az uygar olan devletler konusunda bir sorun yoktur. Ülkelerine girerler ve otağlarını kurarlar. Ama, kendileriyle eşit ya da üstün uygarlıktaki devletler söz konusu olduğunda, büyük çatışmalar çıkabilir.

Bu açıdan, düzen askerlik üzerine kurulmuştur. Ama, yukarıda da belirttiğim gibi, bu düzen ancak, büyük savaşlar söz konusu olduğu zaman geniş bir ordu biçimine dönüşür. Yoksa her oba, kendi başına bir gerilla grubu. Ve her alp, bu grubun önderidir.

Bunun yanında, ekonomik düzen ise salt taşınabilir mallar üzerindeki mülkiyet hakkına kalmıştır. Topraklar devletindir. Ve o devletin uyruğu herkes, o topraklardan eşit ölçüde yararlanır. Elbette bu eşitlik, hayvan sayısına göre değişmektedir. Ancak, federatif sistemin kağanlara getirdiği bir yönetim kurnazlığı vardır. Alplerinden, beylerinden hiç birinin ötekilerden fazla hayvan sahibi olmamasını ustaca ayarlar.

Güçlenenin devlet içinde ayrı bir devlet gibi davranmasını engellemek için, basit yollara başvururlar. Örneğin, iyi yaylaklar bulmuş, ya da başka ülkelerden mal sürmüş bir

alpin, konduğu yerde toplanlar kurultayı. Doyurup ağırlamak o alpin görevi olduğu için, Kağan payının dışında, elinde pek bir şey kalmaz...

Toplum açısından alındığında da, kadın erkek ayırımı yoktur. Herkes gerektiğinde savaşır. Hatta, çok zaman nişanlılar birbirleriyle güreşirler. Yiğitlikte kadın erkek birbiriyle yarışrlar. Ama, özellikle erkekler alp adayı olduğu için, daha güç koşullarla yetiştirilirler. Bir erkek çocuk, kan dökmedikçe ad almaz...

Aynı tarihlerde Çin Devletinin koşulları da bundan farklı değildir. Onlar da, geniş Asya otlaklarında at, koyun, domuz yetiştirmekte, göçebe bir düzeni sürdürmektedirler. Ancak, Devlet düzeni ilkin, merkeziyetçi bir yöntem göstermektedir. Ve bu merkeziyetçi yönetim Şang hanedanı sonlarına değin sürmüştür. (M.Ö. 1765 — 1027)

ÇATIŞMA KAÇINILMAZDIR

Toplum yaşantısı aynı olunca, sürtüşme ve çatışma kaçınılmazdır.

Ya Türk obaları Çin sınırlarını aşacaklardır yaylak için. Ya Çin göçebeleri Türk sınırlarını. Ve bu sınır aşma, sınırlaşma çabasının başlangıç tarihi, devletlerin varolması tarihiyle birlikte başlamaktadır.

Yoksa, daha önceki dönemlerde, obalar kendi uyumsuzluklarını, kendi güçleriyle ve yereysel olarak çözümlemektedirler...

Devletler söz konusu olup, sınırlar belirlenince, çatışma daha geniş alanda yer almaktadır. Birbirine uyan iki düzen, daha geniş toprak kazanma kavgasına girmektedir.

O zaman, çatışmalar yereysellikten çıkıp, yüzeysellik haline gelmektedir. Uyuşmalar da...

Çin toplumunun devlet düzeni tarihi, M.Ö. 1765 lere değin dayandığı halde, Türk Toplumunun en eski düzenlenmesi, M.Ö. 230'lara dayanır.

Ve Türk efsaneleri kaynaklarını, daima, Çin çatışmalarından alırlar. Zaman zaman bu iki büyük toplum, toplum düzeni açısından birbirini etkilemiştir.

Çang hanedanından sonra, Çin'de, Türk tipi toplumun kurulması kavgaları verilmiştir. Bir eyaletleşme ve bağımsız, federatif bir düzen ortaya çıkmıştır. Daha sonra bu, derebeyliğe dönüşmüş ve M.Ö. 200'lerde, yeniden ilk biçimine, Merkezîyetçiliğe dayanmıştır.

Türklerin yukarıda belirttiğim düzen içinde devletleşmesi de o tarihlere rastlamaktadır. Ve uyuşmazlıklar gibi, barış düzenini koruma da, İmparatorla, Kağan arasında bir çözüme bağlanmaktadır.

TUMAN YAGBU YA DA TEOMAN HAN

Türklerin en eski ve büyük devlet başkanı Teoman'dır. Çin sürtüşmelerinin, Türk obalarını yoketmeye yönelmesi, Türkler'de de birleşme gereğini ortaya çıkarmıştır. Çin kaynaklarına göre Tuman Yagbu, eski yazıtlarımıza göre Teoman Kağan ya da Oğuzname'nin belirttiğine göre Karahan, bu gerekliliği kendi yönetimi biçiminde gerçekleştirdi.

Ancak, ülkesini ve ulusunu sağlam bir biçimde örgütleyince, Çin İmparatoru dostluk elini uzattı o'na. Ve Türklerin eski düzene dönmelerini sağlayacak bir çabaya girişerek, kızını verdi. Belki Türkler, Çinli bir anadan olma kağanı istemezler ve yine boy boy ayrılırlardı...

Ne var ki, bunun dışında bir başka büyük hesap ve başka yürekli yiğit vardı. Daha ilk ağızda, evlenmenin sonuçlarını çok iyi hesaplayacak kadar da akıllıydı...

İşte en eski yazılı belgelerimizden ve bazı öyküleri dışında tam gerçekçe bir tarih romanı sayabileceğimiz Oğuzname, bundan öncesini de, sonrasını da bakınız nasıl açıklıyor. Ancak, Türk tarihinin Oğuz'la başlatılması, Oğuzname'nin Mete Han'dan öncesini sadece bir zorunluluk gibi vermesine neden olmaktadır. Bu yüzden, Oğuzname'ye ve anlattıklarına, bu genel çerçeve içinden bakmamız gerekiyor.

OGUZNAME EĞİTİR Kİ...

Teoman, devlet kurma çabalarında başarıya ulaşmıştır. Bu elbette bir armağanı gerektirir. Gerektirdiği için de, Oğuzname şöyle der...

«Karahan ulusunu tüzetti bilib,
Hüdânı unutup yaman iş kılıb,
İzi ruızı kıldı bir oğlan anga,
Ne kim kıssalarını ayayın sanga...» (1)

Evet, Karahan'ın yaptıkları doğru olduğundan, Tanrı bir oğlan veriyor o'na. Ve Oğuzname, bize o oğlanın yaptıklarını anlatmaya böyle başlıyor.

Bir efsane gibidir anlatılanlar. Efsane değildir, bir kaç öykü dışında. Ama, yapılanlar da gerçekten büyük işlerdir. Yenice kurulmuş ve bu kuruluşu kendi gücü, kendi bilgeliğiyle sağlamış bir Kağan'ın başta bulunduğu zamandır. Ve gelen oğul o kağana Tanrı armağanıdır.

«Bir yıl geçti oğlan ulıg koldı hoş,
Anası sözindin kalır irdi cuş,
Atası Karahan seve başladı,
Köp ilning içinde onu kaşladı...»

Bir yıl geçip, oğlan sevimli hale gelince, anası konuşması karşısında coşar, babası da onu severek, şölenler düzenler. Bu şölenlerden birinde, Oğuz töresince, daha pek küçükken kendi adını koyar Mete.

«Kim aş tarttı barça yidiler buguz,
Oğul öz adını atadı; Oğuz,
İşitgen bu sözü bari tangladı,
Oğuznung işini hamang angladı...»

Ve Mete, herkesi şaşırtan işler yaparak büyüdü. Kendi adını kendisi verdiği yetmezmiş gibi, kısa zamanda gelişti, büyüdü... Ve Oğuz töresince, yanına verilen kırk yiğitiyle savaş oyunları öğrenmeye başladı...

Bu oyunlarda öylesine yiğitlikler gösterir ki, giderek çoğalır yiğitleri.

Babası, bu arada Çin İmparatoru ile çok iyi geçinmekte ve Çin Prensesinden olan oğlunu kendi yerine geçirmenin yollarını aramaktadır. Ne var ki, Mete'nin savaş düzeni çok güçlüdür. Yiğitlerini en ağır koşullarla sınamaktadır.

Örneğin, uzun süren talim döneminden sonra, tümünün aynı hedefe ok atmasını ister. Atarlar... Aradan biraz daha zaman geçer, atına nişan aldırır. Üstünde de kendisi vardır. Ve At, kutsaldır Türklerde... Kağan ya da kağan adayı da... Her iki tabuyu da yıkma çabasıdadır Oğuz.

Alpler, yaylarını gererler, oklarını atarlar. Ve Mete'nin hayvanı ölür.

Bu, Kağanlık savaşının son hazırlığıdır. Artık alplerinden güvenlidir Mete. Babasının, Çinlilerle iyi geçinmesi, Çin Prensesiyle, Türk kanını melezleştirmesi ve bunlarla da yetinmeyip, hak bellediği kağanlığı elinden alması, barıda zaten taşırmaq üzeredir.

Tam bu sırada, Çin İmparatorunun, barışı daha güvenli bir biçimde devam ettirebilmek için, rehine istemesi ve babasının buna razı olarak Mete'yi Çin sarayına tutsak vermesi, daha bir coşturur kağan adayını.

Rehine olayının, Melez Prensi tahta geçirmek için düzenlenmiş bir oyun olduğunu öğrenen Mete, görünüşte konuk ama aslında tutuklu bulunduğu saraydan kaçar.

KURTULUŞ İÇİN

Bu kaçma olayı, tarih romanı yazarların kahramanları için çok kullandıkları duygusal nedenleri de kapsamaktadır. Mete, kurtuluş için, çevresindeki Çin cariyelerinin kalpleri de dahil, her yolu kullanır. Ve sonunda başarır kaçmayı.

Mete'nin kulağına gelenler Oğuz ülkesinde de çalkanmakta ve zaten belirli bir huzursuzluk ortamı doğmuş bulunmaktadır.

Mete, bundan yararlandı ve Alplerinin başına geçerek, babasıyla savaşa tutuştu. Teoman, gözüne giren bir okla canverdi. Oğuzeli, olduğu gibi Mete'nin demir elleri arasına geçti...

Çin İmparatoru, torununun kanını almak için çaba harcamaya başladı. Ama, Mete, olmadık yere savaş çıkarcasına, iç düzeni yıkılmaz bir biçimde geliştirmek istiyordu. Oğuz yasalarını toplayıp, kendinden sonra gelecekler için belirli kuralları saptamak amacındaydı.

Yine Oğuzname'ye göre, Çin İmparatoru doğrudan savaşa başlamayıp, nedenler aradı. Ve Mete'den atını istedi... Mete, isteği hemen yerine getirdi...

Avradını istedi ardından.

Yüce Oğuz Beyleri çevresine toplanıp, böyle bir şeyin olamayacağını söylediler. Mete, «At benimdi, dilediğime»

verebilirim. Karım ise özgür bir insan olarak, düşünüp kararını verir. Ben verdim gitti. Eğer kendisi, devlet düzeni uğruna gitmeye razı gelirse, hiç ağzımı bile açmam. Kişisel sorundur bunlar. Devleti ilgilendirmez,» diye cevapladı.

Ne var ki, Çin İmparatoru bunlarla yetinmedi.

Sınırdaki, eskiden beri uyuşmazlık konusu olan bir parça toprak vardı. O anda Türklerin elindeydi. Bu kez, orayı istedi... O zaman Kurultayı topladı Mete... «At, avrat, pusat kutsaldır. Başkasına ödünç bile verilmez. Oğuz töresi böyle yazar. Ben temelli verdim. Çünkü, devlet için, Kağanın benliği yoktur. Ne var ki, kanmadılar. Bu kez toprak istediler. Toprak ise benim değil, devletindir. Ve devletin olduğu için, tümünden kutsaldır. Ancak savaşla alınır. Madem arandılar, biz de yürüyelim bakalım,» dedi...

Yürüyüşler öylesine hızla gelişti ki, Çin İmparatoru, Oğuz korkusundan yedi harikanın birini, Çin Seddini yaptırdı. Ne var ki, bu bile önleyemedi Mete'nin akınlarını...

İLK KURTULUŞ SAVAŞI

Baştan beri Oğuzname'ye dayanarak anlattığım bu olaylar, Türk Tarihindeki İmparatorlukların ilkinin kuruluş tarihidir de... Ve Mete'nin ilkin tek başına giriştiği Çin kanını Türk egemenliğinin başından kazıma kavgası, bir yerde ulusal nitelik kazanmaktadır.

Bunun dışında, Mete için anlatılan olağanüstü olaylar dizisini de bir gözönüne getirecek olursak, Türk tarihinin ilk gerillacısı olarak bu büyük başbuğu almanın mümkün olduğu anlaşılır.

Çünkü Mete kağanlık kavgasına girmeden önce, tek başına büyük işler başarmıştır. Ama, o'nun yaptıklarını efsanenin bireyselliği içinde yapanlar da pek çoktur. Bunları yine Oğuzname'nin parçalarından çıkarıp sunmak mümkündür. Ama, çizgimiz daha genel olayları almak olduğundan, bireysel davranışlardan kaçınmak gerekir.

Teoman'la Mete'nin yaptıkları, ilk kurtuluş savaşı olarak da alınabilir. İlk bağımsızlık düşüncesinin kağanlar-arası çatışma örneği diye de nitelendirilebilir.

Yalnız, Mete'nin salt ordusu başında ve onlara dayanarak devlet yönettiği anlamına alınmamalıdır bu yazılanlar. Mete, ilkin birey olarak savaşını vermiştir. Oğuz töresine göre buna zorunludur da... Yanındaki kırk yiğitin, babasıyla savaşa tutuştuğu zaman onbin kişiye yükselmesinin nedeni budur.

Bireylerle başlayan kuruluş ya da kurtuluş savaşları, sonradan bir toplumun malı olmuş, gerillalarla yürütülen ilk vuruşmalar, yerini düzenli ordulara bırakmıştır. Bu, tarihin ilk döneminde böyledir, son döneminde de böyle olmaktadır...

Mete böyle başlamıştır. Ve göreceğiz ki, Türk tarihi içinde başka önderler de böyle başlayacaklardır...

Böyle başladığı için, düzeni sağlam kurmak istemiştir. Oğuz töresini toplamış, bir devlet düzeni kurmuştur. Oğuzname, bunu şöyle anlatır.

Mete Han, bir gün ava çıkmıştı. Su başında avlanırken, bir güzele rastladı ki, periler prensesi sanır kişi. Hemen o'nunla evlendi... Bu kızıdan üç oğlu oldu. Adını; Deniz, Dağ, Gök, koydu... Aradan zaman geçince, yine aynı su kıyısında avlanırken, bir kıza daha rastladı. Onunla da evlendi. Ve ondan da üç oğlu oldu... Adları; Yıldız, Ay, Gün, oldu...

Yaşlanınca, ülkesini oğulları arasında pay etmek üzere kurmuştu Oğuz yasasını. Onları ava gönderdi. Ayrı yerlere gittiler. Deniz, Dağ, Gök, üç altın, Yıldız, Ay, Gün, üç gümüş ok buldular. Bu yüzden, ilk üçüne Üçoklar, son üçüne Bozoklar dendi... Ve Tüm oğuz boyları, bunlardan türedi. Her birinin, dörder oğlu oldu. İşte oğuz beyleri ve bundan sonra sözünü edeceğimiz gerillacılar, hep bu boylardan geldiler...

24 OĞUZ BOYU

«Oğuz kuşağına göre, 24 oğuz boyu şunlardır:

OĞUZ

Üçok			Bozok		
Deniz	Dağ	Gök	Yıldız	Ay	Gün
<i>İğdır</i>	<i>Salur</i>	<i>Bayındır</i>	<i>Avşar</i>	<i>Yazgır</i>	<i>Kaya</i>
<i>Bükdüz</i>	<i>Alayuntlu</i>	<i>Çavdur</i>	<i>Beğitli</i>	<i>Doturga</i>	<i>Bayat</i>
<i>Yıva</i>	<i>Eymür</i>	<i>Çepni</i>	<i>Kargın</i>	<i>Töker</i>	<i>Alkaevli</i>
<i>Kınık</i>	<i>Üregir</i>	<i>Peçenek</i>	<i>Çaruklu</i>	<i>Yıparlu</i>	<i>Karaevli»(4)</i>

Bundan böyle, Türkiye Cumhuriyetine değin uzayan on altı devleti kuranlar ve uluslarını boyunduruk altından kurtaranlar tümüyle bu yirmi dört boydan çıkmıştır.

Gerekli tarih bağı, böylece, yüzeyden de olsa belirttikten sonra, ilk Milli Kurtuluş Savaşımıza ve bunu yaratan gerillacılara geçebiliriz...

ÜÇLER, YEDİLER, KIRKLAR

Tüm Milli Kurtuluş savaşlarını ilkin bir kaç kişi başlatmıştır. Çünkü, belirttiğim gibi, bağımsızlık özlemini bir kez kendi düşüncesinde yudumladı mı kişi, artık bunu sağlamak ödeviyle yükümlenmiş olur. Ancak, her zaman da egemen bunun karşısına güçle çıkmıştır. Zaten güç, egemenliğin, belirli elde toplanan egemenliğin en sağlam dayanağıdır. Bu gücün karşısında, kitlelerin, özellikle bağımsızlığını bir kez yitirmiş kitlelerin bir çırpıda karşı çıkması mümkün değildir. Mümkün olmadığı için de, ilkin bu özlemi en güçlü biçimde duyanlar eyleme geçer. Sonra çoğalır, büyürler...

Tüm Milli Kurtuluş Savaşları ilkin bir kaç kişi tarafından başlatıldığı için de, ilk savaşlar, gerilla tekniğiyle yürütülmüştür. Bir savaş tekniği olarak, ilk gerillacılık örneğini ve bilinçli bir kurtuluş çabasını bizim tarihimizde görüyoruz.

Bu, halk deyimlerimizden biri olmuş bulunan, «Üçler, Yediler, Kırklar,» cümlesidir. Bir savaş olmaya görsün. Halkımız, hemen bunları bekler. Ve kurtuluş umudunu bunlara bağlar.

Nedir bu Üçler, Yediler, Kırklar? Ve kimdirler?

Bu soruların cevabı, ilk kurtuluş savaşının nedenini ve kurtarıcıların kimliğini ortaya çıkaracaktır. Ve bin yıllardır gelişen bir inancın temeli olmakta haklılığını ispatlayacaktır.

Oğuz Han, ülkesini oğulları arasında paylaştırdıktan ve hatta Atilla, Roma'ya kan kusturduktan çok sonraları, Ortaasyada düzen bozuldu. Türkler, Çinlilerin güçleri ve hileleri karşısında, büyük Çin İmparatorluğunun uydusu oldular...

Geliniz bunu, Orhun yazıtlarından izleyelim. Ve gerisini daha sonra getirelim.

BİLGİ KAAN DER Kİ

«Atalarım Türk ülkesini öylesine sıkı tuttular, öyle bilgelikle, öyle güzel törelerle yönettiler ki, Türk ulusu bahtiyar oldu, onların ölümlerine candan ağladı. Atalarım bağımlı olan tüm yabancı uluslar, Çinliler, Tibetliler, Moğollar bile onların çağında yaşadıkları mutlu yaşamı unutmadılar. Atalarım o denli ünlü kağanlardı. Sonradan bilgisiz, kötü kağanlar Türk tahtına oturdular. Onların kötü yönetimi ve Çinlilerin hilesi yüzünden Türk ulusu zengin ülkelerini yitirdi. Türk kağanlarının yeryüzünü tutan şevketi geçmiş oldu.

Bu yüzden Çinlilere beylik eden Türk kişizadeleri köle, Türk kızları cariyeye oldu. Türk beyleri şanlı isimlerini bıraktı, Çince isimler kullanmaya başladı. Türkler Çin kağanına uydu olup, elli yıl onun acıklı ve utandırıcı yönetiminde yaşadılar.» (5)

Çinliler, türkleri öylesine egemenlikleri altına aldılar ki, yazıtta da belirtildiği, ve bir kağanın yakınması biçiminde gelişen olaylar, Türklük onuru açısından çok kırıcı, çok utandırıcıydı. Kişizadeler, uşaklığa razı olmuşlardı. Çünkü Çinliler, kendilerine uyanlara, ekonomik olanaklar sağlıyorlardı.

Oğuz devleti, başka bir deyimle, Batı Hun Devleti ayakta kalmakla birlikte, asıl bağlı olduğu büyük İmparatorluk bölünüp parçalanınca, Çinliler fırsatı kaçırmamışlardı. Göçebe olan Türkleri, Çin sınırlarını genişleterek, İmparatorlukları kapsamına almışlar ve birbirleriyle ilişkilerini kesmeyi başarmışlardı.

Boylar, ancak Çin yöneticilerinin izin verdiği yaylaklarda, konaklarda otağ kurabiliyor. Bunun karşılığında belirli bir vergi ödüyorlardı. Ama, bu Çin yönetiminin belirli kurallarla uyguladığı bir işlem olmadığı gibi, Türklerin kendi yasaları, kendi gelenekleriyle bağdaşan bir durum da değildi.

Yöneticiler istedikleri gibi düzenliyorlardı her şeyi. Türklerin tümünü silahsızlandırmışlardı. Ve tümüne, kul

işlemi uyguluyorlardı. Genellikle yaylak izni, konak yeri veriyorlardı. Ama, bunun karşılığında, tüm hizmetlerini Türk kızlarına, erkeklerine gördürüyorlardı.

Kendilerine çabucak uyan, yaşayış düzeyini bir Çinli gibi düzenleyenlere daha bol otlı yaylaklar gösteriyor, daha gür pınarların çevresinde konaklanmalarını sağlıyorlardı. Bu küçük bağışlar, kendi ülkesinde, bir başka devletin yöneticileri tarafından lütfedilen bu küçük bahşişler, bazı beyleri, Çinlilere daha bir bağlıyordu...

Ve kendi soyundan utanma, Çinliliğe özenme bu ekonomik bağla da beslenince, büsbütün çoğaldı. Çinliler, beyin yıkamada büyük başarılar elde etmeye başladılar. Ve iyice kendilerine yananlara küçük ayak hizmetleri gördürür gibi, kendi soylarını yönetme olanağı tanıldılar. Bunların baskısı, emperyalistin baskısından daha bir güçlü oldu. Daha bir acı vermeye başladı. Çünkü, efendilerine yaranmak çabasındaki araçlar, kendi soylarını daha bir eziyorlardı.

Buna dayanılmazdı. İnsan onuru, Türk soyluluğu buna katlanamazdı. Nitekim, katlanamadı da...

ÜÇLERİN BİRİNCİSİ

Çin egemenliği altına düşmüş Oğuz boylarının birinin, İlteriş derler bir başı vardı. İlkın bu karşı çıktı, bu dayanılmaz acıya... Bir başına kendilerine acı çektirenlerin karşısına dikildi. Çin emperyalizminin istediği haracı, köleyi vermedi. Ve hayvanlarını dilediği otlakta yaymak, Oğuz töresine göre obasını yönetmek kararına vardı.

Vardı ya, bunun için silâh gerekliydi. Çünkü bu kararın hemen ardından vuruşmak geliyordu. Vuruşmak ise, adamları, silâhla olurdu...

Gizliden gizliye, Çin casuslarının, görevlilerinin görmesine fırsat vermeden, kara polad öz kılıçlar döğdürdü. Kargı dalı sünüler (Mızrak) sivriltti. Tutam tutam oklar düzeltti. Cıgalı, öküz boyunuzu sertliğinde güçlü yaylar bük-türdü...

Ve İlteriş yiğidi, gelen Çin görevlisine dikildi. Dikilince yer yerinden oynadı. Kurulu düzene karşı gelmenin

hesabını sormak üzere hemen üzerine asker salındı. Oğuz töresince başa geçen, hep sonradan Oğuz'a bağlanır. İleriş de, Bumin ve İstemi Kağan soyuna bağlandı. Yine aynı soydan, İleriş'in bir kardeşi vardı. Kapağan. Bir de, her ikisinin çok güvendikleri kardeş saydıkları bir yoldaşları... Tonyukuk... İleriş'in dikiliş haberi, daha ilk kılıç çalınanda bunları da irkiltti. Ve bir'le başlayan dikiliş, gelenlerin karşısına üç ünlü yiğidi çıkardı hemen.

Ve Oğuzname, bunlara Üçler, dedi... İleriş, Kapağan, Tonyukuk... Üç er kişi ki, ayaklarına dolaşan, dirliklerine ulaşan bulunmaz. Ve bu üç kişi, bu ilk direnişten sonra, hazırlanmış silâhları, eyerlenmiş atlarıyla, vurdular çok iyi bildikleri dağlara...

Hemen dağa çıkmak bir zorunluluktur. Çünkü, kendi davranışları, bu egemenlik altından sıyrılıp çıkma çabaları ilk değildir. Daha yıl, M.S. 639'da, kendi soylarının ulularından biri, Kürşad, daha güçlü bir obayla başkaldırmıştır Çin'e. Ne var ki, egemen, haberi yağlıları aracılığıyla tam zamanında almış, Kürşad'ın obasından kimseyi komamacasıya biçmiştir.

İleriş bu yüzden, yanına aldığı kardeşi ve Tonyukuk ile, dağlara sarar hemen. Düşman, o'nu değil, o düşmanı bastıracaktır. Ve sonunda mutlaka, obasına, obalarına özgürlüğü, bağımsızlığı yudum yudum tattıracaktır.

Bu arada, kadınlara beslensin, büyüsün ve birer savaşçı olsun diye teslim ettikleri oğulları vardır. İleriş'in iki, Kapağan'ın üç tane hem de... Bunlar büyümektedirler. Elleri kılıcın kabzasını, okun sadağını kavrar kavramaz, babalarının yanına yetişirler. Dağları onlar da bilmektedirler bir iyice. Ve İleriş'in iki oğlu, Gültekin ve Bilge, amcalarının iki büyük oğlunu da, Böğü ile İnihan'ı yanlarına alıp, buluyorlar babalarını.

ÜÇ YEDİ OLUYOR

Ve eğitiyorlar ki, biz size katılmaya geldik. Bileğimiz bükülmez oldu obamızda. Kılıcımız çekilmez. Gayri tüm büyükler size savaş yaraşır dediler. Küçüğümüz Yuluğ'u da getirmek isterdik. Ama, o daha tahta kılıçta çentik aç-

mıyor. O yüzden, büyüsün istedik. Okusun bu arada... İlteriş ses etmedi. Bir oğullarına, bir yeğenlerine baktı ilkin. Sonra, kardeşine, yoldaşına göz attı. Ve savaşın güçlüklerini anlattı onlara. At üstüne bindiler mi, kapıp dağıtacaklardı sadece. Ve hem Çinlileri, hem de işbirlikçilerini yendiler durmadan. Türk boylarının tümü kurtuluncaya, obaların tümünde, sınırların teknilinde Oğuz bayrağı dalgalanuncaya değin de durmadılar. Ve önlerine kim çıkarsa vurdular. Türk, Çinli...

Çinliler, kendilerine benzemeye uğraşanların payını giderek artırdı. Yedilerle başetmenin mümkünü azaldıkça, onları kendinden saymaya başladı Ve onlar da Çinliliği daha bir benimsediler. Birlikte karşı çıkmaya başladılar İlteriş'e...

İlteriş bunun üzerine bir kural koydu. Çinlileşenleri de vuruyordu. Ve vurduğu beylerin varlığını obası çerisine dağıtıyordu. Bu durum, altı yiğitle bir iyice güçlenmiş olan İlteriş'in pusularını haber verenlerin yüreğini bir iyice ürküttü. Ama, onlar nasıl Çinli'ye casusluk ediyorsa, kendi obalarından İlteriş'e casusluk edenler çıkmaya başladı. Böylece, yeni yiğitler katıldı İlteriş'e. Oğuz'un, Mete Han'ın koyduğu töre kendiliğinden oluştu Yediler, Kırk oldular...

KIRK OLDUKTAN SONRA

Bir yiğit, kırk yoldaş buldu mu kendine, Oğuz töresince ya kağandır, ya kağan adayı. İlteriş, soyca Bumin Kağan'a çıktığına göre, hemen post derdiler. Bir büyük otağ kurup, bir araya geldiler. Ve İlteriş'i Oğuz'un başına, Göktürk geleneğince Kağan kıldılar...

Obalar daha bir birleşti. Güçlü kağanın buyruğu altında tüm ülkenin kurtuluşu için, savaşçılar yetişti. Ve yıl 682 de, Göktürk devleti, İstemi Kağan dönemindeki kadar güçlü bir devlet olarak, bağımsız bir ulusun kendi devleti olarak ortaya çıktı...

Tarihler, bir yıkılış söz konusu olmadığı için, Çin boyunduruğunu Hun devletinin devamı olan Göktürkler açısından vermezler. Ama, gerçektir ki, elli yıllık bir dönem, Asya Hun Türkleri, Çin boyunduruğu altında yaşamışlardır.

Bu Bilge Kağan'ın anlattıklarıyla belgeseldir.

İlteriş iki oğluyla başladığı kurtuluş savaşını, kardeşi, Tonyukuk ve yeğenlerinin katılmasıyla genişletmiş. Sonra kırk olunca, daha da geliştirerek, ulusunun bağımsızlığını sağlamıştır. Artık ondan sonrası, düzenli orduların savaşıdır. Ve bu savaşlarda da başarı gösterdiği için, elde ettiği bağımsızlığı korumasını bilmiştir ulus.

Ne var ki, Bilge Kağan'ın deyimiyle, Türklerin çok güç koşullar altında bulundukları o acıklı yıllarda, «Gök Tanrı, Türk'ün bu haline acıdı; Türk ulusu yok olmasın, eskisi gibi dünyanın en yüce ulusu olsun diye, Babam İlteriş Kutluğ Kağan ile anam Elbilge Hatun'u Türklere Hakan kıldı. Tanrı güç verdi. Babamın Türk ordusu kurt, Türk düşmanları koyun oldu; kurt önünden kaçan koyunlar gibi dağılıp gitti. Kağan babam doğudan batıya at koşturdu; Türk ulusunu topladı; Türk devletini diriltti...» Ama, devletin tam anlamıyla oturup yerleştiğini göremeden öldü. Hem de savaş alanında.

Yerine Kapağan Kağan geçti. Çin, bunu fırsat bildi. Yeniden saldırdı. Savaşlar, yukarıda belirttiğim gibi, artık düzenli ordular arasında yapıliyordu. Ama, bu savaşlar da yine asıl kaynağın biçiminde yürütülüyordu. 716 yılında Kapağan'ı öldürdüler. Yerine Üçlerin üçüncüsü Bilge, geçti. Kapağan'ın oğlu, ve yedilerin beşincisi, buna karşı geldi. Bilge, amcasının en küçük oğlu Yuluğ Tekin ve kardeşi ve başkumandanı Gültekin ile, başbakanı Tonyukuk yâni yedilerin üçü, Böğü'yü iki ayda ortadan kaldırdılar.

Ondan sonradır ki, iyice güçlenen devletin başı Bilge Kağan, «Ben Tanrı'ya benzer, Tanrı'dan olmuş Türk Bilge Kağan, Tanrı buyurduğu için Kağanlık tahtına oturdum. Ey ulusum, ey oğullarım! Sözlerimi iyi dinle!...

İlerde gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar tüm uluslar şimdi bana bağlıdır. Şimdiki gibi, kargaşalık olmaksızın, Türk Kağanı Ötüken'de oturursa, Türk yurduna sıkıntı olmaz. Ben Ötüken'de oturarak tek başıma yurdu yönettim. Çinlilerin altınına, gümüşüne, ipeğine, tatlı sözüne, değerli hediyesine kapılmadım. Bunlara kapılan ne kadar Türkün öldüğünü, Çin boyunduruğuna düştüğünü unutmadım.

Tanrı yardım etti. Türk Kağanı oldum. Dağılmış ulusum^u bir araya topladım. Yoksul ulusumu zengin ettim. Azalmış ulusumu çoğalttım. Atalarım Bumin Kağan'a, İstemi Kağan'a lââyık bir evlât olmaya çalıştım,» diye başladığı sözlerinin hemen ardından, daha yukarıya aldığı yakınmayı dizeliyor.

Ve güç dönemlerden gelmiş bir Kurtuluş savaşı önderinin sözleriyle bitiriyor öğütlerini...

«Ey, Türk, Oğuz beyleri!...

Üstten gök çökmedikçe, alttan yer delinmedikçe, bil ki, Türk ulusu, Türk yurdu, Türk devleti, Türk töresi bozulmaz...

Ey ölümsüz Türk ulusu! Kendine dön!...

Su gibi akıttığın kanına, dağlar gibi yığdığın kemiklerine lââyık ol!...

Ey ulusum! Bil ki, ben zengin ve parlak bir ulusa han olmadım.

Zayıf ve zavallı bir ulusun başına geçip, tahta oturdum.

Kardeşim Gültekin ve yeğenlerim İnihan'la ,Yuluğ Tekin and içtik. Babamın, amcamın yaşamlarını verdikleri ulus uğruna biz de tüm gücümüzle çalıştık.

Başına geçtiğim Türk ulusunun şan ve şevketi için gece uyumadım, gündüz oturmadım, ölesiye, bitesiyeye çalıştım. Tanrı yardım etti, bahtım yâr oldu .Öldü sanılan ulusumu dirilttim. Yoksul ulusumu zengin ettim. Türk ulusunu, tüm uluslardan üstün kıldım» (6)

Bu yazıt baştan sona şiirdir. Ama, gerçeği anlatan bir şiir. Hem de bir kurtuluş savaşı önderinin anlattığı gibi apacık. Şiiri yazan, Bilge Kağan'ın amacasının oğlu, Yuluğ Tekin'dir. Türk geçmişinin en yüce ozanlarından biri... Ama, en güçlülerinden biri de... Çünkü, bir Kurtuluş Savaşının içinden geçerek, onu yaşayarak yazıyor.

Ve yazıttaki sözler, başka milli kurtuluş savaşları önderlerinininkinin kaynağıdır. Eylem bir olunca, düşünce değişik olmuyor. Bunu, yine Türk tarihinden belgeler dizisine devam ederek göreceğiz. Ve bu sözleri, yeryüzünde bu gün sürüp giden milli kurtuluş savaşlarının önderlerin sözleriyle karşılatırırsanız, ılıklığını, tazeliğini, güzelliğini

salt bizden olduğu için değil. Gerçek olduğu için, içtenlikle duyarsınız.

Yuluğ Tekin, bunu duyduğu için, arkalarından yak-tığı ağıtlar, belki de Türk şiirinin en güzel yapıtlarıdır.

ACUN'U BIRAKANLAR

Belki de değil, mutlaka öyledir. Bir yapıtın yüz yıllar sonrasına kalabilmesi. Ve yine de tazeliğinden, içtenliğinden bir şey yitirmemesi, yüceliği için en sağlam belgedir.

Gültekin bir başbuğdur. Kağan olan kardeşinin en değerli yardımcısı, en güçlü dayanağıdır. Ve o öldüğü zaman, tüm ülkesi, kan ağlamaktadır. Çünkü, Kurtuluş Savaşı önderlerinin varlığı uluslar için, bir güven kaynağıdır. Onların birer birer tarih sahnesinden çekilişi, elbette ulusların kaderinde büyük değişiklikler yaratmaz. Ama, belirli bir karamsarlığı getirdiği de açıktır.

İşte, Gültekin için yazılanlar, bunun en eski, eskiliği oranında en yeni ve güçlü belgelerinden biridir. Birincisidir...

Alp Er Tunga öldü m?

Esiz acun kaldı mı?

zlek cn aldı mı?

Emdi yürek yırtılır...

Beğler atın argurup,

Kadgı anı turgurup,

Mengzi yüzi sargurup,

Krkm angar turtulur...»(7)

Oğuzeline yiğitliği, yüceliği ile Alp Er Tunga diye n salınıştı Gültekin... Ordularının başında, emperyalizme karşı savaşmış Türk ulusunun bayrağı haline gelmişti. Asya steplerinin bir başından bir başına, atının ayak izini bulmak mümkündü o'nun.

Ne var ki, ölüm yiğit tanımıyor.

Oğuzname'nin tüm yiğitlere olağanüstü güçler vermesi yeterli değil. O olağanüstü güçleri bileğinin hakkıyla bile almış olsa kişi, sonunda lme yeniliyor. Ve Issız acun, bir de bakıyorsunuz, ksz kalıyor...

zlek, öcünü alıyor her zaman... Bir ulusun alın yazısını değiştirmek için yola kmıştı onlar. Değiştirmişlerdi

de... Ama Özlek, bu günkü deyimiyle Felek, öcünü komuyor kimsede. Ölmez sanılan kişilere bile ulaşıyor. Ve yaratılan mitler, ölüm perisinin tırpanı önünde, yıkılıveriyor.

Önemli olan insanlar değildir.

Yiğitlikleri, güçleri ne olursa olsun... Önemli olan toplumdur. Ve topluma verdiği katkıdır o kişinin. Alp Er Tunga da, öyle bir katkıda bulundu ki ulusuna... Milli kurtuluş savaşından da öte... Ulusal bilincine kavuşturdu kardeşiyle birlikte... O kadar ki, Kapağan Kağan, gücüne dayanıp, kendine güvenip, bir Çin prensesiyle evlenmeye kalkışınca, kendi subaylarından biri tarafından öldürüldü...

Ulusal bilinç öylesine güçlenmişti Alp Er Tunga'nın başbuğluğu altında. Mete Han'ın geleneklerine sınıksı sarılmıştı ordu. Ve arasına, başına geçebileceklerden birinde bir yabancı kanı bulunacak diye, çekinmesiz «Tanrı'dan olma, Tanrı'ya benzer» kağanını yitiri vermişti...

Bu yüzden, bir karamsarlık ortamı yarattı o'nun ölümü.

Yetiştirdiği, düzenlediği ordu, güçlüydü. Bilinçliydi...

Ama, başbuğuna bağlanmıştı bütünüyle. Ve ordu ulus Türkler, her zaman hazırol durumunda bulunmanın ağıtını yakmışlardı. Orhun anıtlarından birine...

Beyler atını sürüyorlardı...

Beyler atını her zaman sürer. Oğuzelinin dört bir yanına hem de... Ama, birden durdular. Çünkü, başbuğun ölümü duyulmuştu. Ve at sürdükleri yerde, o'nun izi vardı.

Benizleri, yüzleri sarardı... Ve ağızlarından söz çıkmaz oldu... Salt yüreklerini yırtmak yeterli değildi. O büyük acıyı paylaşmak gerekiyordu. Ta yüreklerinde duyarak paylaştılar...

Göktürk kağanlığı son bulmadı. Ama, Bilge Kağan'ın da ölümüyle, giderek gevşedi. Asya Hun imparatorluğunun son devleti olma yükümünü de ardından sürükleyerek, tarihe karıştı.

Hunlar, daha kaç kez Kurtuluş Savaşı vereceklerdir. Ve kaç kez devlet kuracaklardır daha...

Biz, Tarih zincirinin halkaları arasında, bu geleceğe doğru belgelere dayanarak, yolumuza devam edelim. Ama, baştan belirttiğim gibi, Tüm Türk tarihinin baştan sona gelişmesini vermek, bir başka, bir soylu ve yüce çaba işi...

Bu inceleme, bir ilk örnek olma başarısını kazanırsa, o bile mutlu bir sonuçtur. O yüzden, Asya'nın ünlü gerillacılarından örnekler vererek, sürdürelim incelemeyi...

ASYA'NIN ÜNLÜ GERİLLALARI

Kitab-ı Dede Korkut, Oğuzname'nin bir bölümüdür. Anlattığı olaylar ve kişiler, İslâmiyetten çok önce yaşamışlardır. Ama, yazıldığı dönem, Türklerin bütünüyle İslâmiyeti kabul ettikleri zamana rastladığından. Daha doğru bir deyimle, ele geçirilen bölüm, bu dönemde yazılmış bulunduğu için, oradaki kişileri, daha İslâmiyet Peygamber'ini bulmadan önce Müslüman etmek dışında, pek çok öyküyü gerçek bir toplum yansıması olarak alabiliriz.

Örneğin, kitabın pek çok bölümünde adı geçen Bayındır Han, Mete Han'ın torunlarından biri ve Gök Han'ın oğludur. Bu durumda, Milâttan bile önce yaşamış olması çok akla yakındır. Ve kahramanlarının geleneksel tutumları, bunu yansıtmaktadır.

Ne var ki, Dede Korkut, ilk gerillacıları tüm yaşantılarıyla bize aktarmakta büyük bir başarı göstermektedir. Tepegöz bölümü dışında, ki; o da bir romancı abartması sayılabilir, bir genel toplum görünümü veren ilk romandır diyebiliriz Dede Korkut Kitabına. Gerçekçi bir roman.

Çünkü, birbirinden ayrı gibi görünen öyküler, aslında aynı kahramanların değişik tutum ve davranışlarını, ayrı açılardan vermektedir. Ve yer yer, tümü bir araya gelerek, genel kadroyu canlandırmaktadırlar.

Ayrıca, anlattıklarıyla, büyük abartmalar dışında, geçmişin bir belgesidir de... Bu geniş olanakları belirttikten sonra, izninizle, Dede Korkut'tan tarih içindeki gerillacıların olanaklarını ve durumlarını anlatan iki öyküyü buraya aktaracağım.

Bu iki olay ve kahramanları, büyük savaşlarda sarmaş dolaş olan ünlü alplerle, onların amaçlarını anlatmaktadır.

KAZILIK KOCA OĞLU YİĞENEK

«Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinde durmuş idi. Kara yerin üstüne otağını kurmuş idi. Ala sayvan gökyüzüne

aşanmış idi. Bin yerde ipek halıcası döşenmiş idi. İç Oğuz, Taş Oğuz beyleri sohbe koyulmuş, yemekte içmekte idiler.

Kazılık Koca derler bir yiğit vardı. Bayındır Han'ın veziri idi. Şarabın etkisi başına vurdu. Kaba dizi üstün çöktü, Bayındır Han'dan akın diledi. Bayındır Han destur verdi. Nereye diler isen var, dedi.

Kazılık Koca, iş görmüş yarar adam idi. Yarar kocaların yanına vardı. Kılıcı sadağıyla yola girdi. Çok dağlar, dere tepe geçti. Günlerden bir gün Düzmürd kalesine geldi. Karadeniz kıyısındaydı. Ötekiler de yanına vardı.

O Kalenin bir tekfuru vardı. Adına Arşın oğlu Direk Tekfur derlerdi. O kâfirin altmış arşın kameti vardı. Altmış batman gürz salardı. Katı muhkem yay çekerti. Kazılık Koca, kaleye yettiğinleyn cenge başladı. Pes, ol tekfur kaleden çıktı. Meydana geldi, er diler idi... Kazılık Koca, onu gördüğünleyn yel gibi yetti, yalım gibi yapıştı. Kâfirin ensesine bir kılıç vurdu. Zerre kadar kestiremedi. Nöbet, kâfire değdi. O altmış batman gürz ile Kazılık Kocayı tepere tutup çaldı. Yalan dünya başına dar oldu. Düdük gibi kan şorladı. Kazılık Koca'yı karmalayıp, tutup kaleye koydular. Yiğitleri durmayıp kaçtılar. Kazılık Koca, tamam on altı yıl hisarda tutsak oldu. Sonra, Emen derler idi bir kişi altı kez varıp hisarı alamadı.

Meğer hânım, Kazılık Koca tutsak olduğunda bir oğlancığı vardı. Bir yaşındaydı. Onbeş yaşına girdi. Yiğit oldu. Babasını öldü bilirdi. Yasak etmişlerdi. Tutsak olduğunu oğlandan sakarlardı. O oğlanın adına, Yiğenek derlerdi. Günlerden bir gün Yiğenek oturup, beylerle söyleşirken, Kara Göne Oğlu Budak ile uz düşmedi. Birbirleriyle atıştılar. Budak dedi ki, burda söz söylemek kolay. Madem erlik dilersen, gidip babanı kurtarsana. On altı yıldır tutsaktır... Yiğenek, bu haberi işitince, yüreği oynadı. Kara bağı sarıldı. Kalktı, Bayındır Han'ın önüne vardı. Yere yüz kodu ve eğitti...

Ala sabah sapa yerde dikilende ak güzel evli,
Atlas ile yapılanda gök sayvanlı,
Tavla tavla çekilende, şahbaz atlı,
Çağırılan imdat verende bol çavuşlu,
Yıkandığında yağ dökülen bol nimetli,

Kalmış yiğit arkası,
Zavallı, miskin umudu,
Türkistanın direği,
Tülü kuşun yavrusu,
Amud suyunun aslanı,
Karaçuk'un kaplanı,

Devletli han medet... Bana asker ver. Beni babamın tutsak olduğu kaleye gönder.

Bayındır Han buyurdu, Yirmi dört sancak beyi gelsin...

Önce, Demirkapı derbendinde beğ olan, kargı sünü ucunda er böğürten, kırırma yettiğinde kimsin diye sormayan, Kıyan Selçuk oğlu Deli Dünder, seninle gitsin. Aygırözler suyunda at yüzdüren, elli yedi kalenin kilidini alan, Eylik Koca oğlu Dülek Evren bile varsın. Koca burçta kayın oku eğlenmeyen, Yağrınmış oğlu İlalmış da sana katılsın. Üç kez yağı (Yabancı. Düşman.) görmese kan ağlayan Tosun oğlu Rüstem de yola düşsün. Ejderhalar ağzından adam alan Deli Evrin durmasın. Yerin bir ucundan, bir ucuna yeteyim diyen Soğan Sarı, hazırlık görsün...

Sayılmakla Oğuz erenleri tükense olmaz. Bayındır Han, yirmi dört bahadır sancak beyini Yiğenek'e yoldaşığa koştı. Beyler toplanıp, hazırlık gördüler.» (8)

Ve Yiğenek, yirmi dört yoldaşıyla yola koyuldu. Bir yüce kaleden, bir tutsağı kurtarmaya koştı. Toplandıkları yerde düş gördü. Düşünde Dede Korkut'tan güç aldı. Denizleri delip geçti. Ve bir yiğite rastladı. O yiğit dayısı Emen'miş. O'nunla söyleşti. Düzmürd kalesine babasını kurtarmaya gittiğini anlattı. Dayısı o'nu vazgeçirmek istedi. Vazgeçmedi... Baktılar Emen de yakınlarda otağ kurmuş. Düş hemen hayra yoruldu. Dayısını da aralarına aldıılar tuttular Düzmürd kalesinin yolunu...

«Meğer kâfirin adamları bunları görmüşler. Arşın oğlu Direk Tekfura hemen haber ilettiler. O kâfir dahi hemen kaleden taşra gelip, bunlara karşı durdu. Er diledi...

Kıyan Selçuk oğlu Deli Dünder, yerinden doğru fırladı. Altmış tutam sivri cıdasını koltuk altına kıştırıp, o kâfiri karşısından süseyim dedi. Süsemedi. Tekfur yakalayıp vurdu. sünüsünü çekti elinden aldı. O altmış batman gürzle Dünder'ı tepere tutup çaldı. Geniş dünya, başına dar oldu. Cins

atını döndürdü, yerine geldi. Ondan dönebilmez Dülek Evren altı kanat çomağıyla at tepip geldi. Yukarıdan aşağıya tüm gücüyle vurdu kâfire. Alamadı. Tekfur tutup elinden çomağı aldı. Onu dahi gürzle afallattı. O da cins atını döndürüp eski yerine geldi. Hânım, yirmi dört sancak beyi, tekfur elinde zebûn oldu. Sonra, Kazılık Koca oğlu Yiğenek, taze yiğitçik Yaradan'a sığındı. Koruyucuyu öğdü, yakardı.

Ve hemen o an at sürdü. Yel gibi yetti. Yalım gibi yaktı. Kafirin çığnine (omuzuna) bir kılıç vurdu. Giyimini kuşamını doğradı. Altı parmak kalınlığındaki zırhınaşırdı. Kara kanını şorlattı. Kara kanından çizmesi doldu. Kara başı bunaldı. Sıkıntıya düştü. Hemen döndü, kaleye kaçtı. Yiğenek, ardından yetti. Hisar kapısına girmişken, kara pulat öz kılıcını ensesine öyle çaldı ki, başı top gibi yere düştü. Ordan, atını döndüren Yiğenek, askeri arasına geldi.

Tutsak olan Kazılık Koca'yı salıvermişler. Çıktı geldi... Hay bey yiğitler, kâfiri kim öldürdü diye söylemiş, görelim hânım, ne söylemiş...

Devemin mayasını yüklü kodum,
Ner (erkek) midir, maya (dişi) mıdır onu bilsem,
Kara ilim koyununu yüklü kodum,
Koç mudur, koyun mudur onu bilsem,
Ala gözlü, görklü helâlimi yüklü kodum,
Erkek midir, kız mıdır onu bilsem,
Bire bey yiğitler haber bana,
Yaradanın aşkına...

Deyince, Yiğenek sözü kimseye bırakmamış. Hemen yanıtlamış. Görelim Hânım, ne söylemiş.

Kaytabanın (devenin) mayasını yüklü kodun ner oldu,
Kara ilde koyununu yüklü kodun, koç oldu,

Ala gözlü görklü helâlini yüklü kodun, aslan oldu...

Ve böyle başlayarak, babasıyla söyleşti. Sonra, öteki beyler söyleştiler. Oğlunun yiğitliğini anlattılar. Daha sonra, tümü birden Hisara üşüşüp, bir güzel yağmaladılar...

Babasıyla Yiğenek, gizli yaka tutup, sarılıştılar. İki hasret birbiriyle buluştular. Issızyerin kurdu gibi uluştular. Yağmaladıklarından, Bayındır Han'a pay ayırdılar. Ve Dede Korkut gelip, boy boyladı, soy soyladı...»

Kazılık Koca'nın davranışı, saldırgandır. Ve Dede Korkut kitabına göre, bir sarhoşluğun getirdiği saldırganlık,

başılanacak bir iş değildir. Haksızdır çünkü. Haksız yere sefere çıkmıştır. Haksız olduğu için de, on altı yıl tutsak kalarak, bunun cezasını çekmiştir.

Kazılık Koca'nın davranışı ne denli haksızsa, oğlunun ki o denli haklı ve anlamlıdır. Öyle olduğu için de, yirmi dört Oğuz yiğitinin çekip alamadığı Tekfur'u yenmek o'na düşmüştür. Teke tek vuruşmaların bir geleneği olarak, Tekfur'un çıvgara (yorarak yenme çabasına,) getirildiği düşünülse bile, er istemenin de bir geleneği vardır. Yenen yorulunca, dilediğince dinlenebilir. Ve savaş hemen o gün orda bitmeyebilir. Bu açıdan, Yiğenek, başarılı bir savaşçı, Tarih içinde belirli bir amaçla savaşa başladığı için de bir gerillacıdır. Salt bu kadar da değil... Yirmi dört kişinin, ne denli ünlü olursa olsun, bir koca kaleyi yağmalamaya çabalaması bile, bir büyük iştir. Ve az kişiyle, büyük iş başarma yönteminin bir uygulamasıdır...

Dede Korkut Kitabında, böyle olaylar pek çoktur. Haksız yere, yersiz yere savaşa kalkışanlar, hep o'nun de-yimiyle, «zebûn» olmaktadır. Ama, bir yüce amaç için meydana atılanların tümü, büyük başarılar elde etmektedirler...

Bu bilinçsizce anlatılmış bir olay değildir. Tersine, haklının, inançlının er ya da geç başaracağını örneğidir. Ve en güçlü düşmanları yenenler, henüz büyük deneylerden geçmemiş, Oğuz töresince çok zaman henüz ad bile almamış yiğitler, alp'lerdir... Bunun da bir anlamı vardır. Ve bir başka Ulusal Kurtuluş Savaşı önderinin, yaptıklarını gençlere bırakmasının nedeni, bu tarih derinliğinden süzülen bir görüştür.

Eylem, aynı kutsal amaç yörüngesinde olunca, öğretisi de aynı olmaktadır. Ve Kurtuluş savaşlarının bireyleri, önder olarak, kişi olarak, hep aynı sonuçlara varmaktadırlar.

Çünkü, yaptıkları doğrudur.

Ve doğru olan, tarih aşaması içinde, belirli bir hedefin çizgisini çekmektedir sadece. Bunun için de, eylemde nasıl birlik doğuyorsa, düşüncede de aynı birlik, kendiliğinden doğmaktadır.

Çünkü, Kurtuluş savaşlarının dönencesi aynıdır.

Bir güçlü vardır. Emperyalist... Ve öte yanda tutsaklıktan kurtulmak, kurtarılmak istenen birey ya da toplumlar...

Kurtuluşa ad koymuş, adaylığa önder olmuş kişilerin ortak davranışları yakın tarihe doğru geldikçe, sanıyorum kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Bu açıdan, Kazılık Koca oğlu Yiğenek'in davranışı ile, İlteriş'in davranışı arasındaki benzerliğe değinmekle yetineceğim şimdilik. Yalnız bir değişikliği de ayrıca belirterek. İlteriş, bir ulusu sarsmanın çabasıındaydı. Bunu başardı. Yiğenek, babasını kurtarmak için Hanından asker istedi. Amaç bir... Başarı da... Koşullar çok başka ve başkalık İlteriş adına daha bir güçlük getiriyor.

Bir ulusu toplamak. Bir amaç çevresinde savaşa sürmek en büyük güçlük. Ve bunu yapabilenler yeryüzünde o kadar az ki...

Yine de emperyalist güçleri yenmeye yetiyorlar. Başarının yüceliği de burda işte...

İkinci Bölüm

BEY'DEN İMPARATORLUĞA

Oğuz boylarının ulularından, Dukak derler bir Koca vardı ki, bu Oğuz devletinin ünlü komutanlarından biriydi. Dede Korkut'un gerçekçi romanında adı geçen yiğitler gibiydi. Yagbu'nun da en yakın adamıydı. Otağda, dilediğince davranır, dilediği yere otururdu.

«Bir gün yine bir Türk boyuna açılacak bir savaştan ötürü Yagbu ile aralarına ayrılık girdi. Demir Yalığ da denilen bu ünlü komutan, Türk Boyu üstüne sefer düzenlenmesine karşı çıktı.

Karşı çıkınca, Yagbu çok kızdı. Ağır sözler söyledi. Ve Demir Yalığ, bunun üzerinedayanamayıp, altmış batman güzüyle, Yagbunun başına vurdu. Atından aldı. Bunalttı...

Öteki Oğuz Beyleri de, Dukak'ın yanını tutunca, Hazerler üstüne yürümek isteyen Yagbu, bu isteğinden vazgeçmek zorunda kaldı. Ve ulu komutanı Demir Yalığ'la, yüz sürüşüp öpüştü. Ve barıştı...» (1)

Bu olay 875 yılında geçmişti. Ve Oğuz töresince, barışma olduktan sonra, unutulmuştu geçenler...

M.S. 900 lerde, Gök Tanrı, ünlü Oğuz Komutanının görküne kıvanç katmak istedi. O'na bir oğul verdi. Ve bu oğul, Selçuk adını aldı...

Selçuk'un serüvenine geçmeden, o dönem Oğuzeli tarihine bir bakış atalım.

İSLÂM FETİHLERİ GÜNEŞE DOĞRU YÜRÜYOR

VII. Yüzyılda, Oğuzlar, Göktürk İmparatorluğunun feodal ya da federalleri biçiminde bir düzende yaşamaktalardı. Ancak, Kuzeyde Hazer Devleti, Güneyde yine bir

Oğuz Boyunun kurup geliştirdiği ve Gökürklerin diş geçiremez olduğu Samanoğulları devleti egemenliğini kazanmış bulunuyordu.

Samanoğulları'nın yeni yeni kurulma dönemi olduğu o yıllarda, Hazerler gelişmiş, örgütlü, sağlam bir devlet biçimine dönüşmüşlerdi. Ve Oğuz'la iyi geçinmek için, önde gelen alpleri rehin olarak tutuyorlardı...

Tam bu yıllarda, yeryüzüne yeni bir din yaymanın ve Arap egemenliğini genişletmenin heyecanını duyan İřlām akıncıları, Ermenistan üstünden, Türkistan'la ilişki kurmuş ve mızraklarını, kılıçlarını Türklerin bağırlarına dayamak üzere bulunuyorlardı.

Bir Ermeni tarihçisi, bu akınların gücünü bakınız nasıl anlatıyor. «İran'ın zalim ve menfur müstebidi ve Müřlūmanların başveziri olan Mamlan, asker toplayıp, kana susamış bir ejder gibi merhametsizce Hristiyanlara karşı yürüdü. Ve her yeri mahvetmeye niyet etti...» (2)

İran sınırlarına egemenlik kurmuş olan Araplar, yeni bir sorun olarak Türklerin de karşısına ıktılar. Hazerliler, Samanoğulları, Gökürkler ya da Hunlar arasında sürüp giden egemenlik çatışmasına yeni bir gücün ağırlığı katıldı.

Doğunun zenginlikleri ve durmadan gelişen Arap İmparatorluğu, karşı güçleri bir seçime zorluyordu. Bu seçim, ya yeni dini benimseme, ya da savaşmak üstüneydi...

Ve Arap akıncıları, her ne bahasına olursa olsun, yeni güçler edinerek, Hind ve Çin hazinelerine değin uzanmayı kararlaştırmışlardı...

SELÇUK'UN SERÜVENİ

Selçuk, babası öldükten sonra, boyunun başına geçti. Yagbu'nun ordusunda zaten subaşılığa yükselmişti. Ve genç yaşına karşı, yiğitliği, bilgeliği yüzünden bu görev o'nun için bir hak sayılıyordu.

Ne var ki, kađan, o'nu da Hazerliler'e rehin olarak göndermek isteđinde bulundu. Bunun üzerine, obasına dönen Selçuk, bu buyruđa uymama kararını aldı. Karısı, ađzını açmadan, derin dūřüncelere dalan erinin bir dūđu-

mü çözmeye çabaladığını anlamıştı. Ama, bir türlü nedenini soramıyordu.

Sonunda dayanamadı. Sordu... Ve Selçuk'tan, «Ben kağana asi gelmeye karar verdim,» yanıtını aldı. Hemen destekledi kararını. Ne yaparsa, birlikte yapmaları gerektiğini söyledi. Ama, Oğuz törelerine göre, Kağan'a karşı gelen, Oğuzeli'nde barınamazdı. Barındırmazlardı...

Bunun üzerine, obasını topladı Selçuk.

Samanoğulları'nın sınırına, Cend'e gelip kondu...

Selçuk'un çevresinde yüz atlı vardı. Ve tüm serveti, 1.500 deve, 50.000 koyundan ibaretti.(3)

Daha önceden, Hazerliler'in devlet düzeni konusunda, iyi yetişmiş olan Oğuz beyleri arasında bulunan Selçuk, boyunun gelişmesi, genişlemesi sonucunda, aynı düzeni kendisi de uygulayıp, örgütlendi. Sağlam bir devletin temellerini attı.

«Oğuzlar, bu yeni yerleştikleri topraklarda başka Oğuz boylarıyla ilişki kurdular. Ama, bir türlü bu ilişkiyi sağlam temeller üstüne oturtamadılar. Devamlı bir çekişme sürüp gidiyordu. Karahanlılar ve Samanoğulları, Oğuz'da, Göktürklerin yitirdiği egemenliği alınanın kavgasındaydılar. Selçuk Boyu, bu kavgalara karıştı. Samanoğulları'nın, yerine göre de Karahanlılar'ın tarafını tuttular. Bu, bulundukları yerde barınmalarını bir iyice güçleştirdi. Ve Selçuk, 994 yılında, oğullarına devlet olmaya hazır bir örgüt bırakarak, yüz yaşını aşan yaşamını tüketti.» (4)

Selçuk'un oğlu Arslan Yagbu, boyun başına geçti. Babasının tuttuğu yoldan şaşmayarak, iki devlet arasındaki çekişmelere katıldı. 1003 savaşında, Samanoğulları'nın yanını tuttu. Ve onların güçlenmesini sağladı.

Ama, bu güçlenme, bulunduğu yerde, kendi başına bir devlet gibi eylemde bulunmaya alışmış Arslan Yagbu'nun Samanoğullarıyla çatışmasına neden oldu. Bir yanda, bir iyice güçlenmiş, oturmuş Samanoğulları... Hemen öte yanda da, Hind, Çin zenginliklerine göz dikmiş, dinlerini daha geniş bir alana yayma iştahındaki Araplar arasında sıkıştı kaldı.

Samanoğulları ile başa çıkmanın henüz güç olduğunu görünce, kendiliğinden İslâmiyeti seçti. Topladığı Kurultay

da, Arslan Yagbu'yu destekleyince tüm Selçuk boyu bir anda, Alp'likten, Gaziliğe dönüştü...

İMPARATORLUĞA DOĞRU

«Selçuk oğulları İslâmlıkla, daha önceden de ilgilenmiş bulunuyorlardı. Daha önce, Hazerler tarafını tuttuklarında dünyaya gelen üç oğlunun adını, İsrail, Mikâil ve Davud koşmuştu Bilge Selçuk.» (5)

Cend'e gelince, daha bir yakın ilişki kurdular. Karahanlılara bağlı gibi görünmekle birlikte, kendi düzenlerini yürütmekten de hiç geri kalmadılar. Ve bu bağımlılık, salt Sultan Kurultayına katılmak gibi zayıf bir ilişki biçiminde sürüp gitti. Çünkü, o dönemde Oğuzun öteki devleti Samanoğulları yıkılmıştı. Kaldı ki, Karahanlılarda da yönetim, Oğuz töresi uyarınca idi... Boylar, hatta yeni yeni gelişen şehirleşmenin getirdiği kent hanları, başlı başına özgür bir yönetim düzeni içindeydiler.

Arslan Yagbu, Selçuk'un başlattığı genişleme sürecini bir iyice hızlandırmak düşüncesindeydi. Samanoğulları'nın yıkılması, Selçukoğulları'nın, onların topraklarına göz dikmesinin nedenlerinden biriydi. Ve Karahanlılar'ın karşısında, yeni bir Oğuz devletinin kurulması sancıları başlamıştı.

Selçukoğullarına, salt Cend yöresi yetmiyordu artık. Kurdukları devlet düzeninin sağlam kurallarla işlemesi, kendilerine katılan Oğuzları bir iyice artırıyordu.

Bu güç, Karahanlıların Selçuklulara, yaptıkları pek çok işte göz yummasını sağlıyordu. Ve Selçuklular, bu göz yummadan, alabildiğine yararlanmak istiyorlardı.

Yararlanıyorlardı da...

GERİLLACI HANLAR

Selçuk'un oğulları ve torunları, ülkelerini genişletmek için, artık Gazi adını alan Alpleriyle, akın üstüne akın düzenliyorlardı.

Arslan Yagbu, merkezde, devletin yönetimi ile uğruşırken, kardeşleri İsrail, Mikâil, Davud ve oğulları Çağrı ile Tuğrul, başlarına topladıkları yirmi dörder baha-

dır sancak beyi ile, Arslan Yagbu'nun buyruğunu dinlemeyen kentlere, obalara akınlar düzenleyerek, bozuyorlardı...

Ama, onlara güç gelen bağımlılık, bu akınların hesabını vermeyi gerektiriyordu. Karahanlılar Kağanına, hesap vermek için, belirli nedenler ve inandırıcı belgeler göstermek zorundaydılar. Bunun için de, Karahanlıların bir uc beyiymiş gibi davranıyorlardı. Tam bir devlet biçiminde örgütlendikleri halde, bağımlılıklarını sürdürüyorlardı. Çünkü, yaptıkları akınlarla, Samanoğulları bölgesinde egemenliklerini kabul ettirmişlerdi.

Şimdi amaçları, bireysel savaşlardan çıkıp, ordu düzenleme durumuna girebilmektir. Ordu düzenlemek, obanın özgürlüğü ile ilintili bir durum değildi. Ya başkaldırmayı gerektiriyordu. Ya da Kağan'ın izin vermesini.

Bu yüzden, Selçuk'un oğulları ve torunları, her an bir amaç çevresinde birleşebilecek bir düzen içinde, küçük gruplar halinde sürdürüyorlardı savaş düzenini. Çağrı ve Tuğrul bey, Selçuklu İmparatorluğu'nu, bu küçük grupları birleştirip, onlara dayanarak kurmuştur. Ama, zaman yürümektedir. Arslan Yagbu, kendi başına buyruk bir düzeni, sözde bir bağımlılıkla sürdürmeye devam ederken, oğulları, Çağrı ve Tuğrul, Talas kentinin hanı Yığan Tekin Muhammed Buğra'ya bağlılıklarını bildiriyorlardı. Buğra, bunların değerli deneylerinden ve tüm Oğuzeline ün salmış yiğitliklerinden yararlanmak düşüncesiyle, kendisine sormadan düzenledikleri akınlara göz yumuyordu.

Ne var ki, yaşamı, yetmedi. O öldükten sonra, Karahan Kağanı tarafından Talas hanlığına Ali Tekin getirildi. Ali Tekin, Talas hanlığına geçer geçmez, dayandığı tek gücün Selçukoğulları olduğunu gördü. Bu yüzden, sallanmaya başlayan Karahanlılar devletinin yaratacağı etkileri benimsemedi.

1017 yılında, Harzem yöresi, Gaznelilerin eline geçince, Talas Valiliğine Altuntaş gönderildi. Ancak, o dönemin en güçlü askeri gücü olan, Selçukoğullarının gerilla gruplarına dayanan Ali Tekin, Gaznelilerle uyuşan Karahanlılara başkaldırdığı gibi, Altuntaş'ı da tanımayarak, Gazneli Mahmud'a kafa tuttu...

Mahmut, akıllıca bir davranışla, Selçukoğullarıyla savaşa girmede. Çünkü, onların savaşçı grupları, Harzemde doğup büyümüş, ün salmış yiğitlerden meydana geliyordu. Ve uyguladıkları savaş düzeni, düzenli ordunun çok üstünde olduğundan, başarı güçtü.

Bunun üzerine, Ali Tekin'le Selçuklular'ın arasını açmayı denerdi. Başardı... Selçuklular, şimdiye değin bağımlı oldukları hana, kendi ülkesinde başkaldırmak durumuna düşmek istemediler. Oğuz'un bir töresi de buydu. Başkaldıran, sınırboyuna gider, orda güçlendikten sonra merkeze egemen olurdu.

Dedeleri Selçuk da böyle yapmıştı. Çağrı ile Tuğrul da böyle yaptılar. Gazneli Mahmut'tan, Horasan'a gitme izni istediler. Mahmut, eline güçlü savaşçıların geçeceğini anlayınca, sevinçe kabul etti bu isteği...

Ancak, Selçukoğulları'nın, kendinden sonra Oğuz Devleti'nin başına geçme hazırlığı içinde olduklarını da hemen sezinlemişti. Çünkü, onların yetişme koşulları da, kendisinininkinin aynıydı. Egemen olmak için attan inmiyor, gece gündüz vuruşuyorlardı. Çevrelerindeki yirmidörder sancak beyi, en az gazileri kadar güçlü ve yiğitler. Bu yüzden çok dikkatli olmak gerekiyordu.

Horasan Valisi Arslan Cazib'e, gizlice eğitti ki, savaşlarda yetişmiş bu konuklar tekin değildir. Çok dikkatli olmalı, en küçük davranışlarına mim koymalıdır.

Fergana ve Balhan'a yerleşen Selçuklular, ilk kez gözlerini batıya çevirdiler. Bu, kendilerine yurtluk veren kağanın kuşkusunu gidermek amacıyla olduğu kadar, ekonomik güçlerini artırmak için de gerekliydi. İran ülkesine devamlı akınlar düzenliyorlardı. Üstelik İranla da yetinmeyerek, Ermenistan topraklarına da uzanmışlardı...

Urfalı Mateos Vekayinamesinde, 17 Mart 1018 tarihi başlığını taşıyan bölüm, bu akınların korkunçluğunu, biraz da efsane karıştırarak, şöyle anlatır... «Ermenistan üzerinde büyük felâketlerin dolaştığını gösterir deliller belirdi. Büyük bir ejder, ortalığı kasıp kavurdu. Gökyüzünde kanatlı yılanlar uçtu. İnsanları sokup öldürdü...»

Ve, «Kana susamış yırtıcı hayvanların ilk zuhuru böyle olmuştur. Bu zamanda Türk tesmiye edilen hunhar

millet toplanıp, Ermenistan'ın Vaspurakan eyaletine geldi. Ve Hristiyanları merhametsizce kılıçtan geçirdi...»(6)

Yenilmiş bir ulusa mensup bulunan tarihçi, ister istemez bir takım abartmalara gidecektir. Burda öyle görünür ki, Selçuklu Alpleri, atıldığında ısıklık çalan oklar kullanmışlar. Güçlü savaş teknikleriyle, kişi azınlıklarına karşın, büyük kentleri, Eyalet valilerini bir iyice ürkütmüşlerdir.

Bunun nedeni de, gerillacılığın değişmez düzenini, eski alplerin koduğu kuralları hiç değiştirmeden uygulamalarıydı. Ölmek için öldürmek... Yurt edinme savaşında olsun, milli kurtuluş savaşında olsun tutsaklık, salt kadınlar ve çocuklar için uygulanan bir lûtuftur. Onun ötesinde, temizlik tam olmalıdır ki, o küçük güçle, geniş bir alan üzerinde egemenlik kurmak mümkün olabilsin... Akıncıların uygulaması da buydu işte... Kesinlikle çevrelerinde düşman bırakmıyorlar. Baskınlarını çok ansız ve habersiz yaptıklarından, karşı tarafı ilkin korkuyla yıpratıyorlardı...

BİR KRALIN ÜZÜNTÜSÜ

Vaspurakan'da olanlar, tüm ayrıntılarıyla, o zaman Ermenistan Kralı olan Senekerim'e bir bir anlatıldı. Türk Gazilerinin ansızın baskın vermesi, karşı duranları ya da karşı durabilecek olanları tümüyle kılıçtan geçirmesi ve kalelerin muhafızlarına rastlarsa hiç aman vermeden, tam bir temizlik yapması...

Oysa, «Vire» Türklerin geleneğidir. Ve her gittikleri yerde bunu değişmez bir kural olarak uygulamışlardır. İlkin, kale ya da kent komutanına, teslim olunmasını, istedikleri baş'ı bildirirler.

Ne var ki, Gaziler ve buyruklarındakiler azdırlar. Kişi olarak azdırlar. Daha önce, Dede Korkut'un anlattıklarında gördüğümüz gibi, en çok yirmidört kişidirler... Ve sarp bir yerde kale komutanı olan, buyruğunda yüzlerce asker bulunan birinin, bu denli az savaşçı önünde vire kabul etmesi, askerlikle bağdaşamaz...

Ama, o savaşçıların tüm yaşamları savaş içinde geçmiştir... Daha başka bir deyimle, döğüşü yaşama kavramı haline getirmişlerdir. Bunları ilk kez karşılaşılan kumandan

nerden bilecek? Bilmediği için de, gülüp gececektir isteklerine...

Sonunda da, tüm batı kaynakları, Türklerin bir başka türlü savaştığından yakınacaktır tarih boyunca... Roma, ya da Perslerle Yunanlılar'ın savaş düzeni, büyük orduların, geniş alanlarda karşılaşması üzerine kurulmuştur. Türkler içinse durum hiç böyle değildir.

Böyle olmadığından da, karşısındakileri şaşırtmakta, yanıltmaktadır... Yanılttığı için, karşısında binlerce kişiyi göremiyen tanıklar, bu kez doğaüstü güçlerin saldırısından söz etmek zorunluğunu duymaktadırlar. Oysa, baştan beri izlediğimiz olaylar göstermektedir ki, ilk savaşlar çok küçük grupların vuruşmasıyla yürütülmektedir. Hattâ, bireylerin vuruşmasıyla denilebilir. Düzenli ordu, devlet düşüncesinin belirmesinden sonra meydana gelmiştir hep... Bu ister istemez böyledir... Çünkü, kitleler gücünün çevresinde toplanırlar... Salt gücünün değil, aynı zamanda egemenliği sağlamış olanın...

Bu bakımdan, Ermenistan'ın Vaspurakan Eyaletine baskın verenler de, az sayıda savaşçılardır. Ama, yenilenlerin, kendilerini haklı gösterme çabası, karşıdakileri ister istemez büyütür. Büyüttüğü için de, Senekerim'e anlatılanlar, Türklerin sürüler halinde Vaspurakan Eyaletine üşüş-tükleri yolundadır.

Devamlı bir yenilginin üzüntüsü büyük olur. Üstelik anlatılanlar, böylesine abartılırsa, üzüntü daha da artar. Ne var ki, silâhın karşısında, söz sahibi olan yine aynı araçtır. Kral ise bu aracı kullanmaktan çekinen bir kişidir anlaşılan. Türk akınlarının önünden kaçabilenler, olup biteni anlatırlar. Ve «Bunları duyan Senekerim, o kadar kederlendi ki, İÇMEDİ VE YEMEDİ... Derin düşüncelere daldı...»(7)

ERMENİSTAN BİZANSIN VİLAYETİ OLUYOR

Türklerin, Ermenistan üzerinde kazandıkları bu başarı, Horasan ellerinde bir başka oba düzeni sürdüren Çağrı Bey'i de, Tuğrul'un yanına getirdi. İki kardeş birleştikten

hemen sonra, İran'ı tümden aştılar. Azerbeycan'a girerek, Van'da Şeddadoğulları'yla birleştiler... Artık akınlarını bir iyice sıklaştırarak, yeni yurt edinme kavgası, Anadolu'da başlayacaktı

Şimdiye değin yapılan denemeler, karşılarında iyice gevşemiş bir yönetimin, güçsüzleşmiş bekçilerinden başka kimse bulunmadığını kesinleştirmişti. Akıncılar, diledikleri gibi at oynatabilirlerdi yabancı topraklarda...

Başlamış olanı sürdürmekti bu... «Tuğrulun divanında çıkan Boğı, Bugi ve Anağuzlu adlı üç adam,»(8) Ermenistanı bir baştan bir başa basmaya başladılar. Üç ayrı koldan, Alpleriyle birlikte durmaksızın akın tazeliyordu bu üç adam... Nerde, ne zaman belirecekleri hiç belli değildi... Bir korku dalgası gibi skn ediyorlar... Ortalığı kasıp kavurarak, yitiklere karışıyorlardı...

Kıyıcılıkları, güçleri öylesine büyüyüp genişledi ki, daha onların tulgası belirir belirmez, ölümün korkulu kanadı ürpertiyordu insanları... Artık, Ermenistan içinde egemen olanlar, bu üç akıncı ve alpleriydi...

Ermenistan'ın kağşamışlığı daha önceden sezilmeyen iç yönetimi, birden bocalamaya başladı. Bir çöküşün gmbrtsyd bu bocalama. Ermenistan Kralı, hiç bir yere sözünü iletemiyor, Türk akıncılarının denetiminden geçmeksizin, hiç bir davranışta bulunamıyordu.

Çünkü, her yerde söz silâha geçmişti. Bunu en iyi kullananlar da, yeni yurtluk ya da o dönemde kesinlikle bunu sezmemiş bile olsalar, yeni çapul peşinde koşanlardı. Denilebilir ki Şelçuklular'ın Anadolu egemenliğine karar vermeleri, durmaksızın kazandıkları bu başarılardan sonra olmuştur. Doğuyu kendileri için kapalı sayan Tuğrul ve Çağrı Beyler, akıncılarının toplayıp getirdikleri ganimetlerin göz kamaştıracılığı karşısında, kararlarını vermekte gecikmediler. Bundan böyle, akıncıların amacı, salt çapul değildi. Yeni bir yurt edinme, yeni bir devletin filizlenmesini sağlama amacıydı...

Böyle bir amaç, savaşıları daha bir coşturdu. Ermenistan'da iyice kağşayan yönetimi çöktürmek amacıyla, vargçlerini harcamaya başladılar. Ve sonunda, Ermenis-

tan Kralı, yurdunun yönetimini tümüyle Bizans'a bıraktı...

Sanıyordu ki, böylelikle, yurdunun düzenini sağlayabilecek. Bizans İmparatoru, bir armağan olarak o'na, daha düzenli bir eyaletin valiliğini verdi. Kendi ülkesinde düzeni sağlarsa belki yine dönebilirdi oraya... Bir umuttu bu Ermenistan Kralı için... Hep öyle kaldı...

Çünkü, Selçuklu akınları hiç bir zaman durmadı... Asya steplerindeki Selçuklular'ın tümü, haberi çoktan almıştı. Yeni yurtluklarına göç ediyorlardı durmadan. Verimli toprakların ülküsüyle, kervan kervan Selçuklular'ın buyruğuna koşuyordu Oğuzlar...

GAZNELİ MAHMUD SELÇUKLU TUĞRUL

Elde edilen ganimetler, Asya'daki Oğuzlar arasında daha bir büyütülerek yayılıyor. Yeni ve zengin ülkelerin masalımsı hayali, sürüleri, çocukları ve kadınlarıyla tüm alpleri batıya çekiyordu. Her gidenin, bir öncekinden daha ilerilere seğirtmesi, alplerin ekonomik gücünü iyice artırıyordu. Bunun yanında, hemen yeni yurtluklarda konaklanıyor, Ermenistan, giderek Türkleşiyordu...

Ne var ki, doğunun kağanı, batıda olup bitenlere kayıtsız kalamazdı. Durmadan gelişen, büyüyen bir devin homurtuları gibiydi bu kaynaşma. Ve sonunda ister istemez, kendi başına derd olacağını biliyordu. 1025 yılının başlarında, Selçuklu sorununu çözümlemek istedi Mahmud... Hiç olmazsa, tüm Selçuklular'ın birleşmelerini önlemek istedi. Bunun için de Horasan Valisi Arslan Cazib'i görevlendirdi. Sonuç başarısızlıktı vali için.

«Mahmud, Selçuklular'dan iyiden iyiye kuşkulandırmıştı. Ve buna engel olmadığı için Arslan Cazib'i azarladı. Arslan Cazib, Kağanından bu azarı işitince, güçlerini toplayıp, akından dönen Çağrı Bey'i yakalamak istedi. Fakat, yine başaramadı. Selçuk gerillaları Horasan'ı geçip, Tuğrul Bey'in yanına vardılar... Maveräünnehir o zaman Tuğrul Bey'in merkezi idi. Arslan Cazib'in bu oyunu üzerine, Selçuklular 1025'de Ali Tekin'le tekrar barıştılar. Bu durum Gazneli Mahmud'u daha bir kuşkulandırdı. O kuş-

kuyla, Karahan Kağanı Yusuf Kadir Hanla, Selçukluları ortadan kaldırmak konusunda bir anlaşmaya vardı. Bunun için de, yine Ali Tekin'le aralarını açıp, onları yasa dışı düşürmek gerekiyordu. O tarihte Arslan Yagbu, Selçuk Beyliği görevindeydi henüz...

Mahmud, Arslan'ı yanına çağırdı. Bir istekte bulunsa, kaç kişilik yardımcı güç gönderebileceğini sordu. Arslan'ın cevabı ürkütücüydü... (Selçuk obasında kaç kişi varsa o kadar.) O zaman, büyük bir kuşkuya kapılan Mahmut, otağındaki Arslan'ı tutuklattırdı. Ve Hindistan'daki Kallincer kalesine kapattırdı. Bunun üzerine, Selçukoğulları, Gaznelilerle ister istemez savaşa tutuştular.»(9)

Bundan ötesi, düzenli orduların işidir artık. Ve bizim konumuzun dışına çıkmaktadır.

BİR ALP ER DAHA KUTLUMUŞ

Selçuk oğlu Arslan Yagbu'nun küçük oğlunun adı Kutlumuş'tur... Kutlumuş, Anadolu Selçukluları'nın atası olur. O bakımdan, çok önemli bir kişidir.

Selçukoğulları, bölük bölük bölünüp, Anadolu içinde baskınlar düzenlerken, en önde gelenlerden biridir Kutlumuş. Bahadırların da en önde gelenlerindendir. Anadolu içinde, en güç yerlerin baskını, ağabeyleri tarafından, yeğenleri tarafından o'na verilmektedir. Ve Kutlumuş, çevresine topladığı bahadırlarla, bu baskınların tümünün üstesinden gelmektedir.

Diyarbakır'a kadar inmiştir.(*). Ve orayı merkez edinerek, çevresinde durmadan akın tazelemekte, beyliğini genişletmektedir. Kardeşi İbrahim de başka bir grubun başında, Ermenistan'da Selçuklu sancağını dalgalandırmaktadır.

1049 yılında Tuğrul Bey, Kutlumuş'u tüm Ermenistan'ı almakla görevlendirdi. Bunların dışında, yine Selçuk Subaşılarından Sarı Saltuk, Anunkafr ve Kıçacı, kuzey Anadolu'da at oynatıyorlardı.(10)

(*) İlk merkez yaptığı yer Dersim'dir. Onun için Dersimliler kendilerini Selçuklular'ın torunları sayarlar.

Kutlumuş, Diyarbakır'dan çıkarak, Ermenistan'ın en büyük kentlerinden Urfa'yı ele geçirmeye çalıştı. Ne var ki, Ermeni Kralı, Türk akıncı beylerinin karşısında hiç bir şey yapamayacağını anlayarak, çoktan Bizans'a sığınmıştı. Bizansın Antakya valisi Araon ve İberyaya valisi Katakolon'dan yardım istedi. Kutlumuş'un karşısına 40.000 kişilik bir orduyla çıktılar. Düzenli ordunun açıkta yakaladığı küçük birlikler, direnemedi. Ve Kutlumuş, ilk kez yenildi. Savaştan kurtarabildiği erlerle birlikte Horasan'a dönmek için, Bizans Komutanı Stephanos'tan izin istedi.

Stephanos, izin yerine, Kutlumuş'un tüm askerlerini yitirmeyi yeğledi. O'na pusu kurdu. Ne var ki, yenilgi bir- birine dayanmasını çok iyi öğrenmiş küçük birlikler üzerinde büyük bir bozgun etkisi bırakmıyordu. Bizans komutanının barış yerine, savaşı seçmesi, yenilginin acısını çıkartma fırsatını yarattı. Savaş, Kutlumuş'un başarısıyla sonuçlandı. Komutan, Horasan pazarında tutsak olarak satıldı...

Yurt edinme çabasındaki Selçukoğulları'nın yenilgiye ve yüzgeri etmeye dayanakları yoktu. Askerlik düzenleri, ölmek, ama, geri çekilmemek üzerine kurulmuştu çünkü. Yenilip geldikleri için, Tuğrul'la, Kutlumuş ve İbrahim Yinal'ın araları açıldı bu yüzden. Bu kez, Selçukoğulları, kendi aralarında savaşa tutuştular. Kutlumuş, Arabistan'a kaçtı. Ama, İbrahim, Tuğrul'a tutsak oldu. Ve sonra bağışlandı.

Asya'nın ekonomik olanaklarıyla, Harzem baskısı, Selçuklular'ı büsbütün Batı'ya sürmüştü. Batı, onlar için yeni bir yurttu. Hele, göçebe Oğuzlar uzun yıllardır şehirleştikleri için otlakları nadasa bırakılmış gördükçe, daha bir iştahlanıyorlardı. Anadolu, çiftçilikle uğraşan köylüler ve tüccarlık yapan kentlilerin ülkesiydi...

Diz boyu ot biten otlaklar, Asya stebinde, hayvanlarının ağızlarını toprağa sürttürmeye alışmış Oğuzlar için, bulunmaz bir olanaktı. O yüzden, Anadolu, mutlaka ele geçirilmesi gereken bir yerdi.

Kutlumuş, sonradan Tuğrul'la barıştı. Tekrar yanına döndü. Bahadırları arasına katıldı. Ve tekrar Anadolu üstüne salındı.

Kutlumuş, Tuğrul Bey tarafından bağışlandıktan sonra, alplerini çevresine toplayarak, tekrar Anadolu içine akınlar düzenlemeye başladı. Yanında oğulları Mansur, Süleyman Şah, Alp-İlek ve Devlet'ten başka, Selçuklu İmparatorluğu yıkıldıktan sonra, Anadolu beyliklerini kuran soyların ataları vardı. Artuk, Tutak, Afşin, Dikmeçoğlu, Tarankoğlu, Davdanoğlu, Dulkadir, Menteşe, Danişmend, Mengüçük, Sarı Saltuk, Erteni, Emir Gazi, Sukman, Balduk, Buga, Bogi, Anağuzlu, Mansur, Göktaş, gibi yirmi dört sancak beyini bunlar arasında sayabiliriz.

Bunların torunları ya da oğulları, ya daha Anadolu Selçuklular'ı döneminde, ya da Selçuklular'ın dağılmasından sonra babalarının, dedelerinin akınlar sonucu elde ettikleri yerlerde bağımsız devletler kurmuşlardır.

Anadolu Beylikleri diye adı geçen bu beylik soylularının tümü, Kutlumuş ve oğullarıyla kaleler ele geçiren, ordular bozan gazilerdir.

Ve tümü, Anadolu fethinin önde gelen gerillacılarıdır. Her biri bir başka kalenin üstüne varmış, buyruğundaki öteki alplerle başarıya ulaşmışlardır.

Bizans, yürük atlarının üstünde ansızın belirip, kaleleri ele geçiren, orduları tarafından fazla sıkıştırıldığında da elde ettikleri yükte hafif, pahada ağır ganimetlerle, tekrar Asya içlerine dönen bu gerillacılarla bir türlü başa çıkamıyordu. Şurada bir kelimenin anlamını kesinlikle belirtmek borçtur. Akıncı,-Gazi ya da Alp kelimesidir bu -Türk dilinde akıncı denilen bahadırlar, günümüz savaş tekniğinde Gerilla diye adlandırılmaktadır. O bakımdan, bu incelemenin her hangi bir yerinde, bu kelimler geçtiğinde, bu paralelliğin kurulması gerekmektedir.

Kutlumuş'un buyruğundaki akıncılar Bizans'a öylesine kan kusturuyorlardı ki, sonunda zaten sınırları kendi sınırlarına dayanmış bulunan Selçuk oğlu Tuğrul'la anlaşmaya varmak isteyen, Konstantinos Monomachos, Selçuklu merkezine elçiler gönderdi. İki devlet birbirlerini tanıdılar ve anlaştılar.

Ama, bu akıncıları bağlamıyordu.

Bir gün Kutlumuş'un oğullarından biri, öteki gün Sarı Saltuk ya da Danişmend Gazi, çevresindeki yiğitlerle, bir kalenin çevresini alıveriyordu. Bu aralarda Kutlumuş'la Tuğrul'un arası yeniden açıldı. Tarih bunu yeni bir hükümdarlık kavgası gibi gösteriyorsa da, Oğuz töresinin işleyişi, ya devleti tümüyle ele geçirmek ya da yıkıntıdan yeni bir devlet yaratmak biçiminde gelişmektedir. Salt Karahanlılar ve Gazneliler'de Göktürk devletinin yıkılışından sonra aynı boydan iki devlet kurma gibi bir durum doğmaktadır. Bir de Anadolu beylikleri döneminde... Ama, bunlarda da, Selçuk Kağanı en yüce başbuğ olarak tam anlamıyla egemendir yine.

Ve Kutlumuş, Oğuz töresince bir kez küçük kardeşinin başbuğluğunu kabul ettikten sonra buyruktan kolay çıkamaz. Çünkü yanındaki alpler ya da İslâmiyet dönemin den sonraki gaziler, Kutlumuş'un değil, Kağan'ın adamlarıdır. Bağlılıkları o'nadır. O yüzden başkaldırmak çok güçtür.

Sanıyorum ki, Kutlumuş'un Tuğrul'la arasının açılmış gibi görünmesi, hatta birbirleri üzerine yürümeleri, henüz Selçuklular'ın düzenli ordu dönemine geçememelerinden meydana gelme ve yaratma bir olaydır.

Tuğrul, düzenli ordu kurma çabalarına, 1040 yıllarında başlamıştır. Bu tarih gerçeği ve Anadolu Gazilerinin, Bizansın düzenli orduları önünde, Asya'ya doğru çekilmek zorunluğunda kalmaları, akınları bir başka düzeyde yürütmek gereğini doğurmuştur. Bu gerek, Kağan'ın gazilere söz geçirememesi olabilir ancak. Bunun için de, buyruktan çıkmış görünmeleri ya da gösterilmeleri gerekiyordu. Bu yapılmıştır. Çünkü, 1050 yıllarında Kutlumuş'a, araları açık olan Tuğrul, 1054 yılında o'nu, Mısır halifesini yola getirmeye gönderiyor.

Devlet bağımsızlığı yolunda olan bir kişi, bir başka devlet başkanının buyruğuna bu kadar kısa zamanda girmemez...

Aralarındaki bu çelişki göstermektedir ki, Selçuklular, düzenli ordu dönemine geçinceye değin, Bizans İmparatorunu oyalamak istemişlerdir. Bunda da başarıya ulaşmışlardır... Ve Kutlumuş'la buyruğundaki adını saydığımız

akıncılar, her biri için ciltler dolusu roman yazılacak kadar, yeke yeke savaşılar vermişlerdir Anadolu hisarlarında...

Buna bir delil olarak, yine o akıncılardan birinin, yaşamının özetini verelim. Bu Kutlumuş oğlu Süleymandır. Ve akınlarda pek çok ün kazandıktan sonra, 300 atlı, biraz da yaya ile Antakya'yı fethetmiştir...

Bakınız tarih ne diyor bu konuda.

«1064 yılından, 1305 yılına değin Anadolu'da buyrukları geçmiş olan Selçuklular'dan on beş sultan geldi. Birincileri, Dukakoğlu, Selçukoğlu, İsrail torunu Süleymandır. Süleyman, Kutlumuş'un oğludur. Dedesi İsrail, Gazneliler'den Sevüktekin oğlu Yeminüddev'le, Mahmud'un elinde tutsak olunca, İsrail'in oymakları, oğlu, Kutlumuş'un çevresine üşüştiler. Kutlumuş, bunların başına geçerek, öteye beriye sarkıntılık etmeye, baskınlar yapmaya başladı. Amcası oğlu, Büyük Selçuk Devletinin kurucusu Tuğrul Bey, kendisini bu sarkıntılıklarından vazgeçirmeye çalıştı. Çapul edeceksen, akın yapacaksan, düşman sınırlarına git, oralarda çalış dedi... Kutlumuş, bu öğüdü doğru buldu. Akınlarını, Bizans, Gürcü sınırlarına yapmaya başladı...»(11)

Anadolu akıncılığının başlangıcı budur. Ve tabii, Anadolu Selçuklu devletinin, daha doğrusu, Türklerin Anadolu'yu yurt edinmelerinin ilk atılımı Kutlumuş'un, ilk akınıdır...

Yıllar sonra, 300 atlıyla, bir koca kenti aldığına bakılırsa, Kutlumuş'un bu akınlara kaç kişiyle başladığı, tahmin edilebilir. Böylesine az kişiyle düşman sayılan, ki, bu düşmanlığın temelinde Bizans Emperyalizminin, Arap akıncıları ya da devletleri karşısında yeni yerler edinme, ya da yeni egemenlikler kurma çabasının bulunduğunu kabullenmek gerekiyor. Çünkü Türklerin de giderek İslâmlaşması, Hristiyanlığın Asya umutlarını bir iyice söndürmektedir. Bizans bunu önlemek için, zaman zaman büyük ordularla, Türklere ve Araplara karşı sindirme, yoketme savaşlarına çıkmıştır.

Bunun yanında, biraz sonra değineceğimiz, Halife — Türk ilişkileri ve yeni bir din edinmenin heyecanı yüzünden de, salt Hristiyan oldukları için Bizansı, Gürcüleri düşman saymış olabileceklerini, göz önünde bulundurmamız gerekir.

Nitekim, 1048 yılında, Urfa savaşına, Bizans Komutanı Liparit binlerce kişilik ordusuyla katıldı. Ve yenildi...

Benim burada belirtmek istediğim, daha önce adını saydığım yiğitlerin, çok zaman, çevrelerindeki bir kaç kişiyle, köyleri bastıkları, hisarların koruyucularıyla savaştıkları ve başarıya ulaştıklarıdır. Çünkü, öyle olmasaydı, Anadolu, Türklerin eline geçmezdi...

Bu yüzden, belirli bir amaca sahiptiler. Biraz yukarıda belirttiğim tarih tutanağı bunu açıklıkla veriyor. Kutlumuş, kendi ülkesinde, amcası oğlunun bey bulunduğu yörede çapul yapmaktaydı. O'nu, bir amaca, ve iki güçlü devlet arasında sıkışıp kalmanın sonucu, ulusal bağımsızlığı ancak başka topraklarda sağlamanın zorunlu olması yüzünden, iten, Tuğrul Beydir. Hemen, yirmi yıl kadar sonra, Sultan Tuğrul olacak kişi...

Yoksa, Türklerin, başka ulusları tutsak etmeye hakları var mıydı? Başka topraklar yerine, kendi ülkelerinde sağlasalardı bağımsızlıklarını tartışması değil... Bu bir ayrı konudur. Şovenliğin, ırkçılığın ötesinde, ayrıca tartışılır. Ama, şunu kesinlikle belirtmek gerekir ki, Selçuklular, hatta biraz sonra tüm Oğuz boyları, bağımsızlıkları için, başkalarının topraklarına gözdirmek zorundaydılar. Ve Kutlumuş, oğulları, alpleri, bu zorunluğun gereğini yerine getirdiler.

Çünkü, tartışma konusu olduğunu yazdığım durum, aynı zamanda, Bizans'ın, Ermenistan'ın ve Gürcüstan'ın o zamanki durumunu da ele almayı zorunlu kılar. Ve onların, hakedilmiş topraklar üzerinde, hakedilmiş bir yönetim altında bulunup bulunmadıklarını da araştırmaya götürür bizi...

YENİ BİR DİN YENİ BİR ÜLKE

Karahanlılar devletinin arkasından, Gazneliler devletinin de sallanmaya başlaması ve Tuğrul'un alplerinin Anadolu içinde büyük başarılar kazanması, bir yüzyıl önce, Türklerin başında, kılıç çekerek egemenlik sürmek isteyen Arapları, onların desteğine zorunlu bıraktı. Tuğrul'a Bağdat Halifesi Kaim Biemrillâh tarafından kılıç kuşandırılıp, tac giydirildi. Ve Doğu'nun Kağanı olarak ilân edildi...

Selçuklu Devletinin kuruluşu olarak, bu tarih alınır.

Daha sonra, karısı ölen Tuğrul, biraz da zorla Halife'nin kızıyla evlendi. Böylelikle, Türkler'le Araplar, kan açısından da akrabalıklar kurdular. Ve Halifeler de, Türk kağanlarının kızları ve kızkardeşleriyle evlenmeye başladılar.

Bunun dışında, silâh gücü, destek arayan Halifeler için bir imdat aracıydı. Selçuklular, Anadolu ile yetinmek niyetinde değillerdi. Hiç bir zaman, Peygamber soyundan olamayacaklarından, hiç olmazsa bu kana katkıda bulunarak, Hilafetin buyruğu altındaki yerleri de egemenlikleri altına alma yolunu tuttular.

Halife, her gittikleri yerde, başarıyla savaşan yeni bir dayanak edinmenin gücüyle, Mısır Halifesinden daha üstün bir duruma geçti. Fatımî Halifesi'nin buyruğu altındaki yerlere de hükmetmeye başladı...

Bağdat'ta yeni bir mahalle kuruldu. Türkler, bozulmaya yüz tutmuş Araplar'dan ayrı olarak, buraya yerleştirildi. Ve askerlerin, ötekilerle ilgisi kesildi.

Burada, salt Halife generallerinin adını saymakla yetineceğim. Bir de, bu düzenli ordunun temelinde de, gerillacılığın yattığını belirteceğim.

«Eşnas, İtah, Afşin, Vasıf, Ferganeli Ömer, Semerkantlı Haris, Buga, Menkur...»(12) Görüldüğü gibi, bunların tümü ya Türk adıdır, ya da Araplaşmış olsa da doğduğu ülkeyi belirterek, ad sahiplerinin Türklüklerini belgelemektedir...

YENİ BİR KURTULUŞ SAVAŞI YA DA EN BÜYÜK GERİLLA HAREKÂTI

Hristiyanlar, İslâm İmparatorluğunun elinden, Kutsal Kudüs'ü kurtarmak için bir araya geldiler. Genel görünümde, yapılacak olan din kavgasıydı. Aslında, Avrupa'nın en güç dönemleriydi o yıllar. 1096 — 1270 yılları arasında, durmaksızın tazelenerek devam edegiden bir savaş kervanı.

Salt din için değildi. Avrupa feodallerinin, toprak köleliğini katlanılmaz bir duruma getirdiği dönemlerdir. Öyle ki, Roma İmparatorluğunun mirasçısı olarak sömürmeye alıştığı doğunun zenginlikleri tümüyle elden çıkmıştır.

Bu durum, Avrupa'yı güçlü olanın yaşama olanağına sahip bulunduğu bir yer haline getirmiştir. Satınalma birimi olan altın tükenmek üzeredir. Tükenmiştir hatta, ünlü şövalyeler bile, karınlarını doyurmak için, sırtlarında Senyör'ün ağır yükünü taşıyan köylünün omuzlarına binmek zorunda kalmışlardır.

Bu yüzden, tekrar doğu zenginliklerine dikilmiştir gözler...

Selçuklular'ın, Doğu Romayı (Bizans) da verimli topraklardan sürüp atması, Avrupa'yı büsbütün dehşete düşürdü. Papa II. Urbanus, kutsal varlığını, tümüyle bir doğu seferi adına ortaya koydu... Pierre l'Ermite, başı açık, ayak yalın Avrupa'yı dolanarak, yoksulluktan bunalmış topluma, Doğu cennetinin hayalini sundu... Büyük bir heyecana kapılan kitleler, henüz sınırsallığın başında ama, dinselliğin en koyu döneminde bir de ekonomik hayallere düşünce, daha bir coştı.

Zırhlar, kılıçlar yaptırıldı.

Ve bir milyona yakın insan, ilk Haçlı ordusunu meydana getirerek, kâfir Türklerin elinden, Kutsal Kudüs ve yaşamlarını kurtarmak uğruna yollara döküldü...

1096 yılı başlarında, toplanıp yola düşen kitle, 1097 yılında, İznik'e geçmiş bulunuyordu. Kılıçarşan, Doğu illerinde iç işlerle ilgilenmekte idi. Durum kendisine bildirilince, yetti geldi. Ve 1097 yılında, İznik'te en büyük savaşlardan biri oldu...

Haçlıların gücü, Kılıçarşan'ın bir meydan savaşı sonucunda eriyip gitmesini sağlayacak kadar, olanaklıydı... Ama, İznik dayandı yine de... Gölden aldığı yardım ve besin, Kılıçarşan büyük savaşı verinceye kadar kendi başına korunmayı sağladı. Ne var ki, sonunda, su yolunu kesti Haçlılar. Ve büyük gücün önünde, Avrupalıların alıştığı biçimde savaşmak hiç akıllıca bir iş değildi...

Kılıçarşan bunu anladı...

Kendi geleneksel savaşlarına döneceklerdi.

Dedesı Kutlumuş, Atası İlteriş ne yaptıysa, o da aynını yapacaktı. Topladı komutanlarını. Topladı kendine bağlı beyliklerin yağız yiğitlerini... Ve eğitti ki, gelenlerle düzenli bir biçimde savaşmak olanaksızdır.

Çevresine toplananlar, Anadolu fethinin önde gelen kişileri ve onların oğullarıydı. Emir Çakan, Emir Tanrı Bermiş, Emir Marak, Artukoğlu İlgazi, oğulları Sökmen, Behram ve torunu Behram... Taylu Alp, ya da Danişmend Gazi oğulları İsmail, Melik Gazi, Melik Gazi'nin oğulları Mehmet, Yağıbasan, Aynüddeve, Yağan... Emir Mengü-cük, oğlu İshak, torunu Davut... Sarı Saltık, ya da Ebul-Kasım ve oğlu Ali... Tümü, bir araya geldiler...

Ve birlikte karar verdiler ki, Haçlı ordusunun karşısına çıkıp, göğüs göğüse vuruşmak yerine, ardını önünü keserek, gece baskınları düzenleyerek, ya da elde ettiği kentleri basarak, Anadolu topraklarının içinde boğmak gerektir...

Dedikleri gibi de yaptılar...

Selçuk ordusunu, küçük gruplara bölerek, buyrukları altına aldılar. Ve Anadolu içinde onların geçebileceği her yerdeki, ekinleri yaktilar... Kuyuları, sarnıçları kapattılar. Irmakları ağıladılar...

Haçlı ordusu, yiyecek ekmek, içecek su bulamıyordu. Ne zaman, nereden baskına uğrayacağını bilemiyordu. Gaziler, buyruklarındaki gruplarla, ansızın bir yerde beliri-yorlar, ve kırdıkları kadar düşmanı yitirip, yine ansızdan yitilere karışıyorlardı.

Gece, gündüz yoktu baskın için. Haçlı ordusunu bir yamaçta, bir belde kısıtırmaya görsünler, Elllerine geçirdikleri bölümünü orada tamamen yitiriyorlar, bir başka yerde tekrar vurmak için, çemberlerine düşmeden uzaklaşıyorlardı...

Buna karşın, biter tükenir gibi değildi Haçlı ordusu...

Harran'a ulaştılar.

Orda, Sökmen'in kardeşi Behram ve Oğlu, elindeki güçle, tümünü yitirdi. Buna karşın bir ucu ilerliyordu. Antakya'yı aldılar... Ne varsa yağma ettiler. Kudüs, İlgazi ve Sökmen'in elindeydi... Haçlı ordusu, Antakya'yı aldıktan sonra, bir an amacını unuttu. Zengin bir ülke, geniş bir ova bulmuştu.

Ama, Danişmendoğlu İsmail, İznik'ten bu yana hiç rahat vermiyordu onlara. Yine üstlerine üşüştü. O zamanki Selçuk yazmalarının hemen hemen tümü, Danişmendoğlu İsmail'in yiğitliğini anlat anlata bitiremez.

Ve bu olayları, bir tarihçi, şöyle yorumlar. «Yeni şartların tabii neticesi olarak, tatbik edilen siyasete, (gerillacılık savaşı ile nizâmi savaş kırması) adı verilebilir.»(13) Nizâmi savaş yorumunun yapılmasının nedeni, sanırım grupların bağımsız olmaması, bir Kağandan buyruk alıyor bulunmasıdır. Ama, Gerilla savaşlarının tümü böyle değil midir?

Bir amaç uğruna, gruplar bağımsız olarak, düşmanı yitirinceye ya da ölünceye kadar savaşmazlar mı? Tarihçinin görüşüne saygı duymak gerekir Ve o'nun yorumu öyle de olsa, Türklerin bir emperyalist güç karşısında verdikleri ilk savaş değildir bu. Ve düzenli savaş denilen, orduların karşılıklı vuruşması yerine, bütünüyle grupların vur-kaç uygulaması yapıldığına göre, tarihin en büyük gerillâ harekâtlarından biri saymak gerekir Haçlı seferlerinde Türklerin davranışlarını... Zaten, tarihçi de bunu kabul etmektedir.

İSLÂM MÜCAHİDLERİ

Bu arada, din uğruna savaşanlardan da kısaca söz etmek gerekir. Ben, bu incelememde, salt Türk Gerillacılarını ele alıyorum. Ama, konuyu buraya değin getirdikten sonra, ötekilerden de kısaca söz etmek bir zorunluluk oluyor.

Çünkü, Kılıçarslan'ın buyruğunda, Haçlılara karşı büyük ün yapan Türk Gerillacısı Danişmendoğlu İsmail, yazmalarda, Battal Gazi'nin torunlarından biri olarak belirtiliyor. Bu durum. Doğulularda, geleneksel bir davranıştır. Danişmend Gazi'nin asıl adı Taylu Alp'tir. Ne var ki, bilgeligi, dindarlığı ile ün saldıği için, asıl adını yine bir Türk adı olan Danişmend ile değiştirmiştir. Efsane burada işlemektedir. Ve Danişmend Gazi, soy olarak Battal Gazi'ye kadar çıkarılınca, oğlu da ister istemez bu Arap akıncısının soyundan gelmiş gibi görünmektedir.

Din uğruna, Bizansı devamlı huzursuz kılanlardan söz edilecek olursa, ilkin Battal Gazi düşünülmelidir. Ancak, başka dinden olanlar ya da puta tapanları İslâmiyete getirmek söz konusu oldu mu, hemen Hazreti Ali'yi belirtmek bir borç olur.

Hazreti Muhammed'in amcası oğlu ve damadı olan Ali denilebilir ki, ilk İslâm Gerillacısıdır. Ve saymakla tükenmez bireysel cenklerde bulunmuştur. Hayber Kalesi, Ejder Kalesi, Hazreti Ali ve Haramiler, v.b...

Sonraları, alabildiğine geliştirilen ve Battal Gazi ile birlikte, tüm Alevilerin yüce kahramanları haline getirilen bu iki yiğit kişinin serüvenleri, halâ daha günlük gazetelerin bitmek bilmez tefrika kaynaklarıdır.

Asıl adı Abdullah olan ve 770 yıllarında öldüğü sanılan Battal Gazi de öyle serüvenlere girmiş, tek başına öyle hisarlar almıştır ki... Hazreti Ali'nin kılıcı Zülfikâr'ın ya da atı Düldül'ün izleri, hiç gelmediği Anadolu yamaçlarındaki kalelerde bile gösterilmektedir. Ve üstelik, bu izlerin biri, bir tepenin yamacında, öteki başka bir tepenin düzündedir. Düldül, her adımında bir tepe geçmektedir çünkü. Dağların üstünden aşmakta, Zülfikâr kınından çıktığında, doksan başı bir sallayışta kesmektedir.

Halk edebiyatının bu bitmez konuları, yine de bir gerçeğe dayanmaktadır. Dede Korkutta da, Batı tarihlerinde de görüyoruz ki, Roma ile birlikte düzenli savaşlar yerini grup ya da kişi savaşlarına bırakmaktadır. Düzenli savaşlar pek seyrekler artık.

Çünkü ekonomik dönem, feodalliğe dönüşmüştür. Ve kavga Batı'da senyörler arasındadır. Aynı yıllarda Doğu Roma'da da durum Avrupa'nın benzeri olduğu için, genellikle savaşlar, bulundukları yerin sahibi görünen kişilerle, akıncılar arasında geçmektedir.

Bu yüzden, Hazreti Ali de, Battal Gazi de, bireysel savaş örnekleri olarak verilebilir. Hatta, İslâm akıncıları söz konusu edildiği zaman, salt bunlarla da yetinilmeksizin, daha pek çok ad sayılabilir...

YESÜGEY BAHADIR OĞLU TEMUÇİN

Tarihe Cengiz Han diye damga vuran büyük gerillalardan biri de Yesügey Bahadır oğlu Temuçin'dir... Değişik adlarla, ama oğulları ya da torunlarının hanlığında iki yüz yıldan fazla sürecek bir büyük İmparatorluğun temellerini atan kişidir Cengiz...

Kıyat ve Niron boylarının başkanı bulunan Yesügey Bahadır, çevresindeki boylarla savaşarak, buyruğundakileri rahat yaşatmıştı. Çinliler ve Moğollarla birlikte, Tatarları da bir iyice hırpaladığı için, kendisi ölüp de oğlu Temuçin pek küçük kalınca, oba dağıldı. Çünkü, başlarındaki yiğit güçlü olmadığından, daha önce başkanlarından acı çekmiş boyların onlara rahat vermemesi doğal bir durumdu.

Boy o zamanlar güçlü bir durumda bulunan Tayçiut boyuna katılmak istiyordu. Temuçin'in anası Ulun-öge, bu karara varanların arkalarından gitti. Ama, pek azını çevirebildi. Diğerleri gidip Tayçiutlara katıldılar.

Ulun-öge, oğlunu hep kinle büyüttü. Tayçiutları, obasını, boyunu çalmakla suçluyor ve onlardan intikam almasını istiyordu. Bu yüzden, tam bir savaşçı olarak yetişti Temuçin... O kadar ki, o zamanın tüm savaş tekniğini bildikten başka, Temuçin'in durumunu bilen Tayçiut başkanının o'nu yakalayarak boynuna dişli bir halka geçirmesine karşın yine kaçmayı başarmıştı.

Büyütölme şekli ve pek genç yaşta geçirdiği tutsaklık yaşamı, Temuçin'i hem daha güçlü kıldı. Hem de, tüm duygusal düşüncelerden uzaklaştırdı. Tek amacı vardı kaçtıktan sonra. Tüm Tayçiutlar'dan ve obasının dağılmasına neden olanlardan öc almak...

Tayçiutlar, Temuçin'in arkasını bırakmadılar. Durmadan obasını basıyor, o'nu tekrar tutsak edebilmek için, bozkırı tarıyorlardı. Bir kezinde karşılaştılar. Ağır bir şekilde yaraladılar. Ama, yakalayamadılar...

Temuçin, bundan sonra, yeke yek savaş yerine, tüm Asya'yı egemenliği altına alacak bir yol tutturdu. Giderek artırdı yoldaşlarını. Kendi geçtiği sert sınavları ordusu için de bir düzen olarak koyan Temuçin, 1206 yılına geldiğinde, tüm Moğolları ulusal bilince sahip kılıp, bir birlik çevresinde, kendi buyruğunda toplamış bulunuyordu.

O yıl topladığı büyük Kurultay, bu dokuz tuğlu Han'a, Cengiz adını verdi... Ve öylesine güçlü bir han oldu ki Cengiz, bir haberle, savaşız, Kırgızları buyruğu altına aldı... Ve Kurultay'da Moğol boylarına verdiği sözü tutmak amacıyla, Dünya İmparatorluğuna adaylığını koydu.

Buyruğu kesin, yönetimi sert, ordusu güçlüydü... Ve kendisiyle boy ölçüşebilecek iki devlet vardı Asya'da... Batı'da, Harzemşahlar, doğuda büyük Çin...

İlkin Çin sorununu çözümlemeye karar verdi.

Ve düzenli Moğol orduları, başbuğları Cengiz Han'ın buyruğuyla, Moğol sınırlarının ötelelerini çiğnemeye başladılar.

Artık bir büyük Cengiz ya da Moğol devleti vardı. Ve bu devletin Cengiz tarafından 1206 Kurultayına onaylatılmış yasaları.

Ordu, on biner kişilik (Tuman) tümenlerden meydana geliyordu. Başındaki komutanlara Tumanbay, deniliyordu. Sivil yönetim ise, daha önce belirttiğimiz Oğuz yasasındaki-nin aynı kaldı. Çünkü, Moğollarla Oğuzlar öylesine uzun zaman birbirleriyle kardeş gibi yaşamışlardı ki, törebirliği ayrılmaz bir bütün haline gelmişti.

Kaldı ki, Cengiz, bir gerçek olarak, kendini aynı zamanda Oğuzların da kağanı sayıyor ve kurultayının üyeleri arasında da Oğuz beyleri epeyce yer tutuyordu...

SELÇUKLULAR'IN SONU

Cengiz ölmeden, Oğuz yasası uyarınca, ülkesini oğulları arasında paylaştırdı. Ve Selçuklu imparatorluğunun sonunu Cengiz soyu getirdi.

Melikşah, Selçuk İmparatoru olduğu zaman, Anadolu'yu Kutlumuş oğullarına vermişti. Tarihler, Anadolu fatihi olarak Kutlumuş oğlu Süleyman Şah'ı gösterse bile, Melikşah'ın buyrultusu, Anadolu'nun, tüm Kutlumuş oğullarına ait olduğu yolundadır.

Bu feodal düzendeki imparatorlukların yönetiminde, bilinçli ve sağlam bir yoldur. Nasılsa kardeşler ya da kuzenler arasında kavgalar çıkacaktır. Ve büyük han, bu kavgalar sırasında denge unsuru olarak, buyruğunu sürdürecektir.

Haçlı seferlerine büyük bir başarıyla karşı koyan Kutlumuş torunları, İkinci Haçlı seferini yukarıda anlattığım savaş düzeniyle, yâni gerillacılıkla Anadolu içinde tamamen imha etmelerine rağmen, Cengiz soyunun karşısında dayanamadılar.

Ve Cengiz soyundan İlhanlılar, Selçuk İmparatorluğuna son verdikten başka, Anadolu Selçuklularını da yıkarak, Anadolu'nun Kutlumuş'un Gazilerinin soyları elinde beylikler dönemine geçmesini sağladılar...

Anadolu beyliklerini düşünecek olursak, bunların hep Kutlumuş ile birlikte kılıç sallamış kişilerin adlarını taşıdığını görürüz.

Üçüncü Bölüm

AŞİRETEN SON İMPARATORLUĞA

Selçuklular, Cengiz soyunun güçlü devletlerinden İlhanlıların baskısı altında dağılmadan biraz öncelere gitmek gerekiyor.

Kayı Boyundan bir aşiret Anadolu'nun verimli yaylalarına sürmüştü hayvanlarını. Bir yayladan inerken, iki ordunun birbiriyle savaşa tutuştuğunu gördü. Zayıf tarafa yardıma koştular. Ve yardım ettikleri tarafla birlikte, savaşı kazandılar.

Meğer yardım ettikleri, Anadolu'nun sahibi Selçuk-oğulları değil miymiş? Başarı kesinleşince, bu aşarite, Bizans sınırında, Söğüt denilen yeri verdi Selçuklular. Söğüt çevresi Bizans tekfurlarıyla kuşatılmış, verimli toprakları olan bir yerdi.

Aşiret buraya yerleşti.

Asya steplerinden beri, bu kavgayı vererek geliyordu. Çocuklar, savaş içinde doğuyor, büyüyor... Savaşırken ölüyorlardı...

Söğüt'e yerleşip, atlarını, develerini ve koyunlarını otlaklara saldıklarında, obalarının toplamı elliyi geçmezdi...

Ama, bunun da öncesi vardır. Kayı Boyu'nun Anadolu'daki ilk başkanı, Hüsamaddin Çoban Bey'dir... Kastamonu fatihi olarak bilinir. Selçuk Kağanı Alâeddin Keykubad'ın has adamlarındandır. Kuzey Anadolu'ya durmadan akınlar yapmışlardır. Çoban Bey'in iki yardımcısı vardır. Gündüz Alp ve Gök Alp...

Bu üç alp, Kırım Tatarlarına varıncaya dek, Selçuk Kağanının buyruğunu yerine getirir, her yerde biterlerdi... Yukarıda belirttiğim aşiret, Kastamonu dolaylarından, İç Anadolu'ya doğru inerken, başlarında bulunan Ertuğrul Gazi, işte bu alplerden, Gündüz Alp'in soyundandır. Ve babasıyla birlikte, savaşlarda bulunmuş, onun bilgeliğinden bir iyice yararlanmış bir değerli kişidir.

Ahmedî, İskendernâmesinde şöyle diyor,
Leşkerini cem idüp girdi yola,
Gündüz Alp, Ertuğrul anunla bile,
Dahi Gök Alp ü Oğuzdan çok kişi,
Olmışiydi ol yolda anun yoldaşı...

Ve aradan zaman geçip, Gündüz Alp ölünce, yerine Ertuğrul Gazi geçti... Kastamonu yaylalarından, Alâeddin Keykubad'ın yanına gitti askerini toplayarak. Çünkü o sıralarda, Alâeddin, topraklarının batı yakasında huzursuzluk çıkaran İznik Tekfuru Laskaris'e bir ders vermek istiyordu. İstanbul, Haçlıların elindeyken, İznik'te ayrı bir hükümet kurmuş olan Laskaris, Selçuk topraklarından yer edinme çabasındaydı.

Keykubad'ın asker topladığını öğrenince, Laskaris yanına Ak-Tay Tatarlarını da alarak, Alâeddin'e karşı çıktı. Osmanlıların kuruluş efsanesinde adı geçen savaş budur işte. Ve Ertuğrul Gazi, zayıfa yardım amacıyla değil, Hanın buyruğuyla katılmıştır o savaşa. Ne var ki Oğuz geleneği, tarih yazarlarını her zaman, efsane türetmeye götürmüştür.

Savaş günlerce sürdü. Ve Laskaris'le, Tatarlar perişan oldular. Alâeddinle birlikte, Ertuğrul da Karacahisar'ı günlerce sardılar. Öncü güçlerin başında bulunan Ertuğrul, yendiklerini İnegöl'e kadar kovaladığında elde ettiği değerli malları, sultana sundu.

İlhanlı baskısının alabildiğine arttığı dönem, bu günlere rastlamaktadır. Ve Alâeddin, Doğudaki bu büyük tehkileye kendisi karşı giderken, Batı'nın bekçiliğine Ertuğrul'u bıraktı. Karacahisar'ı alan Ertuğrul, burdan Söğüt üstüne yürüdü. Zaptetti... Aldığı esir ve ganimeti yine Kağana gönderdi... Bunun karşılığında da, Söğüt'ü kışlak, Domanıç ve Ermeni Dağları'nı da, yaylak olarak aldı...

Bir küçük aşiretin çıkarabileceği alp sayısı belirlidir. Ama Kastamonu yaylalarından bu yana savaş içinde pişmiş olan bu kişiler, o dönemin en güçlü yiğitleridir de... Ertuğrul'un, Savcı, Gündüz ve Osman adındaki üç oğuluyla birlikte, Oğuz yasasınca yirmi dördü dolduruyordu Sancak beyleri...

1281 yılında, 92 yaşında öldüğü zaman, oğullarına 3.000 Km2 genişliğinde bir yurt ve Akçakoca, Konguralp, Turgut Alp, Saltuk Alp, Hasan Alp, Abdurrahman Gazi, Samsa Çavuş, Sülemiş Çavuş, Aygut Alp, Akbaş, Mahmut Alp, Karaoğlu, Karamürsel, Kara Teke, Şeyh Mahmut, Targal, Karatekin, Bayhoca, Aktimur, Aydoğdu. Kara Ali ve Hacı İl Bey gibi büyük akıncılar bırakıyordu.

Oğuz töresince, boyun başına en küçük oğlan geçti... Osman...

Bayhoca, Aktimur ve Aydoğdu, Osman Gazi'nin yeğenleriydiler. Daha babası zamanında, Osman'ın yönetimine alışmışlardı. Ertuğrul Gazi, yaşlandığı için, büyük olaylar dışında, akınların önderliğini Osman'a bırakırdı. Salt o kadar da değil, Aynı zamanda, Boy yönetimi için bir danışman gibi de kullanırdı o'nu...

Bu yüzden, her biri bir orduya bedel bahadırların tümü, Osman'ın çevresinde birleştiler...

İnegöl, Kayı Boyunun kışlak ve yaylaklarının yolu üstündeydi. Yazbahar ayları başlarken göç kervanı tutuldu mu, ilkin İnegöl Tekfur'unun payı ayrılırdı... Toprakbastı karşılığında, malın belirli bir oranı, Tekfur'a giderdi... Kış başlangıcı, yaylaları soğuttuğu zaman da öyle... Yeni bir geçiş izni yeni bir toprakbastı karşılığı...

BASIP GEÇMEK GEREK

Bu pay, giderek artıyordu. Ertuğrul Gazi'nin ölümü duyulduktan sonra, daha bir çoğalmaya başladı. Ödenecek geçiş hakkı, arttıkça, kocalar, alpler söylenmeye başladılar. Bu böyle yürümez, yol bizim olmalı, diye...

Onlar söylendiğinde, yağı durur mu? Hemen haber uçurdu Tekfur'a... Bilmiş olsan ki, Osman, geçiş hakkı ödememek için İnegöl'ü almakta kararlıdır.

Daha Ertuğrul zamanında bir kez kaptırdıklarını iyi bilen Tekfur, pusuya yattı. Çünkü, biliyordu ki, eğer pusuda götüremezse Osman'ı, hali bitiktir. Yanındaki kocaların, alplerin her biri, yol kesip hisar almakta, üstüne bulunmaz kişilerdir. Bir kez, yitiremedi mi tümünü birden, İnegöl elden gitti demektir.

Yine obalar bozulup, kervan düzüldüğünde, geçişin bir erle kola indiği bir yerde, pusu kurdu Tekfur... Osman, durumdan geç haber adı... Kervan yola düzülmüş, bir ucu pusu yerine varmıştı bile...

Hemen arkadan dolandı. Pusuculara, pusuyla karşı durmak istedi. Ama, olmadı... Kervana öncülük eden Bay hoca'yı kaptırdı ölümün eline. Hemen karşılık verdi geri çekilip, İnegöl yakınlarındaki gözetleme hisarlarından birine, Turgut Alp'le Samsa Çavuş'u gönderdi.

Gecenin karanlık bir döneminde, kalenin çevresinde beliren iki gölge, kendilerini sezinletmeden, dolandılar yöreyi, Nöbetçilerin uyukladığı bir zamanı seçip, hisara tırmandılar. Ve salt ikisi, içeride ne kadar muhafız varsa, tümünü doğradılar... Bir Bayhoca'nın diyetiydi bu...

Tekfur bunun üzerine, daha bir kuşkuya kapıldı. İki kişinin hisar basması, o günler için korku verici bir durum doğuruyordu. Ve salt çevresindeki ünlü kocalar yirmi kişiden çoktur. Hemen bir çaresine bakmak gerek.

İnegöl Tekfuru, Karacahisar Tekfuruyla birleşti. Osman'ın üstüne yürüdüler. İki tarafın askerleri, beş yüzü bulmuyordu. Osman'ın kardeşi Savcı, savaş sırasında öldü. Babasının yanına gömüldü.

Bunun karşılığında Osman, salt alplerini yanına alarak, İnegöl'e bir baskın düzenledi. Tekfur'u öldürdü... Ve elde ettiği pek çok esir ve ganimetle geri döndü.

Osman, kendisi merkezde kalarak, oğlu Orhan ve Alâeddin'i de alplerinin yanına verip, gece gündüz akınlar yaptırıyordu. Akçakoca, Kongur Alp, Turgut Alp ve Sarı Saltuk deniz yönünü üstlerine almışlardı.

Hasan Alp, Abdurrahman Gazi, Samsa Çavuş'la Sülemiş Çavuş, daha Ertuğrul Gazi zamanında çok iyi bildikleri, kuzey-doğu yönünü...

Aykut, Akbaş, Mahmut Alp'le Karaoğlan ise, yaylaya giden yol üstündeki tekfurularla, hisarların yokedilmesini ve o toprakların Kayı boyuna alınmasını sağlama kavgasındaydılar.

Karamürsel, Kara Teke, Şeyh Mahmut, Targal ve Karatekin de, Marmara akıncılarının yan boyundan, Bursa'ya yönelmişlerdi...

Osman Gazi'nin büyük oğlu Alâeddin ve küçüğü Orhan, zaman zaman akındaki bir alpin yanına girerek, savaşıyorlardı. Her yerde atlarının izini bırakıp, her tarafta adlarını ünletiyorlardı...

Büyük hisarlara dayandıkları zaman, Osman Gazi de at sürüp yetişiyordu. Ve tüm alpler ancak öyle günlerde birleşiyordu.

Yoksa, durum, daha başta da anlattığım gibi, ikişer, dörder kişilik ekipler halinde bölünüp, ilkin gözetleme hisarlarını ele geçirdikten sonra, kentleri basıyor, elde ettikleriyle, bey yanına dönüyorlardı.

Osman, düzeni çok iyi kurmuştu. Akıncılarını, öylesine örgütlemişti ki, o iki ya da dört kişilik gerilla grupları, yaptıkları iş açısından, büyük ve düzenli ordular gibi göze görünüyorlardı.

Tekfur, bu büyük tehlike karşısında birleşme kararına vardılar. Osman'ı yitirmek gerekirdi. Osman bir kez yiterse, alpler, tüm yiğitliklerine karşın, aynı örgütlü savaş sürdüremezlerdi.

Dost görünüp, Yarhisar Tekfuruyla, Bilecek Tekfuru bir düğün düzenlediler. Bu düğünde, Osman'ı zehirleyip yitireceklerdi. Osman durumdan haber aldı. Gerillacılığın en önemli yanlarından biri de, olupbitenin hemen öğrenmesidir. Çünkü, savaş yeriyle öylesine iç içe, öylesine her an hazırlıklı yaşamak zorundadır ki...

Yarhisar Tekfuru'nun güzel kızı, Bilecik Tekfuru'nun oğluyla evlenecekti. Ne var ki, Osman'ın oğlu, Orhan Gazi de aynı kıza göz koymuştu.(1)

Pusu haberi gelince, iyi hazırlandı Osman. Armağan yerine, alplerini sardı develere. Ve düğün yüzünden, muhafızsız kalmış Yarhisarı bastı. Tekfur'u öldürdü. Kızı da alıp, Nilüfer adıyla, Orhan'a verdi...

Akıncılar, her gittikleri yeri ele geçiriyorlar, Kayı boyunun topraklarını alabildiğine genişletiyorlardı. Aldıkları kentin, sahibi oldukları için, giderek yeni kentleri kendi buyruklarına katıyorlardı.

AKINCILARIN BEYLİKLERİ

Buna bir örnek göstermek gerekirse, şöyle belirtebilirim.

Şimdi Sultanönü denilen yeri, Orhan kendi bilek gücüyle almıştı. Orası, o'na verildi. Gündüz Bey, Eskişehir'i zaptetti. Ve Eskişehir Beyi oldu. Yarhisar pususunu Hasan Alp düzenlemişti. Gündüz Alp'in yoldaşlarından Aykut Alp, Eskişehir'de durmayıp, İnönü'nü aldı. Turgut Alp'se baskından sonra, İnegöl'ü Kayı topraklarına katmaya andiçmişti. Kattı da...

Yeni kentler elde edilince, göçebelik sorununu da çözmek gerekiyordu. Alpler, gaziler akından döndüğünde, Kurultay toplandı. Kurultay'ın gündemindeki sorun göçebeliğin devam edip, etmemesiydi...

Osman'ın amcası Dünder, Oğuz düzeni bozuluyor diye karşı çıktı. Başkanlığı ele geçirmek için çabalara girişti. Ve Osman'ın yaptıklarından, kurduğu örgütten memnun olan Alplerle Gazilerin o'na arka çıkması sonucu, Dünder yaşamını yitirdi.

Dünder sorunu çözümlendikten sonra, akıncılar tekrar dağıldılar. Artık Osman, tek beydi. Ve tümü buyruğu ondan alıyordu. Ama, akıncılık töresi uyarınca da, her biri durmadan ilerliyor, Osman'ın belirlediği hedeflere doğru at koşturuyorlardı.

Orhan, Sultanönü'nde fazla kalmadı. Bir an önce denize ulaşmak amacındaydı. Mudanya'yı zaptetti. Hemen ardından, Kongur Alp, Akyazı'yı bastı. Ve Osman'ın tuğunu dikti. Akçakoca, İzmit hisarında, Oğuz Tuğu'nu sallandırmanın muştusunu yolladı Osman'a. Samsa Çavuş, durmadan İznik'i zorlamaya başladı.

Kara Ali, Akhisar'ı çoktan almıştı.

BURSA AKINLARI

Osman Gazi'nin akıncıları, Bizans'ın içine bir bıçak gibi saplanmışlardı. Artık sıra Bursa'ya gelmişti. Çünkü, Akhisar'dan, Mudanya'ya, çevresini tümüyle ele geçirmişti ünlü gerillacılar. Ve bu çevrede, yeni bir devletin temellerini atmışlardı.

Bursa'nın, dışarıyla ilişkisini kesmek ve kentliyi aç bırakarak teslim olmaya zorunlu kılmak için, çevrede hisar-

lar yaptılar. Kaplıca yanındaki hisara Aktimur, dağ yöresindeki hisara Balabancık yerleşti.

Ne var ki, Osman, Bursa'nın alınmasını göremedi. Bursa, o dönemde, Kayı boyunun sahip bulunduğu kentlerin tümünden büyüktü. Ve geniş Uludağ yaylakları ile, yeni ve verimli bir yer olarak, iştah kabartıcıydı.

Ne var ki, 1324 yılının Şubatı geldiğinde, Kayı Boyunun beyliğini Osman'ın küçük oğlu Orhan yükledi.

Ve bu yüküme omuz verir vermez, büyük kardeşini, ordusunun başına geçirdi... Çünkü, Kocalar, Alpler, Gaziler, Bursa önünde yine birleşmişlerdi. Bursa çok önemliydi. Ve kentlinin direnişi giderek azalıyordu. Orhan Bey'in tahta geçişi konusunda, çeşitli söylentiler vardır. Biri, babasının ölmeden yerine oğlunu geçirip, bir siyasal danışman gibi yaşadığı, öteki ise, öldükten sonra beyliği aldığıdır.

Burada bir noktaya önemle dikkat etmek gerekir. Ne denli Müslüman olsalar da, Türklerde ne ölümler ve o yüzden ne de mezarlar kutsaldır. Bursa, 1326 da zaptedilmiş, Orhan 1324 de Bey olmuştur. Osman Gazi öldükten sonra başa geçmiş olsa, babasının mezarını Bursa'da yaptırmazdı. Bu durum göz önünde bulundurulursa, giderek genişlemeye başlayan topraklarda sağlam bir yönetim kurulması için, siyasal danışmanlığı benimsemiş olması akla yakındır.

Bunun yanında, Şeyh Edebalı'nın güzel kızı Bala Hatun'un da etkisi olduğu düşünülebilir. Osman, çok akıllıca bir düzen tuturak, Anadolu'da Selçuklular'ın en büyük dayanaklarından biri olan Ahi'lerle iç içe girmeyi kararlaştırmıştı. Bunun için, Ahi Şeyhi Edebalı'nın genç ve güzel kızını almıştı.

1326 yılında Bursa alındığında, yeni bir deniz yolu daha açılmıştı. Akçakoca, ilkin Bolu'yu kattı Kayı topraklarına. Hemen ardından da Karadenize dayandı... Şimdi adını taşıyan kasaba, o'nun denizle ilk kucaklaştığı yerdir...

Orhan, devlet düşüncesinin temsilcisi haline gelmeye başlamıştır. Kardeşi ve Başbakanı Alâüddin'in yıllardır savunduğu düzeni kurmanın hazırlıklarına girişir hemen. Artık, büyüyen topraklarda belirli bir düzeni kurmak zorunludur. Salt akıncılık yasasıyla yürümez işler... Üstelik,

toprakların çoğunda yabancıdırlar. Tam yerleşebilmek için, düzenli orduya geçmek zorunludur. Artık bundan sonrası, yeni bir devletin hamurunun yüğrulmasıyla geçecek... Babasından kalan güçlü yiğitlerin mayasıyla, alabildiğine kabaracaktır bu hamur.

YENİÇERİLER VE BEKTAŞİLİK

Bursa alınırken, hisarlar üstüne tırmanmaya çabalayan yiğitlerden birinin külâhı düşmüştü. Hacı Bektaş Veli, Osmanoğulları'yla birlikte akıncılar arasındaydı. Hemen kendi külâhını çıkarıp, o gazinin başına koydu. Başarı için dua ederek, sırtını sığazladı...

Derler ki, Bursanın burcuna Osmanoğlu'nun tuğunu o gazi dikti... Ve ondan sonra kurulan Yeniçeri Ocağının Piri, Hacı Bektaş Veli, oldu...

Düzenli orduya geçtikten sonra, bizim Osmanoğullarıyla ve yarattıkları tarihle ilişkimiz kesiliyor. Ancak, akıncılar durmadığı ve gerillacılar, bu kez Anadolu yerine, bir başka toprağa akın düzenlediği için, yine de sürdürelim konuyu...

RUMELİ AKINLARI

Oğuzname diyor ki...

«Evliyadan Sarı Saltuk âliyyetürrahme bazı Türk obaları ile Rumeline geçüb Dobruca havalisinde sâkin oldu. Ve bilcümle mukaddemetül merhametül uzma fethi Konstantaniyye olmak ile neticesi eyyamı hûmayûn Âli Osman kişveristanda zulûm bulmağın ba'zı mebadinin Âli Selçuk'un icmâli ahvallerinin Oğuznameden intikak itmesine işaret ettiklerine binaen, icaben lehülhamd irad kılındı...

Sarı Saltuk ulusu Rumeline,
Altıyüz altmış iki idi tamam,
Hep Oğuznameyi tetebbi edip,
Yazdı icmâl ile Seyyid Lokman...»(2)

Osmanlı tarihleri, Rumeline ilk geçenleri, Orhangazi'nin oğlu Süleyman Paşa ile Hacı İl Bey olarak gösterir. Ve bu geçişi de, sallarla, efsanevi bir biçimde anlatır. Oğuz-

name'ye göre ise, geçiş tarihi, hattâ Osmanlılar'ın Anadolu'ya gelmeleri tarihinden bile eskidir.

Bu durumda, bir çatışma ortaya çıkmaktadır. Osman Gazi'nin alpleri arasında da bir Saltuk Alp vardır. Ama, Kutlumuş'un alplerinden olan Sarı Saltuk, tarih bakımından da Rumeline ilk geçen kişidir. Çünkü açıktır ki, Osman Gazi'nin alplerinden olan Saltuk, 662 yılında dünyada yoktu. Sarı Saltuk'un Rumeli'ne geçiş yılları, 1046-1047 lere rastlamaktadır. Batı Hunları'ndan sonra, ya da Boğazi geçen ilk akıncılar, Sarı Saltuk'un alpleridir.

Ondan sonra Rumeli, daima ulaşılacak bir hedef olmuştur Türklere, Kızılma'nın hedefi olarak gösterilen, hep Avrupa olmuştur... Ve Rumelideki akıncılar, Sarı Saltuk'tan sonra giderek artmıştır.

Osmanoğulları döneminin ilk akıncıları ise, Süleyman Paşa, Hacı İl Bey ve Gazi Evrenos'tur... Karesi Beyliğini Kayı Boyu'nun topraklarına kattıktan sonra, onlardan bir de donanma devralmıştır Osmanlılar. Adı geçen gazilerin bu donanmayla Rumeli'de seferler düzenledikleri daha akla yatkındır.

Ne var ki, Hacı İl Bey, Evrenos Gazi ve Karaoğlan'ın Trakya ve Makedonya'daki serüvenleri gerçekten başdöndürücüdür. Çevik atlarının üstünde, çok ustaca kullandıkları ok, mızrak, gürz ve kılıçlarla, tüm Bizans tekfurlarına, korkulu anlar yaşatmaktadırlar...

Bunun yanında, güzel Hristiyan kızlarının da gönüllerini çelmekte, gizlice kalelere girip, yüklü ganimet elde ettikleri baskınları düzenlemektedirler... Yurt edinme bilinci henüz bütünüyle yerleşmediği ve Osmanlı toprakları her bir yandan güvenli bir duruma girmediği için, salt yıldırma savaşları yapmaktadırlar...

Zaten bu ilk akıncıların görevi, Bizanslı kuşatacak güvenli yerler sağlama ve toprakları öğrenmektir. Daha sonraki gelişmeler, yeni yurt edinme gereğini doğuracak ve akıncılar aynı amaç için, Tuna boylarında at oynatmaya başlayacaklardır.

O dönemde, gerek Avrupa, gerek Anadolu'daki tekfurlar, demir elli birer feodaldirler. Senyörü bulundukları toprakların insanlarına öylesine eziyet etmekte ve serflerini

öylesine sömürmektedirler ki, onlara kafa tutabilecek, yüreklerine korku salabilecek herkesi kurtarıcı olarak görmektedir insanlar... Akıncılar, bu durumdan alabildiğine yararlanmaktadırlar. Gittikleri köylerde, yediklerinin, hayvanlarının gereğini karşıladıklarının hakkını tam vermektedirler... Yöre senyörüne karşı, kendi halkını kullanmayı ilke edinmişlerdir. Din farkı gözetmeksizin, güçsüzle birlik olmayı bir gelenek halinde sürdürmektedirler. Çok zaman, senyörün baskısına karşı, Türk akıncıları çıkmaktadır. Ve senyörün askerleri bunların ani baskınları karşısında dağılıp, sinmektedirler...

Köylüler gönüllü olarak yardıma koşmaktadırlar.

Bahadırların yiğitlikleri, daha önce de belirttiğim gibi, Tekfur kızlarının bile, uykularını kaçırmakta. Masallardaki Doğu yönünden gelen prensler gibi karşılanmaktadırlar. Tarih romanlarında, sevdiği Türk gerillacısına kale kapısını açan Tekfur kızları salt hayal gücüyle yaratılmış tipler değildir.

Çünkü, tarihin her döneminde, kahramanlar geçerli olmuştur. Mit yaratma eğilimi, toplumların vazgeçilmez tutkularından biridir. Avrupalı ya da Anadolu Hristiyanlar için bu mit, Türk akıncısı demektir.

Korkusuzca, askerlerin arasına girebilen, rüzgârla yarışırcasına hisarlar önünde belirip kelle alan yiğitler, tarihin her döneminde, kendileri çevresinde bir efsane yaratmışlardır. Bu dün böyledir... Bu gün böyledir... Korkarım, yarın da böyle olmaya devam edecektir. Bir kez yüreğinden korkuyu atıp, kelleyi ortaya koydu mu biri, olduğundan elbette daha güçlüdür. Buna bir de belirli bir amaç eklendi mi, o zaman daha bir büyür. Daha bir güçlenir.

Rumeli akıncılarının da kutsal bir amacı vardır. Asya steplerinden, daha güçlülerin önüne düşerek sürülmüşlerdir. Yeni bir yurt edinmenin kavgasını vermektedirler... Yeni bir kuruluş savaşıdır bu... Bu yüzden, serüvenleri olağanüstüdür...

Ve bu yüzden, bir iyice bozulmuş, kokuşmuş Avrupa, kendiliğinden sayılabilecek bir biçimde, Osmanlı'nın egemenliğine girmektedir.

Kuruluştaki bu kolaylık, devlet örgütünün temellerinin

çok sağlam olmasını engellemiştir. Denilebilir ki, alplerin, kocaların, gazilerin kelleleri üstünde, çok kısa bir zamanda, başdöndürücü bir hızla genişlemiştir Söğüt uc beyliği... Ertuğrul Gazi'den, 3.000 Km2 kadar yer alan Osman gazi, oğluna 8.000 km2 yer bıraktı. 1354 yılında Orhan Gazi ölürken ise, babasından salt bu toprakları değil, daha önce adını verdiğim alpleri, gazileri de devraldığı için, Murad'a, 102.000 Km2 toprak bırakıyordu...

Yetmiş yıllık bir süre içinde, avuç içi kadar bir yerden, böylesine büyük bir egemenliği çıkarabilmek, ancak tek başına büyük işler başaran kişilerin harcıdır. Ve belirli, bilinçli bir yöntemle de donatıldıkları için, o dönemde nasıl büyük serüvenlerin yaşandığı, hayal gücüne yer bırakmaksızın göz önüne getirilebilir.

HRİSTİYAN — TÜRK GERİLLACILARI

Orhan Gazi döneminin iki ünlü gerillacısını ayrıca belirtmek gerek. Bunlar, Köse Mihal ile, Evrenos Gazi'dir...(3)

Biri, Orhan döneminde, Anadolu içinde, büyük yararlıklar göstermiş ve o dönemde bir Bizans Tekfuru iken, Osmanlı Bey'i olmayı kabullenmiştir. Köse Mihal, devletin kuruluş yıllarında, akınlarıyla olsun, Kurultay toplantılarındaki oyuyla olsun, gerçekten önemli bir rol oynamıştır.

Karasi Beyliğinin komutanlarından olan Evrenos Gazi ise, İsa Bey adlı bir başka Hristiyan asıllı kişinin oğludur. Ve Karasi, Osmanoğulları'na katıldıktan sonra, onların Avrupa akıncılarının başında gelmiş ve o da Osmanlı tarihinde çok önemli bir yerin sahibi olmuştur.

Yıldırım Beyazıt'ın ölümünden sonra, taht kavgasına tutuşan kardeşlerden Musa, yanında Evrenos Gazi'nin çok saygı gösterdiği Şeyh Bedrettin olduğu halde bile, o güçlü gerillacının kardeşi Mehmet'i tutması yüzünden tahtı yitirmiştir.

Orhan zamanında Osmanlılar'a katılan Evrenos, 110 yıl yaşamış, tüm yaşamını at sırtında savaşlarda geçirmiştir. Arnavutluk'a kadar gidip, oraları Osmanlı topraklarına katmayı başaran kişilerin başında bulunmuştur.

GERİLLACILARA SAYGI

Osmanlı devleti, kuruluşunu borçlu olduğu, sonra da gelişmesini sağlayan gerillacılara her zaman gerekli saygıyı göstermiştir. Öyle bir gelenektir ki bu, ilk akıncı beylerinin çocukları ve torunları da, daima akıncı olmuşlardır. Ve bunlar, devlet düzeni, yönetimi içinde bir ayrı, üstün yer tutmuşlardır.

Ertuğrul, Osman, Orhan ve Murat beylerin armağan ettiği kılıçlar, soydan soya devredilmiş. Soydan soya, bu ilk başbuğların, kendi topraklarında herkesin, onların buyruğuna uymasına dair verdikleri buyrultuları kullanmışlardır.

Ve doğrudan beylere ya da padişahlara bağlı, bir akıncı aileleri türemiştir. Bu ailelerin çocukları, vergi vermedikleri gibi, buyruğu da doğrudan doğruya padişahlardan almışlardır...

Bu yüzden, Osmanlı mülkünün içinde, başlarına buyruk bir yaşamı sürdürmenin olanaklarına kavuşmuşlardır. Ve devletin sınırlarını alabildiğine genişletmesinde büyük çabalar göstermişlerdir.

Gerillacılık, Osmanlı devleti çökünceye kadar sürmüştür denilebilir. Öyle ki, bu süreklilik zaman içinde amaç değişiklikleri göstermişse de, artık o eski başarı dönemini sağlayamamıştır. Ama, Türk insanının benliğinde, tarihin en eski döneminden beri bir güçlü savaş eğilimini, bir başına çok sayıda güçlerin karşısına çıkma tutkusunu günümüze değin getirmekte yararlı olmuştur.

TARİHİN AKIŞINA VURULAN DAMGA

1336 yılının güzel bir günü... Maverâünnehir yöresinde, Keş kentinin evlerinden birinde bir çocuk sesi yükseldi... Ev, Barlas obasından Taragay ile, Tekine Hatun'un evidir. Ve Tekine Hatun, kocasına bir erkek evlât armağan etmenin mutluluğunu duymaktadır.

Bozkırın toprağı sert olur. Sert toprak, insanını iyi bilenmiş bir kılıç gibi keskin yapar. Öylesine keskin insana baş olabilmek için de, keskin kılıçtan daha güçlü olmak, bıkağısız ağızından daha ince düşünmeyi bilmek gerekir...

İşte o bozkır evinde, sesini tüm dünyaya duyurmak ister gibi çağılatan çocuk, böyle güç bir işe aday olacak ve bunu başararak, tarihin akışına damgasını vuracaktır.

Ama, bu gerçekten güç bir iştir. Çünkü, bir boyun başına aday olarak doğmamaktadır bu çocuk. Basit bir ailenin kişilerinden biri olarak dünyaya gelmektedir. Soyçekimi açısından dönüp dayanacağı bir şeceresi yoktur. Ama, öyle bir şecere yaratacaktır ki...

Taragay, evine gelip de, bir oğlunun olduğunu öğrenince, adını kendi ağzıyla ezanladı kulağına... TİMUR...(4)

Taragay, tek oğlunu, bir savaşçı olarak yetiştirdi. Ok atmak, avlanmak ve ata binmek en büyük zevkleri idi küçük Timur'un... Babası da Bozkır'ın güçlüklerine karşı ancak güçlü olunduğunda başarı kazanılacağını bildiğinden, durmadan kışkırtıyordu o'nu...

Büyük gelişmeler gösteriyordu oğlu. Babasını utandırmıyordu. Okunu, gösterilen hedefin ortasına saplıyor. Atını, en sarp yerlerde rüzgârla yarıştıırıyordu. Avdan döndüğünde, obalısı, en iyi, en taze hayvanların onun torbasından çıktığını görüyorlardı.

Bu ustalıkları, giderek çevresinde bir saygı topluyordu Timur. Bu saygıyı, Barlas boyunun başkanlığı için kullanmak amacındaydı. Yiğitliğinin üstüne çıkacak biri yoktu obasında. Ama, başka obalar üstünde de aynı saygıyı, aynı korkuyu salmalıydı delikanlı.

Bunun için, tek başına baskınlar düzenlemeye başladı. Atının başını, Keş yöresindeki obalar üstüne çeviriyor. Pek ustaca salladığı kılıcıyla, oba yiğitlerini darmadağın ederek, Timur adını Oğuzname devlerinden biri haline getiriyordu.

Bu dönemde, Keş egemeni, Timur'un akrabası olduğu ileri sürülen Hacı idi... Bu yüzden olduğu kadar, bir başına başardığı işlerin uyardığı saygı yüzünden de, Hacı, Timur'un yaptıklarına göz yumuyor, gerektiğinde, kendisine baş kaldıran boyların üstüne bir başına o'nu gönderiyordu. Timur, her gittiği yerde, Hacı'nın egemenliğini sağlıyor, ama, bu arada kendi adını da bir iyice duyuruyordu.

Yıl 1359 lara gelip dayanmıştı.

Çağatay Hanı Toklug Timur, tüm Maveräünnehir yörelerini egemenliği altına almak kararını verdi. Bir süre,

ordusunun başında kendisi ilerledi. Ama, sınır boyuna gelince, üç komutanını Keş üstüne saldı...

Hacı, ilkin Keş'i savunmak amacıyla ordusunun başına geçti. Ve direnme kararı aldı. Ama, sonra bundan vazgeçerek, Horasan yörelerine çekildi. Bu sırada, Timur'un babası ölmüştü. 1360 yılında, bir yanda baba acısı, bir yanda Keş'in elden çıkması korkusu, Timur'un en büyük düşüncesi halindeydi...

Öncü komutanların yanına vardı... Daha önce Hacı'ya aynı teklifte bulunmuş, kabul edilmemişti. O çekilince, bir başına eylemde bulunmaktan sakınmadı. Komutanlar, savaşı bir kent elde etme durumunu görünce, üstelemediler. Timur'la Hanı buluşturdular.

Keş kendisine verildiği takdirde, Çağatay hanına tâbi olacağını bildirdi. Dileği kabul edildi. Keş hanı yapıldı. Ordusunun on bin kişiye çıkarabileceği konusunda izin verildi. Ama, tam bu sırada, hanın komutanları, kendi aralarında kavgaya tutuştular. Han, hiçbirine buyruğunu dinlemedi. Ve olayları durdurmaya. Emir Kazgan'ın torunu Emir Hüseyin'i memur etti.

Emir Hüseyin, Timur'un yardımına dayanarak, Hanın buyruğunu yerine getirdi. Ve büyük bir başbuğ oldu. Ama, o'nu bu hale getirenin Timur olduğu daha bir yayıldı çevreye. Timur, Maverâünnehir bölgesinin en korkulan en saygı duyulan gerillacılarından biri oldu.

Çünkü, Hanın buyruğunu dinlemeyen komutanların ordularını, az sayıda güçlü askerlerle, gece baskınları yaparak dağıtmış, yitirmişti. Bu gece baskınları, daha ilk gençlik yıllarından bu yana büyük bir başarıyla uyguladığı savaş sistemiydi Timur'un.

LENK YA DA AKSAK

Nitekim, bu gece baskınlarından birinde, ordugâha dalıp, ortalığı allak bullak ettikten sonra, atılan bir okla ayağından yaralandı. Yolu uzun, durması olanaksızdı. Bacağını boğarak, kan akmasını engelledi ve askerlerinin yanına dönünceye değin, bir daha ilgilenmedi ayağıyla. Bu yüzden, topal oldu...

Türkçe'de lenk, sözcüğü, aksak, topal anlamına gelir. O tarihten sonra, Timur'a, adının ardına bu sözcüğü de ekleyerek, Timurlenk, dediler...

Ne var ki, ayağının acısını, kavgaya tutuşan tüm komutanların ordularını steplere gömerek kat kat çıkardı Timurlenk... Kendi askerlerinin arasına döndükten hemen sonra, ayağını dağlatarak, yeni bir baskın, yeni bir pusu düzenlemişti.

Yanında bulunanların her biri, en az Timur kadar güçlü oluncaya dek devamlı bireğitim uygulamasından geçiyordu. Bu yüzden, askerleriyle arası açıktı. Açıktı ya, her zaman kendilerinden önde kendilerinden üstün ve başarılı bir komutanın yanında olmak, o askerler için, bulunmaz bir fırsattı. Tüm askerler öyledir. At, binicisini tanır, diye bir söz vardır Türkçe'de... Asker de komutanını tanır...

Savaşçılıkta, kendinden üstün, kendinden yürekli olduğunu gördü mü, o'nunla yarışa çıkar. Bir üstün savaşçıyla yarışa çıkan askerleri düşününüz. Bunlar için yenilgi söz konusu değildir. Olmamıştır...

Ne var ki, bunun için de ya devamlı savaş gerekir ya da askerın önderinin geçtiği güçlüklerden geçmesi... Asker bunu değerlendirirse, yenilmez olur...

KEŞ ÜSTÜNDE BULUTLAR

Timur, Emir Hüseyin'le, içerilerde bir büyük kavgayı bitirmenin çabasındaiken, Hacı, yıpranmamış ordusuyla, Keş'e geldi. Sahiplendi. Oysa, Çağatay Hanı, Keş'i Timur'a vermişti. Yaptığı yararlıklardan büyük ün ve nüfuz kazanan Timur, Emir Hüseyin'den yardım isteyerek Keş üzerine yürüdü.

Kaderin garip görüntüsüdür ki, Keş'i savaş dışı bırakmak için Hana ricacı giden Timur, bu kez Keş emirliği için savaş çıkarmayı karar altına alıyordu... Bu tarihin akışına damga vurmak isteyenlerin belirli bir yönüdür. Bir küçük gerillacı, zaman içinde sonsuz özgürlük sağladığı kalabalıkları, kendi doğru hedefine sürüleyebilmek için bazen, güç koşullar altına sokabilir. Salt bir ihtiras olarak yorumlayamayız bunu. Timur, Keş Emiri olursa, yarınki imparatorluğunun temelini atacaktır. Bir yere

tutunmadan, büyük başarılarla ulaşmak mümkün değildir. Ve özellikle tutunulacak bu yer, o kişinin çok iyi bildiği, insanlarını içtenlikle tanıdığı bir yer olmalıdır.

O yüzden, Keş üzerinde kara bulutlar dolaşmaktadır. Timur, Emir Hüseyin'den aldığı yardımla birlikte, Hacı'nın üstüne yürür. Yener o'nu... Keş'in sahibi olur yeniden. Buyruğunu tüm yöreye geçirmeye başlar. Hacı, yenildikten sonra çekilmiş, yine Horasan içlerine gitmiştir. Timur, mutlak egemendir Keş'te...

ASKERLER DAYANAMIYOR

Biraz önce sözünü ettiğim sıkı eğitim, barış zamanında askeri sıkar. Timur artık Keş'de barışı sağlamıştır. Ufukta bir savaş belirtisi yoktur. Asker, komutanın bilincinde, bir dünya imparatorluğunun yattığını bilmemektedir.

Bilmediği için de, savaş zamanındakinden daha da ağır eğitimden ürkmektedir. Yavaş yavaş, asker kaçakları çoalmaya başlar, Bu arada, Emir Hüseyin'in yardımcı gönderdiği komutanlardan biriyle de arası açılır Timur'un. Neden aynıdır. Askerin böylesine güçlü bir eğitim uygulamasından geçmesi, kumandanlarının bile içini sızlatmaktadır.

Timur, yalnızlığa mahkûm olduğunu anlayınca, daha önce yendiği Keş egemeni Hacı'yla anlaşmanın yolunu bulur. Egemenliği kendi isteğiyle paylaşır. Ve Hacı'nın güçlerinden yararlanarak, kendisine ihanet ettiğine inandığı herkesten öcünü alır. Tüm asker kaçaklarını pusu kurarak yitirir... Arası açılan kumandanlara baskınlar verip, birliklerini bozar... Hacı, bu dönemde Keş'in egemenidir... Ve Timur'un Keş dışında olmasından memnundur...

Ne var ki, artık iyice tanıdıktı Timur'u.

Bu güçlü savaşçı, aslında yaptıklarını Hacı için, Keş'in geleceği için değil, kendisi için yapıyordu. Yarın döndüğünde, tekrar kenti demir ellerinin sert yönetimi altına alacaktı. Çünkü, ünü öylesine arttı ki, Timur'un karşısına çıkacak ne kişi, ne birlik kalmadı yörede. Bu Hacı'nın durumu için de tehlikeliydi. Hacı'nın gevşek yönetiminden yararlanan kent ileri gelenleri için de...

Bir pusu düzenlediler Timur'a... Timur, kente döner

dönmez, yitireceklerdi. Zaten, yanında çok az kişi vardı. Ve onlar da Timur için tam güvenilir kişiler değildi. Çünkü, çoğu Hacı'nın adamlarıydılar.

YENİ BİR SERÜVEN

Pusuyu haber alan Timur, kaçırmaktan başka çıkar göremedi. Ama, Timur korkusundan bir araya gelenler, o'nun kaçışından sonra egemenlik kavgasına tutuştular. Tam o sıralarda, Tokluğ Timur, Maverâünnehir üzerine yeni bir sefer düzenlemişti. Ve Hacı, Tokluğ'la yaptığı savaşta yenilmiş, kaçarken haramilerin eline düşüp yitirilmişti.

Timur, tekrar Han'ın yanına çıktı. Keş'i istedi. Dileği tekrar kabul edildi. Ve Toklug Timur, başarılı son seferinden sonra, hanlığı oğlu İlyas Hoca'ya bıraktı. Timur'u da o'nun yanına, danışman olarak verdi. Biliyordu ki, bu gerillacı, savaş yöntemlerinde olduğu kadar, devlet yönetiminde de ustadır...

Bütün bu olayların olup geçmesi hep aynı yılı doldurmuştur. Yıl yine 1360'tır. Ve serüvenler genişliğine anlatılacak olursa, kitaplar doldurur. Doldurmuştur da... İngiliz tarihî roman yazarı Harold Lamb, Timur'u derinliğine ele almıştır. O. Dostel'in çevirdiği ve 1948 yılında yayımlanan bu kitap, serüveni bütününü vermektedir.

YENİ BİR TAKTİK

İlyas Hoca, devletini iyi yönetemedi. Bunda, danışmanlarından biri olan Timur'un da etkisi olabilir. Çünkü, Timur aynı zamanda ordu komutanı da olduğundan, siyasal kavgaların çıkması, işine yarardı. Nitekim, uzun süre, komutanlar, emirler arasındaki kavgaları körükleyip bastırdı. Sonunda ortalık bir iyice karışınca da, Han yanında bulunmanın, kendi adı için olumsuz etkiler getirebileceğini düşünerek, eski dostu Emir Hüseyin'in yanına gitti.

Yol boyunca, atlattığı tehlikeler saymakla tükenmez. Tek başına olduğu için, kendini güçlü sayan, üstüne atılıyordu. Ama, çok kısa zamanda, yaptığına pişman olmaya bile zaman kalmadan yaşamını yitiriyordu. Ne var ki, bazen de çok kötü duruma düşüyordu Timur. Tek başına

dağıtılmıyacağı kadar büyük güçlerle karşılaşılıyordu. Bir kezinde, Türkmenler tarafından yakalandı, Ama, tam bu sırada, biri o'nu tanıyınca, durum değişti. Hemen saygılı bir konukluğa dönuştü tutsaklık.

1326 yılında, Timur'la, Emir Hüseyin buluştular. Ama, ikisi de, salt kendilerini ve kendi güçlerini temsil ediyorlardı. Karışıklıklar, yanlarındakileri söküp götürmüştü. Onların iki kiş i olması bile, o yöre için tehlikelerin en büyüklerinden biriydi.

Yöre Emiri Ali Bey, üstlerine altmış kiş iyle saldırdı. İkisini de tutsak edip Mahan köyünde tutukladı.

Ali Bey'in kardeşi Mehmet Bey, kardeşinin tutsaklarının büyüklüğü ve değerinden ürktü. Kardeşi ve kendisi için büyük bir tehlikenin merkezlerinde bulunmasını engellemek için haber gönderdi. Ayrıca iki gerillacıya, armağanlar da iletmişti. Kardeşinden onları özgür bırakmasını istedi.

Ali Bey, iki gerillacıya gönderilen armağanların üstüne oturdu Onlara da kötü bir atla, topal bir deve verdi. Tek armağanı, altmış iki günlük tutsaklıklarının sona erdini bildiriyordu.

Yola düştüler...

Ünlerinin adam toplamaya elverişli olduğı yerlere gitmek istiyorlardı. Sancari obasının başkanı Mübarekşah, onlara yardımda bulundu. Çeşitli armağanlarla birlikte, iki de yürük at verdi... Timur doğru Keş'e geldi. Oradan güç almak istiyordu. Emir Hüseyin de, kendi bölgesinden güç toplayacaktı. Keşliler Timur'u yalnız görünce, eski günlerin acısını çıkartmaya kalkıştılar. O'nun demir elli yönetimi, tümünü yıldırılmıştı. Yanına katılmadıktan başka, canını da almaya çabaladılar. Timur yine kaçtı...

Semerkind'daki ablası Kutluğ Türkân Ağa'nın yanına sığındı. Kırk sekiz gün gizlendi orda. Hemen ardından, Emir Hüseyin'le birleştiled. Bu kez bin kiş i kadar toplayabildiler. Ve bu bin kiş iyle, tekrar savaşılabilecek duruma geldiler. Seyistan taraflarındaki bir Emir, düşmanlarına karşı onlardan yardım istedi. Hemen koştular.

Ve Emir'in düşmanını bozdular. Ama, dönüşte, hücumu uğradılar. Kurulan pusu çok iyi düzenlenmişti. Timur,

yoldaşlarına örnek olmak isterken, ağır yaralandı. Ayağının aksaması daha bir arttı. Sağ elinin bilek damarları kesildi.

Timur iyileşinceye, kadar vuruşmalara ara verdiler. İyileşir iyileşmez, kendilerine pusu kuranların tümünü temizlemeye başladılar. Durmadan başarı kazandıkları için, ganimetleri göz kamaştırıcı oluyordu. Bu yüzden, yoldaşları durmadan artıyordu.

TİMUR'UN HİLESİ

Öyle ki, kendilerini Kaşgâr ordusunun karşısına çıkacak kadar güçlü saymaya başladılar. Ve çekinmeden daha az güçle, bu büyük ordunun üstüne yürüdüler. Timur sol kanadı, Emir Hüseyin sağ kanadı yönetiyordu. Timur'un bölümü gerilemeye başladı. Tam bozguna dönmek üzereyken, akşam oldu. Timur güçlkle kurtuldu çevresindeki çemberden.

Ertesi gün savaş yine büyük bir hızla başladı. Ve Timur'un güçleri giderek bozguna yaklaştı. Ama, Timur boş durmuyordu. Bir gerilla hilesine başvurdu. Birliklerinden ayırdığı atlıları, sonu gelmez bir kervan biçiminde, gerilerden savaşılan güçlerin arasına katılıyormuş gibi göstermeye başladı.

Kaşgâr ordusu, Timur'un büyük ölçüde yardımcı aldığı sandı. Bozuldu...

Ve bu başarı, Timur'un ününü tüm Asya'ya yaydı... Keş üstüne yeniden güç gönderdi. Orayı aldı. O sırada, Tokluğ Temur öldü. İlyas Hoca, tek başına egemen oldu. Ama, Timur'la Emir Hüseyin bu egemenliği tanımadılar. Kağan'ın üstüne yürüdüler. Han kaçtı, ordusu bozuldu. Ve Semerkand, iki gerillacının eline geçti.

Hemen büyük bir Kurultay topladılar. Emir Hüseyin bu kurultayda Han seçildi. Kurultayın bir başka kararıyla da, Timur Başbuğ oldu... Aynı günlerde, bu ikili yönetimi daha da pekiştirmek için, Timur, Emir Hüseyin'in kız kardeşi Olcaytu Türkân Ağa ile evlendi.

Ama, İlyas Hoca boş durmuyordu.

Onların Kurultay kararıyla, kendisini hanlıktan atıp, yerine geçmeleri, öc alma çabasına düşürmüştü eski Hanı...

Büyük bir ordu topladı...

Küçük gruplarla büyük başarılar elde eden Timur, büyük ordularla karşılaştığında, aynı başarıyı gösteremiyordu. Ordusu geriledi. Keş'e kaçtı... İlyas Hoca Semerkand'a yaklaştı. Ne var ki, Semerkand, topladığı Kurultay'ın kararına uygun davranarak, İlyas Hoca'ya teslim olmadı. Tüm zorlamalara karşın direndi ve Hanı çekilmeye zorunlu bıraktı.

Timur, Emir Hüseyin'le tekrar birleşti.

Semarkanda birlikte girdiler. Kendi aralarında çekişmeye giren önde gelenlerin arasını bulmaya çalıştılar. Emir Hüseyin, tümüne ağır cezalar verdi. Ayrıca para cezası da yükledi. Önde gelenlerin bunu ödemeleri mümkün değildi. Timur'a başvurdular. Timur, tüm hazinesini, karısının küpeleri de dahil, önde gelenlere gönderdi.

Hüseyin, kardeşinin küpelerini tanıdığı halde, alıp hazinesine attı. Bu sırada Olcaytu'nun ölümü, akrabalığı da ortadan kaldırıncı, Timur'la Hüseyin'in arası bir iyice açıldı. Daha önceden kurnazca düzenlediği yardım olayı, Semerkandlılar'ın Timur'u tutmasını sağladı. Hüseyin, bunu anlayınca, eski dostluğu yeniden tazelemek amacıyla şölen düzenledi. O şölende, Timur'u bastırıp yitirmek istiyordu. Hazırlıksız olan Timur, karşı duramadı ama, canını kurtardı.

YENİDEN GERİLLACILIK

Yine yalnız kalmıştı Timur. Ama, bu kez aradan geçen beş yılın kendisine gerçekten bağladığı bir bölük yoldaşı ile birlikte... Bir başınayken büyük işler başaran bir gerillacı, tam güvenilebileceği otuz kişiyle bir araya gelince, büsbütün büyür.

Nitekim, Hüseyin, Timur'u yitiremediğini anlayınca ardına düştü. Ne var ki, Timur ondan önce davranıp, Mahşeb'i bir baskınla ele geçirdi. Hemen ardından da, büyük savaşların hazırlığına girişti. İlk kez, savunma savaşı yapacaktı. Bunun gerektirdiği düzeni tuttu. Ardından gelenleri, daha yollardayken kurduğu pusularla perişan etti. Ayrıca, kenti kuşatmaya gelenlerin ve bir ara bunda başarı gösterenlerin ardını bırakmadı.

Timur'un üstüne gitmek, bir yaşam boyu korkuyu, ölüm korkusunu yüklenmek demektir. Çünkü, kendisine karşı gelen kim olursa olsun, mutlaka izliyor ve yitiriyordu.

Her iki büyük gerillacının amacı da, Çağatay Hanlığı'nın mirasına konmaktır. Ama, aralarındaki devamlı savaş, Çağatay Hanı'nın işine yarıyor, buyruğunu yürütmesini sağlıyordu. Bu yüzden, tekrar bir araya gelip, anlaşmaya vardılar. Bir zorunluluk olarak, Çağatay Hanlığı'nı yıkıncaya kadar da, birlikte eylemde bulunmayı kararlaştırdılar.

TİMUR'UN YENİ BİR KURNAZLIĞI

Timur bu dönemde, Semerkand ve yöresinde büyük etkisi olan Seyyid Berceke'nin müridleri arasına girdi. O'nun böyle davranışı, kısa zamanda çevresine çok insan toplamasını kolaylaştırdı. Timur'un Emir Hüseyin'den daha güçlü bir duruma gelmesi, Çağatay mirasına o'nu daha çok yaklaşıtıyordu...

Bunun üzerine, Hüseyin, Timur'u yitirmek için tüm gücüyle yüklendi. Timur Hüseyin'i yendi. Çağatay Hanı'nın yanına gitti. Tutunamadı. Timur korkusu, han sarayına değin varmıştı. Oğluyla birlikte saklanmak istedi. Başaramadı... Han konağına ulaşan korku, Türkmen obalarına saygıyla karışarak çoktan varmıştı. Hüseyin tutuklandı. Timur'un yanına getirildi. Ve Semerkand ileri gelenlerinden Keyhüsrev tarafından 1370 yılında öldürüldü.

GERİLLACILIK BİTİYOR

Artık Timur Çağatay Hanlığı'nın tek egemenidir. Adına hutbe okunan, kendisine büyük saygı duyulan bir han vardır Çağatay soyundan. Ama, tüm buyrultular Timur'dan çıkmakta. Ülkenin dört bir yanında ancak o'nun buyruğu geçmektedir.

Bu buyruğa karşı gelenler ise, Timur yasalarıyla cezalandırılmaktadır. Örneğin, 1372 yılında, Kongurat Boyundan Hüseyin Sofi'nin ele geçirdiği Harzem kentlerini o'ndan istedi. Hüseyin Sofi, haklı olarak, bu ülkeleri kendi gücüyle ele geçirdiğini, isteyen de ancak öyle alabileceğini bildirdi.

Timur'un cevabı, Sofi'nin istediğini yerine getirmek oldu. Gitti. Harzem kentlerinin tümünü güçle ele geçirdi...

Artık Çağatay Hanlığı'nı da ülkesine katabilirdi. Bunun için, yeni bir kurultay topladı. Kendi Hanlığını bu kurultaya kabul ettirdi. Düzenli ordularla savaşmanın tekniğini gerillacılık tekniğiyle bağdaştırarak, yeni bir askeri düzen yarattı. Bundan yararlanarak, büyük ordular savaş döneminde geçti...

Artık, Timur'un gerillacılık dönemi burda sona eriyor. Çünkü, bundan sonra orduları, o ölünceye kadar hiç yenilmediği gibi, önüne gelen orduyu silip süpürdü.

Hatta, aynı teknikle, aynı düzenle yetişmiş bir başka büyük devlet adayının ordularını da aynı şekilde yenerek. Bu ordular, bilindiği gibi Osmanlı ordularıdır. Ve 1402 Ankara savaşında, Beyazıt'ın tutsak olmasıyla sonuçlanan bir savaş sonucunda yenilmişlerdir.

İşte, Timur'un Tarih'e damgasını vurmasının serüveni böyle başlamıştır. Ve Osmanlıları, tam beylikten, imparatorluğa geçerken yıkması, o devlet için olduğu kadar, Anadolu için de yeni bir dönemi, yeni bir aşamayı başlatmıştır...

TİMUR VE BEYAZIT

Usta iki savaşçı ve büyük iki devletin başkanı, 1402 yılının 20 Temmuz günü Ankara'nın Çubuk ovasında karşı karşıya geldi. Bunlardan biri, tüm başarılarını salt kendine, kişisel gücü ve çabasına borçlu olan Timur, öteki ise büyük başarıların adamı olmakla birlikte, babasından güçlü bir devlet örgütü devralan Beyazıt'tı...

Konumuz, salt gerilla ve gerillacılar üstünde düğümlenmekle birlikte, yeni eylemlerin, yeni gerilla hareketlerinin doğum düğümü olan bu karşılaşmadan da kısaca söz etmek bir zorunluluktur. Çünkü, Ankara savaşının sonuçları, Anadolu'da yeniden beylikler dönemi olduğu gibi, uzayıp giden Halk Hareketlerinin de başlangıç noktası halindedir.

Örneğin bu davranışlardan en önemlisi ve yeryüzü tarihinin ilk bilinçli ayaklanmalarından biri olan Şeyh Bedrettin olayıdır,

O açıdan, gelecek bölümde incelemeye çalışacağım bu eylemlerin bir geçiş olarak, bu kısa değinmeye zorunluluk vardır...

Timur, yarım milyona yakın bir ordu ile, Anadolu içinde ilerliyordu. O sırada Beyazıt, İstanbul'u alma çabasıydı. Ama, Doğu'dan gelen büyük tehlike ve salt kendi çabasıyla bir halk çocuğu olduğu halde, soylulara kafa tuta tuta imparator olmuş Timur'un sınırlarını geçmesi, İstanbul sorununu çözömlmeyi bıraktırdı o'na...

Osmanoğulları, Bizans İmparatorlarından da kan alarak, bir iyicesoylulanmışlar,kendilerini iki yönden tarihe bağlamışlardı. Baba yönünden, Oğuz'a dayanıyorlardı. Ana yönünden de genellikle, Bizans, Macar, Sırp Krallarına...

Böylesine soylu bir Başbuğlar karşısına, Barlas obasından basit bir kişinin çıkması, hanlıklar devirmiş Oğuz töresince Kurultaylar toplayıp, hanlığını benimsetmiş bile olsa, bir suçtu. Suçtu ya, o kişinin elindeki dayanak da, yenilmesi olanaksız bir gücü...

Nitekim, Osmanlıların da Türk boyundan olması, Anadolu Hanlığının, Avrupa içlerine uzayan bir olanak sağlamış bulunması, Timur'u etkiliyordu. Ama, soyluluk sorunu, Anadolu Hanı Beyazıt'ın küçümsemeleriyle birleşince, hemen nedenler aradı Timur.

Beyazıt'ın gücü önünden kaçak Anadolu beylerini saygıyla karşılayarak, konuk edindi. Beyazıt hemen bunun karşılığını verdi. O da Timur'un önünden kaçanlara aynı davranışı gösterdi. Topladığı kurultaylarda aldırıldığı kararlarla Oğuz Töresini çok iyi bilen Timur, konuğun ve sığınanın kutsallığını da biliyordu elbet. Ama, Osmanlı küçümsemesine olduğu kadar, tarihin tüm güçlölere yüklediği misyonun da bir gereği olarak, egemenliğini genişletme zorunluluğu, sığınmış beyleri istemeye iteledi o'nu.

Gücünü kendi ölkeleri içinde yerleştirmiş tüm egemenler, her zaman dünya pazarlarına göz dikmişlerdir. Bu zenginlikleri yağma biçiminde ilkel bir yöntem gösterdiği gibi, devamlı sömürme ve ticaret biçiminde ustaca bir yöntem de gösterebilir.

Bilinçsiz egemenliğin, tarih içindeki misyonu budur. Ve büyük güçlere bunun için İmparatorluk, denilmiştir. Emperyalist olmak kaderini yüklediklerinden... Yalnız bilinçli ve insan kardeşliği düzenini kurmak isteyen yöntemlerdir ki, emperyalist olmazlar. Tarih, henüz bu davra-

nıştaki güçleri yazmamış ya da yazmaya başlamanın sancısını çekmektedir.

Timur kaçınılmaz misyonun gereği olarak, beyleri isteyince, Beyazıt kaçınılmaz misyonun gereği olarak bunun olanaksızlığını bildirdi. Ama, basit halk çocukluğuyla, bir soya dayanmamasıyla olduğu kadar, bir yaşam boyu verilmiş savaşların belgesi olarak taşıdığı izlerle alay da ederek...

Bunun üzerine, Timur Anadolu içinde ilerledi. Daha yukarıda sözünü ettiğim kendine özgü, gerilla ve düzenli ordu savaşlarının karışması savaş sistemiyle, Osmanlı Ordusunu aç ve susuz bırakacak bir biçimde, her yeri yakıp yıkarak...

Temmuz sabahının beş buçuğunda, Bozkır sıcağının yakıcılığı altında başlayan savaş bittiği zaman, Timur, Beyazıt'ın ordularını dağıtmış, kendisini de, Süleyman ve Mehmet dışında oğullarıyla birlikte tutsak etmişti.

Anadolu, yeni bir karmaşıklığın, yeni bir dönemin ve gerek Osmanlıların, gerek egemenlik kavgasına giren soylu beylerin gerilla savaşlarıyla vurdukları bir düzeye girmiştir. Anadolu'da halk hareketleri diyebileceğimiz, devamlı isyanların başlaması ve gelişmesi de, işte bu yeni dönemin eseridir...

Dördüncü Bölüm

İLK SOSYALİST EYLEM(*)

*Mahsus mahal dedikleri zındandır,
Kalıram, kalıram dostlar yandadır,
İk'ellerim kızıl kandadır kanda,
Ölürem ölürem kardaş, aklım sendedir*

*Artar eksilmeyiz zındanlarında,
Kolay değil derdim, ucu derinde,
Hunhan ırmağında, Karaburunda,
Vururam vururam kardaş, öfkem kındadır.*

*Dirliğim düzenim, umudum canım,
Solum sol tarafım, dinim imanım,
Benim beyaz unum, ak güvencinim,
Bilirem, bilirem kardaş, gelen gündedir...*

(Ruhi Su)

Timur — Beyazıt arasındaki savaşın, Anadolu'da yeni bir dönem doğurduğunu belirtmiştim. Şimdi bu yeni dönemin getirdiklerini ve yarattığı eylemi kısaca gözden geçirelim.

TAHT KAVGALARI

Daha Ankara savaşı devam ederken, Beyazıt'ın yenilgisi görünmüştü. Yanında sadrazamla, yedek güçlerin başında bulunan Şehzade Süleyman, sadrazamın da etkisiyle, kaçmaya başladı... Savaşın kaderi üzerinde bunun da etkisi oldu... Yalnız kalan Beyazıt, bireysel yiğitliği alabildiğine sürdürdü. Ne var ki, o yıllardır geleneğini kurmuş bir düzenli ordunun önderiydi. Savaş başarısı, ancak ordusunun direnmesine, gücüne bağlıydı. Bireysel

(*) Reşat Ekrem Koçu. Osmanlı Padişahları, Çelebi Mehmet Bölümü

yiğitliğin alanı, geniş bir ova, karşıdaki binlerce asker değildir... Yıldırım tutsak olduğunda, Şehzade Sülayman, çoktan Bursa'nın yolunu tutmuştu... Çünkü kendisine verilen öğüt bu yolda idi...

«Timur'un sol cenahı, açık kalan bizim sağ cehanımızdan merkezi ihata etti. Sol cenahımız bir müddet mukavemet etti. Şehzade Sülayman Bey, Sadrazam Ali Paşa'ya koştu.

— Paşa, ne etmek gerek?

— Kaçmak selâmettir sultanım, haydi gidek...

Bunlar sür'atle ricat ettiler. Bursa yolunu tutturdular. İhtiyat fırkasıyla arkada bulunan Şehzade Mehmet Bey dahi, kendi takımıyla Amasya yoluna düştü...

Yeniçeriler, sipahiler, Sırp'lılar, padişah ile beraber düşman içinde kaldılar. Akşama kadar merdane harbettiller.» (1)

Ama, sonuç değişmedi... Kalanlar, ölmeden kalanlar, Timur'a tutsak oldular. Kaçanlar, bir süre kovalandılar... Timur, Şehzade Süleyman'ın kaçtığını görünce, torunu Mehmed Mirza'yı ardından göndermişti. Ancak, Süleyman, Bursa'dan aldığı devlet hazinesiyle birlikte, Rumeli'ye geçmeyi başarmıştır...

Geçer geçmez de, Edirne'de Sadrazamın, Kazaskerin, Ulema ve Ümeranın biatıyla tahta çıktı. Camilerde adına hutbe okutmaya başladı.

İki Şehzadenin kurtulmuş olması, Timur'un Anadolu egemenliği için tehlike meydana getiriyordu. Dokuz ay sonra Beyazıt da ölünce, bu tehlike büsbütün artabilirdi. Elinde tutsak bulunan öteki şehzadelerin de kaçmasına göz yumdu... Hem de, törelere göre her birinin tahtta hakkı olduğu şeklinde öğütler vererek...

Bu öğütler, şahzadelerin ayrı ayrı saltanat hakkı istemesine neden oldu. Ve on iki yıl, Anadolu'da birliği sağlamak mümkün olmadı... Timur istediği sonucu almıştı. Anadolu parçalanmış, kent kent birbirinden ayrılmıştı. Eski beyler ya da soy açısından beylere çekenler, diledikleri yerleri, daha doğrusu kendilerine doğal miras olarak gördükleri yerleri tekrar ele geçirdiler.

Osmanoğulları döneminde, belirli kurallara bağlanmış toprak gelirleri yüzünden, çıkarından yoksun olan beyler, dirliklerini ele geçirir geçirmez, geçmişin acılarını da çıkarmak yolunu tuttular... Köylüler, öyle bir sultanın altına girdiler ki, dayanılmaz bir yaşantı haline geldi yaşam... Tavanda devam eden kavga, aşağıda soygun biçiminde yansıyor, yönetimin tüm tortusunu alt tabaka çekiyordu.

Saltanatın çekiciliği, Osmanoğullarının anlaşmasını durmaksızın geciktiriyordu. Süleyman, Edirne tahtına oturarak, tüm Osmanlı mülkünde hüküm sürmek istiyor, Mehmet Çelebi, Amasya'yı, İsa Çelebi ise Bursa'yı kendine başkent yapmış... Timur'un yanından en son ayrılan Musa, Çelebi Mehmet'in yanına sığınmış... Derin bir sessizliğin içine çekilmiştir.

Ama, «Sultan Musa Han, Yıldırım, Yavuz, Muradı Rabi ayarında, şecerei Osmaniyenin bir nihali celadet hasılıdır. Edirne'de cülûs etmesine tarizen tecavüz eden müverrihlerin hakları olmasa gerektir. Madarı ithamları, biraderi Çelebi Sultan Mehmed'e verdiği söze hilaf etmesi imiş, Lakin Sultan Musa'nın ahlâkını ihata etmeye muktedir olan erbab böyle bir taahhüde ihtimal veremezler. Sultan Musa, fevkalâde kibirli ve muhibbi vatan idi... İsa Çelebi'nin teşebbüsâtına meysus bir seyirci makamında kaldığı gibi, Mehmed Çelebi'nin harekâtına da iştirak etmedi. Mehmed'in büyüğü idi... Bunun için muvaffakiyeti halinde ana teslimi idare edeceği hakkında söz vermesine ihtimal yoktur. Sultan Musa, Ankara vakasından beri pek derdli idi. Pek şecaatli olduğu için biraderleri gibi firar etmedi. Bilakis pederinin yanına koştu. Harbin nihayetine kadar merdane uğraştı. Pederinin esaretine refik oldu. Bütün yaralarına şahid oldu. Asker, emerasının sebatsızlıklarını, padişahlarını bırakıp ricat ve firarlarını takbih ediyor, onları bu felâketin yegâne müsebbibi addediyor idi...

Emeli bir an evvel vatani ayağa kaldırmak, tedavi etmek, kuvvet ve mukavemetini iade eylemek, icabederse Semerkant'a kadar gitmek Anmara, Bursa, Kütahya, Akşehir tahkirlerinin intikamını almak. Osmanlı namusunu yerine getirmek idi...

Şu seviyei fikirde bulunan Musa Bey, biraderlerinin

post kavğalarına kemali ıstırab ile seyirci kalmış idi. En sonra, Sultan Süleyman'ın Bursa rezaletlerini haber almış, andan ümidini kesmiş idi. Mehmed Çelebi'nin de Zulkadiriye Emirine daima müdahale kapısını açması, bilhassa Karaman Beyi ile ittifaka tenezzül eylemesi kendisini dilhûn etmiş idi. Halbuki, pederinin ve ecdadının asarı celili iadei şevket için, kavi, müdebbir, muhib ellere muhtac idi. Her hareketi bunu isbat eder.»(2)

Gerçekten de, bozuk düzenin yönetim açısından düzeltilmesi için, her şehzade eline geçecek olanakları kullanmaya çabalar. Süleyman, önceliği almış olmanın verdiği güçle, birden kendini salıverir. Bursada sözü edilen, daha sonra öldürülmesine gerekçe olan rezaletler, bu gevşekliğin sonucudur. Gece gündüz, hamamda geçirir zamanını.

Oysa, posta göz dikmiş, pek çok şehzade vardır. İsa, Çelebi Mehmed, Musa, Mustafa...

Bunlardan elinde gücü olan İsa ve Çelebi Mehmed'dir. Sonra, İsa'nın yola getirilmesi için Musa'nın da eline güç geçer. Ve Rumeli yakasında egemen olan İsa ile Süleyman'ı yitiren Musa, kendini sultan ilân eder.

Hemen, kendi yönetimi için gerekli örgütlenmeye gider. Kazaskerliği'ne, döneminin en yetenekli bilgini olarak bilinen ve gerçekten de sonraki davranışlarıyla bunu ispatlayan Simavna Kadızâde Şeyh Bedreddin'i getirir.

Şeyh Bedreddin, Osmanlı Medresesinin yetiştirebildiği çok az aydınlardan biridir. Konya Medresesini bitirdikten sonra, Kahire'ye gitmiştir. Ehzer'i de bitirdikten sonra, döneminin en parlak bilginleri düzeyine ulaşmıştır.

Memlûk sarayı, geleceğin kuşaklarını iyi yetiştirmek için, böylesi parlak öğretmenlere gerek duymaktadır. Şehzadenin (*) eğitimi için saraya çağrılır. Ve büyük bir başarıyla yerine getirir görevini. Ama, orda bulunduğu süre içinde, İbn-i Haldun'dan çok etkilenmiştir. O'nun en yetenekli öğrencilerinden biriydi zaten. Gerçek bir tarih felsefesinin kurucusu olan İbn-i Haldun, denilebilir ki, tarihi belgelerle yazma gereğini ilk ortaya koyan kişidir. Tarihi, sosyolojik ve psikolojik alanlardan da inceleyerek vardığı sonuçlar, çağından çok sonraları varılacak sonuçlara yakın bir gerçekçilik taşır.

(*) Bu şahzade, Seyfettin Berkuk'un oğlu Ferec'dir...

O dönemde hem Ehzer'de öğretmen hem de Kahire'de Maliki Kadısı bulunan İbn-i Haldun, elbette en yetenekli öğrencisini kendi tarih görüşü içinde yetiştirecektir. Bir Kuzey Afrika tarihi olan, gerçekte insanlıkta sömüren — sömürülen çatışmasını o dönem içinde tam bir açıklıkla ve bilimsel açıdan ortaya seren «Kitab'ul-İber» (İbretler Kitabı) salt çağını değil, çağından sonraları da çok etkilemiştir. Yedi ciltlik bu büyük yapıtın «Mukaddime» (Başlangıç) adını taşıyan ilk üç cildi salt tarih görüşünün gereğine ve verilerin (Kendi mistisizmi içinde.) maddeci açıdan açıklanmasına ayrılmıştır. Ve bu bilimsel yapıtın somut örnekleri, en yetenekli öğrenci Bedreddin aracılığıyla, daha sonra Anadolu'da görülecektir.

Timur, Mısır'ı işgal ettiği zaman, tüm bilim adamlarını yanında götürmek istedi. Hatta, İbn-i Haldun'u da birlikte almak istiyordu. Şam'da yaptıkları tarih ve devlet tartışmasının tadına doyamamıştı. Belirttiklerinin ve kendisi hakkında söylediklerinin de büyük bir gerçek payı taşıdığını görünce, en yüce görevleri ayağının altına sermekten çekinmedi. Ama, Haldun, Timur İmparatorluğunun da sonunu gördüğü için, birlikte gitmeyi kabul etmedi... Yerine, öğrencilerini ve elbette en bilgililerini verdi...

Bunların arasında Şeyh Bedreddin de vardı.

Daha Mısır'dayken din hukukuna ilişkin, «Cami'ül-Fusûleyn, Letaifü'l-Işarât, Et-Teshil,» gibi yapıtlar meydana getirmişti. Timur'un yanında tutsak olan Osmanlı şehzadeleri ile, yakınlığı burdan geliyor. En uzun süre kalan Musa'ya zaman zaman öğretmenlik yapmış, Anadolu içinde düzenin yeniden kurulması için gerekli koşulları belletmiştir. Timur çekilirken, Musa ile birlikte Anadolu'da kalmış, O Çelebi Mehmed'in sarayında sessiz otururken, Bedreddin, çalışmaya devam etmiştir. Bu hazırlığın ürünü olan «Varidat» (Doğuşlar) ın ne yazık ki, el yazmalarını bulmak çok güç ya da olanaksızdır.

Ama, gelirlerin kaynaklarını incelediği çeşitli kaynaklarda belirtilen bu kitabı, İbn-i Haldun'un tarih görüşüne bir de ekonomi bilimin verilerini eklemektedir. Sonraki olaylara temel olan kaynak da bu kitabındaki ve yazdıklarını açıklarken kullandığı sözlerdir...

Musa, öğretmeninin değerini çok iyi anlamıştır. Kendisi tahtageçer geçmez, Kazeskerliğe o'nu getirmesi de bunu açıkça gösteriyor. Yeni bir düzen için sağlam bir destek bulmuştur. Çünkü o dönemde Kazaskerlik, çok önemli bir görevdir Anadolu ya da Rumeli'deki tüm kadıların bağlı bulunduğu bir yönetim örgütünün başkanlığı anlamındadır.

Günümüzdeki anlayışla, İçişleri — Adalet başkanlığının karışımı bir ödev... Çünkü, o dönemde kadılar, salt dava çözümleyen insanlar değillerdi. Bugün kadı denilince akla hemen dava gören, hüküm veren yani yargıcın Osmanlılardaki karşılığı anlaşıyor. Oysa, Osmanlılıkta kadı, bir başka anlam taşımakta, bir başka görevle de yükümlü bulunmaktaydı...

«XVI. Asırda, Anadolu idari bölümünün temeli asayiş bakımından sancak idi. Bunda en büyük âmir sancak beyi ise de, sivil idare hakkındaki yeni telâkkilere göre, idare mümessillerinin, o sancağı teşkil eden kazaların kadı-ları olduğunu önemle belirtmeliyiz. Sancak Beyi'nin başlıca vazifesi, askeri bakımdan tımarlısı, polisin başında sefere gitmek, idari bakımdan sancaktaki şehirlerin polis işlemlerini yürütmek ve cebeli tımar topraklarının, (Daha doğrusu serbestlik hakkı olmayan dirliklerin,) asayişini korumaktan öte geçmiyordu.

Bu iki vazife dışında kalan bütün işler, her kazanın kendi kadısı selâhiyetlerine giriyordu. Sancak merkezinin kadısı, ancak kendi merkezinin kadısı olduğundan başka, İstanbul'dan gelen emirleri, sancağın diğer kadılarına yollamakta aracılık ediyordu. O, kıdemde de diğer kaza kadılarına üstün olduğu için, tahkikat vesaire işlerine memur edilmekte üstünlüğü vardı. Kadılar, halkın, hükümete karşı borçlu olduğu vazifeleri yaptırmaya selâhiyetli idiler.

Her türlü verginin toplanmasına bakmak, âvarızı bizzat toplamak, halkın ücretle tuttukları, kavas, gönüllü, azap, kürekçi gibi askerleri hiç bir yolsuzluğa meydan vermeden alıp, kafile halinde götürüp, istenen yere kendi eliyle teslim etmek, vesair işler, kadılara düşen en önemli idari vazifeler arasındaydı.

Sancak Beyleri, şu vaziyete göre, kadıların yanında birer asayiş âmirinden başka birşey olmamalarına rağmen,

asıl kuvvet onların ellerinde olduğundan dolayı, kadılara emretmek temayülündeydiler. Beylerbeyinin kadılara üstün olduğu açık olarak belli olmakla beraber, sancakbeyi ile kadıların her hangisinin üst makam olduğunu o zamanın işlemlerinden anlamak mümkün değildir.

Divandan çıkan emirlerde, kadıya ve sancakbeyine birlikte hitabedilmekte olup, sadece beyin adının, kadının-
kinden önce yazılmasına dikkat olunmaktadır. Diğer taraftan kadı, beyi müdafaa etme selâhiyetinde olduğu halde, onun, kadıya karşı üstün, hiç bir selâhiyete yoktur.

Kadılar, halk adına hareket ederek, sancakbeyini sık sık şikâyet etmekte ve hükûmet de buna çok önem vermekteydi. Beylerin kadılar hakkındaki şikâyetleri ise, çok az ciddiye alındığından başka, bir kadının teftişi icabetse, daima başka bir kadı buna memur edilmekteydi. Yani, kadıların, sancakbeylerini teftiş ettikleri çok olduğu halde, bunun aksi azdır. Hele, yanında başka bir kadı olmaksızın bir beyin o kadıyı teftişi, hemen hemen görülmez.»(3)

Kazasker, idari yönetim açısından, işte böyle güçlü bir örgütün başı demektir. Ve Musa Çelebi'nin kazaskerliğe atadığı kişi, bu bakımdan çok önemliydi. Çünkü Musa Çelebi, Edirne'de tahta çıkmıştı ama, Çelebi Mehmed de Bursa'da hanlığını sürdürüyordu.

KARDEŞ KAVGASI

Sonunda, kardeşler kavgaya tutuştular. Orhangazi döneminden kalan Evrenos Gazi Rumeli Fatihlerinden ve büyük gerillacılardan biri ve o zaman için de en güçlü ordunun komutanı, Çelebi Mehmed'i tuttular. Zaten, Musa Çelebi'nin Bedreddin'i Kazasker atamasından gocu-
nan softalar da, Çelebi Mehmed'in çevresinde toplanmış-
lardı.

Salt softalar değil, büyük toprakları ele geçirmiş, tımarlı olarak kullanan tüm beyler de... Yeni düzenin etkileri, tümünü ürkütmüştü. Evrenos Gazi son demlerini yaşıyordu. Artık yüz yaşını aşmıştı... Ama, Rumeli'nin yarısına o hükmediyordu. Elde ettiği topraklarda ikinci bir devlet durumundaydı. Musa Çelebi'nin tam egemen olması

halinde, reayanın eskisinden olduğundan kat kat fazla pay alır hale geleceği bir düzen kuracağı haber verilmişti kendisine... Tüm beylerin korkusu buydu... Bedreddin'in atadığı kadılar, öylesine hukuk kurallarına uyuyorlardı ki, kağşamış düzen giderek oturuyordu. Özellikle, reaya bey arasındaki sorumluluk sınırları bir iyice belirmeye başlamıştı. Kadıların büyük çoğunluğu, reayadan yana karar veriyorlardı.

Evranos Gazi, kendi yaşamıyla da denilenlerin doğruluğunu anladı. Çünkü Musa Çelebi, salt Bedreddin olayıyla yetinmemiş, Rumeline geçtiğinden beri kendisine çok yardım eden, Koyuncu Musa adlı kişiyi, Rumeli Beylerinden daha üstün tutmaya başlamıştı. Mihalzadeler ile Evrenos, buna katlanamazdı. Bu yüzden, Edirne'de tahta çıkan Musa Çelebi'nin yanına gelip biat etmedi. Çünkü, hem yeni yetmelere çok önem veriyor, hem de kendisine yeni katılanlara pek çok toprak dağıtıyordu. Kadılar da işlemleri, Bedreddin'in istediği gibi yürütünce, beylerin işi bir iyice güçleşti.

«İhtiyar Evrenos Bey, Serez'de kendi malikânesine çekilmiş, dergâhı padişahîye gelmeden imtina eylemiş idi... Mahsusan haber gönderdi. Gözlerine ama gelmiş olması bahanesile daveti reddetti. Cebren getirtti. Tecrübe için sofrasına aldığı vakit önüne piliç yerine pişmiş kurbağa butları sürdü. Evrenos Bey daha kurnaz çıktı. Hiç bir şey yokmuş gibi kurbağaları güzelce yedi. Şükretti. Amalığına kandığından, yahud sanına hürmetinden bir fenalık etmedi. Beyliğine iade etti.»(4)

Tüm yaşamını Osmanlı mülkünün genişlemesine harcamış bir gerillacı, 100 yaşında bile bulunsa, bu davranışın altında kalmaz. Salt bu davranışın bile... Çünkü, eğer Musa Çelebi tam egemen olursa uygulayacağı düzenden de en çok zararı görecektir kendisidir. Serez toprakları tümüyle kendi malı olarak bırakılmıştır o'na. Ve kadılar beylik payını durmaksızın azaltmaktadırlar.

Ama, Mekodanya'da değil, Macaristan ortalarına kadar yüreklere korku salan 100 yaşındaki bir ihtiyar savaşçı, böyle bir işlemle karşılaşınca, bunun hesabını soracaktır.

Edirne'den yerine döner dönmez, Çelebi Mehmed'e haber gönderir. Kendisiyle birleşmek, Musa sorununu çözümlmek istediğini bildirir. Mehmed Çelebi, buna dünden isteklidir. Evrenos Gazi'nin vereceğı buyruğı uyarak davranacağını bildirir. Ve uyar da...

Musa Çelebi ve askerlerini, İstanbul — Sofya arasında durmaksızın gezdirerek, gerilla taktiğı ile eritir. Sonunda, yanına Hamza, Burak beylerle Aykut Paşa'yı da alan Evrenos da kendisine katılır. Böyle bir katılma söz konusu olunca, geleceklerini tehlikede gören tüm Rumeli Beyleri Çelebi Mehmed'in çevresinde birleşirler.

Gerilla savaşından habersiz olan Musa, küçük birlikleri kovalayarak askerini yorar, tüketir. Sonunda Çamurlu Ova denilen yerde karşılaşır. Yanında Yeniçerilerden arta kalanla, Haskullarından başkası yoktur. Karşıda ise o dönemde çıkarılabilecek en güçlü ordu vardır...

Buna karşın direnmekten vazgeçmez... Yenilir ve bir yay kirişiyle boğularak öldürölür. Tüm güzel hayaller bir bataklıkta sona ermiştir...

Kazasker Şeyh Bedreddin, bilgeliğini salt Musa Çelebi'ye değil, karşıdakilere de kabul ettirmiştir. Bu bakımdan, düşman tarafın baş görevlilerinden biri olmasına karşın, öldürölmez. Günde yüz akçe ile emekliye ayrılır. Ancak, İznik'te sürgün oturacak ve devamlı göz hapsinde bulundurulacaktır.

Bu küçük kıyı kenti, Bedreddin için biçilmiş bir kaptandı. Çünkü, ilişki kuracağı kişiler azdı. Etkisi bu bakımdan, fazla olmaz, her hangi bir gizli davranışta bulunamazdı.

Ama, Güneş'i gizlemek mümkün değildir.
Fikirleri de...

Olmadığı için, Şeyh Bedreddin'in, İznik'te sürgün bulunması, o'nun etkisini azaltmadı. Üstelik, kendisi açısından da yararlı oldu. Bir padişaha dayanarak, salt üstyapı ile yapmak istediğinin bir anda darmadağın edilmesi, daha sağlam, daha güçlü bir yol aramasını gerektirdi. Bu yol, bir kişinin, hem de sömürünün en üst düzeyinde bulunan kişinin yüreğindeki insancıl duyguları işlemek değildi. Tam tersine, altyapının bilinçli bir biçimde eylemde bulun-

masıydı. Ne var ki, bu eylemin bilinci, aşağıdaki manifes-
toda da görüleceği üzere, tarihsel gelişimle ters düşmekteydi.
İnsanlığın ilk döneminde yaşanılmış ilkel ortaklık özlemi
dile geliyordu bu bildiride. Salt toprak ürünleri üzerindeki
ortaklık, kendinden sonra bir kölelik, bir feodal toplum
aşaması geçirdikten sonra, kapitalist toplum aşamasına
yönelmek zorunluğundaydı. Ancak bu takdirde tam bir
devrim aşamasından söz edilebilirdi. Siyasal anlamda, mer-
kezi devlet de diyebileceğimiz bu aşamanın içinde olan da,
Osmanlı Padişahları ve onların destekleyicileri idi... Ancak,
şunu belirtmek gerekir ki, XV. yüzyılın başında, sorunu
böylesine açıklıkla ortaya koymak bilinci, kolaylıkla kim-
seden beklenemez.

Tüm iyiniyetine, kendinin ve yetiştirdiklerinin bir
devrim aşaması içinde bulunduklarına inanmaları ve bunu
uygulamaları, geriye dönük de olsa, çağı için parıldayan bir
ışık olmaları, bu araştırma içinde onlarla ilgilenmemiz için
yeterlidir. Durumlarını bu açıklıkla koyduktan sonra, ey-
lemi anlatmakta bir sakınca yoktur artık. Çünkü, gerçekten
bir aşama olsaydı yapılanlar, tarih gelişimiyle paralel düş-
seydi, Türk tarihinde tek olay olarak kalmaz, daha büyük
dalgalarda halinde, evrimini tamamlardı.

Ama, güzel olan, doğru olan, inanmışların o dönem
içinde, gerçek durumlarını saptayamamış bile olsalar, dev-
rim sandıkları davranışlar için, savaşa girebilmeyi başarmış
olmalarıdır. Burda da, sözü edilecek olan, budur zaten.

İznik'in, genç sürgünü, tüm kürsülerin, tüm min-
berlerin en saygılı konuğudur. Daha şakaklarına yenice kır
düşmüş, geniş alınlı, topsakallı genç adamın gelişiyle,
herkes toplanıyor. Söylediklerini içercesine dinliyorlar. O,
durmadan anlatıyor. «Asr-ı Saadetin» düzeninin güzelliğini
ve oraya dönmenin mutluluğunu tek tek, tüm beyinlere
işlemek amacıyla...

Ve bu doyulmaz söyleşilerin devamlı dinleyicisi olan
iki kişi vardır. Biri, Bedreddin'in kazaskerliğinden beri
kedhüdalığını yapan Börklüce Mustafa... Öteki, söyleşilerin
ilkinden bu yana Şeyhe sıkıca yapışmış, Börklüce'nin çev-
resinden ayrılmayan Torlak Kemal...

Anlatılanlar güzeldir... Yeryüzü cennetinin anahtar-
larıdır...

Bunların mutlak uygulanması gerekir.

Ama Bedreddin, İznik dışına çıkamaz...

Çelebi Mehmet'in buyruğu kesindir. Salt İznik içinde kaldığında dilediği gibi konuşmakta, öğretisini dilediğince yaymakta özgürdür. Dışarı adım atarsa, günah Sultandan gidecektir. Çünkü o zaman, medresede, kürsüden öğrenci yetiştiren bir bilim adamı olmaktan çıkacak, bir eylem adamı olarak, düşman haline gelecektir. Elbette o zaman da, kellesini almak, devlet için bir görev haline gelecektir.

Bedreddin için ölüm nedir ki... Ama, daha yaşaması gerek. Öğretisini bir iyice sağlamlaştırması, düzene sokması gerek. Bu açıdan devamlı bir araştırma ve düşünme dönemi sürüp gidecektir. Sürüp gider de... Ne var ki, anlatıklarının yankısı çeşitli yerlerden gelmeye başlar. Söyleşilerinde bulunanlar, gidip kendi yörelerine anlatmışlardır duyduklarını. Bu, tüm ezilenlerin umududur... Tüm üretkenler ve ürettiklerini kaptıranlar, Bedreddin'in en doğruyu söylediğine hemen kalıplarını basarlar. Kendi yaşamlarından bilmektedirler bunu. Her bir yandan haberler gelir. İstenilen düzen nasıl kuralacaktır? Bunun yollarını da göstermelidir Bedreddin... Onlar uygulamaya hazırladılar...

İznik'e, giriş çıkış yasaklanır. Çünkü, her gelen, en değerli alış-verişi yaparak çıkmaktadır ordan. En tehlikeli silâhı birlikte götürmektedir. Şeyh Bedreddin'in Varidat konusundaki düşüncelerini öğrenip, öyle gitmektedir. Fikir... İnsanı silâhlaştıran araçtır. Ve egemen bunun sakıncalarını bilmeyecek kadar acemi değildir...

Gelenlerin götürdüğü silâh, gerçekten o dönem için en tehlikeli araçların başında gelir... Çoğunluğa bilinçlenmesini, hakkını almasını bilmeyi öğütlüyordu bu... Ve kuşkusuz denilebilir ki, eylem için ilk manifestodur...

İLK MANİFESTO

«Tanrı dünyayı yaratmış, insanlara bağışlamıştır. Varlık ve toprak ürünleri herkesin ortak hakkıdır. İnsanlar eşittir... Birinin servet toplama ve yığılması ile, diğerlerinin ekmeğe bile muhtac kalması kutsal amaca karşıttır... Yalnız nikâhlı kadınlardan başka, dünyadaki herşey ortak olmalı... Tanrı, yasalar göndermiş. Onlardan yararlanmak için de

akıl ve izan vermiştir. Kendi aklının yettiği kadar herkes kutsal buyrukları kabul eder. Birinin çevresi, inancı diğerine benzemiyor diyerek zor kullanmak, buyruk ve kutsal amaçlara karşıttır. Çünkü fikir ve vicdan bir iyi dilek ürünüdür... Zorlamanın etkisinden masundur...

Bunun için, İslâm, Hristiyan, Musevi, Mecusi, hep Tanrı kuludur, birdir, kardeşir... Aralarında sevgi ve birlik zorunludur. Anlaşma ve sevgileri sayesinde, hak, batılı yener. Aslolan olumlu sonuç, gürültüsüz kendiliğinden meydana gelir.

HÜKÜMET İSE ZULÜM VE SALDIRI ÜRÜNÜDÜR. Onun saldırılarını hoşgörmek, Yaratanın amacına aykırı buyruklarını yerine getirmek câiz değildir. Yönetenler, Zaman-ı Saadette (Peygamber ve dört halifesi dönemi,) olduğu gibi, ulus tarafından seçilmelidir. **SARAY, SALTANAT, SAVAŞ, ASKER, HEP ZULÜMDÜR. TEKKELER, DERVİŞLER, BİLGİNLER, ONLAR DA ZULÜM VE SALDIRI ESERLERİDİR.** Herkes, tam bir özgürlük içinde fikir ve kişisel mesleğini işleyebilmelidir. Komşusunun meslek ve mezhebine saygı göstermelidir...»(5)

Daha sonraki olaylara temel olan bu manifestonun yayıldığı dönem, Çelebi Mehmed'in Osmanlı tahtına tek başına oturduğu, ama her yere hükmünü geçirir duruma gelmediği yılları kapsamaktadır. Ve bir umut tutamağı olarak, insanları kendine çekmektedir.

Yıl, henüz 1412'lerdedir. Anadolu, Adalar ve Rumeli, kapanın elinde kalmıştır. Beyler, yukarıda da belirttiğim gibi, geçmiş kayıplarını da çıkarabilmek için, kitleleri alabildiğine ezmektedir. Ezilmişler için yeryüzü cennetinin anahtarıdır bu sözler. Ve İznik, bir anda, tüm Osmanlı mülkünün en ışıklığı yeri haline gelmiştir.

Ve kuşkusuz belirtilebilir ki, yukarıdaki bildiri, tarihin ilk bilinçli açıklamasıdır. Dönemi düşünülecek olursa, dinsel niteliğinin kaçınılmazlığı elbette bağışlanır. Bir çırpıda, kitlelerin inaçlarını sıyrıp atması mümkün değildir. Ekonomik açıdan ezilmişliğin verdiği bilinçle, savaşa ne denli hazır bulunursa bulunsun, sosyo-psikolojik açıdan iç direnmeleri ve doğmalarından kurtulması beklenemez insanlardan. Bu gerçek yönünden de, bildirinin dinselliği ba-

ğışlanabilir. Çünkü, eylemi sağlamıştır. Ve tarihi, sosyopisikolojik açıdan öğrenmiş bir bilginden o dönemde daha fazlasını beklemek insafsızlık olur.

Bedreddin, tam bir kuşatmanın içine düşünce, öğretisini salt İznikliler'le, eski öğrencilerine yapmak durumunda kalır. Kendisi, İznik dışına çıkmaktan yoksundur. Ama, bilinç açısından yetişmiş öğrencileri vardır. Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal, bir gün dikilirler karşısında...

Şimdiye değin salt düşüncede, salt sözde kalan özlemin gerçekleştirilmesi zamanı gelmiştir. Ege Bölgesi, için için kaynamakta, henüz padişah hükmü yetişemediği için beyler, ortalığı alabildiğine talan etmektedirler. Çeşitli dönemlikler ya da çıkarları için dayandıkları Çelebi Mehmed'in, tek başına kalınca, Yıldırım Beyazıt'ın düzenini geri getireceğini, topraklarında yine Padişah temsilcisi olarak kalacaklarını da hesapladıklarından, alabildiğine yüklenmektedirler insanlara.

Bu yükleniş, dayanılmaz bir durum doğurmuştur. Gelen haberlere bakılırsa, ortam hazırdır. Bir an önce yetip gitmeli, ezilenlerin başına geçerek, yeryüzü cennetini kurmalılardır. Çok iyi bilirler ki, Şeyhleri onlara katılamaz. Daha katıldığı ve İznik dışına çıktıkları anda, kimseyle ilişki kuramadan yitirir Osmanlı... Bunu engellemek için, izin verirse, ikisi gideceklerdir.

Kendisine gelen haberlerden sezinlemektedir ki, ortam hazırdır. Ama, başında bulunmadığı bir eylemi onaylamaz Bedreddin. Onları ağır sorumluluk altında bırakmak istemez. Kendisinin, İznik dışına çıkamıyacağı isbatlanınca, yapacakları işlemleri bir bir anlatır. Şimdiye değin öğrendiklerini tekrar ettirir. Ve ikisine de izin verir. Artık a'na düşün, sonuçlarını beklemektir...

DEVİRİM İÇİN GERİLLACILIK

Yıl, 1416'lara gelmiş dayanmıştır. Börklüce Mustafa, yanında Torlak Kemalle birlikte yollara düşer. Yardımcıları, bilgileridir... İznik'ten, kıyıyı izleyerek, Ege'ye doğru akarlar. Gittikleri yerlerde, durmaksızın direnmeyi öğütler. Bedreddin'in öğretisini yayarlar... Yer yer Bizans tekfur-

larının bölgesine girerler. Ama, aynı saygıyı oralarda da görürler...

İlerledikçe öğrendiler ki, şeyhlerinin sözleri kendilerinden hızlı gitmektedir. Ve Ege yöresine girdikçe, içlerindeki umut kıvılcımı artmaktadır. Çünkü, insanlar, söylediklerinin doğruluğunu onaylamakta, ancak, bir an önce eyleme geçilmesini istemektedirler.

Bir öğretiyi yayarak gezmenin güçlüğü ortadadır. Börklüce ile Torlak, Aydın'a geldiklerinde, yıl dolmuştur. Ama, Cüneyt Bey'in sancağında, insanlar alabildiğine ezilmektedir. Çünkü Cüneyt, güce göre yön değiştirmiş, her yön değiştirme, kendisine pahalıya mal olmuştur. İsa Çelebi Bursa'da iken, o'nunla birlik olmuştur. Sonra yön değiştirip, Çelebi Mehmed'e kulluk sunmuştur. Hemen ardından, Musa Çelebi'nin Beyleri arasına katılmıştır. Musa Çelebi'nin yenileceğini anlar anlamaz da, bağışlanma dileğiyle, yeniden Çelebi Mehmed'e yönelmiştir. Ve bağışlanarak, Aydın Sancakbeyliği'ne atanmıştır.

Bu yer değiştirmeler, sancağının her an elinden alınabileceği kuşkusu, bir iyice artırmaktadır Beyin baskısını. Ve üreticiler, iyice düşkünleşmektedir bu baskı karşısında. Ekicisinden el zanaatçısına, sarrafından tüccarına, kimse elindekinden güvenli değildir. Salt ürettiği konusunda değil, kendi tüketimi için gerekli olanlardan bile güvenli değildir. Beyin adamları, kadısı, mütesellimi, müteazzimi, tımarlısı, ocaklısı gelip, ellerinde avuçlarında ne varsa kaldırmaktadır..

Börklüce ve Torlak, kentlerde, camilerin en kalabalık günlerinde, bu düzenin kötülüğünü belirtmekte, ezenleri yermektedirler. Bunun etkisi görülecektir elbet. Ve çevrelerine insan toplanacaktır.

Aydın içinden bile katılanlar vardır kendisine. Bir kavganın başlangıcı havası, tüm ağırlığıyla sezilmektedir. Börklüce ve Torlak, ilk onbeş kişilik grubu kurar kurmaz, eyleme geçerler.

1417'nin, ürün mevsimidir zaman. Ve Börklüce Mustafa'nın buyruğunda toplananlar, Aydın yöresinin düzenini değiştirmekte kararlıdırlar. Ne tımarlı dinlenir ne bey. Toprağın ürettiği, üstünde çalışanlar arasında pay edilir. Toprak,

eşit çalışma alanları biçiminde üleştirilir. Ve buna direnmek isteyen tüm görevliler, oracıkta yitirilir.

Bunun yankısı bir anda yayılır çevreye. Üretici ilk kez, kendi ekip, biçtiğinin değerine tümüyle sahip olmaktadır. Durumu olduğu gibi kabullenen, mütesellim ve kadılara hiç dokunulmaz. Beyler, korkuyla izlemektedirler olanları... Ve durmaksızın adam toplamaktadırlar. Elbette bu günün yarını da vardır...

Ne var ki, somut sonucu gören ezilmişler, birden dikilmişlerdir. Eşit olmanın, kendi kendisinin efendisi olmanın ve ekonomik bakımdan boyun eğme zorunluluğundan uzak bulunmanın keyfi, her zaman uğruna öldüğü toprakların sahipliği, gerçek gücüne ulaştırıvermiştir onları... Boynubükük köylüler, savaş alanlarının güçyetmez yiğitleri haline gelivermişlerdir... Bir kez, kendilerinin olan değerlere, sonuna değin sahip olabilmek için, durmaksızın Börklüce'nin yanına koşmaktadırlar.

Örgüt kendiliğinden genişlemektedir. Mütesellim ve beylerin fırsat kolladığını çok iyi bilen Börklüce, yöresel örgütler kurar. Tarlaların, ürünlerin bekçiliği onların üzerinedir. Kendisiyle birlikte gelmesini istediği usta savaşçıları yanına alarak, İzmir'e doğru yayar uygulamayı...

Yanında güçlenip, bilinçlenen savaşçılar, devamlı eylem halinde bulunmak için biraz fazladır. Hem de, beyler, giderek hazırlıklarını tamamlamaktadır. Onların saldırıları karşısında, güçlü olabilmek için, bir arada bulunmamak gerekir. Torlak Kemal, Manisa yöresine gidecektir. Bozdağ eteklerinin iki kıyısı, tam egemenlikleri altında olmalıdır çalışanların. Ancak o zaman, beyleri diledikleri gibi ezebilirler...

İnsanlar, ilk kez dikilmenin tadını almaktadırlar. Damarlarındaki savaşçı kan, ilk kez, ekonomik değerler üzerine saldırmaktadır. Ve beyler, durmaksızın Çelebi Sultan Mehmed'e başvurmaktadırlar. Kadılar, Ege yöresinin kadıları, hiç bir dönemde gönderilmedik kadar çok şikâyet yazmışlardır o yıllarda. Ancak, Çelebi Mehmed, henüz elini oralara uzatacak durumda değildir. Doğu ve batı bölümlerini birleştirmiştir. Ama, asıl büyük beylerle kozunu henüz paylaşmamıştır. Karaman Beyi, Bursa'ya kadar yürümüş,

bunun karşılığını henüz alamamıştır. Aydın ve Saruhan Beylerine birleşmeyi önerir. İzmir'in bir bölümü daha Hristiyan etkisi altındadır. Timur, tüm kalelerini yıkmış, Türk ülkesine katmıştır orasını. Ama, kesin bir biçimde belirlenmemiştir düzeni. O açıdan, İzmir, bağımsızdır da...

Saruhan Beyi, hazırlığını yapıncaya, ilk zararı gören saldırıya geçti. Cüneyt Bey'in kardeşi, çevresine topladığı tüm sipahileriyle, Börklüce'nin üstüne yürüdü. Halk, yerini seçmişti. Hamza bey, ayağını üzenkiye koymadan, nereye, neden gittiği Börklüce'ye ulaşmıştı. Ve ilk kez, kendi efendiliğinin mutluluğunu yudumlayan kitleler, Börklüce'nin yanında birikmek istediler. Gerilla savaşlarının gereği uygulandı. Her grup, kendi bölgesinden geçen saldırganları, vurup kaçıyordu.

Hamza Bey, henüz Efes-Kuşadası dolaylarında bulunan Börklüce'nin karşısına gelebildiğinde iyice yıpranmıştı. Orda, yeni düzene sahip çıkanlarla birlikte davranan Dede Sultan, (Börklüce'nin yöredeki adı,)nın bir darbesiyle, perişan oldu...

Hamza Bey'in sonu, çevrede yayılır yayılmaz, Osmanlı buyruğu işlemeye başladı. Sıra, Saruhan Beyi, Ali Bey'deydi... Devlet adına asker toplama yetkisi verilerek, güçlendirildi. Torlak Kemal'inkinden önce, Saruhan köylülerinin haberi ulaştı Börklüce'ye...

SAVAŞ HIZLANIYOR

Börklüce, bu kez yön değiştirdi. Şimdi Ortaklar diye bilinen bölge üzerinden, Saruhan'a doğru yürüdü. Ali Bey'i karşılamak istiyordu. Ve Ortaklar adı, o dönemden kalan bir belge gibidir hâlâ... Geniş ovada uygulanan ortaklığın verimliliği ve insanlarına sağladığı olanaklar, gönüllülerin sayısını artırıyordu. Börklüce, dağlara sararak, Bozdağın, kuzeyine doğru yürüdü...

Tam bu sırada, İzmir'in durumu kesinleşmiş, Osmanlı Padişahı orayı sahiplenmişti. İlk Sancak Beyi Kıralzade Süleyman Bey, bir de görevle geliyordu. İzmir yöresindeki yaramazlıkların, düzensizliklerin ve Dede Sultan nam, Börklüce Mustafa'nın hakkından gelecekti. Durum, birden de-

gişmişti. Börklüce, yeniden yön değiştirdi. Ve Torlak Kemal, Ali Beyi oyalama ödevini üstüne aldı...

Saruhan yöresinin, korkulan duruma uğraması, Ali Beyi, ilkin kendi paçasını kurtarmaya sevketti. Süleyman Bey, nasılsa hakkından gelirdi İzmir yöresindekilerin. Hazırlığı, ağırdan aldı Ali Bey... Süleyman Bey'le birleşmeyi akıl edemedi kendi toprakları söz konusu olunca...

Süleyman Bey ise, düzenli ordusuyla, Ortaklar üzerinden kendine doğru gelmekte olan Dede Sultan'ı yitirmek için, yola düştü... Kendiliklerinden ortaklığı uygulamış bölgelerin insanları, ilkin düzenlerini kendileri savunuyorlardı. Bu durum, Dede Sultan'ın işini kolaylaştırıyor, Süleyman Bey'in halini bitiriyordu... Buna karşın, iki güçlü birlik, Germencik-Cumaovası arasında karşılaştı...

Bir yanda, paralı askerler, profesyonel döğüşçüler vardı. Bir yanda, inanmışlar ve kendi nitelikleri gereği, geleceklerini ve günlerindeki ezilmişliklerinin öcünü alma çabasındakiler... Savaş kısa sürdü... İzmir'in ilk Osmanlı Sancakbeyi, yenilginin tadını alarak, perişan bir durumda, canını sıvışmakla kurtardı... Dede Sultan'ın öğretisi tüm yöre için bir kez daha kesinleşti...

Ali Bey, tehlikenin iyice yaklaştığını sezincedi, buyruğu tümüyle uygulamaya başladı. Saruhan'dan, Kütahya beyliklerine değin toplayabildiği tüm sipahileri çevresine alarak, Börklüce'nin üzerine yürüdü. Torlak Kemal, durumu haber alınca, Akhisar üstünden gelerek, Börklüce ile birleşti... İstedikleri olmuş, köylüler tarlalara, zanaatkârlar, Âhi tekkelerine yeniden sahiplenmişlerdi. Saruhan Beyini de yüzgeri ederlerse, Ege Bölgesinde sorun tümüyle çözümlenmiş olacaktı.

Köylüler, küçük gruplarıyla, durmaksızın vuruyorlardı saldırganı... Beşparmak dağlarından, Dumanlıdağ'dan inen gruplar, ardını önünü ateşe veriyorlardı Ali Bey'in. Sonunda, karşılaşma, yine eylemcilerin başarısıyla sonuçlandı. Ali Bey, kurtularak, Börklüce ve Torlak ile başatmenin beylerin işi olmadığını bildirdi.

Çelebi Mehmed, 1315'de İzmir'e geldiğinde, Hristiyanların, (Rodos Şövalyeleri'nin) elinde olan bölümleri de himayesi altına aldığını bildirmişti Aydınogulları'na.

Ama, hem Aydınoğulları'nın, hem Karaosmanoğulları'nın eylemcilerle başa çıkamaması, şimdi de kendi sancağı olarak belirlediği İzmir yöresinin tümünden elden çıkması gibi bir durumun doğması, iyice kızdırdı Padişahı... Çünkü kurulan düzen, salt beylikleri sarsmıyordu. Aslında, kendi hükmünün geçerli olabilmesi için, beyliklerin en kısa zamanda sarsılıp, çürümesi bir yerde işine geliyordu Çelebi Mehmed'in.

Ne var ki, eylem, merkezi aşama düzeyini engeller bir nitelik alınca, birliği sağlamak zorunluğunda olan Osmanlı için tüm ağırlığını koymak bir gereklilik oldu. Sultan, bunu sezinler sezinlemez, daha güçlü bir biçimde, savaşıma karar verdi. Hem, yıl 1418'lere gelmişti. Ve artık Çelebi Mehmed, kendisi bakımından pek çok sorunu çözümlemiş, büyük beyliklerin tümünü egemenliği altına almıştı. Eskiden, düşmanları olmasa bile, yutraya hazırlandığı kimse-leri etkileyen ekonomik zarar, şimdi doğrudan kendi devletin hazinesi sırtına binmeye başlamıştı. Bunu engellemek gerekiyordu.

DRAMATİK SON

Hemen bir ordu düzdü Çelebi Mehmed... Başına, geleceğin sultanı, şehzade Mûrad'ı geçirdi. Ve yanına, o döneme değin, hileleriyle şeytana papucu ters giydirmekte ünlü Beyazıt Paşa'yı verdi. Beyazıt Paşa, Ankara savaşından beri yanında, haskulu ve sadrazamı idi... Buyruklarındaki ordu ise, Osmanlı devletinin o dönemde çıkarabileceği en güçlü ordu...

Artıcılarını ve yandan gelebilecek yıpratma hücumları açısından ordu yürüyüşünü çok sağlam bir biçimde örgütleyen Beyazıt Paşa, Bursa üzerinden, İzmir'e doğru yürüdü. Başbuğu Murad olmakla birlikte, ordunun yönetimi tümüyle Beyazıt Paşa'nın elindeydi. Torlak Kemal, Ali Bey yenilgisinden sonra ve gelebilecek tehlikeleri artdan vurmak amacıyla, tekrar Manisa yöresine gitmişti.

Börklüce durumu öğrenince, ilk kez büyük bir savaşın hazırlığına girdi. Şimdiye değin, birleşmelerini engellediği gönüllü gruplarının tümünü buyruğunda topladı. Köylüler akın akın çevresine yığılıyorlardı. Kılıç, ok, sa-

dak bulabilen bunlarla. Bulamayan, bilediği orağı, parlat-
tığı nacağı, dirgeni, yabasıyla, koşup gelmişti.

Ordu yürüdükce, savunmacılar, binleri, on binleri buluyorlardı. Börklüce Mustafa'nın çevresi, alabildiğine inanmış, özgürlük ve ekonomik eşitliği somut sonuçlarıyla görüp benimsemiş insanlarla dolmuştu. Savaşanlar, salt yü-
zeyde bir takım düşünceler için ortaya atılmamışlardı.

Şimdiye değin, yörelerinde gördükleri haksızlıkların birden giderildiğini sezinliyorlardı. Ürettikleri tümüyle kendilerine kalınca, karınları doymuş, olanakları artmıştı. Önceleri kendilerine kul işlemi yapanların önünde başı dik, göğsü kabarık durabiliyor. Direnmelerinin karşılığını görüyorlardı. Ürettikleri ve bu üretim için harcadıkları emek-
lerin tümü kendilerine dönüyordu. Nikâhlı kadınlardan başka her şeyin ortaklığı, çapulu, gücünün yumruğunu or-
tadan kaldırmış, düşünülmez bir kardeşliğin güzelliği gel-
mişti topraklarının üstüne... Böyle bir sonucu gören kitle, karşısındaki güç ne olursa olsun, direnir... Şimdiye değin sultan bellediği bile olsa...

Nitekim, öyle olmuştur. Börklüce'nin çevresindekiler, yitinceye değin vuruşmuşlardır. Beyazıt Paşa, Şehzade Mu-
rad, zaman zaman, ecel terleri dökmüşlerdir, tüm güçle-
rine karşın. Her vuruşma, daha bir hınçlı, daha bir güçlü olmuştur. Seferihisar dolaylarında, ovada düzenli bir bi-
çimde başlayan savaş, Börklüce'nin silâh zayıflığı yüzün-
den, ilk ağızda erimesiyle sonuçlanmıştır. Dede Sultan, yö-
resinde kalanlarla, Urla üzerinden Karaburun'a çekilmiş-
tir. Çevredeki dağların gölgesine sığınarak, yeniden gerilla savaşlarına dönmüştür.

Ne var ki, Beyazıt Paşa, gelirken, Börklüce'nin tüm destek olanaklarını kurutmuştur. Kurnazlığı ölçüsünde kan içiciliğiyle de ünlü olan Paşa, Şehzade'nin de katılma-
sıyla, yeni düzeni uygulayan tüm toprakları eski sahiple-
rine vermiş, tüm uygulamacıları da celladlara teslim etmiş-
tir. Büyük bir katliamdır bu... Yol boyunda, ortaklık kur-
muş insanların tümünü yitirmek. Kılıç artıkları, Börklüce'ye yetişmeden yollarda tükenmişlerdir. Ve Dede Sultan, gi-
derek azalan adamlarıyla, Karaburun dağları ve ovasında

dört bir yana dönerek karşısındaki büyük orduyu yitirmenin kavgasını vermektedir.

Karşısındaki ordu çok güçlüdür. Yarıp geçebilse... Torlak Kemal'le birleşerek, yeni bir güç edinecek, yeni bir olanak bulacaktır. Ama, bu mümkün değil. Arkadan dolanmak için gerilese, ardı denize gelmiştir. O hiç mümkün değil... Tek yol vardır. Yitinceye vuruşmak. Ya devlet başa, ya kuzgun leşe... Burdaki devlet sözcüğü, toplumunun mutluluğu anlamınadır. Yoksa, Dede Sultan, çevresine toplananlardan, kendi adına hiç bir şey istememektedir.

Çevresindekiler de, bu karara dil çözüp, yumruk üşürürler. Şehzade Murad ve Beyazıt Paşa, ya onları öldürecekler ya da yenilecekler... Karaburun ovasında bir vuruşma başlar ki, anlatılamaz. Bu, salt etin, çeliğe direnişidir. Yabalar, dirgenler paramparça olmuştur. Kılıçlar, kalkanlar, darma dağın... İnsanlar vardır, inanmış... Ve karşıda, güçlü bir ordu. Ozan'ın, onbin insan, onbin baltanın bir ormana dalması gibi, dediği budur işte. İnsanlar balta olmuşlardır. Ama, ağaçlar çelik olunca, baltalar kesmezlenir...

Börklüce Mustafa, vuruşa vuruşa baygın düşmüştür. Bir gerillacı için en acı son, tutsaklıktır. Bu son Börklüce'nin başına gelmiştir. Yaralı, baygın bir durumda tutulmuştur. Beyazıt Paşa, bu yaralı insandan, son bir fetva ister... Şimdiye değin yaptıklarının tümünde hata etmiştir. Yanılmıştır... Yanılgısını kitleler önünde kabul etmeli ve eski düzene dönülmesini önermelidir. İsteddiği budur Beyazıt Paşa'nın...

Börklüce Mustafa'nın ise, mutluluk, iyilik, güzellik ve doğruluktur. Bunun somut örneğini görmüştür uygulamasıyla... Osmanlının kamçısı altında, kurbanlıklar gibi askere giden üreticinin, ölüme gülerek koşmasını bu sonuca borçludur... Bunu görmüş kişi, sözünden dönebilir mi? Ölüm nedir ki, bir inanmış için... İşkence nedir ki...

Börklüce, günlerce işkenceye uğratılır. Vücudunun her bir parçası, başka bir kentte koparılır. Bayıldıkça ayıltılır. Köy köy, kent kent, kılıçtan kurtulabilmişlerin gözleri önünde, en ağır, en dayanılmaz acılara batırılıp çıkartılır. Ama, savunması hep aynıdır. Yaptığı iş, dünyanın en doğru işidir. İnsanların mutluluğu için çabalamış, bunu sağla-

mıştır da... Şimdi, yenildiğine göre, bir an önce onların, kendinden önce gidenlerin yanına varmaktan korkusu yoktur...

İzmir, Aydın, Nazilli ve yol üstündeki tüm kentler, bir çarmıha gerilmiş, at üstünde, durmaksızın işkenceye dayanan bu adamın ermişliğine inanırlar... Kim olsa inanır.. Ve öyle bir an gelir ki, Şehzade Murad da, Beyazıt Paşa da, Börklüce'ye işkence yapanların, o'nunla birlik olmasından korkarlar... Ölüm saati gelmiştir bu büyük devrimci için. Başını vurdururlar ve hemen Çelebi Sultan Mehmed'e gönderirler...

Sonra durmaksızın, Torlak Kemal'in üstüne yürürler. İnsanlara yılgınlık gelmemiştir. Tersine, daha bir bilinçle toplanmışlardır Torlak Kemal'in çevresinde. Artık, kıyıcılık söz konusu değildir. Çünkü, hınçlı devrimciler de, en az Osmanlı ordusu kadar kıyıcıdır...

Ne var ki, yeni destek birlikleri gelmiştir Murad'ın ordusuna... Torlak Kemal ise, Bozdağ yamacında o ana kadar yetişebilenlerle, daha doğrusu kılıçtan kurtulabilenlerle yetinmek zorundadır. Güçlerinin büyük çoğunluğunu Dede Sultan'a gönderdiği için pek kalabalık değildir yöresi... Buna karşın dağlardan inmeden sürdürür savaşı. Ama, çok geçmeden büyük ordunun zoruyla, Saruhan ovasına inmek gerekir. Orda, bir günde bitirirler işini Torlak Kemal'in... Ne var ki, o'nu diri ele geçiremezler. Savaş alanında, tüm yoldaşlarıyla birlikte, ölüsünü bulurlar. Ege'nin kaderinde bu zaman zaman kanayacak bir yaradır artık... Ve yüzyıllar boyunca söylenen bir ağıttır...

*Aydın ellerinde ceran gezerdi,
Analar al yeşil tuğra bezerdi,
Bacılar tuğraya sedef dizerdi,
Sedefin üstüne âyet yazardı,
İriş pirim iriş, gör ki olanı,
Kurtar muhanetten elde kalanı.*

*Beşparmak üstünden bir bulut ağıdı,
Bulut değildi de bir koca dağıdı,
Alazlanıp gelen billâh çarağıdı,
İbrahim çekildi, ok, cıda yağdı,
İriş koç yiğidim uğrular geldi,
Uğrunun soluğu bağırmı deldi...*

*Kılıç üşürürdü, beyi, sultanı,
Atını koşturdu veziri, hanı,
Biz de helâl ettik bu kuşca canı,
And verdik yoluna, dökeriz kanı,
İriş Dede Sultan, kavgaya iriş,
İmdi can günüdür, gazaya giriş...*

*Aydın'da, Ortaklar, Karaburun'da,
Kılıç ceran oldu, oynuyor kında,
Bir elim harmanda, bir elim kanda,
Kanara kurarız biz de yakında,
İriş koç yiğidim er meydanına,
Sultanın ettiğin koma yanına...*

*Sultanoğlu, leşkerine buyurdu,
Buyruğunu dört bir yana duyurdu
Kılıç çaldı, ana, bebe savurdu,
Yalım esti her yanları kavurdu,
Vur yoldaş vuralım, kavga günüdür,
Ahır evveli, gine ölümdür...*

*Sultana paşadan muştı salındı,
Leşker ortasında ziller çalındı,
Dedemin başına ferman kılındı,
Bir seher vaktiydi kaddi alındı,
Sesimi banlasam varabilemez,
Gayri benim yüzüm gülebilemez...*

(Bir Türkmen Ağıtı)

Bilim adamlığı, eylem adamlığına dönüştü mü, kişi yolunu kendi seçmiş demektir. Artık sonuna değin yürümek düşer o'na... Şeyh Bedreddin, Börklüce ve Torlak'ı gönderdiği anda, bir devrimcinin yolunu seçmiş bulunuyordu. Tek beklediği başarıydı artık. Yıllar boyu süren bir öğrenimin, yıllar boyu devam eden bir öğretinin sonuçları, umutlu haberler biçiminde, günü gününe geliyordu...

Börklüce şu gün Germencik yöresini üleştirdi. Şu gün Ortaklar'ın kurulmasına ilk adımı attı... Hamza Bey yitirildi... Kızalzade püskürtüldü... Saruhan Beyi'nden haber yok... Ve çinici kalfası kılığında gelip gidenler... İznik çarşısında, çini ustalarının en bilgeleri, salt pembe döşüyorlar unutulmaz yapıtlarına... En güzel çiniler, o dönemde dökülüyor kuşkusuz. En güzel nakışlar, o günlerde işleniyor. Çünkü, yeni bir düzenin, yeni bir umudun ışıkları aydınlatıyor boyadan, o boyayı çalan ele kadar...

Varidat, giderek yayılıyor. Yazıdan çok söz olarak. Bedreddin'in çevresinde bir ışık dünyası, dalga dalga uzanıyor Anadolu'dan, Rumeli'ne, adalara değin... Artık karşılarında, Osmanlı'nın en büyük gücü vardır. Börklüce ve Torlak, 'bunu da yenerlerse, 600 bin kilometrekarelik bir alanda, özlenen bir yöntemin temelleri atılacaktır.

Bedreddin, 1419 baharının bir güzel gününde, gözlerini İznik gölüne dikmiş, geleceğin mutlu günlerini düşünmektedir. Uçsuz bucaksız topraklar... Her dinden, her ullaştan, her mezhepten milyonlarca insan ve yeni bir yöntem, yeni bir yönetim... İbn-i Haldun'dan, geleceğin insanlarına uzanan bir köprü ki, göz kamaşır...

Bir ulak belirir yanında... Sultan'ın selâmını getirmiştir. Bir de değerbiçilmez bir armağan... Şeyhin aklına ilk gelen, Börklüce'nin başarısıdır. Osmanlı Sultanı, kendine selâm ve armağan gönderdiğine göre, bu barış çağrısı anlamınadır. Börklüce, Beyazıt Paşa'yı önüne katmış olmalı. Mutlaka barış diliyor Sultan... Dileğini, özlemini birlikte yerine getirmek isteğini iletiyor...

Şeyh Bedreddin, hafif gülümseyerek başını çevirdi. Postun ucunda duran ulak, som altından, büyükce bir kutu uzattı kendisine... Düşündükleri doğru olmalı... Sultan,

barış özlüyorsa gerçekten, bu o'nun öğretisi değil mi? Hemen kabul edecek... Hafif kırçillaşan sakallarında gezdirirken bir elini, öteki eliyle armağan kutusunun kapağını yavaş yavaş açtı... Kutunun içinde, barış isteği yerine, en yakını, en değerli yoldaşı Börklüce Mustafa'nın ölüm karşısında bile gülümseyen yüzü vardı... Barış yerine, ölüm gelmişti. Osmanlı, kendi habercilerinden önce davranmış, Börklüce'nin kesik kellesini göndermişti o'na... (6)

Belliydi ki, ikinci ulak, yanında cellatla gelecek. Yüzündeki gülümseme solmadı bile. Yolunu seçmişlerin büyük rahatlığı içinde, çevresindekilere döndü. En değerli yoldaşının, inanmışlığına yaraşır bir törenle gömülmesini istedi. Olay bir anda duyulmuştu İznik'te... Ustalar acılarını çinilere döktüler. Geniş plâketlere, cenaze törenini işlediler... Ve İznikliler, Bedreddin'in kaçışını sağlamak için, tümü birleştiler... İkinci ulağın nasıl geleceğini onlar da anlamışlardı..

Bir gece, gözetlemecilerini uyutup, Bedreddin'in İznik sınırları dışına çıkmasını sağladılar. Marmara'nın Doğuya sokulmuş en ucundan kalkan bir sandal, o'nu Boğazdan geçirerek, Dobruca'ya attı... Sarı Saltuk'un dört yüz yıl önce ilk tuttuğu Rumeli toprağına, o, yeniden dönüyordu....

Gördü ki, öğretisi kendinden önce gitmiş... Hemen çevresini aldılar. Yakındıkları aynı dertlerin çaresini ondan umuyorlardı insanlar... Ne var ki, o Ege'de yenilmişti. Olsun... Devrim, devrimcinin varlığı süresince yürür. Börklüce ve Torlak orda şehid olduysa, Makedonya'da daha binlercesi bulunabilir onlar gibi, üstelik Bedreddin bu kez, tam eylem içinde ve başlarında olursa... Osmanlı'dan tüm eski hesapların hıncını alırlar...

Hemen örgüt hazırlıklarına girişilir. Kazaskerliğinden ünü vardır zaten. Börklüce'nin yaptıklarıyla tümünden artmıştır bu ün... Gruplar silâhlanarak, buyruğunu beklediklerini bildirmek için sıraya dizilirler... Savaş kaçınılmazdır. Ve Çelebi Sultan Mehmed, bu kez, ağabeyini yendiği usulle karşılaşacaktır...

İznik'ten haber gelir gelmez, peşine adam koymuştur Çelebi... 1.500 kişilik bir birlikle, ölü ya da diri yakalanmasını Elvan Ağa'dan istemiştir. Gerilla grupları karşısında

bin beşyüz kişinin önemi yoktur. Ama, Karaburun artıklarından biri, olup biteni anlatmak için, yollar tepip gelmiştir Dobruca'ya... İnsanların direncini, ölüme giderkenki sevinçlerini ve Beyazıt Paşa'nın kıyıcılığını bir bir, tüm ayrıntılarıyla anlatır Şeyhine...

O anda, bilim adamlığı, devrim adamlığına üstün gelir. Ege yöresinde olup bitenleri bir iyice dinleyen Bedreddin, kendi kendine kesin kararını vermiştir. Osmanlı, güçlüdür. Ve bu yörede somut sonucu almak için 1420 yılının yazını beklemek gereklidir. Ege insanı somut sonucu gördüğünden böylesi güçlü saldırmıştır egemene. Makedonyalı bundan habersizdir daha. Devamlı bir vuruşma ortamı da, habersiz kılacaktır başarıya değin. Başarı uzak ölüm çok yakın. Kendi ölümü değil, Osmanlı kıyıcılığı karşısında, binlerin, onbinlerin ölümü. Bir bilim adamı olarak, buna razı gelemezdi. Kimseye hiç bir şey belli etmedi. Yalnız Elvan Ağa'ya haber gönderdi. Ulak, Elvan Ağa'ya gideceğine, durumu çevresindekilere ilettili.

Engel olmak istediler. Ses çıkarmadı. Ve bir sabah, daha herkes uyurken, yola çıkarak, Serez yakınlarında, Elvan Ağa'ya teslim oldu... Kan dökülsün istemiyordu. Ve mutlaka kan dökülecekse, bu, o'nun kanı olmalıydı...

BİR TARTIŞMA Kİ...

Bu, Osmanlı'nın ummadığı bir davranıştı. Bağışlanmayı bile sağlayabilirdi. Ama, geçmişte kan izi olunca, geleceği de bağlar. Bu yüzden, bir denemek gerekliydi Bedreddin'i... Şimdiye değin savunduklarından vazgeçerse, o zaman bağışlanabilirdi. Çünkü, geleceği hiç bir zararı dokunmazdı. Devamlı bir göz hapsiyle geçirilebilirdi. Diyenirse...

İşte o zaman, durum değişirdi. İlk yoklama iyi direneceğini gösterdi. Gösterdi ya, o dönemde çok etkili olan meşihat makamı, hakkında fetva veremiyordu. Çünkü, Padişah'ın da içinde olduğu yöneticilerin tümü biliyorlardı ki, gerçekten büyük bir bilgidir. Tek suçu, çağını çok aşmış olmasıdır. Bu bakımdan, hakkında fetva çıkarmak mümkün değildir. O dönem, yönetim işleyişine göre de, fetvasız adam, yalnız savaşta öldürülebilir...

Çelebi Sultan Mehmed, ister istemez kendini bir tartışmanın ortasında bulur. Ülkenin tüm bilim adamları,

Serez'de toplanrlar Şeyh Bedreddin, Simavnakadızade, bunların karşısında, düşüncelerini savunacaktır. Şu kitabında yazdığı, bu kitabında eğittiği, dinin hangi verilerine dayanmaktadır? Sorular bunlar...

Şeyh Bedreddin ise, savunma yolunu benimsemez. 1420 yılının o günlerinde, tam tersine, suçlayıcıdır o... Yolsuzlukları bir bir sayar döker. Kitaplarında yazdıklarının doğruluğunu, reddedilmez bir biçimde isbatlar... Hem olaylara, hem Kutsal Kitaba dayanarak... O'nu suçlamak için toplanmış bilginler, kendilerini suçlu durumda görmeye başlarlar... Öylesine doğrudur ki söyledikleri... Hiç biri, suçludur, asılması gerekir, fetvasını veremez.

Tartışma uzar gider... O dönem, tüm önemli olayların tutanağa geçirildiği dönemlerdir. Serez tartışmasının tutanakları, devlet arşivlerinden bulunup yayımlanmalıdır. Görülecektir ki, Türk Sosyal Eyleminin kökleri çok derinlerdedir. Hem de, çok sağlam biçimde... Bu ödev, gerçekleri arayanlar için sırasını bekliyor. Bu incelemenin konusu, daha çok eylem olduğundan, tartışmaya değinmekle geçmek bir zorunluluktur.

Çelebi Sultan Mehmed, mülkü birleştirerek gücünü isbatlamıştır. Şeyh Bedreddin'in yoldaşlarını iki kez yenmiş, kendisini de tutuklamıştır. Yıldız Osmanoğulları adınaparlamaktadır. Ve güçlüden külâh yapmak isteyenler çoktur. Çok olduğu için de, Türk bilginleri, Simavnakadızade için fetva veremezlerken, tartışmalara sonradan katılan Mevlâna Burhaneddin Haydar Bin Mehmed Herevi ile Mevlâna Fahreddin Acemî adlı iki İranlı bilgin, hükmü bastırırlar. Elcevap: Katli farzdır...

Çelebi, eline böyle bir fetva alınca hiç durmaz... Makedonyalıların döğünmeleri ve güneşin batışına benzetmelerine aldırmaksızın, Simavnakadızade Şeyh Bedreddin'i bir sabah vakti, Serez'de astırır...

Öğretisini unutturmak için, her çareye başvurulur. Artık bundan sonra, yüz elli yıla yaklaşan bir süre, bir daha halk hareketlerine rastlanmaz. Ama, ekonomik koşullar gerektirince, yeniden ucverir eylemler... Denilebilir ki, bu ilk eylem, kendinden sonrakilerin tümünden çok daha bi-

linçli ve somut nedenlere dayanması açısından, tarihin karanlığı içinde bir başına pırıl pırıl parlamaktadır.

SONUN BAŞLANGICI

Ve yine denilebilir ki, bu ilk eylem, yüz yıllarca unutturulsa bile, kendinden sonraki başkaldırmaların ilk temeli alınmak gereklidir. Çünkü, Osmanlı İmparatorluğu, kendi gücü açısından doruk noktaya vardığı anda, yeniden gelişip büyüyen olayların temelinde de hep, ekonomik koşullar yatmıştır. Ama, Börklüce Mustafa ile Torlak Kemal'in davranışları her zaman başka, her zaman tümünden daha değerli bir veri olarak kalacaktır tarihimizde. Salt bizim tarihimizde de değil... Yayımlanamayan yapıtları bulunur yayımlanır, tartışmadaki düşüncesi, devlet arşivlerinden çıkarılıp bastırılırsa görülecektir ki, Şeyh Bedreddin, dünya tarihi açısından da, çok önemli bir yer kaplamaktadır.

Tümüne birden Celâli İsyanları adı verilen, sonraki başkaldırmalar, çok zaman bireylerin kuşkusundan, toplulukların ekonomik bunalımından doğmuştur. Ama, bilimsel bir nitelikle eyleme geçme olanağını, salt olay ve somut sonuçları açısından bulabiliriz. Başlangıçta, durum ya kendini, ya kendisiyle ortaklık edenleri kurtarmak çabasından öteye geçmemekte. Hatta çok zaman, bir üst yapı kavgası biçiminde görünmektedir. Bir padişah gitmekte, yerine bir başkası gelmektedir. Düzen hiç değişmeden sürüp gitmektedir...

Celâli olaylarının, Şeyh Bedreddin olayından yüz elli yıl sonra başlaması ve bunları başlatan nedenlerin temeline geçmeden önce, tarihsel sırası geldiği için, bir başka gerillacılık ve gerillalar üzerine de biraz eğilelim...

KORSANLAR

Sözünü ettiğim gerillacılık şekli, şimdi ye değin izlediğimiz kara gerillacılığından gerçekten çok başka ve güç bir yöntemdir... Buna, kendi adıyla korsanlık, diyebileceğimiz gibi, «Deniz Gerillacılığı» da diyebiliriz. Bir baştarde, bir kalyon, bir çektiri ya da herhangi bir başka deniz aracıyla, kendinden çok güçlü birlikler karşısında başarılı savaşlar

yapabilmek sanatıdır bu. Üstelik, salt karşısındaki güçle değil, doğayla da devamlı bir uğraşının gerekliliğini hiç akıldan çıkarmadan yapılan bir sanat. Denizlerde, zaman zaman sakın bir güzelin tebessümündeki çekiciliği takınan, zaman da mitoloji tanrılarının öfkesini dile getiren dalgalar üstünde tutunabilmek... Bayrağını serenin en üstünde tutabilmek... Ve bin kaygı arasında vurguna çıkabilmek... Büyük bir iş bu... İşte bunun için de, Arap korsanlarından boş kalan yeri hemen dolduruveren leventlerden söz edeceğim...

Ancak, burda bir ödevi de yerine getirmek gerekli. Tarihsel sıra içinde giderken, bu konuda bir geriye dönüşü göze almalıyız. Türk Korsanlarının en ünlüsü ve en büyüğü olarak Barbaros Kardeşler bilinir. Hatta genellikle, ilk Türk Korsanları olarak da onların adı edilir. İşte burda, bir küçük yanlış düzeltmek gerekiyor.

Çünkü, ilk Türk Korsanı, Barbaroslar'dan çok önce, Akdeniz kıyılarında, özellikle Ege kıyılarında Türk adını dolaştırmış olan Çaka Bey'dir... Kutlumuş yiğitlerinden bir Selçuklu olan Çaka Bey, aynı zamanda İzmir'i alan kişidir. 1046'ların en hızlı akıncılarından biri olarak, İzmir'e değin gelmiş, salt orayla bırakmamıştır koşusunu. İzmir'de donattığı gemilerle, Ege kıyılarında, Akdeniz içlerinde de Selçuklu bayrağını dalgalandırmıştır. Yunanistan kıyıları, Adalar, Çaka Bey gemilerinden çok yakınmışlardır. Ne var ki, Çaka Bey, korsanlıktan önce, kara akıncısıdır. Kara gerillacıdır. Ama, savaş biçiminin biraz daha güç olsa da, aynı özelliklere dayanması, denizlerde kısa zamanda başarı kazanmasını sağlamıştır. İzmir Beyi olarak, gemilerinin başında, denizleri dolaşırken, gerillacılığın gerektirdiği yöntemleri uygulayarak, çok kıyı vurmuş, çok ganimet elde etmiştir.

Bu bakımdan, salt karada yaptığı işler açısından değil, aynı zamanda Türk Deniz Gerillacılığı'nın başlatıcısı olarak da, bu büyük onuru Çaka Beye vermek bir zorunluluktur.

BARBAROS KARDEŞLER

Ama, kuşku yok ki, Türk Korsanlarının en ünlüleri ve bu üne gerçekten hakederek kavuşmuş olanları, Barbaros kardeşlerdir... Asıl adları İshak, Oruç, Hızır ve İlyas

olan bu dört kardeşin olağanüstü serüvenleri, bir anlamda bizim deniz tarihimizin de özünü meydana getirir. Özellikle, Türk donanmasının, kara ordularının gücüne yaraşır bir biçim almasında en büyük katkı, bu kardeşlerindir. Her biri, birer deniz kurdu olan bu kardeşler, Osmanlı Donanmasının buyruğunda birleşmeden önce, gerçek birer gerillacı gibi davranmışlardır. Donanmanın başına geçtikten sonraki savaş biçimleri de hiç değişmemiş, korsanlık yasalarını, deniz savaşlarının kuralı haline getirmişlerdir.

Bu bakımdan, sırasıyla onların hikâyeleri bile, deniz gerillacılarının niteliklerini belirlemeye yeterlidir.

Vardar Eceova'dan Yakup Ağa adında, bir tımarlı sipahinin 1462 Midilli fethine katılmasıyla başlar bu hikâye... Yakup Ağa, adanın fethinden sonra, tımar sahibi olarak, orda kalmıştır. Türk akıncılarının geleneksel bir tutumu vardır. Elde ettikleri bölgelerin insanlarıyla hemen kaynaşırlar... Yakup Ağa da aynı geleneği uyarak, kavga sırasında döğüş-tüğü kişilerden birinin kızıyla evlenir. Bu evlilikten dört oğlu olur. İshak, Oruç, Hızır ve İlyas...(7)

Midilli o dönemde, Akdeniz pazarının bir parçası olarak, çeşitli ulusları, çeşitli dilleri üstünde barındırmaktadır. Kardeşler bundan yararlanırlar. Büyürken, analarından Rumca'yı, öteki insanlardan da İtalyanca, İspanyolca, Lâtince gibi batı dillerini öğrenirler... Dil bilgisinin yanına, deniz bilgisi, adalı olmanın üstünlüğü de eklenirse, pazar ekonomisi içinde yol belirlidir. Deniz ticareti yapmak

İshak, kendisine bir gemi uydurarak, ticarete başlar. Artık aile içinde adı, İshak Reis'tir... Ve küçük kardeşleri, büyüdükçe, denizi ağabeylerinin gemisinde öğrenirler. Onlar için de yol değişik değildir... Nasılsa, ağabeylerinin izinden gidecekler, Akdeniz ticaretinde, pay sahibi olacaklardır.

1470 yılında doğmuş olan İshak Reis, kardeşlerini de yetiştirerek ticarete devam ederken, bir küçüğü, ticaretteki daha kârlı bir yolu seçti... Deniz kurtluğunun gereği olarak, devamlı pazarlıklarla uğraşmaktansa, vurgunu yegledi. Elde ettiği bir gemi ile, ticaret yapmaktansa, tüccar gemilerini ele geçirip, vurmak daha kolay gelmişti o'na...

Oruç Reis, başka bir alanda deniz kurdu olmuştu...

Antalya valisi olan Sultan Korkud'un desteğini de kazanınca Akdeniz içinde, bayrağını dolaştırmaya başladı. 1512 yılı na değin Sultan Korkud'un korunması altında, donattığı kalyonla, başarısını sürdürdü. O yıl, Yavuz Sultan Selim'in tahta geçişiyle, Korkud'dan ayrıldı. Sanıyordu ki, hizmetinde bulunduğu şehzadenin padişah olmaması yüzünden, kendine bir kötülük gelir. Mısır'ın Memlûk Sultanı Kansu Guri'nin amiralleri arasına girdi.

Kesin olarak belirli ki, denizde vurguna çıkanın, karada bir ayağının bulunması bir zorunluluktur. Elde ettiklerini satmak, geminin donatımını yenilemek için, vazgeçilmez bir koşuldur bu. Deniz gerillacılığının bir başka güçlüğü de burdadır. Bu bakımdan, bir korunumdan çıkan Oruç bir başka korunuma koşmaktadır.

Ne var ki, Yavuz, kardeşleri sorununu, babasından hemen sonra çözümlemiş, ikisini de öldürtmüştü. Taht için kavgalardan güçlü çıkan kendisiydi çünkü. Bunun üzerine, gözlerini kısa zamanda, dedesinden kalan mirasa dikti. Tüm Arap İmparatorluğu ellerinde toplanmalı, Halife'nin sözü geçen tüm yöreler o'nun olmalıydı. İçerde mezhep kavgalarını körükleyip kazırken, dışarıda da Akdeniz'in önemini iyi değerlendirdi. Akdeniz kıyılarını ele geçirmeden, bir büyük egemenliğin varolabileceğini ummuyordu. Ummadığı için, kardeşinin koruduğu tüm korsanlara kucak açtı... Onlara, Anadolu'dan levent toplama izni verdiği gibi, arada bir top ve araç gereç yardımı yapmaya başladı.

Oruç'un küçüğü Hızır, İlyas'la birlikte, büyük ağabeylerinin yolunu tutmuştu. Onlar da İshak Reis gibi, salt ticaret yapıyorlardı. Ama, Oruç korkusu, Rodos Şövalyelerinde, intikam duygularını kabartmıştı. Barbaros kardeşlerden hangisinin bayrağını görürlerse görsünler, gemilerini vurmaya karar vermişlerdi. İlk rastladıkları, Hızır'la İlyas oldu. Gemilerini vurdular. İki dardeşi de tutsak edip, Rodos'ta bir kaleye kapattılar.

Hızır, bir yolunu bularak kaçtı. Ama, artık ticarete son vermişti. Eğer, pundunu bulabilirse, ortanca ağabeyinin izinden gidecek, kayıplarını ödetecekti Rodos Şövalyelerine. Bir gece karanlıktan yararlanarak, kaleden kaçtı. Uydurduğu bir sandalla, Akdeniz'e açıldı. Çeşitli güçlüklerle karşılaşarak, Oruç Reis'i buldu. Ne gemisi vardı ne de

tafı. Güvendiği, yenilgi deneyini de kattığı deniz bilgisiydi...

Oruç, o arada Yavuz'un korunumuna girmenin yolunu bulmuştu. Birlikte, Osmanlı yasalarına uymayı kabul ettiler. Osmanlılar, kıyılarına korsanların yaşamasını yasaklamışlardı. Ama, onlara her türlü yardımı yapıyorlardı. Uzakta olmak kaydile... Bunun bir anlamı da, Akdenizin öteki uclarında savaşmak demekti...

İki kardeşi korsanlık yapmaya başlayınca, İshak Reis'in tüccarlığı da tehlikeye girdi. Çünkü, denizin yasası, kıran kırana idi... Üç kardeşin bayrağının da aynı olması, bir kez ağızları yananın, ilk önüne gelen Barbaros'u vurmasına neden oluyordu. Bir ticaret teknesiyle bunun önüne durmanın mümkünü yoktu İshak Reis için. Gemisinin ambarlarını ticari emtiadan boşaltarak, barutla doldurdu...

Üç Kardeş, Akdeniz'in batısına doğru yol aldılar. Oruç Araplaşmış Berberiler'in kargaşıklığını görüyordu. Ama, ilkin kendisi için bir yer tutması gerekiyordu. Güney Tunus'ta, Cerbe Adasına yerleşme izni aldı. Hafsi hükümdarı, kendisini İspanyollar'dan koruması ve elde ettiklerinin beşte birini vermesi kaydile konuklamasını sevinçle karşıladı.

Cerbe'den yola çıkan Oruç Kalyonları, Akdeniz'in batı ve kuzey kıyılarında bir korkulu rüyanın nedeni oluyorlardı. Hiç bir gemi, Oruç Kalyonlarına baş ödemeksizin gezemiyordu Akdeniz'de... Kıyılar, ayrıca paylarına düşeni ödemek zorundaydılar. Bu, denizden kıyıya, kıyıdan içerilere dalga dalga yayılan bir korkunun başlangıcı oldu.

Oruç, denizde kendisiyle başa çıkacak bir güç görmeyince, her büyük gerillacının vardığı sonuca doğru yürümeye başladı. Berberilerin karışıklığı, işini kolaylaştıracaktı. Kuzey Afrikalılar'ın kurtarıcısı, Güney Avrupalılar'ın yitiricisi...

Bunu, yeni bir devletin temellerini atmakta kullandı Oruç Reis... İki bini bulmuştu leventlerinin sayısı. Kalyonları da, çeşitli reislerin komutasında, yirmiye ulaşıyordu. Avrupalıları da, Arapları da, ürkütmeden bir Türk devletinin kuruluşunu sağlamak çok güç işti. Oruç, yine de göre-

vini yerine getirecekti. Bu gerillacılığın kaçınılmaz sonucuydu.

Bu arada Papalık donanmasıyla karşılaşması, istediği fırsatı doğurdu. O dönemin en güçlü donanmasını, yandan ve arkadan vurarak perişan edince, dehşete kapılan Avrupalılar, vargüçleriyle üstüne saldırdılar. Cezayir'de, Becaye kalesi önünde İspanyollarla savaşa tutuştu. Sol kolunu yitirdi bu savaşta. Tek koluyla kalmıştı ama, içindeki karar daha bir artmıştı. Yavuz, Batı Akdeniz'de olupbitenlerle ilgisini sürdürüyordu. Orada geleceğin Osmanlı topraklarını görmenin kıvancıyla, durmaksızın yardım gönderiyordu Oruç'a. Yeni yardım gelir gelmez, yeni bir devletin temellerini atma zamanının da geldiğini kararlaştırdı Oruç. Kardeşi Hızır'ın da yardımıyla, Cezayir Limanını ele geçirdikten hemen sonra, Fas sınırındaki Tlemsen'i aldı... O dönemde Kuzey Afrika'nın en büyük kentlerinden biriydi Tlemsen... Ve Cezayir, yeni bir Türk Devletinin merkezi oldu. Bu devletin sultanı da, Deniz Kurdu Oruç Reis'di...

İspanya, daha önceki yenilgisine karşın, Kuzey Afrika'nın elden gideceğini çabuk anladı... Yeniden derlenip toparlandı. 40 savaş gemisinin korunumu altında, 150 nakliye gemisiyle, 15.000 asker çıkardı Cezayir'e... Don Diego de Vera komutasındaki askerler, genç devleti yitirmek amacıyla, yürüyüşe geçtiler. Oruç, 30 Eylül 1516'da, İspanyolları Cezayir önünde temizledi. Artık kendi adına hutbe okutabilirdi...

Ne var ki, Oruç tehlikesi salt Avrupa için söz konusu değildi. Kurduğu bağlantı, çok doğudan, Osmanlı devletinden güç alınca, Oruç, tüm Arap Hükümdarları için büyük tehlike halinde bulunuyordu. Araplar'la İspanyollar birleştiler. Yerlilerin öncülüğünde, Gomeres Markizi'nin komutanlığında yeni bir İspanyol ordusu Tlemsen önünde belirdi. Oruç, gemilerini denize salmış kardeşi Hızır'la leventlerinin büyük çoğunluğunu Cezayir'de bırakmış, salt ağabeyi İshak'la ve az bir leventle gelmişti. İspanyollar'ın askerleri de çok sayılmazdı. Ama, yerlilerden aldıkları yardımla, kuşattıkları kaleyi almadan yerlerinden kıpırdamayacaklardı.

Altı ay dayandı Oruç... Leventlerinin sayısı 40'a inene değin vuruşmayı sürdürdü. Sonra, yeniden gelmek için,

kaleyi bıraktı. Bir gece, kuşatma güçlerinin arasından sızdı. 1518 Ekiminin karanlığında, başarı kazanmaya başlayınca büyüyen ordunun ardına geçmeyi başarmıştı. Başarmıştı ya, ordu ardını bırakmıyordu ki...

Buna karşın, Salado ırmağını geçmeyi başardı. Ne var ki, savaşa tutuşan artçıları, kırılmaya başladı. Oruç, yıllardır birlikte savaştığı yoldaşlarını bırakamazdı. Irmağı gerisin geriye geçti. Umutsuz bir savaşa girdiğini bilerek, kırılıncaya değin vuruştı. Salado kıyılarında, toprağa düşerken, Cezayir Sultanlığını kardeşi Hızır'a bırakıyordu. Şimdiye değin hep Hızır adıyla anılan üçüncü kardeş, bundan böyle ünlü Barbaros Hayreddin olmaya doğru gidecektir. Ağabeyinin bıraktığı miras, daha önceden kurulmuş bağlantılarla, yeni bir yolun gidişimini sağlamaktadır.

Hızır, Oruç yitirildiğinde Cezayir'de bulunuyordu. Ağabeyinin yerine geçti. O sırada Yavuz Sultan Selim, Mısır'ı ele geçirmiş bulunuyordu. Hızır'a yeniden yardımcı güç gönderdi. Tlemsen'in öcünü alacaktı. Bunun için de, tam anlamıyla Osmalı korunumuna girmesi gerektiğini anlamıştı. Hükümrانlığı altındaki toprakların tümünü Yavuz'a bıraktı. O da, karşılık olarak Hızır'ı, Cezayir Beylerbeyi yaptı... Artık iyice güçlenmişti. Osmanlı Paşası da olduktan sonra, Kuzey Afrika egemenliğinde söz sahibi olanların tümü, üstüne yüklenmeye başladı. Ne var ki, Hızır Paşa, bunların üstesinden gelmeyi başarmıştı. İspanyolları daha savaş hazırlığı sırasında bastırıyor. Kıyıları vururken, savaş araçlarını yakıp yıkıyordu. Öteki kıyılarda da, adı giderek daha büyüyor, yankılanıyordu.

Görünüşte bir Beylerbeyi, bir Osmanlı Paşası olmasına karşın, aslında yine bir korsandı. Ta ki, Kanuni, babasının gözdiktiği yerlerin tümünü ele geçirmek için, deniz egemenliğini de eline almak gerektiği kararına varıncayadek sürdü korsanlığı. Kanuni 1530'larda, Kuzey Afrika Beylerbeyini, İstanbul'a çağırdı. Tüm donanmasını yanına alan Barbaros, kendinden sonra da, Osmanlı Donanmasının en ünlü amiralleri olma başarısını sürdürecektir. reisleriyle birlikte, büyük bir törenle çağrıya koştu. Osmanlı deniz güçlerinin komutanlığını alarak vezir oldu... Bundan sonraki savaşları, yine kendi gerillacılık sistemiyle, ama, bir devlet adına,

devlet için düzenli biçimde yürüttüğünden, o dönemde Barbaros Hayreddin olan büyük korsanı, burda bırakıyoruz.

TURGUT REİS

Menteşeli yoksul bir köylü çocuğu olan Turgut, çobanlık yaparak yaşamını sürdürüyordu. Gücü geliştikçe, delikanlılığın değişmez kuralı, savaşçılığa itti o'nu. Ok atmayı, güreşmeyi öğrendi... Akranları arasında cirit şampiyonu, güreş birincisi haline gelince, gücünü başka alanlarda sınamayı kurdu. Ne var ki, olanakları, kendi başına iş yapabilmesini engelliyordu. O kendi gücünün üstünlüğüne inandığı günlerde, Menteşe kıyılarına yaklaşan bir korsan gemisi, özlemini karşılama umudunu verdi... Hemen gemiye levent yazıldı.

Gücü, ataklığı, zekâsının üstünlüğü, kısa zamanda, korsan leventlerin en önde gelenlerinden biri yaptı o'nu... Reis'in bir savaş sırasında ölmesi, gemiyi ve içindekileri olduğu gibi Turgut'a bırakmıştı. Turgut, tek başına sürdürdüğü korsanlığı, Barbaroslar'ın büyük çekiciliğiyle bırakma kararına vardı. Kalyonunu onların gemileri arasına çekerek, buyruklarına girdi. 1538 Preveze savaşında, Korsan yasalarının uygulanmasında Barbaros'un en büyük yardımcısı olmuştu. Yandan gemi basmanın ustası olan Turgut, kendisine verilen ödevi tam yerine getirerek, başarının kahramanları arasına girdi. Daha önceden kılıç zoruyla egemen oldukları adalara çekildi savaş sonunda.

1540 yılında, deniz vurgununu tamamladıktan sonra, Korsika sığınağında, dinlenmeye çekilmişti. Barbarosların yetiştirmesi Salih Reis'le birlikte, yeni deniz mevsiminin hazırlıklarını yapıyorlar, bir yandan da eğlenip, dinleniyorlardı. Cenova donanması bir büyük kurdun, kendini eğlenceye bıraktığını haber aldı. Ansızdan bastı Korsika'yı, Turgut ve Salih Reisleri canlı olarak ele geçirdi. Hemen Cenova donanmasının en ağır kalyonlarında forsalığa koştu.

Üç yıl süren forsalık, Turgut'un savaş gücünü bir iyice bilemişti. Bir kurtulsa, yapacağını biliyordu o... Artık Cenovalılar için denizlerde yaşam hakkını tanımayacaktı.

Salt bu umutla yaşıyor, bir gün kurtuluşun geleceğine inanıyordu.

Umduğu oldu... Barbaros Hayreddin, Cenovayı kuşattı. Turgut kendisine verilmezse, tüm ülkeyi baştan sona yakacağını bildirdi... Korsanlık yasası, leventleri için reisin, reis için leventlerin ölmesini gerektiriyordu. Barbaros, Osmanlı veziri olmasına karşın, eski yasaları uygulamaktan geri durmamıştı. Gerekirse, bir Turgut için tüm Akdeniz'i yakarım, dediği dillerden dillere dolaşır. Gerçekten de, Turgut gibi bir Korsan'a bile reislik edebilmek için, deniz gerillacılığının tüm koşullarını yerine getirmek getirmek gereklidir.

Cenovalılar, büyük korkunun etkisiyle, forsa Turgut'u, Salih Reis'le birlikte Barbaros'a teslim ederler. Barbaros, hemen küçük bir donanma kurmasını sağladı. Artık, kendi öcünü kendisi alabilirdi...

Bu ök, İtalya kıyıları için bir ölüm aracı oldu. Turgut, Kuzey Akdeniz'i kasıp kavuruyor, sendi gemileri dışında, tek gemi dolaştırmıyordu. Hele üstünde top taşıyan tüm gemilerin, sağlam barınaklardan dışarı çıkmasını yasaklamıştı. Ticaret gemileri de, o'nun koyduğu bağ'ı ödemedен, yelken açamazlardı...

Denizlerde dolaşmak, geminin devamlı bakımıyla mümkündür. Turgut zaman zaman, üs olarak kullandığı Cerbe adasına uğruyor, bu bakımı yerine getiriyordu. Bu kez Cenevizliler, bir tuzak hazırladılar. Akdenizde dolaşan tüm Ceneviz ticaret gemileri, Turgut'un forsunu aradı. Bulamayınca, o'nun Cerbe'de olduğu kesinleşti. Baskın basanıdı... Cerbe adasının önünde bitiveren ve başkanlığını Ceneviz Donanmasının yaptığı Birleşik Avrupa Donanması, şimdiye değin yediği tokadın acısını çıkarma umudundaydı. Turgut, gerçekten fena kısılmıştı. O'nun üsse döndüğünden haberi olan tüm savaş gemileri, bir bayrak altında toplanarak, üstüne gelmişlerdi. Üstelik kendisi, koyda, onlar açıktaydı. Akşamı etmenin yollarını aradı... Buldu da...

Adayı bir baştan ötekine, kalaslarla kesti... Kalas yolun üstüne yağ döktürerek, gece karanlığında, gemilerini adanın arkasına geçirdi. Turgut'un donanmasını yakmak için sabahı bekleyen Avrupalılar, uyandıklarında gözlerine

inanamadılar. Akşam, koyda bıraktıkları koskoca gemiler, kanatlanıp uçmuştu sanki... Ne olduğunu araştırırken, Turgut'un, kılıçlı, kuru kafalı kara bayraklarının tam arkalarından dalgalanmaya başladığını gördüler. Zaten önlerindeki yitirmiş olmanın paniği içindeydiler. Bir de hücumu uğrayınca temelli dağıldılar...

Cerbe baskını, baskıncıların basılmasıyla son bulmuştu. Ünü, bir çırpıda Hünkâr'ın kulağına giden Turgut, İstanbul'a çağrıldı. Ne var ki, divan değişmişti artık. Gücünün doruğuna varan imparatorlukta, Turgut gibi, savaş erlerinin yeri giderek azalmıştı. Saraydakilerin çeşitli oyunları yüzünden, üçüncü sınıf bir sancağın beyliğine atandı. Kısa bir süre bu görevi yapan Turgut, sonradan darılarak, sancağını bıraktı. Tunus Beyinin hizmetine girdi. Kanuni, Trablus'u alırsa, valiliğini kendisine vereceğini bildirdi. 1554 yılında, Trablus Osmanlı bayrağını taşıyordu. Ama, valisi o bayrağı asan Turgut değil, bir başkasıydı. Saray bir kez daha savaşçıyı yenmişti. Turgut bunu kendine yediremedi. Bir gün, Edirne'de atının üstünde dimdik yürüyen Hünkâr'ın önüne çıkarak, dizginlere yapıştı ve durdurdu. Kendisine olan sözünü hatırlattı. O günden sonra da, Paşa ve Trablus Valisi oldu. 1565 yılına değin bu görevde bulunduktan sonra, Malta Deniz savaşını yönetirken, vuruldu. Mezarı, Trablus'tadır...

Bu en ünlülerden başka, pek çok Türk korsanı saymak mümkündür. Şeytan Döğen Aydın Reis, Burak Reis, Uluç Ali Reis, Kemal Reis ve daha niceleri. Tümü, hem doğa hem düşman uğraşısını birlikte yürütmenin başarısını göstermiştir. Pek azı, kendi başlarına sürdürmüştür bunu. Ve çoğunluğu, Osmanlı devletinin hizmetine girmeyi, bağımsızlığa yeğlemişlerdir

YİNE KARAYA DÖNELİM

Korsanlık bölümünde de incelerken gördüğümüz üzere, yıl 1550'lere gelmiştir. Osmanlı imparatorluğu, kuruluşundan batışına tüm tarihinin en parlak dönemini yaşamaktadır. Artık, bir devlet düşüncesi, tüm kurumlarıyla, tüm örgütleriyle egemendir. Bir Turgut Reis olayında da görüldüğü üzere, saray bir başka deyimle kapıkulları devlet

içinde tüm ağırlıklarıyla yerleşmişlerdir. Öyle ki, onların onayı olmaksızın, Padişah bile sözünü yerine getirememektedir artık.

Topraklar, üç kıta üzerinde alabildiğine yayılmış. Sultan'ın buyruğu, dinsel güce de dayanarak, Tanrısal bir duruma girmiştir. Ne var ki, bu buyruğun çıkışı da, alt örgütlerin düzenlemesine bağlanmıştır. Osmanlı korkusu bile, Avrupa'da tahtların sallanmasına yetmektedir. Padişahın bir kaş çatışı, pek çok kralı yerinden etmektedir. Ordunun bir komutanı, donanmanın korsanlıktan gelme bir reisi, Avrupa'nın pek çok taçlısıyla aynı düzeyde tutulmakta. En güçlü krallar, Padişah'ın Başvezirinin eteğini öpme imtiyazını kazananlar olarak gösterilmektedir.

Ne var ki, bu geniş olanaklar, yönetici kliği tam anlamıyla bir tüketim zümresi haline dönüştürmüştür. Egemenlik, salt bir kişinin olmaktan çıkmış, geniş toprakların yönetimi için kurulan örgütler, tüketici zümre haline gelince, görevler, uğrunda savaş verilecek olanaklar haline gelmiştir. Artık, kapıkulluğu bir hizmet yeri değil, bir egemenlik aracıdır. Bu yüzden, en değerli savaşçılar küstürülmekte, saray oyunları, alabildiğine işletilmektedir. Turgut Reis'in yıllar boyunca, zapdettiği toprakların valiliğine getirilmemesi, hem de Padişah'ın verdiği söze karşın getirilmemesi, yönetici zümrenin egemenliğini ispatlayan en belirgin delildir.

Devlet yöntemi için kurulan ocaklar, bir çeşit refah aracı biçimine dönüşünce, bu kavganın sürüp gitmesi bir zorunluluk olur. Nitekim, devletin en yüce doruğa ulaşmasına karşın, ekonomik örgütlenme, salt kılıç hakkına, kavga gücüne dayanan bir biçime girmiştir. Asya'nın, Afrika'nın ve Avrupa'nın en zengin ülkeleri, ele geçirilip, değerleri paylaşılmıştır. Artık, sınırlar açısından daha öte lere gitmek güçtür. Daha ötelere gitmek güçleşince, yeni paylar elde etmek de kendiliğinden olanaksız hale gelecektir.

Oysa, yıllardır örgütlenerek, kaynakları paylaşmayı, görevinin hakkı sayan bir tüketici zümre, kendini hep harcamaya alıştırmıştır. Bu, adına o dönemde kapıkulları denilen ve terminolojik olarak, bürokrasinin tam karşılığı olarak belirlenemiyecek bir yetişkinler kliği yaratmıştır. Bürokrasinin tam karşılığı değildir. Çünkü, bilindiği gibi bürokrasi,

merkezi bir sistem içinde, uygulamacı olarak yerini alır. Oysa, Osmanlı kapıkulları, bu uygulamacılık dışında da yetkilerle donatılmışlardır. Örneğin bir eyalet valisi ya da bir beylerbeyi, kendi bölgesinde, merkezden ayrı bir sultan gibidir. Savaş kararı alır, barış imzalar... Belirli yasalar içinde vergi ve bağ durumlarını dilediğince ayarlar...

Böylesine geniş yetkilerle donatılmış bir bürokrasi, tarihin hiç bir döneminde görülmemiştir. Salt belirli yasalara dayanarak, bağımsız bir davranış içinde bulunabilmek olanağı, tüketim zümresine dönüşmüş kliği sömürücü haline getirmektedir. Ve tüketim kliği her geçen gün, bir öncekinden daha fazla kazanmak zorundadır. Bu zorunluluk onların, tımar, zeamet ve has gelirleriyle yetinmelerini engelleyecektir.

Ne var ki, o parlak dönem, belirli sınırlar içinde kalmıştır. Tüketim zümresinin isteği pek çoktur. Ama, bağ sınırlarına gelinmiş olduğundan, yeni yollar, yeni çıkarlar sağlamak gereği kendini aynı anda sezinlettirmektedir.

Çünkü, büyüyen ordu, tımarlıların yani Anadolu erlerinin bu geniş sınırlara doğru yola çıkmasını zorunlu kılınca, salt toprak verimi, zaten düşmüş olduğundan tüketim zümresinin isteklerini karşılamaya yeterli değildir.

O zaman, yolsuzluklar başgöstermektedir.

Öyle ki, bundan o dönemin en güçlü kişisi bile, yakınmak zorunda kalmaktadır.

«Taht-ı hükümetimizde, subaşıdan ve sipahiden ve voyvodalardan ve naiblerden ve ahali-i vilâyetten kudretlû olan kimseler fukaranın kızlarını, velilerinin rızası olmadan cebrile istedikleri kimselere nikâh etdirüp, ve avretlerini boşadup muradları olduğuna tezvî edüp ve bazı eşirra dahi, bazı kimesnelerin davasını satın alub, yanlarıncı bir nice zur şahitleri olub, tezvîr ve telbis etmeğe nasf-ı nefse-düb, anınla mâşet edinüb, fukaraya müstevlî olmağla hak müstehakına vasil olmayub, bu tarikle nice kimesnelerin hakkı zayi olmuş...»(8)

Bu fermanın adı «Adaletname»dir... Altındaki Tuğra ise, Kanuni Sultan Süleyman'ın...

Tüketim zümresinin bulduğu yollar, daha doğrusu yaptığı yolsuzluklar, burada tüm açıklığıyla ortaya konulmaktadır. Çevrelerindeki insanların, kızlarını istekleri dı-

dışında satmaktan tutunuz, adamın ve belki hatta kadının haberi olmadan boşayıp, kadıncağızı bir başkasını vermeye... Yalancı tanıklarla, dava satınalıp, bunu kazanmaya... Kazanmak için de, kendi içine giren kişilerle pazarlık yapmaya kadar...

Bu yüzden, pek çok kişinin hakkının yendiğini anlatan Sultan, yapılanların yasalarla çatıştığını belirterek, yapanların cezalanmasını istiyor. İstiyor ya, bu ferman zamanında olsa gerek, bir söz çıkmıştır Anadolu'da... «Ananı belleyen Kadı, kimi kime dava edeceksin,» derler...

MEDRESELİLER OLAYLARI

Medreseliler isyanlarına, Softa İsyancıları ya da genel ad olarak kullanılan Celâli İsyancıları da denir. Ancak, bölüm başında belirttiğim gibi, bunlara değişik açılardan bakmak bir zorunluluktur.

İlk Celâli İsyancıları diyebileceğimiz Softa İsyancıları, ya da «levent eşkiyalıkları,» yukarıda sözünü ettiğim genel ekonomik neden içinde yer bulmaktadır. Tüketici zümre, yöreyi böyle bir ekonomik sömürü altına alınca, yeni yetişenler, aynı olanakları elde etmekten yoksun kalmaktadırlar.

Bu yoksunluğun nedeni, özellikle köylünün bir iyice yoksullaşmasıdır. Köylü yoksullaşınca, cere gelen medrese öğrencilerini doyuramamakta, daha önceden cere çıktıklarında bir yıllık giderlerini karşılayan medrese öğrencileri, böylelikle cer bahşişlerini toplayamamaktadırlar.

Çünkü köylü, ağır vergiler, tefecilik, çeşitli iftiralarla suçlandırılıp, sonradan para karşılığı bırakılma gibi devamlı bir ekonomik verim makinesi haline sokulmuştur. Bunun yanına, gelecek kuşkusunu da eklemek gereklidir. Çünkü, imparatorluk sınırlarının sonuna varınıştır. Kanuni bile, çıktığı seferlerden eli boş dönmeye başlamıştır. Yeni yerler alınmayınca, kadılık, kâtiplik gibi ödev alma hayalleri de suya düşmektedir.

Bu durum, medreselilerin daha 1558 lerde soygunculuğa başlamasına neden olmuştur. Köylüler, ekonomik

güçsüzlükleri yüzünden, bunlara cer ve nezir harçlığı veremez duruma düşünce, softalar bunu bir vergi haline getiriyorlardı.

Önceleri, 15—20 kişilik gruplar halinde köyleri basıyorlar. Ve cer, nezir harçlıklarını zorla alıyorlardı. sancak kadıları, aslında bu soygunları neden sayarak, «Eşkiya Teftişi» ya da «Ehl-i Fesat Teftişi» adı verilen denetimlere çıkıyor, kendilerinden önce soyulmuş yerleri bir kez de onlar soyuyorlardı.

O dönemde, kadılar idari yönetim görevleri için ayrılmış tımarlarının dışında, baktıkları davadan da bir pirim alırlardı.

Hiç kimse yargılanmadan cezalandırılmadığı için, bu gelirler de önemli bir kabarıklık gösteriyordu. Cürüm ve Cinayet Resmi, Kan Öşrü, Mal Mirasının paylaşılmasından doğan % 15 hak gibi adlarla, davacı ya da davalılardan para alırlardı.

Bunun yanında, yukarıda belirttiğim gibi, Ehl-i Fesat teftişi ya da «Umum Üzere Teftiş,» diyerek, kendi böl-gelerini dolaşırlardı. O zaman, adına «Bad-ı Hava» denilen armağanlar sunulurdu bunlara. Sunulmazsa, zorla alırlardı.

Medreseliler isyanları, bu teftişleri sıklaştırmayı gerektirdiği için, kadı ve sancakbeylerinin destekledikleri bir gerçektir. Üstelik, medreselilerin soydukları, kendi soyduklarıyla aynı olunca, bir ekonomik andlaşma kendiliğinden doğmaktadır aralarında.

DEVLET ENGELİ GİRİNCE

Ne var ki, devamlı yakınmalar, sonunda devletin bu zorla cer ve nezir toplama isteklerini engellemesini gerektirdi. O zamana değin soygun diyebileceğimiz bu baskınlar birden, softa isyanları denilen duruma dönüştü. Gruplar büyüdü, 200 —300 kişilik birlikler haline geldi. Ve 1558 yılından XIX. yüzyıl başlarına kadar sürüp giden başkaldırmalar biçiminde gelişti.

O zamana değin, yöntemi, hedefi belirsiz bir davranış sayabileceğimiz küçük eylemler, birden büyük eylemler biçimine dönüşmüştür. Ama, bu dönüşüm, devlet güçlerine karşı durma biçimindedir. Onun dışında, Padişah'a, Saray'a karşı bir davranış yoktur. Öfkeleri, salt çıkarlarına

engel olduğunu sandıkları düzenli güçlerin üstünde toplanmaktadır. Yoksa, onlar için de, Padişah dokunulmazlığını sürdürmektedir. Yalnız bir kez, o da kent medreselileri için dokunulmuştur Padişah'a... Bu Genç Osman olayıdır. Ve tarih sırası geldiğinde, ayrıca sözünü etmek kaydıyla, olaylara ve gerillacılara bakışımızı devam ettirelim.

ÇİFT BOZAN REAYA

Daha Kanuni döneminde, medreseliler yanında, bir de levent denilen kişiler vardır. Savaşlar, eskisi kadar büyük ganimet payı sağlamaz olunca, asker artıkları dağlarda eşkiyalığa başlamışlardır. Şimdiye değin, Osmanlılar'ın doruk dönemleri için anlatılanlar budur.

Ama, duruma ekonomik açıdan bakınca, birden değişmektedir görüntü. Önüne gelenin köylüyü soyması, onları alabildiğine güç duruma düşürmektedir. O yüzden, çok zaman, çiftçiler topraklarını bırakmak zorunda kalmaktadırlar. Burda bir noktayı belirtmek gerek. Selçuklular döneminden, Kanuni'nin son zamanlarına değin, çiftçiye, din, dil ve ırk ayırımı yapılmaksızın reaya denilirdi. Sonraları, bu söz salt başka dinden olanlar için kullanılmaya başlanmıştır.

Sözcük, giderek anlatım ayrılığına uğramıştır. Azınlıklar için kullanılan bir terim haline gelmiştir. Ama, topraklarını terkedip, başkaldıranlar için bir deyim bırakmıştır geride. «Çift Bozan Reaya...»

Çift bozmak kolay değil. Hiç bir yere gidemez. Kendi tımarlı sipahisinin topraklarından ayrılması için, çok olağanüstü nedenler bulunmalı reaya için.(7) Bulunur da, Kanuni Sultan Süleyman, Eflâtun'u aslından okuyup, o dönemde, Cumhuriyetçi fikirler besleyen şehzadesi Mustafa'yı, kendisi öldürttükten sonra, geriye kalanlarının da tahtı bilek gücüyle elde etmesini kararlaştırdı. Bunun temelinde çevresini saran bürokrasinin ağır baskısını kırma amacı da olabilir. Çünkü Mustafa, en sevdiği şehzadesi ve veliahtıdır. Saray entrikalarıyla, bürokrasinin oyunları, o bilge kişinin başını alınca, bir pişmanlıkla bu çemberi kırma çabasına düştüğü sanılabilir.

Kişinin kendi kurduğu terör, bir gün kendini boğma-

ya başlar. Kanuni, bu acıyı evlât acısı olarak çektikten sonra, bürokrasinin kırılmasını düşünmüş olabilir. O zamanın bürokrasisi, devlet yönetimini bütünüyle elde tutan Yeniçeri ocağı ile, Enderûnlular'dır. Ve buraya, devşirmeler alınıp, müslüman edilerek yetiştirilmektedir. Ve Kapıkulu adı verilen bu zümre, devletin bütününe el koymuş durumdadır. O kadar ki, Sokullu, «Din-ü devlete, mülk-ü Osmaniye'ye el sürenin başın keserim,» diyebilmekte. Diyebilmekten öte, bunu uygulayabilmektedir...

Şehzade Mustafa'nın öldürülmesinden sonra, iki kardeş kalmıştı taht için. Ama, bunlardan biri, Mustafa'ya daha yakındı. Beyazıt... Genellikle ağabeyinin fikirlerini paylaşıyor, Osmanlı mülkündeki yolsuzlukların nedeninin, bu kapıkulları olduğunu savunuyordu. Tek yolu vardı bunun. Kapıkulluğu zümresini devirmek. Tüm kapıkulları şehzade Selim'in çevresinde birleştiler. Daha önce, bir oğlunu düzenin devamı için harcamaktan sakınmayan Padişah da, kapıkullarının tekrar baskısı altına girdi. Kendi yatağına kadar sokulmuş kapıkulu eli, çok güçlüydü. Selim'i tuttu...

Beyazıt, şehzadeliği, veliahtlığa dönüştürebilmek için, Anadolu'nun ve Osmanlı mülkünün dört bir yanında, ilânlar, çağrılar yaptırdı. Her kim ki, kendisine katılır, o'nu kapıkulu adayı olarak hemen kaydeder...

Bunun üzerine, Kanuni, veliaht yapmak istediği tutucuların adayına haber gönderir. Kendisi de, aynı sözleri kullanmalı, aynı vaatleri vermelidir. Selim de bunu uygular. Ama, çoğunluk, fikri ilk ortaya atanın çevresinde toplanmıştır. Ne var ki tutucular güçlüdürler. Padişah, savaşın İstanbul'dan ötede olması kaydile sessiz bekler. Ve, « 30 Mayıs 1559 (22 Şaban 966) da Konya'da, iki kardeş arasında sözde sırf taht kavgası için, büyük bir muharebe oldu. Hakikatte ise Kapıkulları lehine işleyen bir idareyi ve onun yürütücüsü bir zümreyi devirmek isteyenlerle, tersine olarak bunu muhafaza etmeye çalışanlardan ibaret iki zıd parti arasında, çok kanlı bir meydan muhaserebesi yapıldı. »(9)

Selim, tüm tutucu güçlerin dayanağıyla savaşı kazandı. Ve kapıkulu yazdığı kişilerle birlikte gelip, tahta oturdu. Padişah olduğunun on sekizinci ayında, çemberi bir iyice

kurmuş olanlar, bu yeni [kapıkullarının tümünü görevden atmayı başardılar.

Onlar da, şurada burada işsiz güçsüz dolanmaya, Padişah adayı iken verilen sözün, sonradan değişmesinin hıncını yol kesen leventler olarak almaya başladılar. Ortalardan çıkarılmanın öcüyle başladıkları bu iş, verimli Osmanlı topraklarında giderek kârlı bir meslek halini aldığından, güçlü olmayı gerektiriyordu.

LEVENTLER

Böyle tek başına gezdiklerinde, elde ettikleri ancak giyim kuşam, bir de karın doyurmaktan öteye gitmiyor. Ama, onların kapıkulu olmaktan amaçları, devlet nimetlerinden pay almaktı. Ve kuşkusuz elde edecekleri, bu bireysel çabalardan çok fazla olacaktı.

Kendi aralarında örgütlenmeye başladılar. Kısa zamanda devlet yükümünden, çıkarılıp, kapıkulluğu hayalleri sona erince, yapacakları başka iş kalmamıştı. Yıllardır, salt kapıkulu olabilmek amacıyla, kardeş kavgasına katılmış, kendilerini buna alıştırmışlardı. Yeniden çiftlerinin başına gitmek. Yeniden esnaflığa dönmek, güç geliyordu onlara.

Güç geldiği için de her biri bir yolu, bir belı tutuyor. Gelip geçenden baç alarak, geçinmeye, servet biriktirmeye çabalıyordu.

Giderek çift bozan reaya da bunlara katılmaya başladı. Ve kadroları birin üstüne çıktığından, elde ettikleri geliri üleştiklerinde, payları azalmaya başladı. Üstelik, medreseliler, köy baskınlarında kendilerinden üstün ve güçlüydüler de... Onlara salt yol kıyıları kalıyordu.

Zaman zaman sallarla Rumeli yakasına geçip, ayrı dinden olan köyleri bastıkları, ordan elde ettikleri kadın ya da erkek esirleri Anadolu pazarlarında sattıkları oluyordu. Bu davranışlar Rumeli yakasında da büyük huzursuzlukların kaynağı olmaya başlayınca, kesin olarak geliş geçiş yasaklandı. Ve Osmanlı donanmasının bir bölümü Marmara ve Boğazlarda gezinmeye başladı.

MEDRESELİLER, LEVENTLER VE ÇİFT BOZAN REAYA ORTAKLIĞI

Bu yasaklama, yollardaki kervancıların giderek artır-

dıkları koruyucular, leventler ve onlara katılmış olan çift bozan reayayı koyu koyu düşündürmeye başladı. Bezirgânlar güçlü koruyucu takımları kurunca, yine köylere dönmek durumu söz konusu idi... Ama, medreseliler kendilerinden önce köyleri aralarında paylaşmışlar, yıllık soygunlarını belirli bir düzen içinde yapıyorlardı.

İki yolu kalıyordu köylerden bağ almanın. Ya medreselilere karşı çıkıp, onların yerine konacaklardı. Ya da onlarla ortaklık kuracaklardı.

İlkin birinci yolu denediler. Ne var ki, bu deney iki taraf için de, zararlı oldu. Onlar birbirini kırarken, köylüler rahat nefes alıyorlardı. Ama, onlar daha bir yoksulluğa düşüyorlardı.

Anlaştılar sonunda.

Ve öyle büyük bir güç haline geldiler ki... Bu güçten yararlanmayı her egemen ve hatta kapıkullar düşünmeye başladı. Kentlere dokunmamak kaydile, salt köyleri onlara bıraktılar. Ama, zaman zaman çok aşırı giden davranışları, Padişahın kulağına kadar gidince de, yola getirme çabasına giriştiler. Ne var ki, güç ağır basıyordu. Ağır basınca da, kapıkulu, medreselilerle, anlaşmak yolunu tutuyordu. Aşağıda sunduğum belge, bu anlaşmalardan biridir. Ve kuşku yok ki, devlet için, egemenler için, bir yüz karasıdır.

BİR ANLAŞMA

Bu belge, bir anlaşmadır. 1604 yılında, medreseliler ile, sancakbeyi Ali Ağa arasında imzalanmıştır.

Saruhan sancağının, Manisa bölüğünde, Sultan Camiinde yapılmıştır. Ve baştan beri anlattıklarımı, o dönemin kalıntısı olarak, bütünüyle belgelemektedir.

«Budur ki, Saruhan ve Aydın ve Menteşe sancaklarında muhayif teftişine memur olan zümre-i silâhdaran ağası olan kudretül emandüvet-ekârim Ali Ağa daimeizzuhr mahsusei mezkûrede vaki Sultan Camii şerifinde ulema ve suleha vesair ayan ve eşraf ve fukara kulları akd-i meclis oldukta, mumâileyh ağa ile bile altı bölüğün çavuşları olup, seyir dergâhı âli kullarının vekilleri olan talebe taifesinin kefilleri olan sekiz nefer kemerbaşları meclis-i şer'-i şerifte hazırûn olup merkurum talebe taifesi min baad ok ve yay ve

tüfeng ve sair alâtı harb götürmeyüb ve merkumum dergâh-ı âli kulları tarafından vekil olan bölük çavuşları dahi talebe taifesine dahl-i taarruz itmeyüb mabeynlerinden adavet kıl-küllüye def-i ref olmak üzere sulh olmak her biri mushaf-ı şerife yedlerin urub tarafeynden niza ve cidal mutefi olub birbirlerine su-i kasd ve mazarrat sadır olmamasına ahdü yemin etdiklerinden sonra hâzır olan cemaat-ı müslümin hayır dua ve senâ idüb tarafeyn talebeleri ve mavekaa kaydı sicil olundu. Keza zalik ve bunire fi evail-i şehri-i şevval-il-muharrem li-senet-i isma aşer ve elf...

Şuhudul Hal

Mefhar-ül-ulema	Mevlâna Fahrül ulema-ül kiram
Mustafa efendi El müderris	Mevlâna Ömer Efendi, El müderris bi-Medrese-i Sul-
bi-medrese-i tekve	tan Murad Han
Kudretül ülema Şeyhülislâm	Mefharül ülema-il-kirâm-
Mustafa Efendi.	Elhac Mehmet Bey, Mir-i
	liva-i Saruhan
Mefahir-ül Kuzat Mehmet	Mefahür-ül Kuzat Torak
Efendi	Efendi
Zuhrül vilâd Mevlâna Meh-	Mefahür-ül Kuzat Niflû-
met Efendi	zade Mehmet Bey
Fahrül Kuzad Haydar Çelebi	Mefahür-ül Kuzat Meh-
	met Çelebi Dedezaade
Rıdvan Beğ İbn-i Abdullah	Ve gayrihi... Kuzat (10)
Herşey apaçıktır.	

Medreselilerin önünde, daha 1604 yılında, devlet aciz kalmıştır. Ve bir anlaşmaya gitmek zorunluluğunu duymuştur. Ve bunu tüm açıklığıyla ortaya koymaktan çekinmemiştir. Saruhan Sancağında Ali Ağa'nın yaptığı bu anlaşma, sonra daha büyükler tarafından, hatta giderek Padişah tarafından da uygulanmıştır.

Başa çıkılmayan başkaldırmaları söndürmek amacıyla, fetvalar düzenlenmiş, fermanlar mühürlenmiştir.

Artık, XVII. Yüzyıla geldiğimize göre, bir başka bilinçli olaydan söz edebiliriz. Bu olay, Celâli İsyanları silsilesinden sayılmamakla birlikte, Saray'ı tümünden daha büyük kuşkuya düşürmüş, ve çok az kişinin üstüne, vezirler, ordular gönderilmesine neden olmuştur.

Kanuni'nin son dönemleri ile, Sultan Selim Han'ın ilk dönemleri arasında bir dinsel nitelik taşıyan, ama, kendi yazdıklarına göre, dinselikten çok başka bir anlam içeren bir olaydır bu...

Aleviler, Osmanlı Sultanları, halifelige göz dikinceye değin, eziyet görmemişler. Hatta, devletin temel direklerinden biri olmuşlardır. Tüm kurumlar ellerindedir. Öyle ki, savaş sırasında, Sultan'ın hemen yanında yer almaktadırlar. Osmanlı Bey'i, yanında mehter, Babaiyan-ı Rum, Ahiyan-ı Rum ve Bacıyan-ı Rum olduğu halde katılır savaşlara. Babailer ve Ahiler, Alevidirler... Bacıyan ise, savaşçı kadınlara verilen addır. Ve bunlar da Alevidirler... Bir Ahi damad olan Osman Gazi de, sonra gelenler de aynı inancın insanlarıdır.

Ne var ki, Osmanlı, dünya imparatorluğuna göz diktikten sonra, kurulu düzende değişiklikler gerekir. Ordu'ya pek dokunulamaz ama, sivil yönetim, giderek Alevilerden temizlenmeye başlar. Ahi tekkeleri gözden düşer... Ordunun, Yeniçeri Ocağının piri olan Hacı Bektaş Veli adına her sabah ortalarda gülbank çekilirken, Bektaşî zaviyelerini güçsüz bırakmak için her yola başvurulur. Sancaklar, kadınlıklar, tımarlar giderek el değiştirir. Alevilerden alınan yönetim imtiyazları, Sünnilere devredilir. Tekkelerin, zaviyelerin yerini medrese almaya başlar... Çünkü, İslâm İmparatorluğu'nu elinde tutan Halife Sünni'dir.

Bu halifeliği devralan da aynı mezhepten olma gibi bir durumla karşılaşacaktır. Ama, Türkmen'i ansız değişikliklere yatırmak çok güçtür. Türkmen, Orta-Asyadan beri sürdürüp getirdiği geleneklerine, inançlarına kolay kolay dokundurmaz. Ve dokunmaya çıkanların karşısına yine geleneksel davranışıyla karşı çıkar. Savaşır açıkcası... Hem de gerilla tekniğiyle... Bölük pörçük, orda burda... Ama, kıyıcı ve yitirici bir biçimde.

İlk Sünni Alevi çatışması, bu nedenlerden sıcak savaşa dönmüştür. Halifelige kesin bir biçimde adaylığını koyan Şehzade Selim, Amasya Valisi olduğu zamandan hazırlamıştır yöntemini. O dönemde, Erdebil Tekkesinde Şeyh iken, bir darbe ile İran tahtını ele geçirir Şeyh Haydar'ın oğlu, İsmail, eski Türkmen geleneklerine uygun bir

düzen tutturmuştur. Yaptığı toprak reformu ile, büyük feodallerin elinde paylaşılmış olan İran'ı, tüm insanların eşit yararlanacağı bir duruma sokmanın çabasındadır. Fatih döneminden beri kendilerinden olmayan kadı, mütesellim ve mütevelliler elinden bunalan Anadolu Türkmeni, bunun üzerine, Şah İsmail yönetiminin özlemini duymaya başlamışlardır. Dinsel nitelikteki mezhep inancı, birden siyasal bir özlemin de kaynağı olmaya başlamıştır. İsmail, hem Türkmen, hem de Alevidir... Üstelik güçlü bir ozandır da...

Anadolu Alevileri, karşılaştıkları güçlükler yüzünden bir dayanak olarak Şah İsmail düşüncesine sarılmışlardır. Selim, bu durumdan büyük bir kuşkuya düşerek, babasının hemen eyleme geçmesini istemiştir. Eylem yerine, kardeşi Korkud'un Sultan olması gibi bir hazırlığı sezince de, savaş yoluyla tahtı ele geçirmiştir. Hemen arkadan da, kendi hayallerini engelleyebilecek bir direnme kaynağı gördüğü Aleviliği susturma çabasına girişmiştir.

Osmanlılar, giderek Farsça ve Arapça karışımı bir dille, sarayı kutsallaştırma çabasına girerken, Şah İsmail'in Hatayi adıyla yazdığı öztürkçe şiirler, kitle arasında giderek daha çok tutunmakta, özlem daha çok artmaktadır. Elbette, özlem ve kaynaşma arttıkça, Selim'in kuşkusu da o oranda çoğalmaktadır.

Osmanlılar, Fatih Sultan Mehmet'e değin, iki yüz elli yıllık geçmişlerinde tüm seferlerini Batı yönünde düzenlemişlerdir. İlk kez Fatih, sonra da Selim doğuya sefer açan Sultanlardır. Ve zaten Dünya İmparatorluğu düşüncesi, Fatih'ten bu yana söz konusu olmaktadır. Selim ve Kanuni Süleyman da bunun uygulamacısı olarak, tahta geldikleri inancındadırlar. Bu yüzden, Selim, Şah İsmail üstüne sefer düzenlerken, daha önceden bölgelerini çok iyi bildiği Alevileri yok etme kararını aldı. Anadolu içinden toplanan tüm Alevi ileri gelenleri, kitle halinde kılıçtan geçirildi. Tarih kaynaklarına göre, yitirilen Alevi sayısı 400 binden fazladır. Ayrıca, köyleri yakılan, kentleri yıkılan topluluklar da pek çoktur. İran seferi başarıyla bitmiş, sıra Hilâfet sorununa gelmiştir. Yavuz Sultan Selim, bu sorunu da istediği gibi çözümler.

Ne var ki. kılıç artıkları, daha bir hınçlanırlar. Üst üste gelen bu olaylarla, bir iyice soğurlar Osmanlı'dan... O döneme değin, tekkelere, Bektaşî ve Mevlevîler'e çok önem vermiş olan Osmanlı, yönetimde değişiklik yapmaya başlar. Hilâfetle birlikte, tekkeler gözden düşer. Dergâhlar kötülenmeye başlar. Ve kuşku yok ki, asıl genel çatışma, bu ekonomik değişiklikten sonra çıkar.

İKİNCİ SINIF YURTDAŞLAR

Bu ekonomik çatışma, Osmanlı yönetim düzenine büyük bir değişiklik getirdi. Kanuni döneminde uc veren budur... Daha önceden devlet yönetimi için gerekli kişiler, tekkelerden, dergâhlardan ve Yeniçeri ocağından yetişirdi. Birden değişti durum. Dergâh ve tekkelerin yerine, medreseler almaya başladı. Medreseliler olayları nasıl, ekonomik olanaksızlıklar yüzünden uc verdiyse sonradan, Alevî direnişleri de, aynı nedenlerden başlamıştır. Ancak, bu daha çok Şah İsmail — Yavuz Sultan Selim çatışmasında söz konusu değildir. Bir tutunma, ülke edinme ve ülkesini koruma nedeni başka bir şeydir, Aynı devletin uyruğu olduğu halde, devlet görevlerinden mahrum olmak ayrı şey... Buna, anadan toruna iletilen bir ezilmişlik hıncını da eklersek, kıyımların başverme nedeni kendiliğinden ortaya çıkar...

Bu yazdıklarımızın doğruluğunu, daha önceki bölümlerde adı geçenler de isbatlar sanıyorum. Medreseliler olaylarının temeli, nasıl yarın kuşkusunu ise, son dönem Alevî kıyımlarının durumu da, yitirilen görevleri elde etmek çabasıdır.

YILDIZELİNDE RÜZGÂR BAŞKA ESER

*Yetmişüç er idik girdik bu yola,
Yalbırdak kılıçlar hep aldık ele
İman Kur'an nasibolsa bir kula,
Kudretten okunur onun Yasini...*

Son dönem, dinsel nitelikle başlayıp, aslında temelinde bu ekonomik nedeni gizleyen olayın önderi Pir Sultan Abdal'dır. Banaz köyünden olan ve asıl adı Haydar iken,

dergâh töresince bu adı alan Pîr'in nefesleri, tüm Anadolu içinde ün kazanmıştır. Bu yüzden, çevresinde toplananlar olmakta, gidip yakınanlar arttıkça üstüne bir görev yüklenmektedir.

Sonunda, kendisinin de dediği gibi, yetmiş üç kişi ile kıyama kalkar. Ne var ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun en güçlü dönemidir o dönem. Hemen ardından bir duraklama dönemi geldiğine göre, kendi doruğundaki dönemdir, demek daha doğru olur. Bu yüzden, kısa zamanda yenilir Pir Sultan. Yenilir ya, direnmeler devam etmektedir. Bunları tümünden önlemek için de, İstanbul'a nameler yazılıp, güçlü bir tahtirci istenir. Efsane burda işlemeye başlar. Tahtirci olarak gelen Hızır Paşa, eskiden Pîr Sultan'a müridlik etmiş olan ve Banaz'ın komşusu Sofular köyünden Hızır adlı bir Alevidir. Pîrinden izin istemiş, bilgisini yürütmek çabasıyla İstanbul'a gitmiştir. Giderken Pîri, geldiğinde o'nu asacağını bilmiştir. Bu halk mantığının doğru işleyişidir. Ve bu işleyiş gereğince, halkın arasından çıkıp, o'nun sömürüsüne karışanlar, her zaman ihanet içindedirler.

Halk mantığı uyarınca, pîrin dedikleri çıkar. Müridi Hızır, paşa olup döndükten sonra, gerçekten o'nu asar.

YENİLGİDEN ÖNCE

Ne var ki, Pîr Sultan, yenilgiden önce, Sivas yöresinde gerçekten etkin olmuştur. El ele verip, halkı sömürenler için bir kâbus haline gelmeyi başardığındandır bu etki. Köylüler, ürünlerini, tefeciye, aşârcıya vermektense, yakmaya başlamışlardır. Bu bir gerilla taktiğidir. İster iç çelişkide olsun, ister dış çelişkide, düşmanı aç koymaya dayanır. Yenmenin koşullarından biridir bu...

O yüzden, tahtirci geldiğinde, Sivas yöneticileri tam bir panik halindeydiler. O dönemde, tahtir görevini yüklenenler, tüm yöreyi temizlemek ödeviyle gönderilirlerdi. Padişah, belirli bir süre için, elindeki insan yaşamı üstüne olan tasarruf hakkını bunlara tanırdı. Bir başka deyimle, tahtircinin astığı astık, kestiği kestikti...

Bu geniş yetkilerle gelen kişi, ardında güçlü bir orduyu da getirdiği için, yetmiş üç kişiyi kısa zamanda yitirdi. Başlarındaki Pîr Sultan'ı da astırdı.

«Bu acaip vak'alar ve garip hikâyeler, 1031 senesinde İstanbul'da vaki oldu ki, Merhum Sultan Osman ve Sultan Mustafa ahvalini Solak Hüseyin bin Tuğî tahallus eder. Anın yazdığı rivayeti sahiha ile 1031 Recebinin yedinci Çarşamba günü, sipahi, yeniçeri ve diğer halk her zümreden Süleymaniye Camii haremünde cem' olub, çarşıları kapadup, sonra At Meydanında, Odalarda toplanub sonra hemen At Meydanından Yeni Camii haremünde cem' olub cevapları bu idi ki; «Padişahımızı Kâbeye gitmek namiyle Anadolu'ya götürmek isteyenleri isteriz. Ve Padişah'ı Anadolu'ya gitmekden vazgeçirmek isteriz, diye halkın böyle güluvvunden İstanbul surunun kapılarını kapadılar. Ve Ahırkapusundan tuğ ve Otağ-ı Hûmayûn'u kadırgalara koyub Üsküdüre geçmek mahallinde komayub, Dar-üssade ağası Süleyman Ağa, Padişahımıza, her kulun yâni yeniçerisi geçmekte ve «Yeniçeri taifesinin tüfenk atmakta ve sipah kullarının cündilikde ve cenk günlerinde maharetleri meydandadır. Bu kul, yeniçeri ve sipah, kulluktan çıkmıştır. Kul olursa, asker olursa Mısır ve Şam cündileri gibi ve tüfenk atmakta Anadolu sekbanları gibi olmalıdır. Evvelâ Hotin seferinde düşmanın takımını bozmağa kadir olamadılar. Hünersiz, marifetsiz, derinti, madrabaz ve erbab-ı maaş kul olur mu?» diye saadetlû Padişahımıza söyleye söyleye Sadr-ı âzam Dilâver Paşa ve Hünkâr Hocası Hoca Ömer Efendinin Padişah'ı Anadolu'ya geçirmek istemesinden muradı bu idi ki, bundan evvel Hoca'nın kardeşi Karabaş efendiye birdenbire Kâbeye kadı etdirmişdi...»(11)

Hüseyin Tuğî, bir yeniçeridir. Tuttuğu notlar bir tarih belgesi olarak, nitelemektedir. Adını da kendisi vermiştir. İbretnûma...

Bu bakımdan, yeniçerileri savunması kadar olağan bir şey yoktur. Ve bilinmektedir ki, Genç Osman adıyla anılan Padişah Anadolu'ya geçse, yeni bir ordu kuracak, Yeniçeri ocağını dağıtacaktır. Kavga yine bir ekonomik kavgadır. Yeniçeriliğin ortadan kaldırılması söz konusu olunca, tüm yeniçeriler ayağa kalkmaktadır. Ve bu durumun sorumlusu olarak gördüklerinin, kellesini istemektedirler.

Ne var ki, Sultan Osman, bu isteklere kesinlikle karşı

çıkacaktır. Karşı çıkınca Divan için başlayan başkaldırma birden Padişah'ı da içine alan bir ayaklanma biçimine dönüşecektir.

Şurasını kesinlikle açıklamakta yarar vardır. Böyle-sine toplu eylemler, ve kelle isteyen davranışlar, bu ince-lemenin konusunun dışındadır. Ama, nedenlerin temelinde, ekonomik çıkarların yattığını belirtmek için, bu tarih bel-gesini sunuyorum. Yoksa, böyle pek çok olay sayılabilir.

HARAMİLER

Bu deyim, ta Asya içinden beri sürüp gelmektedir. Son dönemde biz buna eşkiya, diyoruz. Kuşkusuz denile-bilir ki, bunun da temel nedeni, ekonomiktir. Daha önce yazdığım gibi, «Çift Bozan Reaya,» ya da başka bir adla da olsa, ekonomik güçsüzlüğün temel olduğu çeşitli nedenler, bazı kişileri dağlara çıkartmaktadır. Buna, biz, bilinçsiz ve yontemsiz gerillacılık da diyebiliriz.

Çünkü, davranışın temelinde ekonomik güçsüzlük olmakla birlikte, hedefi kişiseldir. Ya bir ök almanın kay-gısındadır eşkiya... Ya da bir kez elini kana bulamış ol-manın kuşkusunda.

Ama, şurasını belirtmek de bir ödevdir ki, nedeni ne olursa olsun, dağa çıktıktan sonra, yöntem olarak, taktik olarak tümüyle gerillacılık metoduyla işlemektedir... Bir kez, çok az sayıda kişiden kuruludur. Buna halk dilinde haramiler, eşkiya denildiği gibi, çete de denilir.

Bu çetelerin, on beş kişiyi aşanı, parmakla sayılacak kadar azdır. Baştan beri yöntemi Milli Kurtuluş ya da kuruluş savaşları açısından aldığım, salt bu olanağı yarat-mak için çaba harcayanları söz konusu ettiğim için, harami konusunu da, salt çalışma düzeni açısından belirtip geç-eceğim.

Genellikle, bir çetenin kişi sayısı, beş ile yedi arasında değişir. Bulundukları dağları, en küçük kovuğuna değin çok iyi bilir ve tanırlar. Bulundukları yöredeki tüm yoksulla-rın koruyucusu, sığınağıdırlar. Kimsenin namusuna göz dikemezler. Bu konudaki en küçük bir davranışın cezası ölümdür. Yoksulun tek kuruşuna dokunamazlar. Töresi,

yasası böyle olunca, tüm yoksullar gönüllü yardımcılık eder çeteye. Yörelerinde kuş uça haberleri olur.

Korkulu bir saygı yaratırlar çevrelerinde. Ama, çok zaman bir güçlüye karşı çıkarken, bir başka güçlüye dayanırlar. Özellikle son dönem eşkiyalarının çoğunluğu, egemenlik kavgasındaki feodallere uşaklık eder. Bu yüzden, yoksul, yetim dinlemezler. Dinlemedikleri, bir feodale karşı bir başkasının uşaklığını ettikleri için de, çok yaşamazlar. Çünkü, feodaller birbiriyle kapıştıklarında, maşa olarak kullanılan bu zavallılar yiter.

Aynı zamanda, feodalın buyruğuyla yoksula da ölüm kustuklarından, tez zamanda haklarından gelinir. Gerilla taktiği tersine işlemeye başlar. Bu kez aç, habersiz kalan eşkiyadır... Ya teslim olur. Ya da kellesini ekmek kavgasında elden çıkarır.

Bunun dışında örnekler de vardır. Yukarıda belirttiğim törelere, yasalara uyanlar. Bunlar, üstlerine bir yurt ödevi düştüğünde, kıvançla yerine getirmişlerdir. Ancak, böylesi eşkiya, daha sonraki bölümlerde ele alınacağından, şimdilik ayırımlara girmiyorum...

DEDİĞİM DEDİKCİLERDEN BİRİ

*Kalktı göç eyledi Avşar illeri,
Ağır ağır giden iller bizimdir,
Arabatlar yakın eder ırağı,
Yüce dağdan aşan yollar bizimdir.
Belimizde kılıcımız kirmanî,
Taşı deler mızrağının temreni,
Hakkımızda devlet etmiş fermanı,
Ferman Padişahın, dağlar bizimdir.
Dadaloğlu, bir gün kavga kurulur,
Öter tüfenk, davlumbazlar vurulur,
Nice koçyiğitler yere serilir,
Ölen ölür, kalan sağlar bizimdir...*

Bilmiyorum, bir gerillacıyı, bu koçaklamadan daha iyi anlatmak mümkün müdür? Bu koçaklamada, baştan sona, Gerilla kuramlarının niteliğini bulmak işten değildir. Belinde kirmani kılıcı, mızrağının temreniyle taşı delerek

dağlara sahiplenilen bir grup... Neler yapmaz ki döneminde... Üstelik, öleni öldüğü yerde bırakarak, sağlarla savaşa devam etmek dileğini de haykırdı ise...

Çukurovanın, Torosların, kepir taşları arasında sürüp-giden bir kavganın ozanlığını yükümlenmiştir Dadaloğlu... Avşar Türkmenlerinin ünlü önderi, Kozanoğlu'nun savaşlarını anlatmıştır yaşamı boyu. Yaşadığı yıllar, bu savaşların sürüp gittiği yıllardır da... Çok, muhtemeldir ki, kendisi de bu kavgalarda bulunmuş olsun. Bulunmamış bile olsa, yürekli bir çıkışın, ozanlığını yapan, aynı gücü taşıyor demektir.

1785-1865 yılları arasında yaşadığı sanılan Dadaloğlu, Avşar Boyundan, Aşık Musa adını taşıyan bir ozanın oğludur. Asıl adı, Veli'dir. Ama, soyunun adını alarak, Dadaloğlu demiştir tüm şiirlerinde adını... Babası da bu adı kullanmıştır çoğu kez.(12) Yazın otun yeşili dağlarda, kışın soğğun kuytusunu ovalarda olur. Ozanın hası, bu doğa içinden gelir. Ama, bir de kavgaya girdiyse... O zaman, dedikleri salt duygudur, salt güçtür artık... Kendiyle başlayan, kendinden çok sonralara ulaşan bir ışıktır...

Dadaloğlu, elinde sazı, önünde koyunları, ardında kervanı ile ağır ağır, dört bir yanı dolanarak, suyun en görünüşünü, otun en yeşilini aramaktadır. Ne var ki, Osmanlı, Çukurovayı etnik azınlıklardan temizlemek düşüncesindedir. Tüm Türkmenlerin, bu verimli ova içinde, yerleşik düzene geçmesini ister. Sunduğu topraklar, Anadolu'nun en verimli topraklarıdır.

Ama, Türkmen için önemli olan toprak değildir ki... O yüz yıllardır, bin yıllardır sürdüregeldiği ortak toplum düzenini, toprağa bağlılığıyla bireyselliğe indirmek istememektedir. Kendi dilediğinde, Osmanlı mülkünün her bir yanında dolaşır. Bir yıl Ege kıyılarında denizi seyreylerken, öteki yıl Erciyas'ın eteklerinde saz çalar. Bir yıl Uludağ'ın Kirazlıyaylasında dernek kurarken, öteki yıl Erzurum kışlaklarında, Malazgirt ovasında çadır kurar... Düzeni, işte ve aştı ortaklık üstünedir. Dileği, bunu sürebildiğinde sürdürmek.

Osmanlı, bunun değişmesini ister. XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Türkmen'i toprağa bağlamayı muratlar. Türk-

men direnir. Başlarında Avşar Kocası, en ünlü yiğit Kozanoğlu vardır. Tümünü bir araya toplar. Nasılsa, kendilerini tutup, zorla yerleştirmek mümkün değildir. Hükümet bildirilerine aldırılmazlar. Kendilerine gösterilen yerlere bir türlü gidip kalıcı olarak konaklamazlar...

Bunun üzerine, Osmanlı görevlileri, Türkmenin geçebileceği tüm yolları kapatır.

Vurup kaparlar... Sürüp geçerler... Zaten, yüz yıllardır yaptıkları budur. Gücü görünce daha güçlü olmak. Engeli görünce, yarıp geçmek... Osmanlı memurlarının dikilişi de, aynı sonucu doğurur. Yollarını kesenlerin başı kesilir. Önerine durmak isteyenlerin düzeni bozulur. Kozanoğlu, vurucu koludur o olayların. Dadaloğlu, söyleyen dili... Her başarıdan sonra üzü biraz daha artar Kozanoğlunun. Kendi düzenlerini sürdürmek isteyen Türkmenlerin tümü, çevresinde toplanır. Ve yöresel güçler, hiç duramazlar karşılarında.

Merkezden asker göndermek gereklidir. Derviş ve Cevdet Paşaların yönetiminde, «Fırka-i İslahiye,» adıyla büyük bir birlik Çukurovada konaklamaya başlar. Türkmenlerle karşılaştığında, yolunu kesecek, merkezin buyruğunu uygulayacaktır. Türkmen kocaları, Kozanoğlunun çevresinde toplanırlar Onların savaş sistemi belirlidir. Vurup kapmak, yarıp geçmek. Düşmanı, en ansız, en uykuda bulunduğu anda bastırmak. Ve kendilerinin, her zaman en kolay biçimde eylemde bulanabilecekleri, kepir taşların üstünde sektirmek... Eğer bir kez, yukarı, dağların kaygan taşları üstüne çekerlerse Osmanlı ordusunu, yitirmeleri işten değildir.

Ne var ki, Derviş Paşa iyi bilmektedir Türkmen savaşlarını. Ordusunu hiç bir zaman, dağ yöresine sürmez. Daha çok, ova yollarını tutar. Ordan geçenleri yakalayıp, zorla ovaya yerleştirir. Vuruşma, salt gece baskınlarına kalır. Kozanoğlu'nun tüm amacı, Uslandırma Birliklerini dağa çekmektir. Başaramaz... Sonunda, kendisi ovaya iner. Yenilir...

Toroslarda kurulan pusu üstüne pusu, bir anda yitmiştir. Artık tutsak olan Kozanoğlu, Derviş ve Cevdet Paşaların isteğini yerine getirecektir. Şimdi adıyla anılan

kasabaya yerleştirilir. Dadaloğlu'nun koçaklamaları, Bir kırgınlık, bir öc alma isteğine dönüşür.

Derviş Paşa sanmaya ki, biz burada kalırız,
Günü gelir elbet, öcümüzü alırız...

Dediğim dedik diyenlerden, güçlü olanın isteği yerine gelmiştir. Kozanoğlu, Derviş Paşa birliklerini dağlara çekemediği, düzenli ordu savaşında ise, başarıyı güç sağladığı için, yenik düşmüştür. Gerçekten de, eğer Uslandırma Birliklerini bir kez dağlara çekebilmiş olsalardı, başarı kazanacakları kuşkusuzdu. Gerilla savaşının yeri güçsüzün, güçlüyü en iyi vurabileceği yöredir. Ova ise, hele gündüz savaşı için, ancak büyük güçlerin çarpışma alanıdır. Savaş ovada başlayınca, sonuç kendiliğinden belli olmuştur.

KOMİTACILAR

XIX. Yüzyılın ikinci yarısında, Osmanlı eyaletleri, milliyetçilik bilinciyle çalkalanmaktadır. Bu çalkalanmanın etkileri, ilkin devletin Avrupa topraklarında gösterir. Türkler tarihin ilk dönemlerinden beri, milli kurtuluş örnekleri vermişlerdir. Ve ilk çağından bu yana izleyip getirdiğimiz olaylar göstermektedir ki, milli kurtuluş savaşları ilkin gerillacılıkla başlamaktadır. Makedonya halkları da kendi milli kurtuluş savaşlarını aynı yöntemle başlatacaklardır. Başlatmışlardır da... Tarihimizde Makedonya Komitacıları diye geçen bu insanlar, Bulgar, Sırp, Romen, Yunan diye ayrılırlar bile, yöntemleri aynıdır.

Osmanlı ordusunun genç subayları ise, köhne imparatorluğu kurtarmak amacının çevresinde toplanmışlardır. Bunun için, düzenli ordularla iş görmek, elverişli değildir. Sonradan büyük çoğunluğu, İttihat ve Terakki içinde toplanacak ve Teşkilâtı Mahsusa adını alan örgütte görev alacak olan yüzbaşılar, binbaşılar, küçük birliklerle Komitacıların karşısına çıkarlar. Dağlarda, görülmemiş bir kavga başlar.

Türk Komitelerinin yakaladığı, yerli komitacılar, kurşuna dizilir... Yerine yenileri çıkar... Haydi, ordudan yeni komitacılar ayrılır. Ve sonunda, Tıbbiye Okulundan dört kişinin kurduğu bir Parti, Merkezini Selânik'e taşıdık-

tan kısa bir süre sonra, bu komitacılarla işbirliği eder. Gelişir... Ve Osmanlı Devletinin her bir yanında, kol atar.

İttihat ve Terakki komitelerine girmek, silâh üstüne yemin vermekle mümkündür. Komite başkanı, vur dediğinde, sonu düşünülmeden yokedilir gösterilen hedef. Bu, Makedonya'da sürüp giden boğuşmanın zorunluğu kıldığı bir durumdur. Çeteler, Türk ya da öteki ırk ve dinden olan insanların çoğunlukta bulundukları köyleri basarlar durmadan. Bu baskınlarda, söz silâhındır.

Osmanlı Tarihinin en karanlık dönemidir bu. Ve bu dönem, «Hürriyet, Adalet, Uhuvvet, Musavat,» sloganlarıyla, yeni bir dönemin başlatıcısı olur. Selânik'te patlayan Resneli Niyazi'nin kurşunu ile, kesilen telgraf telleri, komitacıları başa geçirmeye yetmiştir.

Yetmiştir ya, karşıda yedi düvel vardır artık. Balkanlar kaynamakta, İtalyanlarla, Fransızlar Kuzey Afrika kıyılarına göz dikmiş bulunmaktadır.

Asker çıkarırlar kıyılara...

Makedonya'da yetişmiş komitacılar, akın akın Trablus'a koşarlar. Küçük gruplar halinde örgütlemek isterler Arapları... Başlarında kendileri vardır. Trablus gerillacıları, İtalyanlar karşısında başarı kazanırlar. Ama, Balkanlar artık düzenli ordu savaşlarına geçmiştir. Ve gerilla savaşlarını en sert biçimde yürüten, bu bakımdan da ilk büyük örgütlenmeyi meydana getiren Bulgarlar Edirne'ye girerler...

Artık, Osmanlı İmparatorluğunun sonu görünmüştür. Tüm çırpınmalar, tüm çabalar Birinci Dünya Savaşı rüzgârının önünde, savrulup giden yapraklar gibidir.

Beşinci Bölüm

DAĞ KRALLARI

Şimdiye değin, hep dış çelişki ya da iç çelişki açısından sürdürdüğüm konuya burda bir durak yaptırarak, gelecek bölümde olağanüstü görevler alacak kişilerin niteliklerine kısaca değinmek istiyorum. Bu, yukarıda da belirttiğim gibi, eşkiyalıktır... Yani, bir ulusal kurtuluş ya da kuruluş savaşı, bir devrim niteliği taşımayan, ama, gerillacılığın tüm kurallarını uygulayan bireylerden söz edeceğim. Dağ Kralları da diyebileceğimiz bu kişilere, temelde ekonomik bunalımların, pazar kavgalarının neden olmasıyla birlikte, genişleyip dağılmak yerine, bireysel bir kavga niteliğinde kaldıkları için, gerillacı adını veremiyoruz. Yoksa, tüm davranışları, kuram ve kural olarak, gerillacılığın gerektirdiği ortamı yaratmaya dayanır.

Ne var ki, başlangıçtan bu yana ben, gerillacılık sözcüğünü, hep kurtuluş, kuruluş ya da devrim amacına yönelmiş davranışlarda kullandım. Bu yüzden, kişiler, aynı tanımın çerçevesi içine girince niteliği ne olursa olsun, kavram ayrılığını sürdürmekte haklı olacağını sanırım.

XIX. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun temellerinin çatırdadığı ve salantının iyice sonuca yaklaştığı dönemdir. Yüz yıllardır süren iç sömürü ve buna karşı başkaldırmalara, bir de dış sömürünün tüm ağırlığı eklenmiştir. Altyapı kurumları olmadığı için, bir ara kapalı ekonomiye dönüşmek zorunda kalan durum, yeniden yön değiştirmektedir. Maden, petrol ve yoğun sınaî tarım ürünlerinin elde edildiği bölgeler, giderek pazar olanaklarına kavuşmaktadır. Demiryolları, limanlar gibi altyapı kurumları, taşınma kolaylığını geliştirdikçe, sömürü daha da artmaktadır. Madenler petrol ve sanai ürünlerin bulunduğu bölgelere doğru demiryolları uzanmakta. Bunların, hammadde gönderen, mamul mal alan limanlarla bağlantıları sağlanmaktadır. Demiryolu ve liman imtiyazları, sarayla yabancılar arasında, bir yağma gibi, bunun için kapışılmaktadır.

Bir imtiyazı eline geçiren, aynı anda, o çevredeki madenlerin işletmesini de eline geçirmiş sayılıyor. Dikkat edilirse, yapılan demiryolları ve bağlantısı olan limanlar, hep maden bölgeleriyle, sınai ürün bölgelerine uzanmaktadır. Çukurova'da, İngiliz tekstil sanayii için gerekli pamuk yetişir. Çukurova halkı, pamuk ekimi için ayrıca prim verilen üreticilerin bölgesinde dolanır limana değin... Balya - Karaaydın Demiryolu Balya madenlerinin taşınması içindir. Bağdat Demiryolu ise, Musul Petrollerine giden bir uzantıdır... Bunun yanında İzmir - Afyon hattı, Orta Anadolu'nun tahılını limana taşımak için kurulmuştur.

Paranın değeri alabildiğine düşmüş, yeni yeni tedavüle çıkan kâğıt para, değeri düşük gümüş-bakır karışımı meci-diyeler kadar bile satınalma gücüne sahip bulunmamaktadır. O kadar ki, kalpazanlar dahi yabancı paraların sahtelerini yapıp, piyasaya sürmektedirler. 1865 morotoryumu, bu koşulların üstüne tuz biber ekmiştir. Ülkenin gelir kaynakları, morotoryum nedeniyle kurulan «Duyun-u Umu-miye»nin eline teslim edilmiş, tekel maddelerinin tümü, yabancıların imtiyazına terkedilmiştir. Devletin kuruluşundan bu yana, tapulu mülk sahibi olan eski akıncı beylerinin torunlarına, mütesellim, müteazzim, tımarlı gibi kişilerle, vakıf yöneticileri yani mütevelliler de eklenmiştir. İcar, kira, işreti olarak ellerinde bulundurdukları toprağı, özel mülkiyetlerine geçirerek, miras hakkını sürdürmüşler ve her biri feodal haline gelmişlerdir. Özellikle, altyapı kurumlarının olmadığı dönemde bu durumda olan kişiler, tam birer feodaldirler... Ellerindeki toprakları genellikle icara vermekte ya da boş bırakmak zorunda kalmaktadırlar. Ama, altyapı kuruluşları kendi bölgelerine ulaşırsa, kapitalist işletmelerine dönüşen bu geniş topraklar, bu sürece değin, feodalın buyruğunda salt geçim için kullanılmışlardır. Devlet, birer feodal haline gelen, eski icarcılarını değiştirmek istediğinde, isyanlar patlamakta. Ve çok acıdır ki, isyan edenler devlet güçlerine üstün gelmektedirler. Bu güçsüzlük, devletin, imparatorluk toprakları üstündeki egemenliğini de iyice zedelediğı için, hak güçlünün olmaktadır. Ve her güçlü, hakkın da ötesinde, egemenlik sahibi haline gelmektedir.

Bir kez hak, bireysel güce dayandı mı, artık vuran kazanır. Ve bu durumun bulunduğu yörede, bölgede, ülkede dağ yasası egemen olur...

DAĞLARIN YASASI VARDIR

İster bireysel hak ya da haksızlık için olsun, ister toplumsal savaş için olsun, sırtını dağlara veren, onun yasasına uymak zorundadır. Çünkü, dağların havası sert, suyu soğuktur. Ve vuruşmak zorunda olan, yiyeceğini, giyeceğini, en önemlisi gizlineceğini hazırdan bulmaya koşullanmıştır. Bu bakımdan, o sertliğe katlanan, o soğuk suyu içen kendinden başka dağ kişilerle iyi geçinmek zorundadır. Hazır elde edeceği şeyleri üretenlerle, yan yana olmak zorundadır. Karşıya geçtiği anda da yitikliğini kabullenmek zorundadır.

Belirli kuralları vardır bu yasanın. Hiç değiştirilmeden, toplumsal savaşlar sırasında da uygulanan, sert, değişimsiz, oyunsuz kurallar... Bunları, şöyle sıralayabiliriz.

- 1 — Yoksula dokunmayacak, tersine devamlı yardım edeceksin.
- 2 — Bölge insanlarından aldığının bedelini katıyla ödeyeceksin.
- 3 — Hiç bir zaman ezenin yanında olmayacak, hep karşısına çıkacaksın.(*)
- 4 — Sırtını dağlar kadar güçlü olabilenlere dayayacaksın(**)
- 5 — Yöre halkının önem verdiği değerlerin tümüne, onlardan daha çok önem verecek, bunun koruyucusu olacaksın. (Bir başka deyimle, ırza yan bakmayacak, namusa dokunmayacaksın.)
- 6 — Düşmanına hiç acımayacaksın.
- 7 — Hiyaneti hiç bir zaman bağışlamayacaksın.
- 8 — Nerde, hangi koşullar altında olursa olsun, öldürmeyi iyi bileceksin.

Bunlara, bulunduğu yöreyi iyi tanımakla, pay dağıtacağı kimseleri iyi değerlendirmeyi de kattınız mı, on belirli kural ortaya çıkar. Ancak, birbiriyle çelişiyor görünen ve (*) ve (**) işaretleriyle belirttiğim, 3 ve 4. kural için bir kısa açıklama yapmak zorunluluğu vardır. Eşkiya, ne zaman

olursa olsun, bir büyük arkaya dayanır. Bu genellikle, tüm bölge üzerinde etkili biri olur. Ekonomik ya da yönetim açısından etkili. Bunun dışında, ezilenlerle ilk elde ilişki kurup, düşmanlık kazanmış olanlar vardır ki, eşkiyanın düşmanlığı da onlaradır zaten. O yüzden, dağ yasasına, eşkiya töresine girmiştir bu kurallar. Birbiriyle çatışıyor görünseler bile...

Bir kez, kitlenin doğrudan doğruya ilişkisi olmadığı için, asıl ezenle bağlarını sıkıladı mı kişi, aslında onun maşası ama görüntüde kendi başına iş yapıyor görünenleri yitirse bile, düzeni değiştirmez. Ama, kitlenin sevgisini ve saygısını kazanmayı başarır. Eşkiyalıkla, gerillacılık, birbirinden bu temel nitelikte ayrılır işte... Bu ayrılığı gözden kaçırmadı mı kişi, savaşçının niteliğini hemen çıkarır. Biri, düzeni değiştirmenin kavgasını veren, bilinçli, gerçekten saygıdeğer bir yiğittir. Öteki, bir güçlünün maşası olarak, çevresini aldatan bir oyuncak. Ekonomik koşulların, çeşitli yoksullukların bunalımını hafifletecek bir olayın, kukla kahramanıdır açıkçası...

Yukarıda belirlenen kurallar da, bu sahte kahramanlığın sürmesini sağlayan koşullardır zaten. Gerillacılık için de aynı koşullar geçerlidir. Ne var ki, gerilla savaşında, yoksuldan, ezilenden yana olmak, somut anlamda bir gerçeklik taşır. Eşkiyalıkta, soyut anlamda bir görüntüdür sadece. Bunun dışında, eşkiya, belirlenen kurallardan hangisini uygulamazsa, kısa zamanda postu deldirir. Yiter...

Çünkü, ne denli güçlü olursa olsun, kendini besleyecek, koruyacak, haberliyecek insanlara gereksinmesi vardır. Aksi olursa, yalnızlık bitirir eşkiyayı. Açlık, korku yitirir düşmanlarından önce...

Bunlar, dağlarda barınmak için yerine getirilmesi gerekli en belirgin koşullardır. Ve bunları, dağlarda uzun süre barınmayı başarmış dağ kralları koymuşlardır. XIX. yüzyılın ikinci yarısı ile, XX. yüzyılın başlarında beliren en ünlüleri ise, gerçekten birer efsane kahramanı haline gelmeyi başarmışlardır. İşte, bu kuralları kesinlik haline getirenler, onlardır...

Ekonomik bunalımın dağlara ittiği bu insanlar, bilinçsizlikleri yüzünden bireysel kalan davranışlarını, gerekti-

ğinde yurtseverliğe dönüştürebilmektedirler. Aşağıda öykülerini vereceğim eşkiyanın uzantısı, Ulusal Kurtuluş Savaşının başlangıcında, en güçlü gerilla gruplarını meydana getirecektir. Ben burda, eşkiyalığa böyle bir dönüşümün aşaması olarak bakıyorum. Ve bazı büyük eşkiyanın, kendi zamanı içinde bile, hiç olmazsa iç sömürünün kaynaklarına biraz akıl erdirerek, devrimci davranışlar içinde bulunduğunu söyleyebiliyorum. Buna vereceğim örnekler de gösterecek ki, üç ayrı açıdan, üç başka eşkiya ele alındığında, dağ yasasını koyanların niteliklerinde ortaya çıkacaktır.

Vereceğim örneklerden biri, iç çelişkiyi sezinleyerek salt sezgiyle bir takım davranışlarda bulunabilen, Atçalı Kel Mehmet, diğeri, yaptıklarıyla iç ve dış sömürücülere araçlık etmiş ama, bunu hiç sezinlememiş ve hep ezilenlerin yanında görünmeyi başaran, Çakıcı Mehmet, öteki ise antiemperyalist savaşın bayraktarlarından biri olmayı başararak, tam bir gerillacı olmaya dönüşebilmiş, Demirci Mehmet Efelerdir...

Bu üç ayrı niteliği, üç ayrı Mehmet Efe'nin kişiliğinde inceleyelim. Ve sonra, Ulusal Kurtuluş Savaşı içindeki gerillacılara geçelim. Efesi kızanıyla, subayı kumandanıyla...

ÜÇ MEHMETLER

ATÇALI KEL MEHMET

İlkin, gelmiş geçmiş efelerin en ünlüsü olmasa bile, kuşkusuz en büyüğü olan Atçalı Kel Mehmet'ten söz etmek gerekiyor. Dağ kurallarını koyanların başında gelen bu gerçek yiğit, yıllarca Ege'nin tümünde egemen olmuştur. Akdeniz kıyılarından Marmara'ya, İzmir'den Afyon dağlarına varıncaya her sözünü yasa değerine getirmiştir.

Ekonomik koşulların bunalıtısında olan kitleler, özellikle loncaların gevşemesiyle, toprak sahipleri üreticinin gırtlığına iyice çökünce, esnafı köylüsü Atçalı'dan yarar ummaya başlamıştır. Eşkiya töresi uyarınca, zaten yoksulun yanında olmak zorunda bulunan Atçalı, ekonomik bunalımla kitlelerin kendinden yardım beklediğini de anlayınca, Ege yöresinde yeni bir devletin temellerini atma çabasına girişmiştir.

Daha doğrusu, Börklüce Mustafa'nın yüz yıllar önce ektiği tohumlar, yeniden fışkırmıştır Ege'nin bereketli topraklarında. Bu kez önder, gerçekten bilim sahibi, bilinçli bir kişi değildir. Elbette bir Börklüce, bir Torlak değildir. Degildir ya, elinde silâh tutan ve bu silâhı, en usta, en etkili kullanan biridir. Bir sergerde olarak, kişisel bir çekememezlik yüzünden dağa tırmanan Atçalı, kısa zamanda, Ege dağlarının tek kralı olduğunu isbatlamıştır. Kurduğu pusular, atıcılıktaki ustalığının yanında, korkusuz bir yürek taşımasının etkisiyle, her geçen gün biraz daha yaygınlaşmıştır gücü...

Dağların doruğunda silâh gücüyle yaşayan öteki çeteler, Atçalı'nın zorunu görünce, çevresinde toplanmayı ve ondan buyruk almayı kabullendiler. Artık, tüm dağlarda salt o'nun sözü geçiyordu. Ötekiler, küçük çapullarla bir yöreyi sıkıştırmak isteseler, gözler Atçalı'dan yana dönüyordu hemen. Kulaklar, sesine uzanıyordu. Ne diyecek, ne yapacak diye. Bir küçük baş işareti, hemen durduruyordu hazırlığa girişenleri.

O dönem, Yunanlılar'ın çeşitli yerlerde bağımsızlık ateşini tutuşturdukları dönemdir. Girit, Makedonya ortaları ve tüm adalar bir alazın tutkusunda yanıp sönmektedir. Salt adalarla, Yunan Yarımadasıyla yetinmez kendi devletlerini kurmak isteyenler. Azınlıkta bulundukları İyonya üzerinde de hak sahibi olmayı kurarlar. Osmanlı yönetimi iyice kağşamış, ekonomik bunalım doruğuna varmıştır. Azınlıklar, yer yer silâhlanarak kendi bayraklarının dalgalandığı yer haline getirmek isterler bulundukları yöreyi...

Ege dağlarında, Atçalı'nın zorlu yönetimi altında toplanmış Türk çeteleri oranında, hatta daha da fazla, Rum çeteleri vardır. Öyle ki, adalardaki baskıdan sıyrılıp gelmiş ve Urla yoluyla Beşparmak dağlarına sığınmış pek çok komitacıyı da bunların arasına katarsak, oran Rumlar yanına iyice kabarır. Katırcı Yani'lerin, Pavlos'ların, Çolak Dimitri'lerin yanında, bağımsızlık savaşı verenlerin çeteleri de, Türk köylerinin, kentlerinin başbelâsı halindedirler. Köyleri basmakta, kaldırdıkları rehineler karşılığında elde ettikleriyle silâhlanmakta, yeni adamlar toplamakta, vuruşmakta, vuruşmaktadırlar...

Ekonomik sıkıntıların yanına, can korkusu, rehine diyeti de eklenince Atçalı'nın çevresindekiler daha bir artar. Osmanlı yasalarının işlemediği yerde, elbet kurşunun kuralları işleyecektir. Ve insanlar, ister istemez kendilerinden gördükleri en güçlünün çevresinde toplanacaklardır. Kent müftülerinden, Rum çetelerin saldırılarına hedef olmuş eş-rafa varıncaya bir kurmaylar ya da danışmanlar kurultayına sahip olur Atçalı... Türk çetelerini bir araya getirmiş, daha doğrusu buyruğuna almıştır ama, şimdi karşıt hem de ulusal bilinç bakımından karşıt çeteler sarmıştır dağları. İstedikini istediği biçimde yürüten Atçalı için bu durum, tehlikelidir. Çünkü, yine bir dağ yasasıdır ki, egemen olduğun bölgenin dışına taşmıyacaksın, taşanı barındırmıyacaksın. İki cambazın bir ipte oynayamayacağı özdeyişi, dağlar için de geçerlidir. İki çete, bir bölgede geçinemez. Yani bir başka anlamla, yöresi, egemenlik bölgesi, dağ kralının kişisel mülküdür. Buraya bir başkasının girmesi, ancak kanla mümkün olur...

Atçalı, bölgesine saldırdığı her çeteyi, kendi buyruğu altına almayı başardığı için, yeni bir devlet düzenin temellerini atmıştır. Üçte bir oranına kadar yükselmiş aşarı, onda bire düşürmüş, tımar ya da değişik adlarla alınan vergileri, esnaftan toplanan sandık paralarını eskisinin onda birine düşürmüştür.(1) Buna uymayanları cezalandırmış, uyanlarla dost geçinmiştir. Hangi Bey, konulan yasaların dışına çıktıysa, kurşun yasasının uygulanmasına hedef olmuştur. Köylü toprağında özgür, esnaf dükkânında rahattır. Salt, haraç, vergi mütesellimi ve mülk sahibi olarak icar alanlar düşmandırlar Atçalı'ya. Başdöndürücü bir hızla artmış olan mütesellim icarlarını karşılamak, üreticiyi de alabildiğine soyarak kısa zamanda büyük furyalar vurmak düşüncesindeki kişiler, en onulmayacak yerlerinden vurulmuşlardır. Börklüce Mustafa uygulamasının bir başka biçimidir bu...

Büyük kitleleri ardına alan Atçalı, ilkin beylerle karşı karşıya gelmiştir. Ama, dağları bilmesi, dağ yasasını üstelik sırtını birine dayayarak da değil, salt kendi gücüyle uygulaması sonucunda, o'nun egemen olmasını hiç bir güç engelleyememiştir. Öteki çetelerin buyruğu altına girmesiyle sonuçlanan kavgaların altında da, mütesellimlerin, Duyun-u

Umumiye memurlarının ve Reji müdürlerinin kışkırtmaları yatar. Atçalı'nın egemen olduğu bölgeler, Osmanlı devletinin yükümlenmek zorunda kaldığı tüm ekonomik baskılardan kurtulmaktadır. Ama, şunu görmemezlikten gelemeyiz ki, bu bölge aynı zamanda Anadolu topraklarının en verimli kesimlerinden biridir de... Öyle olunca, yabancı gelirlerinde büyük bir düşme meydana gelmektedir. Birden dağları saran Rum çetelerinin çıkışlarında da bu gerçeği aramak, boş bir çaba değildir. Elbette temelinde bağımsızlık savaşı, kendi özgürlüğünü kazanma düşüncesi yatmaktadır. Ama, birden çoğalıp üremeleri, yönetimden de destek almaları — Zaman zaman Katırcı Yani'nin İzmir'in en lüks hanlarında zevkeylemesi gibi... — için salt bağımsızlık ilkesi söz konusu olamaz. Ekonomik nedenlerin de bulunduğu bir gerçektir. Ve Atçalı'nın kuruttuğu kaynakları yeniden elde etmek isteyenlerin çabasıdır bu.

Türk çetelerinin de, töreye aykırı davranarak, Atçalı'nın egemenlik bölgesine girmeleri bundandır. Artık, çok geniş bir yöreyi elinde tutan Kel Mehmet Efe, aynı zamanda çok iştah kabartıcı bir ekonomik gücün de sahibi haline gelmektedir. Daha egemenliğini kabul ettiremediği yörelerin mütesellimleri, görevlileri, feodal kalıntıları, hiç olmazsa kendi egemenliklerini kurtarmanın çabasıyla, beslediklerini Atçalı'nın üzerine saldırtıyorlar. Ama, Atçalı yönetiminin kendileri için eskisinden çok daha fazla ekonomik olanaklar sağladığını gören üretici kitle, daha saldırı planlanırken, Atçalı'yı uyarıyor. Ve baskına hazırlananlar, basılıyorlar...

Bazı çeteler de, o yönetimin daha güvenli olduğunu görerek, kendiliklerinden Atçalı'nın zeybekleri arasına katılıp, yörelerindeki egemenliklerini bu kez bir beye dayanmadan, kendilerinden daha güçlü bir efeye dayanarak sürdürmeyi yeğliyorlar. Oyun tutmamıştır. Ve düzen değişikliği, giderek yayılmaktadır Ege'nin her yanına.

Bunların suçlaması, Atçalı'nın, dağ yasalarına uymamasıdır. Yakın adamlarından birinin Kuşadalı bir Rum duluna, bir başkasının da Milaslı bir kıza gönül vermiş olmaları, dallandırılıp budaklandırılarak, yayılır yöreye. Atçalı, dedikodular kulağına gelir gelmez bir koca makinalıyı Rum çetelerinin elinden kaçırıp kendine getiren yakınını temizler. Ötekini de... Ama, çevresini saran ateş giderek

büyümektedir. Ve çapuldan gelen kişiler, yöre genişledikçe, efenin buyruğunu kulak arkası etmeyi başarmaktadırlar... Artık egemenlik yıllarının onu gelmektedir. Ne yazık ki, Atçalı gibi bir değer, Kurtuluş Savaşını görmeden yiter... Ama, yaptıklarıyla, kurduğu düzenle, koyduğu yasalar ve bunları uygulamadaki başarısıyla, her zaman iyilikle anılan biri olarak kalır... Kişi için, bireysel bir savaşa başlayıp, sonuçsuz da olsa savaşını toplumsallığa dönüştürebilmesi de yeterlidir. Kendinden sonraya iyi bir ad bırakabilmek... Bu, yeterliliğin belgesidir işte...

2— ÇAKICI MEHMET

*İzmir'in kavakları,
Dökülür yaprakları,
Bize de derler Çakıcı, yar fidan boylum,
Yıkarsız konakları...*

1880'lerde, düzc indirilmek nedeniyle kandırılarak yitirilen Çakırcalı Ahmet Efe, ardında sekiz yaşında bir çocuk bırakmıştı... Mehmet, birden acıyla dolan yaşamında, salt o olayın öcünü almak amacıyla yetiştirilen bir fidan haline geldi. Babasının kızanlarından Hacı Mustafa, dağlarda, efesinin yanında tatdığı özgürlüğün, özlemini Mehmet'in yetişmesine bağlamıştı. Kan içiciliğinin, acımazlığının tatminin, ancak o'nun da babası gibi dağlara yamanmasıyla mümkün olacağını çok iyi biliyordu. Bildiği için de, küçük efe'nin eğitimini üstüne aldı.

Sekiz yaşlarındaki bir çocuğun eline oyuncak verilir. Oysa, Çakırcalının oğlunun eline silâh verildi. Sekiz yaşlarındaki bir çocuğun kafasına, bilginin pınarı püskürtülmeye başlanır. Oysa, Mehmet'in kafasına salt öc duygusu yerleştirildi. Ve Hacı Mustafa gibi bir usta, her an tetikte yaşamının, her an dağ yasasının temellerini yerine getirmenin bilincini ya da bilinçsizliğini aşıladı çocuğa... En güç koşullar altında direnmesini, en acımasız biçimde vurmasını öğreniyordu. Dağlara tırmanıyorlar, bir çalının, bir kayanın, bir oyuğun yararlarını biliyorlardı durmaksızın. Çünkü o bir kurdun oğludur. Kurt olacaktır. Ve Kurt yasasında, acımak, tökezlenmek yoktur...

Mehmet'in   retmeni olan Hacı Mustafa,  n n  çoktan yöreye duyurmu  bir kurttur. Eline d  ene hiç acımaz, hiç fırsat vermez ve hiç ba ı lamaz. Onun için bir tek kural vardır. Da  kuralı... O neyi gerektiriyorsa, tümüyle uygular... Bunun yanına, gerçekten kıskanılacak bir sadakatı da ekleyin... Y renin korku ve ölüm mele ini canlandırır nız gözlerinizin önünde... Böyle bir adamın yeti tirmesi, elbette babasının boş bıraktığı yeri dolduracaktır... Çok zaman, Çakırcalı Ahmet Efe, bir tehdit aracı olarak kullanmıştır Hacı Mustafa'yı. Karşısında direnip sızlananlar oldu mu, «Seni, Hacı'ya teslim ederim. Artık derdini o'na anlatırsın,» deyivermi tir... Daha sözü tamamlanmadan, diller çözülmüş, keselerin ağzı a ılıvermi tir. Güç olan ölmek değildir. İnsan bir anlık  l me dayanabilir... Güç olan yavaş yavaş ölmektir. Özellikle canı çok tatlı olanlar için... Canı çok tatlı olanlar da, gerçekten canının her istediğini yapabilecek olanlardır. Hacı'nın eline düşmek ise, tatlı canın ağır ağır elden gitmesi demektir... Bu kozu, salt babası değil, gelecekte oğlu da kullanacaktır.

Bir kez başarıya ulaşan her e kiyanın bir efsanesi vardır. Bundan, gerçeği bulup ayırmak, zaman ge tikce g  le ir. Ne var ki, temel niteliği alınınca, kendiliğinden ortaya çıkar gerçek. Ama, ne olursa olsun, her zaman kendi kellesiyle oynayanlar, insanların ilgisini çekmişlerdir.  ekmeye de devam edeceklerdir g r n  e göre...

Bu yüzden,  akıcı Mehmet Efe için de efsane işlemeye ba lar. Tam bir e kiya olarak yetiştirilen kurt yavrusu, aslında babasının  apuluyla elde edilmiş çiftlikte k hya olan ama, sahibiymi  gibi davranan üvey dayısıyla geçinemez. Aklından daha iyi kullandığı silâhını çalıştırır. Ve dayısını öldürür. İzmir cezaevine atılır. Ne var ki, ekonomik koşulların bunalımı altındaki Ege yöresinin dağları kaynamaktadır. Atçalı'nın boş bıraktığı dağlar, kapanın elinde kalmaktadır. Öyle biri gereklidir ki egemen için, geniş düzeyde kendi çıkarıyla çatışmasını ve düzeni eskisi gibi sürdürmekte yardımcı olsun... Bu,  nl  bir e kiyanın oğlu olan ve katilden cezaevinde yatan Mehmet'tir...

Cezaevi yetkilileri, hapishaneden nasıl ka ılaca ını   retirler Hacı Mustafa'ya. O da durumu hemen öğrencisine yeti tirir. Ve birlikte kaçarlar bir gün... Tekrar da  havasına,

kişisel özgürlüklerine kavuşurlar. Ama, kendileri için hazırlanmış ödevi yerine getirmek zorundadırlar. Dağlardaki öteki eşkiyayı temizleyeceklerdir. Bu arada babasının öcünü alması da olanak kazanır. Mehmet, artık ilkin dağlara kabul ettirecektir kendisini. Sonra, da, öcünün gerektirdiğini yapacaktır... Daha kaçtığıнын ayına, bu fırsat eline geçer. Dağlardaki çetelerden biri, efsaneye göre bir Arnavut çetesi, Mehmet'in adını kullanır. Babasına hâlâ sadık kalan eski zeybekleri çevresine toplamış olan Mehmet, kendini güçlü saymaktadır. Ama, henüz bunu isbatlamış değildir.

Adını kullanan çete, bir Yörük obasını basar. Obanın genç ve güzel kızını, zor kullanarak kaçıır. Tam o anda Çakıcı da, aynı yamaca gelmiş bulunmaktadır. Bayırda gördüğü Türkmen çadırından, yiyecek bir şeyler almak amacıyla, konuklamaya iner... Bir de bakar ki, Türkmen, zırıl zırıl ağlamakta. Nedenini sorduğu zaman, Çakıcı Mehmet Efe'ye ağız dolusu söğdüğünü görür. Hacı öfkelenmiş, mavzerinin tetiğiyle oymaya başlamıştır. Önler Mehmet... Sövgülerin nedenini sorar, hiç adını söylemeden. Türkmen, başına gelenleri anlatır ve dağların yasasının nasıl bozulduğunu, eski efeler yiteli, salt çapulcularla olduğunu anlatır. Gerçekten de, zeybeğin en büyük yardımcısı Türkmen'dir. Her dağ yamacında, her yaylak yakınında rastladığı bir oba, yiyim, giyim dayanağıdır ona. Ve bu yüzden, hiç bir zaman dokunulmazdır... Bunu, dağa yeni çıkan Çakıcı Mehmet bozmuştur. Bozmakla kalmamış, kızını kaçırmıştır...

Durumu öğrenir öğrenmez, önüne çıkarılan sofradan tek lokma almadan kalkar Efe... Kızanları da ardına düşerler... İz sürerek, kendilerinden az önce obaya uğrayanların yönünü bulurlar. Daha bir tepe aşmadan, yakıtları çoban ateşinin alazları selâmlamaya başlar onları... Mehmet, çevresine toplananlarla, hemen bir baskın planı düzenler...

Her biri ayrı yönlerden saracaklardır alazın çevresindekileri... Gecenin karanlığında, kesin yerlerini belirlemek için çaylak ıslığıyla haberleşeceklerdir. Birinci ıslık, çemberi daraltın anlamındadır. İkinci ve kesik kesik çınlayacak iki ıslık son yerlerini belirleyecektir. Efe'nin üçüncü

ve üç kez çalacağı ıslıkla, herkes atışa hazır bir biçimde, dikilecektir ayağa...

Çete, iyi bir çapulun keyfine dalmıştır. Ele geçirdikleri kız, gerçekten güzeldir. Dağ suyuyla gelişmiş fidan boyu, sert havanın etkisiyle ballanmış yanakları vardır. Ve çete, dağları kendinin bellemenin kaygısızlığında, iyi bir alem yapmayı kurar. Yaktıkları alan ateşinin çevresinde toplanıp, kızı oynatmaya kalkışırlar. Türkmen kızı, inat olur. Bir kez direnmeye başlarsa, istemediğini yaptırmak güçtür. Ama, bıçağın ucu sivri, değdiği yerin acısı dayanılmaz olursa...

Kız sonunda, istemeyerek salınmaya başlar. Ara sıra canını yakan dürtüklemelerle, kollarını kaldırır, kalçalarını çalkalar... Çete, çevresinde çember olarak, zevkten kısılmış gözlerle, işin daha sonrasını hayallemektedir...

Bu arada, kesik kesik çaylak çığlıkları sarar yöreyi. Ama, dağdır burası ve dağ kuşlarının ne zaman öteceği hiç belli olmaz... Hele böyle ustaca öterse, karşıdakileri tümüyle uyutmak işten değildir. Öyle olur... Usta çığlıklar giderek artar, çete hiç bir şey sezinlemez. Ve bir zaman gelir ki, çevreye salt sarhoş kahkahası, şehvet sululuğu sarar...

Artık, Türkmen kızının pay edilmesi zamanıdır. Baygın bakışlar saldırgan bir duruma geçer, gülüşler, naralar yayvanlaşır. Ve eller uzanır kıza doğru. Uzandığı anda, donmuş gibi kalan eller... Donmuş gibi, çünkü, hiç ummadıkları derecede sert bir ses, kimsenin kıpırdamamasını buyurmuştur. Zevkin yerini korku, saldırının yerini şaşkınlık alır. Eller havalanır, mavzerler düşer ve biraz sonra yan yana dizilir çetenin elemanları...

Çakıcı önlerinde dolanarak her birine tek tek sorar. Çakıcı Mehmet Efe hanginiz? Hiç birinde cevap verecek hal yoktur ki... Hangisi ağzını açsa, o anda yiteceğini sanır. Oysa, daha önceden belirttiğim gibi, dağların yasası acımasızdır. Çakıcı biraz daha harlandığı alan ateşinde, tümünü kebab yapar. Kızı yanına alarak, biraz önce kalktığı sofranın başına döner...Ve Türkmen'e, «Al kızını,» der... «Çakıcı Mehmet dedikleri benim...» O andan sonra da, babasına layık bir oğul olduğu konusu kendiliğinden yayılmaya başlar yöreye...

Hele ünlü eşkiyadan birini, bir mağarada pusuya

düşürüp yitirdikten sonra, büsbütün artar... Yaygınlaşır... Öyle ki, Çakıcının kaçmasından yarar umanlar, hemen ellerini oğuşturmaya başlarlar... Dağlar onundur artık... Deddiği yürüyecektir... Yoksulun, namusun yanında yer almıştır. Köylere köprü yaptırır... Zengin konaklarını basarak, elde ettiğinin belirli bir oranını yoksullara dağıtır. Sünnet düğünleri, yetim, öksüz evlendirmeleri birbirini kovalar... Eski Başbakan, yeni İzmir Valisi Kâmil Paşa'ya sırtını dayamıştır. Arada bir vergi postasını da soyar ama, asıl soyduğu dağlardaki çapul erbabı bir de, kasaba zenginleridir. Daha doğrusu, devlet bir yerde eşkiya aracılığıyla, bir başka eşkiyalığın öcünü almaktadır. Çakıcı, mütesellimi, mütevellisi bulundukları toprakları ele geçirmiş olanların oğullarından, torunlarından çıkarmaktadır bunun acısını. Rahat yüzü göstermemektedir. Ve kazandıklarının büyük çoğunluğunu, altyapı yatırımları olarak yöre için harcamak zorunda bırakmaktadır. Bu, Duyun-u Umumiyenin de Reji yönetiminin de işine gelmektedir. Altyapı kurumları yapılıncaya, taşıma kolaylaşmakta, dağlarda bir tek efe hüküm sürünce, kaçakçılık azalmaktadır...

Zaman zaman bağışlanır Çakıcı... Hem de ne bağışlanma... Düze indiği takdirde, kendisine Kırserdarlığı verilir... Şimdiki adıyla jandarma komutanlığı... Kendisini izleyecek olan devlet güçlerinin komutanlığına getirilen bir eşkiya düşününüz. Sonra bu devlet güçlerinin onunla karşılaştıklarında içinde bulunacakları durumu... Çakıcının büyük başarılarından biri budur... Bir kez askerin davranışını bir iyice bilmektedir kumandanları olarak. Onların yanlış yerlere sürülebileceğini öğrenmiş bulunmaktadır. Bu bakımdan, hiç korkmaz askerden. Dilediği süre Kırserdarlığı yapar. Sonra canı sıkılır, yeniden dağa çıkar... Kâmil Paşa yeni bir bağışlanmayla, koltuğunu uzatır... Böyle sürüp gider bu...

İstanbul, yola getirmek için Sultan'ın silâhşorlarından bir grup gönderir. Kâmil Paşa, grubun gelişini haberler Çakıcı'ya... O pususunu kurar ve adamlar kahvede otururlarken basar onları... Kestiği püsküllerini bir torbanın içinde Başkente gönderirken, tüm Ege yöresinde püskül satışını yasaklar... Bir eşkiyanın kentlerde bile hüküm sürebilmesi gücünü gösterir. Dilediği zaman, buyruğuna

karşı gelenleri yitirebileceğini gösterir. Bunun için de, çok sağlam bir yatak örgütü kurmak zorundadır...

Eşkiya yataklığı, bir bakıma casusluktur... Kendini hiç belli etmeksizin, bulunduğu yörede olup bitenleri, dağdaki efenin kulağına ulaştırmak sanatıdır bu... Bu yüzden de, Efenin bulunduğu yeri yalnız yatakları bilir. Ansızdan bir şey olduğunda haberlemek için. Ama, bu imtiyaz her yatak için değildir. Belirli, doruk yataklar vardır. Yani, eşkiya yataklığı kendi içinde belirli kademeleri olan ayrı bir sanattır. Salt haber taşımakla yetinmez. Zaman zaman saklar da eşkiyayı... Bu bakımdan güç iştir. Tehlikeli iştir. Ama, her çapuldan belirli oranda bir pay aldığı için de, kârlı iştir. Ağzının sıkı, yüreğinin pek olması gereklidir eşkiya yatağının. Bunun yanında, hafızası da çok güçlü olacaktır. Duyduğunu hiç unutmayacak, aklındakini hiç abartmıyacaktır.

Efe'nin bulunduğu yeri, en güvendiği iki üç yatak bilir. Onlardan başkası, belirli kişileri tanır. Ve asıl yataklara haberler onların aracılığıyla gelir. Bu, geniş bir örgüt işidir. Ve efenin gücü orantısında büyür... O yüzden bir buyruğun her yerde uygulanması mümkün olur. Yatak, kimi zaman bir ırgat, kimi zaman bir esnaf, hancı, kahveci... Kimi zaman da bir devlet görevlisidir... Hiç kimsenin ummadığı, ummayacağı bir kişi olması güvenli çalışmasını sağlar... Bir kez sezinlenirse, hemen değiştirilir. Çünkü, devlet gücü olmazsa, düşmanlar gözetlemeye başlarlar yatağı. Ve efeyi bir pusuya düşürmeleri işten değildir artık. Bu yüzden, sık sık yatak değiştirmek geleneği vardır eşkiyada...

Çakıcı Mehmet de bu töreye uymaktadır. Uymaktadır ya, nasılsa sezinlendiğini anlamayan bir yatağın izlenmesi sonucu, son dağa çıkışında, kısırılmıştır. Hem de, daha kızanlarının tümünü toplayamadan. Düze inince, kızanlarının köylerine dağılması iznini vermek de bir gelenektir... Gidecekler, üreyecek, üreteceklerdir. Efeleri yenden haber gönderinceye değin. Daha haberler yoldayken, kısırılır Çakıcı. Yanında pek az adam vardır. Bunun için de, geceyi edebilirse, kurtulma olanağı vardır. Ne var ki, gece karanlığında, artık ihtiyarlamış olan Hacı Mustafa'nın yabancı-

dan ayıramaması sonucu, postu deldirecektir. Hem de en yakın, en güvendiği adamına...(2)

Çakıcı efsanesi, böyle son bulur... Hacı Mustafa bir süre kendi başına dağlarda gezmeyi dener. Ama, 1912'lerin ortamı, salt güçlü olanı değil, aynı zamanda akıllı da olanı barındıracak bir düzeydedir. Bir fırsatını bulup, düze iner Hacı Mustafa...

DEMİRCİ MEHMET

Antiemperyalist savaşa uzanan eşkiyanın önde gelenlerinden birinin öyküsüne geçiyoruz şimdi... Bir süre, büyük güçlere komutanlık eden bir adamın öyküsüdür bu... Ve üçlememizin doruklarından biridir...

Nazilli yakınlarında bir Pirebeyli köyü vardır. Türkmenlerin yeni yeni yerleşmeye başladıkları bir dağ köyüdür bu... Ve yıl 1885'lerde, Pirebeyli köyünün demircisinin evinde şenlik vardır. Hamile olan karısı, bir erkek çocuğun ağlayışlarıyla karşılaşmıştır körük çekmekten, örs döğmekten bunalmış adamı... Demirci, oğluna hemen babasının adını verir. Mehmet... Sanatını öğreteceği, soyunu sürdürecektir bir yiğite sahip olmanın kıvancındadır adam.

Umduğu gibi de olur. Mehmet büyüdükçe, köy çamurunun tezekli dokusunda, akranlarının önüne geçer. Vurduğu zaman, kendinden daha güçlüleri, daha büyükleri yere yıkmaktadır. Gücünü köy çocuklarının tümüne kabul ettirmiştir. Ettirmiştir ya, bunu isbatladığı anda da, demirci körüğünün başından, çekice, balyoza doğru yer değiştirmektedir. Bu çaba da, ince uzun yiğitin gücüne güç katmaktadır. Kolları, göğsü gelişmekte, kasları su verdiği çelik bükülmezliğine erişmektedir.

Ateşte kızaran demir, örs üstünde nasıl istenen şekle girer. suda çeliklenirse, Mehmet de, babasının gözetimi altında öyle yetişmektedir. Usta bir demirci olacaktır. Dövdüğü nal, karasaban demiri, eşik halkası, nacak ve baltalar ün kazanmaya başlar. Biraz daha geçse, usta çekicini alacaktır eline... Babasının çekiçe vurduğu yere balyoz düşürmek güç iştir. Ama, balyozun nereye vurulacağını göstermek daha bir güç iş... Mehmet, bir kez daha yer de-

ğıştirse örsün başında, Pirebeyli köyünün demircisini emek-
liye ayıracaktır.

Ne var ki, Birinci Dünya savaşı patlamış, o güne
değin askerlik ödevini savsamayı başaran Mehmet'in çağrısı
gelmiştir. Bedel yatırmak olanağı da salt çok güçlülerin harcı
haline gelmiştir. Yoksul çocukları, ortahallilerin delikanlı-
ları, çağrıya uyup askere gitmek zorundadırlar. Mehmet
de, bir köy demircisinin oğlu olarak, kervana katılır. Çe-
şitli yerleri dolandıktan sonra, İzmir'e gelir...

Artık, ünlü Sarıkışla'nın demircisidir o... Kolordunun
koşunlarını hazırlamakta, nal dövmekte, dizgin demiri,
eğer başlığı yapmaktadır... Örsüne, çekicine kavuşmaktan
mutlu, askerliği sanatını geliştirmekte araç görmektedir.
Genç demirci için yaşam, sürüpgeldiği gibi yürüyüp git-
mektedir... Eğer bir neden çıkmazsa, ya bir cephede ölecek
ya da terhis olduğunda, köyünde babasının sanatını sür-
dürecektir. Düşüncesinde bu vardır...

Ne var ki, bu düşünceleri bıçak hızıyla kesen bir
neden ortaya çıkar. Sarıkışla'nın pencere kapakları yenile-
necektir. Demirden olan kapakların çoğu çürümüş, değış-
mesi gerekmiştir. O arada, kolordunun elinde mühendis
bir yedeksubay vardır... Hemen bu işle görevlendirilir.
Demirci ustası Mehmet ile, mühendis yedeksubay, pencere
kapaklarını değıştirmeye başlarlar. Bu arada, bir gerecin
yapılması kararlaştırılır. Mühendis ölçülerini verir. Yalnız
verdiği ölçüler arşın üzerinedir. Mehmet'se okuma yazma
bilmediği için, ölçülerini hep parmak, karış, sele ya da
dügümlediği iplerle yapmaktadır. Bu yüzden, gerecin bo-
yutları istenene uymaz... Kızan subay, Mehmet'e bir tokat
atar...

Askerde tokat yemiyen yoktur. Ama, tokatı atanın
niteliği, Mehmet'in bu işi büyütmesine neden olur. Mü-
hendis yedeksubay, bir azınlık mensubu, bir Ermeni'dir...
Ve atılan tokat, demirci ustası Mehmet'ten, bir efsane kah-
ramanı yaratır... Tokatlayan bir azınlık mensubu olmaması
bir şeyi değıştirir miydi bilmiyorum. Ama, o efsane kahra-
manı 1958 de bile, olayı bana anlatırken, tokatı yeni yiyor-
muşcasına yanağını sıvazlamış, gözlerini çakmak çakmak
yüzüme dikmişti... Eli, suratından kuşağındaki baraballuma
gitti gidecek bir duruma girdi... Aynı öfkeyi sürdürüyordu...

Şunu burda belirtmek gerekir ki, o tokatı atana daha sonraki olaylar açısından, teşekkür etmemek mümkün değil. Öyle geldi ki bana, tokatı Türk ırkından bir subay atmış olsa, Mehmet hiç sesini çıkarmayacak. Dağlar ve doğal olarak daha sonraki Ulusal Kurtuluş Savaşı, Demirci Mehmet Efe'den yoksun kalacaktı. Çünkü Mehmet, subay yanından uzaklaşır uzaklaşmaz, Kırım Savaşından kalma İngiliz Filintasını kucakladığı gibi, Sarıkışla'dan dışarı uğruyor. Ve hemen dağa tırmanıyor...

Savaş, dağdakileri durmadan artırmaktadır. Devamlı yenilgi, umutsuzluğa kapılan, can korkusuna düşen askerlerin sığınağı haline getiriyor dağları. Demirci Mehmet, tümünden önce davranmış olmanın gücüyle, giderek artırıyor zeybeklerinin sayısını... Artık, Ödemiş, Aydın, Denizli dağlarının egemeni o'dur Asker kaçakları, zaptiye artığı kızanların tümü, buyruğunda toplanmıştır. Çetesinin elemanları, iki yüz silâhlıya çıkmıştır. Bir çete için tümünü birlikte gezdirmek olanaksızdır. O da, dağ yasasının gereklerini uygular. Çetesini küçük gruplar halinde bölerek, ayrı dağların egemenliğini her birine bırakır. Ama, bir büyük vuruşma, bir büyük soygun olduğunda, hemen bir araya gelirler. Kentleri bile basmaktan sakınmaz... Ordu, durmadan yenilmenin bozgununda, zaptiye yetiştirilemez. Dağların egemenlik kavgası, ister istemez Demirci Mehmet'i de ilkin dağdakilerle vuruşmaya yöneltir.

Kurnazlığı, acımasız davranışı, ürküntüyü artırdığından, kısa zamanda kendine bağlananları artırır. Artık, ne zaptiye vardır karşısında ne başka çeteler... Pek çok çete başına, Ege deyimiyle Efe'ye, kızan işlemi yapmakta, onlar da buna razı gelmektedirler...

Süreç hızlanmıştı. Birinci Dünya Savaşı'nın tüm ağırlığı Osmanlı İmparatorluğunun üstüne çökmüş, koca iskeleti tuz buz etmiştir... Öyle ki, Türkler'in İstanbul'dan bile atılması söz konusu edilmekte, (3) Osmanlı delegelerine istenildiği gibi imzalatılan andlaşma gereğince, Anadolu dahi paylaşılmaktadır. Savaşta yenilenlerin sözü olmaz... Doğrudur bu. Ama, yenenlerin hiç insafı olmadığı da doğrudur... İşte bu insafsızlıktır ki, yeryüzündeki kavgaları sürdürüp gitmektedir...

Yenilmiş Osmanlılar, yenenlerin her dediğine uyarlar- larken, asker kaçakları, yıllardır çektiği acının öcünü, yine Anadolu insanından almanın kaygısına düşmüşlerdir. Dağ- lar, durmadan dolup boşalmaktadır. Elinde silâhıyla, birli- ğini bırakıp dağa çıkmış olanlar, dağ yasasının hiç bir kuralını dinlemeyerek, önlerine ilk çıkanı soymakta, karşı geleni hemen temizlemektedirler. Ama, dağ yasasını uygu- lamayan, cezalanır. Hem de cezaların en ağırlıyla. Bir başka efe, bir başka güçlü, soyanı soyar bir de bakarsınız. Öyle ki, yüz yıllardır, tüm olup bitenleri hiç kıpırtısız seyretmiş olan dağlar bile, ilk kez büyük bir kaynaşmanın otağı olmaktadır.

Demirci Mehmet Efe, hiç olmazsa kendi bölgesinde böyle çapulcuları barındırmamak için, pek çok kavga verir. Zeybeklerinin çoğalmasının bir nedeni de bu kavgalardır. Dağ yasasına göre, efesi yitirilen çete, ya hemen bir efe yetiştirecektir. Ya da güçlü bir başka efenin buyruğuna girecektir. Çünkü, dağdakilerin tümü, kent için, toplum için suçludurlar. Onlar için kurtuluş yolu, dağın doruğunda durmak, en küçük bir çıtırtıda parmağını tetiğe vurmakla mümkündür. Bunun dışında bir davranış, ipin ucunda sallan- mak demektir ki, eşkiyanın yeryüzünde en çok korktuğu budur. Nedense kurşunu yeğler... Belki de, bilmeden gide- ceğini umduğu için. Belki de, işkence ettiği insanların yü- zünde korkuyu göre göre, bilinçaltına en büyük ölüm kor- kusunu sindirdiği için...

Geniş yöre, Demirci Mehmet Efe'nin buyruğundadır. Çevresinde bir çırpıda en çok silâhlıyı toplayabilen o'dur çünkü... Daha pek çok çete vardır dağlarda. Ama, onların sözü, kendi kurşun menzillerinin içinde geçer. Çok uzak yörelerden, yakınmaya gelirler Efe'ye... Yoksuldan çapula kalkışana bir haber iletir Demirci... Yoksa, gelirim ha, tehdidiyle birlikte. Ve çapulcu, efemizin buyruğu başım- üstüne deyip savuşur ordan... Beylerden yakınır üretici... Beyin konağını başına yıkıverir Efe... Böyle böyle, dağlara değil yalnız, kentlere de korkusunu bir iyice sindirir, Pire- beyli Köyünden demirci ustası Mehmet...

Sindirir ya, tüm silâhları başka görevler beklemektedir artık. Çöken İmparatorluğun altından kalkmak isteyenlere desteklik edecektir silâhlar. Bu kaçınılmaz kaderidir o dö-

nemin. Çünkü, yenenler, büyük bir iştiha, büyük bir hınçla Anadolu üstüne saldırmaya hazırlanmaktadırlar... Yüz yıllar boyunca, boyunduruğu altında kaldıkları silâhlardan kurtulmanın tepkisidir bu... Tarih zinciri içine, buraya kadar sürdürüp getirdiğim akıncılardan, İmparatorluğun aynı zamanda asker olan yöneticelerinden çektiklerinin acısını çıkarmak ister uygarlık sahipleri. Salt yenmekle yetinmezler. Üstelik parçalayıp, yitireceklerdir de... Ancak, böyle alabilirler eski akıncıların torunlarından öclerini. Ve ancak böyle sahiplenebilirler tarih öncesinden kendilerinin belledikleri topraklara...

• Demirci Mehmet Efe ve o'nun gibi davrananların öyküsüne bundan sonraki bölümde devam edeceğiz. Yalnız Demirci'nin Ulusal Kurtuluş Savaşına uzanan bir gerillacı olacağını da belirleyerek. Buna başka örnekler de ekleyebiliriz. Ama, onların pek çoğunun eşkiyalık yaşamı öylesine kısadır ki... O yüzden, onlarınkini de Demirci Mehmet Efe ile birlikte, Ulusal Kurtuluş Savaşı sürecinde görelim...

Altıncı Bölüm

«Bütün ezilmiş uluslar, bir gün ezenleri yok edeceklerdir...»

Gazi Mustafa Kemal

TOPRAK VERİLMEZ, ALINIR

Savaş tanrısının kuralı budur ki, toprak almak için vuruşmak gerek... Oysa, bazı periler vardır. Savaş tanrısıyla insanoğlunun arasını bulan. Yenmişlerin izniyle yenilmişin toprağını ona buna dağıtan periler... Daha doğrusu insanoğlunun en amansızları... Bazil Zaharof adlı silâh fabrikatörü bu perilerden biridir. Muğla'lı bir Rum ailesinin oğlu, İngiliz silâh fabrikalarından en büyüğünün sahibi olan bu kişi, Nordanfeld fabrikalarının daha çok çalışması için Birinci Dünya Savaşı'nın kundakcılığını yaptıktan sonra, Ege Bölgesi'nin Yunanlılar'a verilmesini de sağlamıştır. Venizelos'un çabaları yanına, Zaharof'un gücünü de eklerseniz, Paris Barış Konferansı'nın vereceği kararı çıkarmak işten değildir. Olmadığı için de, 2 Mayıs 1919 tarihinde yapılan gizli bir toplantıda, İzmir'in Yunanistan'a verilmesi kararlaştırılıyor. Artık yenmişler için İzmir, Yunanlılar'ındır...

Emperyalizm, silâhlı da olsa büyük hatalar yapar. İzmir'in Yunanistan'a verilmesi bu hatalardan biridir. Yenilenler, yenenlerin eziyetini yengilinin bir diyeti olarak kabul ederler. Ama, hiç vuruşmadıkları birinin davranışı, yeni bir güç katar kaderine razı olanların damarına. Yeni bir dikilişin kıvılcımını tutuşturur. Vuruşmaktan yorulmuş kendi askerine mola vermek gerekçesi ardındaki büyük hata burdadır işte... 2 Mayıs toplantısının en büyük hatası da budur... İzmir'i, biraz daha göz kırparak belirtmek gerekli, eski Osmanlı yönetimindeki «İzmir Vilâyetini,» yani aslında tüm Ege'yi Yunanlılara vermekle, yeni bir çağın başlamasını sağlar Emperyalizm... Bir yerde açık emperyalizmin, silâhlı sömürgeciliğin sonunu kendi elleriyle hazırlar...

İşte bunun hikâyesi, çağımızın savaşı gerillacılığın da başlangıç hikâyesi olarak, bu bölümde ele alınacaktır. Ve doğaldır ki, Türk Gerilla Tarihi, başlığında belirttiğim çerçeve açısından alınınca, bu bölümle birlikte sona ermektedir... Bu kesin bir kanı mı? Artık orasını, Emperyalizmin hataları cevaplayacaktır. Çünkü tarihin gerçeğidir ki, hiç bir başlangıç, son demek değildir...

YIĞITIN KANI BOŞA AKMAZ

*Ey parlak güneş nurunu söndür,
Rengini Türklüğün ruhuna döndür,
Ey nazlı Kamer görünme öyle,
Elmas libasla salınma böyle,*

*Ey bülbül ötme, git gülistane
Feryat et, bağır hazin mestane,
Hazin maşukan güllere söyle açmasın,
Bahara artık ıtrını saçmasın,*

*Ey yeşil ağaçlar, çimenli dağlar,
Niçin ırmakların öyle şen çağlar,
Duymadın mı hâlâ, vatan kan ağlar,
Evlâdı yastadır, karalar bağlar.*

*Yunan denilen o eski düşman,
Sanki kudurmuş bu mel'un yılan,
Bulunca fırsatı fevtetmez hemen,
Saldırmış İzmir'e vermeyip aman,*

*Bak galip olunca insanlar neyler,
Adalet, mürüvvet demez, mahveyleyler,
Vilson, prensip, hepsi boş şeyler,
Ezilir mağlûplar, iman et, inan...*

Niyazi Tayip
Karadeniz 17.5.1919

Mayıs ortasında bir gün. Kalpaklı, İstanbullu bir çok genç adam, İzmir'in içinde oraya buraya koşturuyorlar... Önlerindeki davulcunun tokmak vuruşları arasında, bağıırıyor, ellerindeki bildirileri dağıtıyorlar. Yaşlı kadınlar, başörtülerini utangaç utangaç çekıştırerek, dağıtan lise öğ-

rencilerine, okuyuver oğlum, diyorlar... Ve genç insanlar, feslerinin püskülünü, kalpaklarının ışıltısını sallayarak, okuyorlar bildiridekileri...

«Ey bahtsız Türk!

Vilson'un insanlık onuru prensipleri altında senin hakkın alınıyor, namusun ayaklar altında çiğneniyor...

Buralarda Rum'un çok olduğu, ve Türklerin Yunana katılmaktan büyük kıvanç duyacakları söylendi. Ve bunun sonucu olarak güzel ülke, Yunan'a verildi.

Şimdi sana soruyoruz!

Rum, senden daha mı çoktur?

Yunan egemenliğini kabule taraftar mısın?

Artık kendini göster. Kardeşlerinin tümü Maşatlıkta-
dır. Oraya yüzbinlerle toplan ve mutlak çoğunluğunu orada
tüm dünyaya göster. İlân ve isbat et... Burada zengin yoksul,
bilgin cahil yok. Fakat, Yunan egemenliğini istemeyen bir
mutlak çoğunluk vardır.

Bu sana düşen en büyük görevdir. Geri kalma! Hayal kırıklığı ve umutsuzluk fayda vermez. Binlerle, yüzbinlerle Maşatlık'a koş. Ve Milli Kurul'un buyruğuna uy!

Reddi İlhak Heyet-i Milliyesi»

Akşam olmak üzeredir. Ordan oraya koşuşan genç insanlara, okullu kızlar da katılır. Siyah maşahlarıyla örtünen genç kızlar, sokaklardan caddelere, evlerden konaklara gidip gelmektedirler. Bir kımıltı, bir kaynaşma sarmıştır İzmir'in içini... Davul sesinin hoplattığı yüreklere, kara yazılı kâğıtlar daha bir ikirciklenme salmaktadır. Ve çarşafını unutan yaşlı ana, maşlahını unutan genç kadın, dükkânını kapayan esnaf, konağından çıkan eşraf ve namazı ezanı unutan hocalar müezzinler, Yahudi Maşatlığına (Mezarlığa. Şimdi Bahribaba Parkı...) koşuyorlardı... Bir akındı ki bu, görülmeye değer...

Daha çok İttihat ve Terakkicilerin düzenlediği bu mitingin karşısına, Hürriyet İtilafçılar çıkmakta gecikmediler... Müsavat gazetesinin sahibi ve başyazarı Avukat Sadık ile Salepcioğlu Niyazi Bey, ilkin mitingi önlemeye çabaladılar. Başaramayınca, bu kez katılanların çok az olması için, bir dedikodunun yayılmasına uğraştılar. Ne var ki, bir kez patlama noktasındaydı toplum... Günlerdir süregelen ne olacak kuşkusundan, bir eyleme dönüşmenin

heyecanındaydı... Bir kitle bu duruma geldi mi, artık onun önüne geçilmez...

Geçilemedi... Yahudi Maşatlığı, körfezden bayıra doğru iğne atılsa yere değmiyecek şekilde dolmuştu. Yamacın kıyısına kurulan kürsüye, kalpaklı, sarıklı insanlar geliyor. Sıkılı dişler, sıkılı yumruklar gökyüzüne doğru ağıyordu iki de bir... Körfezde dizelenmiş Amerikan, İngiliz, İtalyan, Fransız ve biraz gerilerinde Yunan zırhlıları, dretnotları, arada bir ışıldaklarını kalabalığın üstünde gezdiriyor. Sırayla yaptıkları bu işlem, gazete kâğıdı, çıra meşale ile aydınlatılan alanı bir anda aydınlığa boğuyor. Bunu hazırladığı bir şenliğin alayı olarak mı yapıyor, kalabalıktan kuşkuya düştüğü için mi, bilinmez.

Ama, bağırان insanlar, son çarenin silâha silâhla cevap vermek olduğunu işliyorlar Karanlık ilerliyor. Işıldakların aydınlığı daha bir artıyor. Ne dişlerin gıcirtısı azalıyor, ne yumrukların sıkılığı gevşiyor. Daha bir sıklaşıyor insanlar. Daha bir güçleniyorlar sanki...

Sabahın aldatıcı karanlığı, doğu göğünde, belli belirsiz perdesini sermek üzere. Kapaklı, fesli, sarıklı, fuçulu, maşlahlı, yaşmaklı, çarşafli insanlar, durmaksızın bağıyorlar. Ve sesleri bir an önce güneşe ulaşmak istercesine, göğe ağıyor. Elini uzatsa kişi, göğün üstünde bu seslere dokunur

Sabah açmak üzere...

Kürsüde Hukuk-u Beşer Gazetesinin başyazarı Osman Nevres var... Selânikli Hasan Tahsin(1) de denilen bu yiğit kişi, sesinin var gücüyle bağıyor. Arada bir durup dalıyor. Belli ki, Selânik'te iken katıldığı İttihat Terakki'yi ve o'nun gelecek için kurduğu düşüncelerinin hesabını veriyor kendi kendine... Teşkilâtı Mahsusa'nın en gözde silâhşorlarından biri olduğu günleri... Belinde hep dolu duran, ceplerinde demirbaş eşya haline gelmiş tabancalarını, bombalarını düşünüyor...

Konuşmasında, Türk tarihinin ve kahramanlığının kısa bir özetini yaptıktan sonra, Paris Konferansı kararlarına değiniyor, Türklerin tutsak olamayacaklarını, hele yıllardır egemenliği altında bulunan bir ulusun egemenliğini hiç kabul edemeyeceğini belirtiyor. Sonunda, ne düşündüyse birden sertleşiyor sözü... «Toprak verilmez, kan dökerek alınır...»(2) diyerek, iniyor kürsüden... Kitlenin yumrukları

Yine havadadır.. Ve yine üstlerinde gemilerin ısıldakları dolanmaktadır. Ama, artık güçsüzleşmiştir ısıldaklar... Güneş, kendi ışığını göndermektedir, İzmir'in yalnız, garip insanları üzerine... Durumlarını daha bir iyi görsünler diye... Hınçlı bir dağılımın ezikliğindedir Maşatlık... Akşamdan beri, gözünü kırpmadan öfke fişkırtmış topluluk, başı önünde evlerine doğru yönelmektedir. Onlar, söyleyeceklerini söylemişlerdir. Artık söz, körfezde dalgaların okşayışına kendilerini bırakmış zırlılardadır...

BİR DAMLA KANDAN BİN YİĞİT ÜZER

Saat, sabahın sekizine gelmiştir. Koruyucularının ardına gizlenerek, öfke yağmırundan kurtulan Yunan zırlıları, yavaş yavaş kıpırdanırlar. Maşatlığın ucundan, uykusuz gözlerini körfeze dikmiş olan Osman Nevres, kırıksıklarını kırıştırır. Bir kez daha bakar. Gördükleri doğrudur. Gemiler, limana doğru yanaşmaktadırlar... Yavaş yavaş yürür...

8.40'da limana yanaşan nakliye gemilerinden, Efzun askerleri çıkar... Bir gün öncenin akşamüstünden başlayarak, haber iletilebilen yerlerden getirilen ve İzmir'de bulunanların tümünün katılmasıyla yaratılan büyük bir azınlık kalabalığı, kordonda dizelenmiştir. Tüm kızların üstünde, mavi beyaz roblar, kucaklarında demet demet çiçek ve erkeklerin ellerinde dalgalanan Yunan Bayrağı vardır... Daha ilk asker karaya adımını atarken, çılgın bir alkışın ayyuku, akşamdan tortulanan öfke sesinin üstünde lekeler meydana getirmeye başlamıştır bile.

İzmir Metropolitdi Hristostomos, büyük bir tören hazırlamıştır. İlk çıkan tabur, bu tören yüzünden duraklamış, gözleri yaşlı bir şekilde yaklaşp, kendilerini takdis ederken, hıçkırarak Yunan bayrağını öpen Metropolitdin davranışı, kitleyi daha bir coşturmuştur. Serpilen tuzun hemen arkasından, çiçekler, serpantiler ve kızların en güzellerinin sunduğu kurtuluş öpücükleri...

Kordonboyunda yapılan törenden hemen sonra, başta Alay Sancağı ve komutanı, ardında rap rap yürüyen askerler, yanlarında mavi beyaz giyimli kızlar, Gümrükönü-Konak-

Kışla- Kokaryalı (Şimdi Güzelyalı,) doğrultusunda yürümeye başladılar. Biriken azınlıklardan durmadan alkış, çevrelerinde birlikte yürüyen kızlardan en sevinçli türküleri toplayarak ilerliyor tabur... Bir an önce Konak'a varmak, Hükümet konağıyla, Kışla'ya bayraklarını çekmek düşüncesi ile, şaklayan avuçların, göğü saran tatlı seslerin yavaşlatması adımlarında yansıyor askerlerin.

Osman Nevres, Konak'la Gümrükönü arasındaki dar sokağın başındadır. Maşatlıktan buraya ancak gelebilmiştir. Ayakları kurşun ağırlığında, gözleri tam tersine... Teşkilâtı Mahsusada iken temizleme buyruğu aldığı günlerin parıltı ve canlılığında. Ne zamandır aldığı nefesi tam kullanamayan ciğerlerinden doğru kesik esik öksürükler geliyor...

İzmir'e geldiğinden beri kalem tutmaya alışmış parmaklarında, durmaksızın artan bir kıvılcımlanma var. Geçmiş yaşamının, olağanüstülüğü bir bir gözünün önünden geçiyor. Onlar, bir İmparatorluğu kurtarmak için, kafa üstüne andıçmışlardır... Şimdi gözlerinin önünde, bulunduğu kente, Yunan askerleri çıkıyor. Ciğerindeki deliklerin sancısına yıllardır katlanmıştı. Bu türkülü alkışlı yürüyüşün sancısına dayanamadı... Daha iki saat önce, toprak verilmez, kan dökerek alınır, dediğini düşündü... İşte verilmişti... Ve bir damla kan dökmeden, güle oynaya yürüyordu Yunan askerleri...

Dökmeden... Bir damla kan dökmeden...

Kulaklarındaki bu uğultu, parmaklarının karıncalanmasını daha bir artırdı. Ve eli kendiliğinden tabancasına gitti. Kendiliğinden çıktı tabanca kılıfından. Kendiliğinden doğruldu taburun sancaktarı üstüne... Kendiliğinden ateş aldı... Hayır, bir Osman Nevres bilincidir ki bu, geleceği o anda gördü... Düşmanın yenilmez olmadığını, ölümün çok güç olmadığını isbatlama kavgasıdır bu... Daha Maşatlıkta verilmiş söylevin, olaylar gelişince yol boyu varılmış kararın sonucudur. Osman Nevres, bilinçli bir intihar komandosudur. Kendi ölümünde, düşmanın ölümünü getiren bir yiğit... Bir kutsal savaşın başlamasına neden olan ilk birey... Bağımsızlığı, özgürlüğü bilincinde yudumlayarak, ilk eyleme geçen kişi...

Tabanca iki kez patlar...

Alay sancakdarı Basil Delaris ile bayrakdar Jorj Papakostos, ellerindekilerle birlikte yere yıkılırlar. Türküler asılı kalır gök yüzünde, alkışlar iki elin boşluğuna sıvaşır... Güle oynaya yürüyen tabur, bir anda geriye dönerek, birbirini çiğneye çiğneye gemiye doğru koşmaya başlar... Biraz önce alkışlayanlardan, bağıranlardan pek çoğu denize düşer korkudan... Ama, ateş edenin bir kişi olduğu hemen anlaşılır. Biraz önceki korku yerini hınca bırakır... Hemen sararlar Osman Nevres'i... Süngülürle, paramparça edinceye değin vururlar... Ama, ne yaparlarsa yapsınlar, Osman Nevres'in yüzündeki gülücüğü gölgeleyemezler bile... O bireylerin bilincine bir katkıda bulunduğunu bilmektedir. Hiç olmadı, korkusunun öcünü almak isteyen Yunanlı'nın bu bilinci daha bir tutuşturacağını çok iyi sezmektedir... Bunun için bir başarıdır ölümü...

Düşündüğü çıkar... Yunan askerleri, biraz önceki ödlekliliklerinin hincını rastgele ateş ederek almaya kalkışır. Sarıkışlayı basarlar. Başta Kolordu komutanı Ali Nadir Paşa olmak üzere, tüm subayları tutsak ederler. Bu kadarla kalsalar yine iyi... Kenti silâhtan temizleyerek, kendilerine tüm halkın alkışları içinde bir giriş sağlamadıkları için, üstelik tartaklarlar da... İlk onların, «Zito Venizelos» (Yaşasın Venizelos) diye bağırmasını isterler... Canı tatlı olanlar, hemen bağırmaya başlar... Ama, Osman Nevres tek değildir ki... Kolordu Ahz-ı Asker Dairesi Reis'i Albay Süleyman Fethi Bey vardır... Tıpkı, tıpkısına o'nun gibi düşünen. Süngülü askerler, bağır diye dürtükleyince, gözlerinde şimşeklenen kararlar, buyurur gibi konuşur. «Bir Türk askeri ancak ulusunun büyüklerine saygı için elini kaldırır ve ağzını açar...»(3)

Daha cümlesi tamamlanmadan, o'nu ve o'nunla birlikte direnenleri de öldürürler.(4) Ama, bu kadarla kalmaz öldürme isterisi... Artık bir kez namludan kurşun çıkmış, süngüler kanlanmıştır. Ve bu kanlar son değildir... Sonun başlangıcıdır sadece... Ve o ilk anların sonunda yapılan sayım, 57 subayın öldürüldüğünü ya da yaralandığını gösterir. Bu kadarla da kalmazlar, ilk direnişleri ezmek için yitirilen adam sayısı, çok daha fazladır. Ve işgalin ikinci günü kapanırken, bu rakam ikibini bulur...

Yunan askeri İzmir'i işgal ederken, Rum çeteler de, hemen İzmir çevresine yayılarak bayraklarını dikmek çabasına girişmişlerdir. İyi bir sığınak ve adalardan bir kurşun atımı uzaklıkta olması yüzünden, ilkin Urla'yı ele geçirmeye çalışmaktadırlar. Yarımada ellerine geçerse, İzmir işgali tamamlanacaktır. Ne var ki, yarımada dakiler uyanıktırlar. İzmirli gibi, ilkin konuşmak yerine, ilkin dövüşmeyi kararlaştırırlar.

Urlada 56. Tümen'e bağlı, 173. Alay vardır. Vardır ya, Alayın tüm insan tutarı, subaylardan başka, 18 silâhlı erdir... Alay komutanı Yarbey Kâzım, günlerdir çevreyi bir ateş çemberi içine alan Rum çetelerle, silâhlı savaşmaya karar verir. Bir gün önceden, 16 Mayıs 1919 günü, birden bire şiddetlenen saldırılarla, Kuşcular, Kızılca köy, Devederisi gibi çevre köylerini yakımayı başaran 800 kişilik çeteler topluluğu, sıranın Urla'ya geldiği kararına varmışlardır. Köylerde direnmeyle karşılaşmadıkları için, kentte de iyi karşılanacaklarını ummuşlardır. Ama, Alayın yetersiz insan gücüne, direnme bilincinin büyük atılımı katılınca, püskürmek zorunda kalmışlardır...

Bu başarı, savaşçıların eksilenlerini tamamlamış, hatta artırmıştır bile. Sabahleyin, yirmibeş kişinin önünden kaçan sekizyüz kişi, öğleden sonra 4 sularında, yeni bir denemeye girişmişlerdir... Bu kez, direnlerin sayısı elliye aşmıştır. Kentli, köylerden yetişebilen kurşun artıkları, hemen ellerine geçirdikleri silâhla, siperlere dalmışlardır. Bu öğleden sonra saldırısı da ilk direnenler tarafından püskürtülmüştür. Ve bu arada, çevre köylerinde olupbitenler yayılmaya başlamıştır kentin içine... Öldürülen insanlar, ırzına geçilen kadınlar sözü, Urlalıları cyleme geçirmiştir. Alay deposunu basarak, ele geçirdikleri 120 silâhla, onlar da direnenlere katılmışlardır.

Yarbey Kâzım'ın yönetimine giren bu yeni savaşçıları, hemen örgütlenmiş ve Ulusal Kurtuluş Savaşının ilk gerilla grupları, böylece Urla'da kurulmuştur... Savaş içinde, hem direnme, hem örgütlenme çabası, Alay yönünü boş bırakmıştır. Yarbey Kâzım gibi düşünmeyen subaylar, sessiz beklemektedirler... Bu yüzden, güneş batarken iskeleye ya-

naşan Yunan muhrib,i kasabaya asker ve bol sayıda silâh çıkarmıştır. Rum halkına dağıtılan silahlar ve subaylar komutasında örgütlenmelerini sağlayan bu davranış,kuşkusuz Türk gerillaları için büyük bir güçlüğü başlangıcı olmuştur.

Olmuştur ya, bir kez savaşılmaya başlayan sonuna değin gidecektir artık. Yeni destek alan Rum çeteleri, yaptıkları tüm saldırılarda, durmaksızın geri püskürtölmektedirler. İskeleğe yanaşan muhrip, desteğe karşı, çetelerin bir şey yapamayacağını anlamıştır. Komutan kararını verir. 1500 kişiyi aşan bir saldırıcı birliği, 150 kişilik ilk gerillaları yıldırıamamaktadır. Artık, söz askerin olacaktır.

17 Mayıs 1919 sabahı, muhripen deniz askerleri çıkmaya başlar. Daha akşamdan silâhlanmış yerli Rumların da katılmasıyla asker gücü birden büyür. Savunmayı yürüten 150 kişilik yiğitler topluluğu, direnmekte devam eder. Bütün bir gün, deniz birliğini de, Rum çetecilerini de oldukları yerde mıhlar... Ne var ki, her bir yandan çevrilmiş, onlar da kıpırdanamaz hale gelmişlerdir... İşin en kötüsü bir kurşunda birini devirmelerine karşı, cephaneleri bitmektedir.

Gece bir pundunu bulup, sıyrılacaklardır çemberden. Bunun için, direnmekte devam ederler. Ama, karşı taraf durmaksızın destek almakta, alabildiğine mermi yakmaktadır. Yüzü boşa gitse mermilerin, biri zaten az olan direnenler grubundan birini yitirmektedir. Akşam, sularda gölgesinin karanlığını titretirken direnenler bitkin düşmüşlerdir. Ne bir tek mermileri kalmıştır ne de süngüyle saldırıya geçme olanakları. Limandaki geminin yanında beliren diğerleri de, durmaksızın asker kusmaktadır karaya... Artık, son belli olmuştur. Daha karanlık çökmeden, son bir kez saldırıya geçen Yunan askerleriyle yerli Rum birlikleri, görmüşlerdir ki, karşıdan silâh atılmıyor...

Teslim aldıklarının tümünü ağır sövgülerle tartaklıyarak, gemilere sürüklemişlerdir. Yüzelli kişiden teslim alabildikleri de, Yarbay Kâzım ve birkaç subayla, sekiz on gerillacıdan fazla değildir. Ötekiler, ölünceye vurmuşlar, kentlerinin ele geçtiğini görmeden yitikler dünyasına karışmışlardır. Böylelikle Urla da düşmüştür. Ama, işgalcileri çiçek ve alkışla değil, kurşunla karşılayarak...(5)

İLK BAŞARILI DİRENİŞ

20 Mayıs 1919 tarihinde Rum azınlığın çiçek yağmuru altında hiç direnmesiz Kasaba'ya (Şimdiki Turgutlu.) giren Yunan ordusu, doğu yönündeki ilerlemesine devam etmektedir... Ne var ki, İzmir, Urla olayları, alabildiğine genişleyerek yayılmıştır yöreye. Daha, Nif tepelerinden aşır, Kasaba'ya gelirlerken, bazı yerlerde kıpırtılar başlamıştır. Nif'le (Şimdiki Kemalpaşa) Kasaba'nın arası bir sigara içimi kadardır ancak. Nif Şosesi üzerinden tepeleri aştınız mı, Kasaba'nın minareleri görünmeye başlar. Oysa Manisa, dağların ardındadır henüz. Manisa, Menemen yolundan gelenler tarafından işgal edilecektir. Bu kol, Kasaba, Saruhanlı, Akhisar, Salihli çizgisini ele geçirsin bir... General Milen'in Yunanlılar için çizdiği sınır Salihli de son bulmaktadır. Ve Yunanlılar, bu çizginin sonuna değin ele geçirmeye kararlıdırlar. Milen Hattı diye anılan bu yöre için, Turgutlu'da oyalanmaksızın, daha ilerilere gitmek bir zorunluktur.

Salt İzmir kentiyle yetineceği sanılan Yunan işgal güçleri, doğu yönünde durmaksızın ilerliyerek, İzmir'den ne anladıklarını isbatlamak çabasına girişmişlerdir. Şimdiye değin önlerine hiç bir engel çıkmamıştır. Çakmayacağından da güvenlidirler...

Ne var ki, İzmir'de, Urla'da yapılanlar her yana yayılmaktadır. Hem de bire bin katılarak. Ve Milen Hattı'nın dışında kalan kentlerde, belirli bir kaynaşma başlamaktadır. Alaşehir, bu kentlerden biridir... Ve Alaşehir beyleri, Saruhan beylerinin hemen yamacında onlara uyarak sürdürmektedirler egemenliklerini. Geniş toprakların, sonsuz itibarın sahipleridirler. Üstelik, egemenliğin gücüyle, yüreklerde kuşku salmışlar, bir kaş çatışlarına, kentlisini, köy, lüsünü korkunun tutsağı yapmışlardır. Yapmışlardır ya şimdi en büyük korku, kendileri için söz konusudur. Toprakları elden gidebilir. Bunun için, daha şimdiden bir çare düşünmeli, bir yol bulmalıdırlar.

Birlik olsalar, birlikte karar verseler, bir sorun yok. Birlik değildirlir... Bir bölüğü, olupbitenleri duyarak, vuruşma öneren köylülerin yanını tutup, direnmeyi isterler... Özellikle İttihat Terakki kalıntısı Akif, Galip, Cevdet,

Ömer ve Hacı Ali Beylerle, yine aynı partinin saflarında yetişmiş Aladağlı Mustafa, Sâtlı Hoca efendiler, bu grubun başını çekerler. İçlerinde en ateşlisi de, daha önceden sözünü ettiğim çetelerden birinin başkanı, Hüseyinpaşazade Mustafa Bey'dir... Şimdiye değin gizliden yaptırdığı soygunların hesabından, bir çırpıda kurtulma olanağı doğduğu gibi, bir koca köyü kapsayan topraklarını da ancak böyle kurtarabileceğini hesaplamaktadır.(6)

Bir bölüğü, Mütevellioğlu Tevfik Bey'in çevresinde toplananlar Amerikan mandasını savunmaktadırlar... Daha şimdiden, evlerinin çevresine Amerikan bayrağı çekmekte, kendi topraklarının dokunulmazlığını böylelikle sağlayacaklarını ummaktadırlar. Onların önerisine göre, en güçlü devletlerce silâhlandırılmış Yunan'ın karşısına, silâhsız, yorgun bir kitleyle çıkılmaz. İlk bir korunum sağlamalı, ülkeyi diriltmeli, insanların dikilmesini sağlamalı, ondan sonra savaşa girmelidir.(7)

Bir başka bölük, Fransızlarla sıkı ilişkiler içindedir. Ve çoğunluğu elde eden bu iki grup, hiç bir yerden yarar göremeyeceğimiz, tersine tekme yiyeceğimiz savunusuyla, direnme fikrini yitirmeye çabalamaktadır. Ama, direnmek isteyenlerin savunması da sağlamdır. Bir kez bu toprakları kendi ülkesi bellerse Yunan, her hangibir korunumu dinler mi? Hem korunum, salt bizim isteğimizle yerine gelecek bir durum değil ki... İşte, İzmir'de, Urla'da, Kasaba'da olanlar ortada... Bir an önce toparlanıp, Alaşehir sınırlarından ötede savaşa başlamalıdır. Bunun başka çözüm şekli yoktur...

Bir başka bölük ise, tümüne aykırı bir fikir ileri sürmektedir. Özellikle İngiliz Muhipleri Derneği'nin üyeleri, en akıllı yolun Yunanlılar'la anlaşmak olduğunu, çünkü işgalciyle uyuşmanın en gerçekçi politika olduğunu savunmaktadırlar... Böylesine karışık bir ortamda, bir davranışta bulunmak olanakları alabildiğine güç, alabildiğine kolaydır. Kitleyi yanına alan kazanacaktır. Bir taraf, kesinlikle barış önerisinde bulunurken, diğer taraf savaş propgandası yapmaktadır. İnsanların bir anda kavranması sonucu, kazanan belli olacaktır.

20 Mayıs Salı günü, hiç direnmeden teslim olan Kasaba'da da çeşitli uygunsuz davranışlar olduğu duyulunca,

direnme isteklileri, kitleyi etkileme olanağına kavuştular. Cuma günü, 24 Mayıs öğlesinde, kentlinin Pazar Camisinde toplanmasını sağladılar. Aynı zamanda müftü de, işgali ve bunun karşısında direnmenin gerektiğini belirtecek bir konuşma yapmayı kabul etmişti.

Konuşma bittiğinde, eldeki 72 tüfeğe birer insan bulunmuş ve daha akşam olmadan bunlar yola düşmüşlerdi bile...

BATI CEPHESİNDE YENİ ÇOK ŞEY VAR

Zaten günlerdir, bir belirli gerginliğin içindedir kent. Dükkânlar yarı kapalı, insanlar bir umutsuzluk dalgasının pençesinde... Yüzyıllardır yan yana, iyi komşuluk ilişkileriyle, hatta bir yerde kardeşlik ilişkileriyle yaşamış iki ayrı kitle, giderek birbirlerine düşman olmuşlardır. Sanki bir el, iyice kaynaşmış bu kitleleri, birbirinin karşısına itmektedir. İtmektedir ama, bir iyice çarpıştırmak amacıyla...

Çarşıda, dükkânları çok zaman yan yanadır. Meslek ayırımına göre, bir duvar vardır aralarında... Evleri, Gâvur Mahallesi, Türk Mahallesi diye ayrılabilirse bile, yanyana denilecek kadar yakındır. Hatta, Türk geleneğinde olduğu gibi, çoğunun bahçesinden birbirine geçmek için arakapıları vardır... Bunlar yavaş yavaş kapatılır. Her sabah birbirlerini selâmlıyanlar görmezlikten gelmeye başlarlar...

Bu ayrılık, ister istemez bir düşmanlığa götürecektir kitleleri. Üstelik, kent insanlarından bazı azınlık mensuplarının dağlarda çeteciliğe başladığı, bir gün kenti basıp, Yunan işgalini buraya değin uzatacağı da duyulunca, ayrılık daha bir artmıştır. Ortam hazırdır direniş için. Bunu, yerinde kullanmayı bilmek gerek. Bilmiştir direniş yanlıları.

Cuma namazını bahane ederek, yetmişiki silâhlı toplamayı başarmışlardır. Hemen yola çıkar direnişçiler. Altlarına çekilen atlarla, oyalanmaksızın, Salihli üstünde cephe açmak amacıyla, eyleme geçerler. Başlarında, Halil Hüseyin paşazade Mustafa Bey olduğu halde, kendileri için en olumlu yeri bulmak için giderler. Bunlar ilk milisler değildir. Ama, ilk başarılı direnmenin muştusunu verecek gerillalardır...

Kayıtlara tam geçmemiştir bu gidiş ve sonucundaki eylem. Çünkü, eylemi yaratanlar arasında bir tek asker yoktur. Turgutlu'nun işgalinden sonraki ilk Cuma günüydü diyor, katılan gerillacılar... 1958'de sağ olanlarıyla yaptığım konuşmalarda, tümü de tarih olarak bunu söylediler. Söyledikleri, tarih gerçeğine de uyuyordu. Kasaba'yı işgal eden Yunan birliği ilkin Salihli'ye doğru yürümüş, sonra dönerek, 25 Mayıs günü Manisa'yı almıştı.. Bu dönüşün nedeni, Alaşehir'den giden milisler olsa gerek Tarihlerimizde bir başka Ahmetli baskını daha vardır. Ama, benim araştırmalarım, sözünü edeceğim baskının ilk başarılı direniş eylemi olduğunu göstermektedir. Ne yazık ki, bu konuda kesin belgeler yok. Sadece, baskına katılanlardan kalanların söyledikleri var. Ve Kasaba'nın işgalinden sonraki ilk Cuma, 23 Mayıs 1919 tarihine rastlamaktadır. Alaşehir'den Ahmetli'ye gidişin bir günlerini alacağını düşünürsek, baskın 24 Mayıs tarihinde yapılmıştır. ki, bu Ulusal Kurtuluş Savaşımızın ilk saldırısıdır... Hem de ilk başarılı direnişi... Çünkü, Kasaba'da pek fazla uygusuz davranışta bulunmayan işgal gücü, Manisa'da tersine, her türlü kıyıma girişmekten kendini alamamıştır. Bunun nedeni, Ahmetli'deki yenilgi olabilir ancak...

Alaşehir'den eyleme geçenler, gecenin karanlığında, Salihli yolundaki Yunan güçleriyle karşılaşır. Yine katılanların anlattığına göre burası, Kumçayı yatağının olduğu yerdir. Sart-Ahmetli arasında bir yer... Salihli'den de destek alan gerillalar, at sürüp gelmişlerdir buraya... Düşmanın varlığı öğrenilince de, bir gece baskını düzenlenir. Çok az kişiyle, çeşitli yerlerden bir zeybek baskını biçimindedir saldırı. Öylesine ikirciksiz yakalanmıştır ki, işgal gücü... Bir anda şaşkına döner... Dağılır... Bir kez dağılınca da toplanması çok güçtür... Turgutluya kadar geri çekilir. Büyük ölçüde malzeme, Kumçayı yatağında kalmıştır.

Batı Cephesinin öyküsü böyle başlamaktadır işte... Ve ben, bu öyküyü tüm ayrıntılarıyla Toprak Acıkınca adlı romanımda verdiğim için, burda örgütlenmelere, baskınlara ayrıca uzun uzun değinmeyeceğim. Sadece, gerillacıları ve davranışlarını ele alarak, araştırmanın sınırları içinde

sunmaya çalışacağım. Kitlenin eyleme geçirilişinden, silâhın patlamasına ve cephenin bozulmasına değin, tüm ayrıntı, sözünü ettiğim kitapta verilmiştir.

Bu bakımdan, Bozdağın Kuzey cephesinde olup bitenleri burda bırakarak, Güney cephesine de bir göz atmalıyız. İleride gerillalar arası anlaşmazlıklara değinirken, bu cepheye yine dönmemiz gerekecektir zaten.

HIYANET BİR MESLEKTİR

Yunan kolu, Aydın üzerine yürümektedir. Biraz önce sözünü ettiğim olaylar Aydın'da da yeniden meydana gelir. Her kentte gelir... İnsanlar ilkin kendi canlarının kuşkusuna kapılmaktadırlar. Bu da, bir kurtuluş yolu aramaya götürür onları. Ne var ki, Hürriyet İtilaf, tüm batı Anadolu'da en iyi Aydın'da örgütlenebilmiştir. Ve kent yönetimini ele geçirmiştir. Diğer yerlerde, genellikle kentlerin yönetimi hâlâ İttihatçıların elinde olmakla birlikte, Aydın, nedense yitirilmiştir. Bu, direniş konusunda bir talihsizliktir.

Burda, kısaca İttihat Terakki ve Hürriyet İtilâf konusuna değinmemiz gerekiyor. Çünkü, Aydın'ın düşmesinde, direnmesiz düşmesinde İtilâfçıların çok payı olmuştur. Bunun nedenleri üzerinde durmak gerek...

Bir toplum eğer gerek duyuyorsa, siyasal partiler tutunabilir. Osmanlı Devletinin son zamanlarında, gizli bir örgüt olmasına karşın tutunabilen, yerleşebilen, İttihat Terakki, bu niteliğe dayanmaktadır. Devlet, her bir yanından çatırdamakta, sallanmaktadır. Sınır boylarındaki eşraf ve tüccarlar, büyük telaş içindedirler. Bir sınır değişikliği, ya topraklarından edeceklerdir onları, ya tatlı kârlarından. Bunun yanında, devleti kurtarma heyecanının tutkusunu da ekleyin gençler için. İttihat Terakki ortaya çıkar...

Programı, hazırlığı, sınırları korumak, devleti kurtarmaktan öteye bir anlam taşımaz. Devrim, üretim araçlarının el değiştirmesi demektir. Yani üretim biçiminde değişiklik demektir. İttihat Terakki böyle somut bir bilincin içinde değildir. İsteğin içinde değildir ki... Toprakların ve düzen içindeki kârların korunmasından öte amacı yoktur. Özellikle sınır bölgelerinde yaygınlaşması bunu gösterir. Makedon-

ya, Yunan, Bulgar, Sırp-Hırvat-İsloven milliyetçilerinin tehdidi altındadır. Her an bölüşülebilir. Ve böyle bir durum doğduğunda, yeni devletin en ağır yükünü kuşkusuz, geniş toprak sahipleri ile tüccarlar, özellikle Türk ırkından olanlar çekecektir. Arap ülkelerindeki durum aynıdır. Bir yerde Türkçülüğe kayışının bir nedeni de budur İttihat Terakki'nin... Batı Anadolu dersenez, baştan beri anlattığım olaylar da gösteriyor ki, zaten adaları kaynatan Yunanlılar'ın iştahını kabartan bir noktadır... Bu tehlike içindeki Eşraf-Esnaf-Tüccar üçlüsü, genç aydınlarla hemen birleşmiştir. Bu birleşme, bir partinin, bir iktidar değışikliğinin gerekli olduğunu gösterir. O yüzden, çok sağlam temellere dayanır İttihat Terakki... Bu yüzden, iktidardan düştükten sonra bile, iktidar olmaya devam edebilmiştir... Gerillaların kuruluşunda, yönetilişinde ve daha sonra Anadolu'nun başkaldırışında, iktidara karşın oynadığı büyük rolün anlamı, o'nun iktidardan düştüğü halde bile iktidarda olduğunu gösteren bir delildir... Ve sanırım, başka deliller istemeyecek kadar da açıktır...

Hürriyet İtilâf'a gelence, kesinlikle belirtilebilir ki, bir yapay kuruluştur. Ülke gereksinmelerinden değil, tam tersine, üst yapıdaki kişisel çekişmeleri kanallize etmek amacıyla kurdurulmuştur (8). Bu yüzden, salt üst yapıda etkili olabilmiş, altlapıya hiç dokunamamıştır. Nitekim, başta bulunan Hürriyet İtilâf Hükümeti, hiç bir zaman Anadolu'da etkili olamamıştır. Olduğu yerler, sadece Aydın, o da birinci işgal anında, Konya ve daha sonra, Bozkır, Düzce gibi yerlerdir. Tüm Anadolu göz önüne getirildiğinde, bunun denizde damla olduğu açıkça görülür. Bir yapay kuruluş olarak etkili olmayacağı, kendinden sonra gelen kuruluşlar için de iddia edilebilir. Her zaman, bu biçimde kurdurulmuş partiler güçsüzdürler. Bir küçük fiskeyle yıkılıp, tarihin karanlıkları içine gömülür giderler. Kurduranlar, kişisel gücünü yitirdiği anda, partiler de sona yaklaşmış olurlar... Bu bakımdan, işgalin bozgunu, hayal kırıklığı içindeki insanlara etkide bulunabilmesi, gücüne bir delil teşkil etmez Hürriyet İtilâf'ın... Etmez ya, kurduğu partiye ihanet edip, bir yenisini kuran kişinin ardından gidenler, bir yerde ülkelerine de hıyanet edebilirler... İşte Aydın'da olan budur. İlerleyen Yunan güçleri karşısında, 57. Tümen komutanı,

direnme çabası gösterirken, Hürriyet İtilâfcılar, tam tersi bir yol tutmuşlardır.

Aydın çarşısının en kalabalık yeri Gümrükönünde, tam Aydın pazarının kurulduğu gün yapılan konuşmalar bunu gösterir. «Direnme konusundaki önerilere kapılmayınız. Felâket getirir. Ülkemizde subayların tek dikili ağacı yoktur. Onlar şimdiden sonra subay kalmayacağı, işlerini yitirecekleri için, ulusu kendi ülkülerine araç etmek istiyorlar. Almanlar, Avusturyalılar, Bulgarlar'la birlik olduğumuz halde bile biz andlaşma devletleriyle başa çıkamadık. Şimdi tek başımıza, üç buçuk kişi ile mi karşı duracağız? Biz Hükümetten daha mı iyi biliriz? Direnişin bize çok zararı var ki, Hükümet boyun eğmemizi istiyor...» Bununla da yetinmiyorlar, iyice kırdıkları direniş isteğini, bir başka hıyanetle perçinliyorlar... 28 Mayıs 1919 tarihli bazı İstanbul gazeteleri, Aydın zenginlerinin evlerine Yunan bayrağı çektiğini ve Yunan birliklerini karşılamaya gidenler arasında dört Türk ilerigeleninin de bulunduğunu yazıyorlar... (9)

Evet, hıyanet bir meslektir... Bu mesleğe girmiş olanlar için, ne parti, ne ülke, ne insan söz konusu değildir. İşlevini yaptığı için kendini başarılı bile sayar kişi... Koşullar değiştiği anda da cezasını çeker... Çekerse...

Bu hıyanet yüzünden, Aydın, Yunan ordusunu çiçeklerle karşılamıştır. Karşılamıştır ya, bu durumu hiç beğenmeyenler vardır... Hem de daha önceden beğenmediklerini yitiriverenlerdir bunlar... Zeybeklerdir...

ZEYBEKLER ZEYBEKLER

*Aydın Türkün anayurdu,
Vermez onu altınordu,
Düşman İzmir'e girerken,
Bütün millet ağlıyordu,
Aydın Aydın güzel Aydın,
Ah bir kerre kurtulaydın...*

Kimisi türkü yakar, kimisi çakmak çakar, demiş eskilerden biri. Kimileri, yanık ağıtlar söylerken, bazıları da, bir kararın ifadesini şimşeklendiriyordu... Bunlar, hemen yukarda sözünü ettiğim gibi, beğenmediklerini yitiriveren-

erdi... Efeler, Aydın'ın böylesine zavallıca bir biçimde gitmesinden hoşlanmamışlardı... Demirci Mehmet Efe'nin çevresinde, yıllarca kendi uluslarını soymuşlardı. Şimdi bir başka düşman vardı karşılarında. Yunan...

Ve efeler, bu düşmana karşı da, kendi savaş biçimlerini uygulayarak direneceklerdir. Karar budur... Ödemiş Jandarma Komutanı Tahir Bey, elindeki askersiz silâhların tümünü, zeybeklere verir. Yüzyirmi zeybek, Aydın'dan daha ötelere geçmek düşüncesindeki Yunan güçlerinin karşısına dikilecektir. Aydın — Ödemiş arasında, Hacıilyas köyü vardır. Tahir Fethi Bey, yüzyirmi efeyle birlikte, burda pusu kurar... Yunan, ordan öteye geçmeyecektir. Geçirmeyeceklerdir... Kararları bu...

Tarih, 27 Mayıs'a gelip dayanmıştır. Yunan güçleri, Ödemiş'e doğru yürümektedirler. Ama, Gökçen Efe'nin de bulunduğu efeler grubu, Tahir Fethi Beyin komutanlığı altında, bu yürüyüşün karşısında durum almışlardır. Ödemiş kaymakamı Bekir Sami Bey'in, «İtilâf Devletleri» temsilcilerine gönderdiği telgraf, bir gerçeği tüm açıklığıyla haykırır işgalcilerin yüzüne... Direniş için her şey hazırdır çünkü. Jandarma komutanlığındaki silâhların tümü, ki, 1600 kadardır, köylülere, milli güçlere katılmak isteyen efelere dağıtılmıştır. Şimdilik savaşçıların miktarı, yüz yirmidir. Olsun... Bu kısa zamanda artacak, Gökçen Efe'ye daha pek çok efe katılacaktır...

Kaymakam, bunun gücüyle, telgraf çekebilmektedir yabancılara. Ve bunun gücüyle, «Silâh patlarsa, göreceğiniz sonuç pek acı ve pek elemli olacaktır. Artık biliniz ki, kalem değil, silâh konuşuyor...»

SİLÂH KONUŞURSA

Yunan, bir uyarı olarak değil, bir blöf olarak görür bunu. Ama, yine de güçlerini artırarak Ödemiş üstüne yürür. Hacıilyas köyünün yakınlarına gelir. Eski şose, belli ki, bin yıllardır taşıdığı kervanların en ağırını taşımaktadır. Öylesine üzgün, öylesine bezgindir. Dişlek bir ağız gibi yer yer çukurlaşmış sırtında, ağır top arabalarının, mermi sandığı taşıyan mekkârelerin gümbürtüsü, ta uzaklardan duyulur... Hacıilyas'da pusu kuranlar, yabancılara yak-

laşmasını beklerler... Onlar yaklaştığı sırada, akşam karanlığı da çökecektir. Ve azlıkları belli olmadan, yürüdüğüne pişman edeceklerdir düşmanı...

Akşam karanlığı çökerken, her yanında ateş tutuşur yürüyen birliklerin. Tutuşur ya, onlar da hazırlıklıdır... Hemen top arabaları durdurulur. Mermiden önce, gülle yağdırmaya başlarlar ateş gelen yerlere... Toplar gümbür-demekte, gülleler toprağı hallaca düşmüş pamuk gibi atmaktadır... Ama, yüzyirmi yiğit can, alabildiğine direnmektedir.

Artık, silâhlar konuşmaya başlamıştır. Ve vurucu olan kazanacaktır... Efeler, kendilerini kavganın keyfine bırakmışlardır. Gökçen Efe, ordan oraya seğırtmekte, her boşluğu doldurmak çabasıyla, kızanlarıyla birlikte, umulmaz bir zaman ölçeğinde tepeler aşmaktadır. Sanki karşılarında Osmanlı «Müfrezesi» vardır... Ve onlar, dağlar bizimidir düşüncesiyle vuruşmaktadırlar Ne var ki, verdikleri savaş ova savaşdır. Ve düzlükte, gülle, mermiden çok etkilidir...

Daha gece iyice bastırmadan, iki şehit, yirmi yaralı vermiştir yüzyirmi yiğit... Ve anlaşılmıştır ki, ovada direnmek boştur... Kıyıma uğrayacaklardır sabah olursa... Geri çekilirler... Ödemiş yolu açılmıştır Yunan'a... Açılmıştır ya, geri çekilenler, gelmesini de bilirler. Aslında bu çekiliş, sıçramak için bir gerilimden başka şey değildir. Hele düşman, kendisine direnilen Hacılyas köyüyle birlikte Çatal ve Kabaköyleri de yerle bir eder, kurtulabilenlerin yollara düşmesine neden olursa... Ordu düzenindeki savaşın, büsbütün olanaksız olduğu anlaşılır bir iyice... Bundan sonra söz efelerin olacaktır. Onlar savaşı kendi bildiklerince yürüteceklerdir. Ve başaracaklardır... Çünkü, güçsüzlerin, silâh gücü bakımından zayıfların savaşı, gerilla savaşdır...

Bu yüzden durmadan artar gerillalar. Durmadan çoğalır ve bir yönetim örgütü kurulmaya başlar... Efelerin en güçlüsü alacaktır bundan böyle komutayı... Bundan önceki bölümde sözünü ettiğim son efe, eşkiyalıktan, ulusal kurtuluş savaşçılığına uzantısını işte böyle kuracaktır... Ama, gerilla savaşının bir başka niteliğini, halkın savaşa katılması gereğinin nasıl yerine getirildiğini de görmeden, efelere geçmeyelim.

DENİZLİ'DE BİR MÜFTÜ VAR

15 Mayıs Perşembe sabahı İzmir'de olupbitenler, tüm yöreye kısa zamanda duyulmuştur. 16 Mayıs günü, Müslümanların kutsal günlerinden biridir... Cuma günü, herkes camilerde toplanıp, tapınır. Başka günler, başka namazları kılmayanlar bile, cumadan cumaya tüm suçlarının bağışlanmasını dilemek için camide toplanırlar... Ve o gün, insanların tümü, cuma için hazırlanırlar. Kimi hamama gider yıkanır, kimi sabahtan abdestini alıp, selâ verilmesini bekler, kimi camiye daha sabahtan oturup, Kur'an'ı eline alarak, bildiğince bir şeyler okur... Çünkü o gün, Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi tatil günüdür...

15 Mayıs olayları gecenin yarısında kulağına eriştiğinde, Denizli Müftüsü Ahmet Hulûsi efendi, gözlerini kırpmadı... Şişkin parmaklarıyla, sakallarını sıgazladı bir süre... Sarığını başından çıkarmadan, hafif geri itti... Cübbesinin eteklerini yayarak, yere bağdaş kurdu... Hemen yanındaki mushaftan Kur'an'ını aldı... Kalın siyah kaşlarını çatıp, küt burnunu kaşıyarak, okumaya başladı... Sabah, Ahmet Hulûsi Efendi'yi, gecenin bıraktığı gibi buldu... Görmeyen gözlerle Kur'an'a bakıyor, ama, aklından sürdürüp götürüyordu okumasını.

16 Mayısın sabahı, Delikliçınar üstüne ilk ışıklarını gönderirken, yerinden doğruldu Müftü Efendi... Akşamdan beri Kur'an okuduğu için, abdesti vardı... Uzun, ezberindeki en uzun surelerle sabah namazını kıldı... Cemaat, Kayalık camiini boşaltırken, kayyumun belinde asılı duran anahtarı aldı... Camiin minberinde, kilitli duran Sancağı çıkardı. Hiç kimseye bırakmadan, kucakladığı sancağı üç kez öperek açtı... Ve Denizli içinde, tekbir getirerek, dolanmaya başladı... Bir gün öncenin olaylarından haberi olanlar, ne oluyor diye sormadılar bile... Müftünün ardına düşüp, tekbir getirmeye katılarak, yürümeye başladılar. Denizli'nin her bir yanı dolaşıldığında, müftünün ardındakiler, tüm Denizli insanından bir sel haline gelmişlerdi...

Ahmet Hulûsi Efendi, ardındaki kalabalıkla birlikte Belediye'nin önüne geldi. Kalabalığı orda bırakarak, kendisi balkona çıktı. Tekbir sesleri durmuş, heyecandan gözleri yaşıyanlar, camlaşmış bakışlarını müftü efendinin üstüne

dikmişlerdi. Bekletmedi toplananları... Kurşun gibiydi hava... Öylesine ağır... Ama, Ahmet Hulûsi Efendi'nin konuşması, bu havayı bile delip geçecek güçteydi.

«Bin yıldır Türk ülkesi olan yerler, hiç vuruşmasız, bir armağan olarak Yunan'a verilmiştir. Bir İzmir deniliyor... Ama, ben burda iddia ediyorum, Yunan İzmir'le kalmayacak. Tüm Ege'yi almaya çalışacaktır... Biz buralara, gücümüzle geldik. Kan dökerek yerleştik. Başkaları da aynı düzeni uygulamalı, toprak alabilmek için kan dökmeyi göze almalıdırlar. Bin yıllık Türkün yurdu, tek silâh patlatılmadan Yunan'a verilemez... Biz insanız... İnsan olmanın, bir gereği vardır. Biz müslümanız, müslüman olmanın da gerekleri vardır. Ama, insanlık onuruna sahip kişiler için, en başta gelen gerek, kendi bayrağının altında bağımsız yaşamaktır... Şimdi size soruyorum... Bağımsızlık andı içiyor musunuz? içiyorsanız, insansınız, müslüman-sınız... Öyleyse, insanlık onurunun gereğini yerine getirmek zorundayız... Her ne bahasına olursa olsun, Yunan'a karşı koymak gerektir. İşte ben söylüyorum... İşte size fetva veriyorum, savaşmak boynumuza borçtur... Silâh ve cephane azlığı veya yokluğu hiç bir zaman kavgaya engel olmayacaktır... Olmamalıdır... Hiç bir savunma aracı olmayan müslüman dahi, yerden üç taş alıp düşmana atmak zorundadır...»(10)

Bu, İstanbul'un boyun eğin, «İtilâf Devletleri» ne derse yapın buyruklarının karşısında, Anadolu'dan gelen ilk gür sestir... Bu bir pınardır ki, anlattığım vuruşmaların kaynağını gösterir bize... Bundan sanra, yurdu için vuruşan tüm milisler, bizim deyimimizle, tüm gerillalar, akıttıkları kanın gürlüğünü bu ilk sestten alırlar... Çünkü bu kaynak, suyunu Osman Nevres'in, Süleyman Fethi'nin akıttığı kandan almaktadır. İşte, bir damla kandan üreyen yiğitler, bunlardır...

Müftü Efendi salt bu kadarla kalmaz. Hemen örgütlenme çabalarına girişir. Bir, «Müdafaayı Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyeti» kurulması için, eyleme geçer. Kurar da... Üstelik, dernek başkanlığını üzerine alır. Yanına resmen katılmasa da, Mutasarrıf Faik Bey'i alır. Faik Öztrak, kurulacak gönüllü gruplarına, jandarma deposunun tüm

varlığını vermeye buyruk çıkarır. Müftü Ahmet Hulûsi Efendinin işi, o silâhları kullanacak kişileri bulmaktır... Böyle bir olanak da ele geçirince, daha bir koşunmaya başlar Müftü Efendi... Hemen, yöredeki ilçeler, köylerle ilişki kurar. Eli silâh tutabilecek kim varsa, Denizili'ye çağırır. Ve ilk gerilla grupları kurulmaya başlar. Gönüllü toplama işiyle görevlendirilen Karpuzcu Ahmet Efendi, yüzü güle- rek sonucu bildirir Ahmet Hulûsi Efendiye...

Tenekeci Mahmut Çavuş, Muharrem, Baki, İbrahim, Halil Çavuş, İbrahim, Yusuf, Davut, Ahmet, Hamdi, Ahmet Çavuş ve Ali hemen silâha sarılmışlardır bile... Bunlara, Polis Komiseri Hamdi Bey de katılınca, ilk gerilla grubu meydana gelmiştir. Komutan, Hamdi Bey'dir... Artık buna yenilerini eklemek ve onların yanına, cepheye gön- dermek işi kalmaktadır Ahmet Hulûsi Efendiye... Güven- lidir ki, bunun da üstesinden gelecektir. Çünkü şimdi salt yüreği, salt bilimi değil, artık elinde bir de gerilla grubu vardır... Yurt için çabaya katılmayanlara verdiği cezayı uygulamak olanağı vardır...

Ama o, yine de güzellikle çözümlemek ister sorunları. İlk gerilla grubunu kurduktan sonra, bir bildiri yayımlar. «Güzel İzmirimizi işgal eden Yunan canavarları, İlimizin içlerine doğru ilerliyorlar. Ayak bastıkları yerlerde hadsiz hesapsız vahşetler, tüyler ürpertici alçaklıklar yapıyorlar. Camilerimize Yunan bayrağı asıyorlar... Biz, bu hain düş- manlara karşı ayaklandık... Bunları önce Menderes'ten bu yana geçirmemeye ve sonra İl'den temizlemeye karar ver- dik... Tanrı'nın büyüklüğüne güvenen namuslu ve mert kardeşler silâhlarıyla birer birer gelip bize katıldılar... Katı- lıyorlar...

Yarın, Yunanlılar'ın pis ve murdar ayakları altında inleye inleye ölmektense, bu gün ya mertcesine ölmek ya da onurla, namusla yaşamaya andıctık...

— Bu günkü çalışmayı din ve namus borcu bilen kardeş- lerimiz, seyirci durumunda kalmamalı, vaktin nakit oldu- ğunu ve kaybedilecek zaman bulunmadığını düşünmeli, davranışlarını buna göre ayarlamalıdır...

Tanrı yardımcımızdır...»

Salt Tanrı değil, silâh da yardımcısı oldu mu savaşı-

cıların, başarı kaçınılmazdır. Ahmet Hulûsi Efendi, görevini başarmıştır. Yörede, Ayvalık'tan bu yana, Balıkesir'e değin açılan cephelerin hiç boşluk bırakmamasını sağlamıştır... Ve artık, söz bu cephelerdeki yiğitlerin ve Ahmetli baskınından sonraki ilk başarılı direnişçilerindir...

MALKOÇ BASKINI

*Şu dalmadan geçtin mi?
Soğuk sular içtin mi?
Efelerin içinde,
Yörük de Ali'yi seçtin mi?*

Çakıcı Mehmet Efe'nin kızanları arasında bir Yörük-oğlu vardır... O'nun son dağa çıkışında ilk haberlenenler ve yanına katılanlar arasındadır. Yörük Abdil, derler adına. Efe'si yittikten sonra bir süre Hacı Mustafa'nın buyruğunda dağlarda dolaşmış sonra, birlikte düze inmiştir. Ne var ki, bir kez dalma suyunun soğuşuna alışan, düzde güç durur. Abdil Efe de, duramıyor. Yanına topladığı kızanlarla tekrar dağa tırmanıyor. Tırmanıyor ya, Osmanlı'nın bir oyununa geliyor anlatılanlara göre... Kırserdarlığı veriyorlar efeye. O da, yakaladığı yaramaz çetelerden birini, hükümete teslim getiriyor. O arada düzen tutan zaptiyeler, hükümetin içinde, delik deşik ediyorlar Abdil Efe'yi...

Salt Abdil Efe'yi değil, tüm yanındakileri de... Tek kişi kurtulamıyor. Ne kırserdarının adamlarından, ne yakalanan çeteden... Tümü yitiriliyor...Ve sanılıyor ki, Çakıcı sorunu kökten böylece bir iyice çözülmüştür. Yanılıyorlar... Yörük Abdil ölmüştür ama, 15 yaşlarındaki oğlu Ali, köyde babasının sanatına hazırlanmaktadır. Bir de böyle bir öc durumu doğunca, hiç duramıyor artık. Ortaboylu, geniş omuzlu, topacık bir delikanlıdır Yörük Ali... Görüldüğünde aydınlık saçan bir yüzü vardır. Ama, daha 15 yaşındayken gülmeyi unuttur küçük yiğit... Babasının öcünü almak yükümü bir değirmen taşı gibi biner omuzlarına... Artık bu öcü almadıkça, yiğit gözüyle bakmazlar o'na... Hatta o kadar bakmazlar ki, evlenineye kalksa, kız vermezler. Ali, bunu çok iyi bilmektedir. Bildiği için de, acılı ve öfkeli gözlerin bakışı daha üstünde toplanmadan, mavzerini omuzlayarak, dağa çıkar...

Dağ, gerekçesi güçlü olanı hemen bağrına basar. 15 yaşındaki buğday tenli yiğiti de, bu yüzden yadırgamaz. Zaten beklediği bir konuktur o, ve işte gelmiştir. Yiğitce bir davranış içinde bulunduğundan da dağın yine bir koşulu olan, zeybek adaylığında, kızan yardımcılığında fazla durmaz. Fazla değil, hiç durmaz... Küçük yaşına, hiç olmayan dağ deneyine karşın, hemen kızan olur...

Ödemiş yöresinde egemen olan efe, Alaiyeli Molla Ali'dir... Medrese gördüğü için, Molla diye anılan bu Efe, kendi yöresinin en güçlü çetesine başkanlık etmektedir. Ali, adaşının çetesine gider gitmez, hemen kızanlığa alınır. Kızan yardımcılığı çok güç iştir. Yıllar boyu, buyruğuna verildiğin kızan, bu artık pişti, tüfek atabilir deyinceye, çetenin tüm ayak işlerini yapar yardımcı. Mermileri taşır, silâhların bakımıyla uğraşır. Ocak yakar, yemek pişirir. Hattâ yerine göre, efelerin yatağını bile yapar... Ali, bunların hiç birini yapmamıştır. Babasından kalma, filintasıyla hemen, ilk vuruşmada mermi yakmaya başlamıştır. Çekik elâ gözlerini bir kez diker kavgada karşısında olanlara. Sonra tetiğe basar Ali... Molla Ali görür ki, en olmayacak yerde, en güçlü desteği haline gelivermiştir bu küçük kurt yavrusu... En tehlikeli pusuları kurmaktan sakınmaz. En olmayacak işlere atılmaktan çekinmez. Çekinmediği için, kısa zamanda belirir Ali'nin alın yazısı... Babasının yerini dolduracaktır... Ve tüm öteki zeybekler büyük bir saygıyla, Molla Ali'den sonra, Yörük Ali'nin dediğini uygulamaya başlarlar...

Bu başkızanlık çok sürmez zaten... Bir vuruşmada yitiklere karışan Molla Ali, çok tehlikeli bir ortamda bırakmıştır çetesini. Bırakmıştır ya, tüm tehlikelerin üstesinden gelmeye hazır, 19 yaşlarındaki başkızanını da başlarında bırakmıştır. Ali, çeteyi vuruşmadan sıyrır. Artık, Başkızan Yörükoglu değil, Yörük Ali Efe'dir...

Ve bu Ali Efe, Yunan yürüyüşü gelişir, Denizli Müftüsünün fetvası çevreyi dolanırken, Aydın'dan Çine'ye taşınmış bulunan 57. tümen komutanı Albay Şefik Bey'in çağrısına uyar... Şefik Bey, Ahmet Hulûsi Efendiden de aldığı destekle, tüm silâh kullananları ulusal kurtuluş için savaşımaya çağırmıştır. Bu çağrıya ilk koşanlardan biri, Yörük Ali Efe'dir... Komutanın anlattıklarını, artık dağlar-

da gezmenin bir anlamının olacağını, yurt için savaşmanın gerekliliğini, Yunan askerlerinin durmaksızın yürümesinin, bir yerde onların yaşamlarının da sonu demek olduğunu dinler bir iyice...

Ali, yirmiüç yaşındadır. Daha bıyıkları zeybek bıyığı haline gelmemiş, hatta yenice terlemeye başlamıştır. Çekik elâ gözlerini diker Şefik Beyin yüzüne. Tek ses çıkarmadan, anlatılanların tümünü dinler... Ve ilk kez güler yüzü... Yıllardır, çocuksu bir burukluğun asıklığında olan çehresi yayılır... Gözlerini kırıştırır. Söyliyeceği sözleri arar gibidir. Oysa, çoktan bulmuştur diyeceğini. Sakin, yumuşak, ama her biri bir kurşun gücündeki kelimeleri ardı ardına sıralayıverir.

— Beyamca sen hiç merak etme. Tanrı'nın izni ile biz yarın bismillâh deyip çıkacağız. Bundan sonra işimiz Yunan'la uğraşmak olacaktır...

Bir efe ancak bu kadar ve ancak böyle konuşur. O ana kadar bir eşkiya olan Yörük Ali, sözü bittiği andan sonra bir gerilladır artık... Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın vurucu güçlerinden biridir. Bunun böyle olduğunu, hemen sözün verildiğinin ertesi günü isbatlar Ali... Tarih, 17 Haziran 1919'u takvime yazarken, sözlerinin doğruluğu Malkoç'ta yaptıklarıyla öğreniliverir...

Yörük Ali'nin çetesi, yirmi kişi olmuştur bu kararı verdiğinden hemen sonra. Ve bu yirmi kişiyle, Albay Şefik Bey'e verdiği sözü yanına alan Yörük Ali, Çine'den çıkıp gitmiştir. Büyük Menderes'e on kilometre uzaklıktaki Yenipazar yöresinde bir nefeslenen Efe, bir de bakmıştır ki, köylüler çevresini alıyor. Onun bir baskın düzenlediğini öğrenen, yanına katılmak istiyor. Hiç birini kırmıyor Ali Efe... Yirmi kişiyle yola çıkan Efe, Malkoç Köprüsünün yanındaki tepelere vardığında, 100 kişilik bir grubun komutanı olmuştur.

Sessizce ve gecenin en koyu karanlığında köprüye sokulmaya başlar birlik. Köprü'nün başında, bir bölükten fazla Yunan askeri vardır... Bir ağır makinalıyla, ona yakın hafif makinalı, en küçük kıpırtıya ateş için hazır beklemekte... Ali, gerillalarından 50'si ile Yunan birliğini sarar. Geri kalan ellisini yanına alarak, köprüye bir iyice sokulur. Bir anda fırlayarak, birliği acımasız ateş yağmuruna tutar.

Daha sabah açmadan, Yunan birliğinden inilti bile gelmez olur... Tümü yitmiştir işgalcilerin. Yörük Ali, birliğini alıp geri çekilirken, Teğmen Zekâi yanına aldığı iki zeybeke orda kalır. Bir hafif makinalı ile pek çok silâh ele geçmiştir. Bunlar, birlik arasında dağıtılır. Gerillacılar, uzaklaşırken, Teğmen Zekâi, Malkoç köprüsünü atar... Hemen ardından, biraz ötedeki, Kılavuzlar köprüsünü de dinamitleyerek, Yunan yürüyüşünü engelleyecek gedikler açar... Bu, gerillaların üçüncü başarısıdır. Bundan önce Ahmetli baskını ile, Bergama'nın geri alınması olayları da Türk gerillalarının gücünü isbatlamıştır.

BERGAMA'DA BASKIN VAR

16 Haziran günü, sabahın seher vakti, bir başka açtı... Ordu ve gerillalar, bir araya gelerek, Bergama'yı düşman işgalinden kurtarmak kararına vardılar bir gece önce... İşte bu yüzden, sabahın erken saatında yüz silâhta, yüzbin çiçek açar gibi mermi yağmaya başladı Bergama işgalcilerinin üstüne...

Gece için düzenlenen baskın planı, üç gerillacının aceleciliği yüzünden, sabahın seherinde başlamıştır. Yapılan keşifler, Bergama'daki Yunan birliğinin, acemi erlerle, yerli Rumlardan meydana geldiğini ortaya koymuştur. Gerilla güçleri ile, ordu birlikleri, bu bilgiyi alır almaz, hemen kenti geri almanın kaygısına düşmüşlerdir. Kapıkaya Köyü yöresinde mevzilenip, akşamın olmasını beklemektedir gerillalar.

Ne var ki, üç Yunan askeri, İncecik'ten çıkarak, Kapıkaya'ya doğru yürümektedirler. Gönüllü gerillalar, hemen silâha sarılırlar. Kurşun yağmuru, üç Yunanlı'nın üstüne inmeye başlar... İkiisi oracıkta yitirilmiştir. Ama, biri geriye kaçmayı başarmıştır. Yunan güçlerinin eyleme geçmesi, düzenlenen baskının başarısızlıkla sonuçlanmasını doğurabilir. Hemen karar veren savaşçılar, yürümeye başlarlar...

Kentin çevresini bir iyice çevirerek ilerledikleri için, Yunan birliği ilkin saldırıya geçer. Tutturamayacağını anlayınca, bu kez kendine bir geri çekilme kovuğu arar. Menemen yanı boştur. Ordan vurup çıkar...

Çıkar ya, 400 kişilik bir birliğinin tümüyle yitirilmesinden kurtulamaz. Bergama yine Türk Bayrağının gölgesi altındadır. Bir kentin kurtuluşu, ilk kez başarılmaktadır. Ve bu kurtuluş, başka kurtuluşların başlangıcıdır. Geçici bile olsa... Ödemiş, Aydın, Nazilli, yine Türk egemenliğine dönecek, yeniden Yunanlıların eline geçecektir artık... Nitekim Bergama da, üç gün dayanabilir. 19 Haziran'da yeni den saldırıya geçen Yunanlılar, üç gün önce bıraktıkları kenti ele geçirirler...

NAZILLI'DE YÖRÜK ALI

Malkoç baskını, Yunan birliklerinin gözünü bir iyice yıldırmıştır. Öyle ki, Yörük Ali adını duyduğunda, büyük bir kaygının içine düşmektedirler. Nitekim, bir telefon konuşmasından, Yörük Ali'nin Nazilli'ye saldıracağını öğrenir öğrenmez, kendi askerlerini geri çekmeye başlamıştır Yunan komutanlığı... Ne var ki, geri çekilmek baskından kurtulmak için yeterli değildir. Bu bakımdan, Yörük Ali'nin de çok yakından tanıdığı 15 tanınmış kişiyi yanlarına alırlar... Rehine olarak... Eğer bir baskın yapılırsa, bu 15 kişi öldürülecektir. Ama, salt Nazilli'den değil, Atça'dan da 15 kişi almışlardır. Rehinelerin sayısı otuz kişidir. Bir baskında yitirilecek Yunan askerinin sayısına denk bir sayı...

Bu yeterli mi? Değil elbet... Savaşta ölene bakılmaz... Savaşta önemli olan başarıdır. Ve Dadaloğlu'nun dediği gibi,... «Ölen ölür, kalan sağlar bizimdir...» Yörük Ali Efe de böyle düşünür. Hızla çekilmekte olan Yunan birliklerinin önünü çoktan kesmiştir. Umurlu, ilk karşılaşma yeri olarak kararlaştırılmıştır. Yunan, Çiftেকahvelerden de 5 kişi sürükler, Elindeki rehineler çoğaldıkça sanır ki, durum değişecektir. Değişmez. Umurlu'ya geldiği anda, ilk silâhlar atılır. Çünkü, Yunanlılar aslında rehine diye aldıklarının büyük bir bölümünü yol boyunda öldürüp bırakmışlardır.

Umurlu yolunda yürüdükçe, baskınlar çoğalır. Ne yana döneceğini bilemez Yunan. Bir Umurlu tarafından vurmaktadır gerillalar. Bir Nazilli tarafından... Zaman zaman Aydın tarafından bile baskınlar gelmektedir. Yörük Ali'nin dağlara alışkın gerillaları, bir suyun yatağını izlemesi gibi

yoldan giden Yunan birliklerinin ardını önünü kesivermektedirler... Yunan birliği paniğe kapılır sonunda. Umurlu yolunu bırakarak, Aydın'a doğru kaçmaya başlarlar.

GERİLLA USULÜ TEMİZLİK

Yörük Ali, boşaltılan Nazilli'ye ilk giren kişidir. Gerillaları ile birlikte, daha oturmadan, temizliğe girer. Gerillalar, hemen mahalle aralarına dağılırlar. Yerli Rumlardan kim casusluk etmiş, kim çetecilik ya da yataklık yapmıştır. Böyle bir günde, böyle bir anda, delil, insanların sözüdür. Zaten, işgal altındaki tüm kentlerle sıkı ilişki devam etmektedir. Bu eşkiyalık zamanında olduğu gibi, gerillalık zamanında da uyulması gereken bir kuraldır. Bunun için, pek çok hıyanetin kaynağını zaten bilmektedir Efe... Ama, parmaklar suçsuz birini de gösterse, o arada tantuna gitmesi işten değildir. Nitekim, başka birlikler kente gelmeden Yörük Ali, 8 yerli Rum'u casusluk ve çetecilik yaptıkları için yitirmiştir. Her birini, kentin bir yerinde ipe çeken Efe, bunun tüm hıyanet edenlere ve edecek olanlara bir örnek olmasını dileyerek, asıldıkları yerde bırakılmalarını buyurmuştur. Zaten daha önceden büyük bir korkuya kapılan Rumlar çekilen birliklerle birlikte Aydın yoluna düşmüşlerdir... Çünkü, yüzyıllardır kardeşçe geçindiklerine ister istemez bir takım kötülüklerde bulunmuşlardır. Bunun hesabı nasılsa sorulacaktır kendilerinden. Sorulmuştur da... Sekiz yerli Rum, darağacı bile kurulmasına gerek kalmadan, ağaç dalında sallanmaktadır...

MAKRİKÖYLÜ KADRI BEY

Yunan işgali altında kalan yerlerdeki birliklerden pek çok yurtsever subay kaçmaktadır. Bunlar, ilk fırsatta, gerilla birlikleri düzenlemekte ve savaşa birey olarak devam etmektedirler. Bir kaç, hemen efelerin çevresini almakta, onların kurmaylığını yapmaktadırlar.

Makrıköylü Kadri Bey, bunlardan biridir. Genellikle Yörük Ali Efe ile birlikte çalışmaktadır. Ama, kendi başına ayrı bir grubun komutanıdır da... İşte bu Kadri Bey, bir Yunan birliğinin Çine yakınlarında, Erbeyli'de

bulunduğunu haber almıştır. Grubunun tutarı kırk kişidir. Ölüm yolculuğunu baştan kabullenmiş kişiler için, nicelik değil, nitelik önemlidir. Hemen kararını verir Kadri Bey... Erbeyli'ye bir baskın düzenleyecektir. Erbeyli, tiren istasyonudur. Ve Kadri Beyin aldığı haberde, burda yirmi kişilik bir birlik bulunduğu belirtilmektedir. Kırk kişilik birlik, yirmi kişiyi elbette yitirir.

Gerillalar, gecenin karanlığında tepelerden inerler. Kadri Bey'in aldığı bilgiye göre, yirmi kişilik birlik, İstasyonun hangarında yatıp kalkmaktadır. İlk bombacılar ilerler. Savrulan bombalar, hangarı havaya uçururken, ağaçların altından çıkan beyaz kilotlu insanların oraya bu raya kaçıştıkları, sonra da korkuyla ellerini havaya kaldırıp, bozuk Türkçeleriyle teslim teslim, diye bağırdıkları duyulmaktadır.

Baskında, tutsak almak yazılı değildir. Kadri Bey, bombacıların hemen ardından, baskın için getirdiği ağır makinalıyı kurmuş ve takırdatmaya başlamıştır. Ne var ki, birden, baskıncıların yöresini ateş basmıştır. Yirmi kişi sanılan birlik, tam mevcutlu bir taburdan meydana gelirmiş... Nazilli çekilmesinden sonra, desteklenen Erbeyli'deki bu durum kulağına gelmeden yola çıkan Kadri Bey, yine de sabaha kadar sürdürür vuruşmayı. Hangardakilerin tümünü yitirmiştir. Ama, bulmuşken sonunu bırakmaz, Kadri Bey... Ne yitirirse, o denli ürkütecektir Yunan'ı. İyi bilir bunu. Bildiği için de, gece karanlığında, durmaksızın yer değiştirerek, ateşe devam eder.

Eder ya, gece ilerleyip, sabah yaklaşıncı bir de bakar ki, yoldaşlarından yedi kişiyi yitirmiştir. Pek çok da yaralı vardır. Üstelik Yunan taburu baskının etkisinden kurtulup, toparlanmak üzeredir. Buyruğunu patlatır... Geri çekileceklerdir. Ama, vuruşarak. Dediği yapılır. Geri çekildiklerinde, kayıpları yedi kişi, bir de güçlkle getirdikleri ağır makinalıdır. Yunan taburu, karşısındakilerin azınlığına karşın, korkusundan kurtulup, karşı saldırıya geçememiştir. Ama, ağır makinalıyı ele geçirmiştir. Bu bile, kendisi için yeterli bir darbedir...

AYDIN SAVAŞLA GERİ ALINIYOR

Bu başarılar, gerillaların etkisini ve güçlerini bir iyice arttırmıştır. Yörük Ali Efe'nin buyruğunda birleşen tüm

gerilla komutanları, artık Aydın'ın geri alınmasının bir zorunluluk olduğunu kararlaştırdılar. Düşman bir kez bozulursa, başarı olanağı çok artardı. Ahmetli'de öyle olmamış mıydı? Baskın sonucu gerileyen Yunan birlikleri, önlerinde bir cephenin kurulduğunu öğrenince, ilerlemekten vazgeçmişler, Kasaba'yı sınır olarak kabullenmişlerdi. Eğer Aydın'dan atabilirlerse, Menderes cephesinin sınırı da kesinlikle belirlenmiş olurdu

Albay Şefik saldırı kararlaştırılınca, komutayı Yörük Ali'ye bırakmıştır. Beşbine yakın silâhlı askerle Aydın'ı koruyan Yunan birliği, her yandan sarılacak ve aynı anda girişilecek saldırı ile, Aydın'dan atılacaktır. Verilen kararın uygulamasını yapacak olanlar, görev anının başlangıcında, kendilerine ayrılmış yerlerde bulunmak üzere, Çine'den Aydın üstüne yürürler...

Köprübaşında kararlaştırıldığı gibi, 29 Haziran sabahı, saldırı her bir yandan başladı. Aydın dışında siperler kazarak, her hangi bir saldırı anında ön direniş noktaları kuran Yunan birliği ile savaşlar, daha çok bu siperler çevresinde yürütülmektedir. Aydın sıcağı, her geçen dakika, sızlayan bir yara izi gibidir. Haziran sonunun dayanılmaz öfkesiyle kurşun gibi, bomba gibi saldırmaktadır insanların üzerine. Ama, gerillalar dayanmaktadırlar. Güneş, batı yakasında batmaya hazırlanırken, Aydın'ın güneyindeki incir bahçelerine yaklaşmıştı gerillalar. Hele, Köprübaşı saldırısını püskürttükten sonra, daha vurucu olmaya başlamışlardır...

Sabahın erken saatlerinde, Aydın'ı çevreleyen gerillalar, ilk kurşunlarını sıkmaya başlamışlardı. Kuşluk yaklaşırken, her bir yandan sarıldığını anlayan Yunan komutanı, Köprübaşına bir saldırı düzenledi... Çemberi bir yerden kırmak istiyordu. Eğer başarırsa, gerillaları arkadan çevirecek, basanları basacaktı...

Köprübaşını tutan Yörük Ali, sağ yanındaki Tevfik Ağa ve sol yanındaki Makrıköylü Kadri Bey ile birlikte, saldırının karşısında irkilmedi bile... Vuruşma, öylesine şiddetlenmişti ki, buyruk ulaştırmak bile mümkün oluyordu. Ne var ki, zeybeklikten kalma el işaretiyle savaş

düzeni tutma alışkanlığı hemen uygulandı. Saldıran düşmanı bir an önce püskürtmek için, adım adım ilerlemeye başladı gerillalar

ANALAR HEP AĞLAMAZ VURUŞUR DA

Savaş Baltaköy önlerine varmıştır. Akşam karanlığı çöktü çökecek... Baltaköyden bir gürültü gelir savaşçıların kulağına. Sanırlar ki, Yunan askeri köyde kıyıma girişti. Bakınırlar, hiç bir şey yoktur. Baltaköy'ün bir Fatma anası vardır. Oğullarından birini Balkan savaşında, ötekini Çanakkale'de toprağa vermiştir. Bunlar kadar önemlisi, Kocası en son haberini Galiçya cephesinden göndermiştir. Fatma Ana, sabahın seherinden beri, hemen biraz ötelelerinde sürüpgiden vuruşmayı seyretmektedir. Yanında köy kadınlarının tümü, sessizlikten örülmüş bir duvar gibi, vızıldayan kurşunların yıktığı canlara bakmaktadır... Birden dikilir yerinde... Saldırının en şiddetli anında, bir kaç gerillacı yere düşmüştür. Fatma Ana, döğünmeye başlar...

— Vay anam... Gencecik yiğitler, toz duman olmaktadır... Onların halini kimse sormamakta. Ben, bir erle iki yiğiti bunun için mi yitirdim... Bunu görmek için mi? Şimdi gâvur burnumun dibine gelsin diye mi? Varın avratlar... Durmayın çemrenin gayri... Bunların öleni de bizim, kalanı da... Hadin... Elbirliği edelim. Vuruşma var... Vuruşmada durmak yaraşmaz, anaya bacıya...

Ortalık bir anda karışır. Bir ağıt yücelir gökyüzüne. bir gümbürtü kopar ki, kurşun vızıltısı, makinalı tarakkası hiç kalır yanında. Vuruşanlar şaşırıyorlar. Ortalıkta görünür bir neden yok... Bu kadınlar birden niye değiştiler? Ne oldu?

Vuruşmanın yönetimini, Yörük Ali ile birlikte yapan Albay Şefik Bey, emir çavuşunu koşturur köye... Bilsinler ki, milli güçler hakkından gelmektedir düşmanın. Hiç korkmasınlar. Hiç telâşa kapılmasınlar... Çavuş, geri döndüğünde, bir başka haberi getirir. Köy kadınları, korku ve telâş kıpırtısında değildirler. Tam tersine, bir an önce vuruşmaya katılmanın yarışıdır köyün içindeki kaynaşma...

Gerçekten de, dediği çıkar çavuşun. Fatma Ana, damından yüklendiği Galiçya artığı bir, çakaralmazla, en

önde seğırtmektedir. Hemen gerillaların arasına katılır. Öteki kadınlar da, ellerinde ayran bakracı, su testisi, ekmek çıkını, yemek göveci olduğu halde, koşarak geliyorlar. Yarıralıların sızısı, kadın elinin yumuşaklığında diniliyor. Açların karnı doyuyor, bacı yemeğiyle... Ve Fatma Ana gibi davranabilen bir kaç kadın, durmaksızın kurşun sıkıyor karşıya... Bir savaşçı grubu, kadınlarından da destek aldı mı, artık o'nu durdurmak mümkün değildir. Olmadığı da ortaya çıkıyor biraz sonra...

Baltaköy kadınlarının, hiç korkusuz kurşunun en civcivli olduğu yere sokulması, dağ adamlarını coşturuyor. Sabahtan beri bir türlü püskürtemedikleri Yunan saldırısı, patlamış bir balon gibi giderek sönüyor. Ve çekilmeye başlıyor Yunan. Kadın erkek, çocuk yaşlı, bir halkın başarısıdır bu... Tümüyle katıldığı savaşı, mutlaka kazanacağını belgesidir. Boyun büküklüğünün, korkunun bir daha geri gelmemek üzere yüreklerden kovulmasıdır.

Fatma Ana, elinde tüfeğiyle, siperler arasında konuşurken nasıl durabilir zeybek. O ki, yıllar boyu dağda, hasmını karı gibi gizlenmekle suçlamış... O ki, ödekleri hep avratlık mührüyle damgalamış... Köprübaşı saldırısı, tam tersine dönmek zorunda... Dönüyor da...

Gerillaların güney saldırısına cevap verebilen Yunan, doğudan yetişen Umurlu ve Koçarlı gerillalarının da, yayılım ateşi altında kalınca, İncir Bahçelerine, daha sonra, da Aydın'ın içine değin çekildi...

Artık, sokak savaşı hazırlığı var. Ulusal güçlerin Yunan'ı iyice hırpaladığı yayılınca, akşam olmadan, daha bir artıyor gerillaların sayısı. Çevre köylerinden, silâhını kapam, ya da Ahmet Hulûsi Efendi'nin dediği gibi, hiç olmazsa üç taş atmak amacını taşıyan, cepheye sokuluyor. Sabahleyin savaş başlarken, yediyüz kişiyi bulmayan gerilla toplamı, akşam güneş batarken, yitiklere karşın 1300 kişiye ulaşmıştı... İşgalcinin korkusu, toplarda yansıyor. Albay Şefik Bey, bulunduğu yerden, Yunan topraklarının atış hazırlığına girdiklerini görüyor. Bunun üzerine, eğer top atışı başlarsa, ister istemez ordunun da, savaşa girebileceğini düşünüyor. Bu kaçınılmazdır. Yunan komutanına haber gönderiyor. Top kullanırsa, kendi ordu birliklerine zarar

verebilir. Bu durumda çatışma, ordular arasında olur. Yok, top kullanmazsa, işte gerillalar, işte kendi ordusu. Dilediğince savaşsınlar.

Bir işgal gücü, tutanabilmek için her çareye başvuracaktır. Albay Şefik Bey, bunu çok iyi bilir. Bildiği için de, topları gerillaların buyruğuna nasıl aktaracağını kurar. Bir danışıklı döğüşün içine girmesi zorunluluk halindedir. Danışıklı döğüş de değil, nedense, kesin bir karar almanın yanında değildir tüm yiğitliğine karşın.

PAZARLIKLI İSYAN

Şefik Bey, top kullanılırsa ne olacak? Sorusunu her önüne gelen subaya yöneltiyor. Tümen komutanı olarak kendisinin karar vermesi gereken bu sorunda, durmaksızın akıl danışıyor. Çünkü, tümen komutanı olarak, ordu silâhlarını hiç bir suretle «İtilâf Devletleri» ya da bunların disiplin görevini yapan her hangibir güce karşı kullandırmama göreviyle yükümlüdür. Bu yüzden bir yol aramaktadır. Nasıl etmelidir ki, Yunanlılar top kullandığında dağılması kaçınılmaz olan milli güçlere aynı silâhlarla yardım edebilmelidir? Aklına takılan soru budur. Aslında sorunun cevabını vermiştir. Hem de çoktan vermiştir. Ama, kendisinin orduda, tümen komutanı olarak kalmasını daha mı yararlı gördü, yoksa bulduğu cevabı uygulamaya kişisel gücü mü yetmedi? Bilinmez... Bilinen bir şey varsa, durmadan bu konuyu tartıştığı, hatta biri çıkar devlete isyan ederse, o'na elinden gelen yardımı esirgemeyeceği konusunu işlediğidir... Ve bu arada Yunanlılar toplarını ateşlemişlerdir.

O gece, sabah yaklaşırken, 175. Alay Komutanı Binbaşı Hacı Şükrü Beyi yanına çağırdı Şefik Bey... Bir süre, giderek artan top seslerini dinlediler. Sonra kelimelerin üstüne basa basa, konuşmaya başladı komutan.

— Düşman topçu ateşi açtı... Eğer biz de açmazsak, dayanaksız kalıp yenilecekleri açıktır. Bu yüzden, topçulara emir verdim. Biraz sonra ateşe başlayacaklar. Ancak, siyasal açıdan düşünülecek bir nokta var. Bildiğin gibi, hiç bir zaman topçu ateşinin ulusal güçler tarafından açıldığını ve topların onlar tarafından kullanıldığını düşmana i-nandırıramayız. Topçu ateşinin hükümet gücü olan ordu ta-

rafından açıldığına hükmedeceklerdir. Zaten tutsak bulunan hükümeti, bu kez İstanbul'dan da sürüp atmak için bir neden bulmuş olacaktı. Hükümet buyruğunda kaldığımız sürece, böyle bir davranışın nedeni olmak, büyük sorumluluk ister... Son çare olarak benim aklıma geleni seninle konuşmak istedim. İkimizden biri, hükümete isyan edeceğiz... Böylelikle, sorumluluğu hükümetin üstünden atmamız mümkün olacaktır. Bir iyice düşün, isyan bayrağını ya sen çekeceksin, ya da ben... Karar ver...

Hacı Şükrü Bey, çağrıldığı anda, sonucun nereye varacağını sezinlediği için, durumu enine boyuna düşünmüştü zaten. Daha komutanı sözünü bitirir bitirmez, dikildi. Bir selâm çaktı. Gözlerinin şimşegine uygun bir sesle, cevapladı komutanını.

— Ben isyan ederim...

Bunun üzerine, Albay Şefik Bey, Umurlu ve Köprübaşı birliklerinin komutasını Binbaşı Hacı Şükrü Bey'e, bıraktığını, binbaşı da, duruma dayanamayıp isyan ettiğini bildiren birer kâğıt imzalayıp, birbirlerine verdiler. Ve tümen komutanı, 175. Alay Komutanının isyan ettiğini İstanbul'a bildirirken, toplar ateş etmeye başladı...(11)

AYDIN'IN KURTULUŞUNA DOĞRU

Sabah, güneşin ilk ışıklarıyla birlikte, Yörük Ali'nin gerillaları, Güney yönünden, ateş etmeye başladılar. Buna Doğu'dan Kadri Bey gerillaları da katılınca, Yunan toplarının yaktığı kent hiç oturulmaz hale geldi. Hele, Yunan toplarına Türk toplarının cevap vermesi, birden savaş gücünü alabildiğine artırdı. Yunan, bir gece önceki siperlerde tutunmak istedi... Ne mümkün... İstasyon'a doğru kaçmaya başlayınca, Askerlik Şubesinin önündeki toplar da gürledi... Ve artık Yunan'ın askerlik şubesindeki toparı, kentin mahalleleri üzerine gülle yağdırıyordu. Çünkü, kendisi durmadan gerilerken, gerillalar ilerliyor, ilk mahalleleri ele geçiriyorlardı. Tek çare, buralarını yakmaktı... Yunanlı da bunu yapıyordu işte... Yedi yerden birden çıkmıştı yangın... Ve gerillalar, bir yandan vuruşuyor, bir yandan yangını söndürmeye çabalıyordu. Zeybeklerin, bu çabası, yine de boşa gitti Kent giderek tutuştu. Evlerin bod-

rumlarına gizlenmiş Türkler, zeybeklerin kentin içine girdiğini görünce, onlara doğru koşmaya başladılar. Ne var ki, Yunan'ın ağır makinalıları, kaçmakta olanların üstüne çevrilmişti. Ölenin, o anda hesabını yapmak olanağı yoktu...

Türk topları da, bu sırada Yunan birlikleri üzerinde etkin olmaya başlamıştı. Ve iyice bozulan işgal gücü, tüm ağırlıklarını bırakarak kaçma hazırlığına girişti. Girişti ya tam bu sırada İzmir yönünden gelen bir tiren, işgalcilere yeni güçler getirdi. Zeybekler, tireni durdurmak için, her bir yandan ateşe verdiler. Ağır makinalıların takırdaması, iyice yaklaşmalarını engellediğinden, tiren tüm hızıyla, çemberden geçip, Aydın'a girdi. Yeni destek alan Yunan birliği, tirenden inen taburla birlikte, dayanmaya devam etti.

Yeni desteğiyle birlikte, yeni bir saldırıya girişen Yunan birliği, çemberin içinde kısıvrak tutulunca, yerinden kıpırdamıyacağını ve belki de tümünden tükeneceğini anladı. İyice çekildi kendi kabuğuna... Ve bundan yararlanan Türk gerillaları, kentin içine bir iyice yerleştiler. Artık, durum tüm açıklığıyla görünmüştü. Yunanlılar için Aydın, durulacak bir yer olmaktan çıktı... Çünkü, büyük çoğunluğu tamamen kül olmuş, öteki bölümlerinde de yangın devam ediyordu...

Ertesi gün, erkenden başladı vuruşma. Artık, sokak savaşları oluyor. Zeybekler yine alabildiğine keyiflendiler. Çünkü, sokak savaşıyla, dağ savaşının arasında büyük bir fark yok. İkisi de, insan çevikliği ve nişancılığı üstüne başarı sağlayan bir ustalık. Eh, bu iki nitelik onların alışkanlığı... Öyle olunca, Yunan birlikleri gerilemeyi daha bir hızlandırdılar. Tam bu sırada, Binbaşı Avni Bey'in komutanı bulunduğu gerilla grubu, gerilemekte olan Yunan birliğine yandan korkunç bir ateş açınca, gerileme, paniğe dönüştü. Ve pek çok işgalci, gerileyemeden, kaçamadan Aydın sokaklarında kaldı...

Artık Aydın yeniden Türklerindi... Kaç gün için? Bu sorunun önemi yok... İyi savaşınca, işgalcinin yenileceği öğrenilmişti ya... Bu başarıların en büyüğü... Ve gerillacılığın aldığı en önemli sonuç... Hem zaten, tümüyle yanmış kentte de Türklerden kimse kalmadı. Geri alındığının akşamı olmadan, tirenlere saldırıp, zorla elkoyan halk, Nazilli

yönünde kenti terketmişlerdi. Bir boynubüküklük içinde, kala kala yalnız azınlık mensubu, kadın ve yaşlılar kalmıştı. Onların da bir bölümünü kente girer girmez zeybekler temizlemişti. Türk insanı açısından, Aydın'ın önemi yitmişti...

Efeler, çevrelerine bakıp, kenti teslim edecek Türk bulamayınca, büyük bir öfkeye kapıldılar. Tümü, tüm gerilla komutanları bir araya geldiler. Başta Yörük Ali olmak üzere, Karapınarlı Durmuş Ali, Ödemişli Postlu Mestan, Torbalılı Arap Abdullah, Bozdağ Kaymakamı Mustafa Bey, Erbeylili Abdullah, Dramalı Abdurrahman, Tireli Hasan Hüseyin, Ödemişli Durmuş Ali, Talaşmanlı İsmail, Giridli Caferaki, Muğlalı İsmail ve Aydın'lı Abdullah Efeler, bu öfkeyle, tüm gerillalarının köylerine dönebileceğini, buyruklarını beklemelerini istediler. Bir kentli, kendi kentini korumak istemezse, başkalarının buna hiç uğraşmıyacağını açıkça belirtiyorlardı. Sonradan, gerillaların yine gruplar halinde buyruğa hazır durmaları önerisiyle, Aydın'dan ayrıldılar... Aydın alınmıştı, ama, Yunan birlikleri istediği anda yeniden dönebilirlerdi kente... Nitekim 1 Temmuz'da alınan Aydın, 5 Temmuz'da tekrar Yunan egemenliği altına girdi...

YÖRÜK ALI GERİLLACILIĞA DEVAM ETTİ

Yörük Ali, gerilla komutanı olarak, sonradan düzenli ordu kuruluncaya sürdürdü savaşını. Bir ayrı cephe komutanı kalmakla birlikte, Batı Cephesinin komutası Demirci Mehmet Efe'ye verildiğinde, hiç direnmeksizin o'nun buyruğuna girdi. Sonra da, düzenli ordu - kuvvayı seyyare, yani ordu - gerilla tartışması çıktığında, bir ara Çerkez Ethem Beyi desteklemek niyetinde olan Demirci'yi bırakarak, düzenli orduya katıldı. 9 Eylül 1922'de artık asker giysisi içinde olan zeybekleriyle birlikte İzmir'e ilk girenler arasında yine, Yörük Ali Efe vardı... Vardı ya, artık resmi sıfatı Efe, değil, Çavuştu... Hem de, milislerinin tutarı, düzenli ordunun bir taburuna yaklaşmış olduğu halde... Artık onlar da gerilla, değil, takımdılar. Ama, sayıca takımdan çok fazla idiler... Tıpkı komutanlarının çavuştan daha yetkili olması gibi...

AYDIN VE HAVALİSİ KOMUTANLIĞINDAN GARP CEPHESİ KOMUTANLIĞINA

Yörük Ali Efe gibi, daha ilk ağızda dağdan inip, daha doğrusu inmeksizsin ulusal direnişe katılanlar arasında Demirci Mehmet Efe de vardır... Bireysel savaşını sürdürürken, yanında ikiyüz zeybek gezdiren efe, böyle bir görev yükümlenince, birden daha çok silâha komuta etmeye başlar... Hatta o kadar ki, pek çok subay, efe'nin kurmaylar kurulunda bulunmayı yeğ tutarlar Çünkü bu durumda hem savaş bir gerilla savaşı olacaktır. Bir halk savaşı niteliğini taşıyacaktır. Hem de bu savaş o yörenin en güçlüsüyle birlikte vermenin olanağı doğacaktır. Bunun için, Yörük Ali'den Postlu Mestan'a değin tüm efeler de, Demirci Mehmet Efe'nin buyruğu altında birleşirler.

İzmir'de Reddi İlhak Mitingini düzenleyenlerden, Aydın'da devlete isyan edenlere değin tüm savaşçılar, efe'nin buyruğundadırlar. İzmir'de İttihat Terakki «Kâtib-i Mes'ulü» iken işgalden hemen sonra kaçan ve Aydın - Denizli yöresinde Galip Hoca adıyla tanınan Celâl Bey(Bayar) den tutunuz, eski milletvekillerinden İlhamî Bey'e değin sivillerle, Hacı Şükrü Bey'den Tahir Bey'e değin askerlere varıncaya... Hatta, Efe öylesine güçlenmiştir ki, yöre tümüyle buyruğu altındadır. Batı cephesini örgütlemek ve komutanlığını almak üzere cepheye gelen Refet Paşa bile, o'nun kurmayları arasına girmek zorunda kalıyor. Aydın-Nazilli - Ödemiş ve Denizli cephesinin tek egemeni Demirci Mehmet Efe'dir. O yörede yaşama koşulu, o'nun buyruğuna uymakla mümkündür. İki olay, bunu isbatlamaya yeter sanıyorum.

«Efendiler, Nazilli'ye giden Refet Paşa, Demirci Mehmet Efe'den kumandayı almaya lüzûm ve bunda bir fayda görmemiş, veyahut kimbilir, belki de kumandaya vaz'iyed ettirilmemiş. Demirci Efe'nin maiyetinde, erkânı harb gibi ifayı vazife etmeyi daha faydalı ve müreccah görmüş!»(12) Bilmiyorum buna başka bir şey eklemek gerekli mi? Yukarıya aktardığım sözler Nutuk'tan alınmıştır. Ve Refet Paşa, o zaman ordunun en gözde generallerinden ve Anadolu İhtilâli'nin beş önderinden biridir. Nazilli'ye gelince, Efe'nin kurmay başkanı olmaya razı edilmiştir. Uzun süre, böyle sürüp gitmiştir durum.

Bir başka olay da, Efe'nin çevresindekilerinin egemenlik kavgasıdır. Efe, tümünün üstünde, ağzından çıkan her buyruğu yerine getirilen kişi halindedir. Bu dağ yasasının kurallarından biridir. Efe, kızanları üstünde mutlak tasarruf hakkına sahiptir. Dilerse, birini bir nedenle temizleyiverir. Bunun yanında, Efe'nin en güvendiği kişi olmak da çok önemlidir. En az efe kadar egemenlik sahibi olmak demektir bu... İşte bunun çatışması, yurt savunmasındaki kişileri de zaman zaman sürtişmeye götürür. İkinci olay, bunu anlatır bize...

Jandarma Genel Komutanı Kemal Paşa, Ege yöresindeki işgal edilmemiş bölgelerde denetleme gezisine çıkar. Efe'nin kurmaylarından Galip Hoca ile Tevfik Bey, Kemal Paşa'nın Nazilli'de tutuklanmasını sağlarlar... Bunların karşısında durum alan İlhami, Alaşehir Kongresinde Denizli'yi, ama aslında Efe'yi temsil etmekten döner dönmez, Paşa ile ilişki kurar. Kendisinin özgürlüğüne kavuşmasını sağlayacağını belirtir. Ve Efe'yi bırakılmasının daha doğru olacağına inandırır. Kemal Paşa'yı bırakırlar. Bırakırlar ya, Efe, yaptığı konuşmalarla, Kemal Paşa'nın iyi bir adam olduğuna inanır. Celâl ve Tevfik Beylerin kendisini yanılttıklarını belirtir. Çok canı sıkılmıştır.

İlhami Bey bunu kaçırılmaz bir fırsat sayıp, Efe'yi işlemeye başlar. İzninizle, burdan sonrasını, Efe'nin bana anlattığı gibi yazayım. Bir gerilla önderinin niteliği ve gücü kendiliğinden ortaya çıkar böylelikle... Kaldı ki, bu anlatılanlar, belgelere de uymaktadır.

«Ben, Galip Hocayla Tevfik Beyin önerisine uyarak, ortalığı karıştırmaya gelen Kemal Paşa'yı tutuklattırdım. Bu arada, bu ne biçim adammış, bizim ne diye vuruştüğümüzü bilmiyor mu diye merak ettim. Öyle ya, bana gelen subayların tümü, benimle birlikte vuruşmaya geliyordu. İsterse vuruşmasın... O ayrı... Bu adamsa tam tersine, ortalığı karıştırmaya, bizim çabalarımızı önlemeye gelmiş... Hemen verdim buyruğu... Nazilli'den bir yere kıpırdatmamalarını söyledim. Sonra da, dediğim gibi, davet ettim... Bir süre konuştuk. Hiç fena adama benzemiyordu. Bize yardım etmek istediğinden, gerekirse tümümüze jandarma elbisesi verip, kendisinin de ulusal güçlere katılacağından

söz ediyordu. Böyle konuşan bir adamı niye tutukladık diye bir kurt düştü içime. O zaman Alaşehir’de kongrede olan İlhami’yi çağırdım. Bu sorunun aslını araştır dedim. Hiç araştırmadan gülerек, benim kandırıldığımı söylemez mi? Kan tepeme çıktı... Nasıl olurdu bu... Meğer İttihatçı oyununa gelmişim. Ve bu İttihatçılar, Yunanlılardan daha kötü imişler... Ben bunları düşünüyor, evirip çeviriyorum. Ertesi günü Kemal Paşa tekrar görüşmek istediği haberini göndermiş. Gelsin dedim. Geldi... O da İlhami gibi konuşunca, adam koca Osmanlı Paşası... Devletin zaptiye güçlerinin komutanı, dedim. Herhalde İlhaminin dedikleri doğru... Çünkü İlhami, başından beri benimle birlik. Has adamlarımın başında geliyor. Beni niye kandır-sın. Kandırmanın cezasını da biliyor. Bizim yasamızda mahkeme yoktur. Kurşun, tüm pislikleri temizleyiverir. Her yandan aynı şeyleri duyunca aklım yattı. Hemen buyruğu patlattım. Bizim buyruğumuzda ne kadar İttihatçı varsa temizlensin... Celâl, Tefvik, Kâzım Nuri ve Hacı Şükrü Beyler başı çekiyorlarmış. Onların da gözümün önünde yitirilmesini istedim. Ali, benim kızdığımı anlayınca, gidip onları uyarmış. Her biri bir yana dağıldılar. Kurtuldular elimden. İyi de oldu hani... Sonradan öğrendik ki, bizi doyurup besleyenlerin tümü, ilk savaş bayrağını açanların tümü İttihatçıymış... Ama, savaş bu be evlât... İlkın vuracaksın, sonra soracaksın. Eh, biz de cahiliz... Yazdıklarının altına mührü basan biriyiz...»

Bu iki olay, Demirci’nin gücünü göstermeğe yeterlidir sanıyorum. Efe’nin anlattıklarını belgeler de doğruluyor, dedim. İşte, Galip Hoca (Celâl Bayar)nın, 5 Eylül 1919 da, canını kurtardıktan sonra Buldan’dan Demirci Mehmet Efe’ye yazdığı mektup.

«Köşkte Aydın ve Havalisi Kuvayi Milliye Kumandanı Demirci Mehmed efeye.

Eski arkadaşlarımdan Hacim beyle görüşmek üzere Sarayköye geldiğim ve cereyan eden hadısı anladığım zaman, artık orda bulunmak vatan için bir faide olamayacağına ve belki bilâkis zarar vereceğine kanaat ettiğim için ayrılmağa mecbur oldum. Fakat içim kan ağlayarak ayrılıyorum! Sizden gördüğüm iyiliklere ve insaniyete karşı

ayrılmak pek güç olduğu halde yine vatana hizmet etmiş olmak için başka çare düşünemedim.

Muhterem Efeciğim!

Allahu azimüşşan ile bareber siz de şahitsiniz ki, ben bu millet muharebesinde hiç fırkacılıktan bahsetmedim. Ve bahsetmek de vatana hıyanet idi. Nitekim ben de size, ne bir fırkayı medh ne de zemmettim. Siz beni olduğum gibi tanıyamamışsınız, bundan sonra ailemi ve din ve devlet ve milletime ne kadar sâdıkanie hizmet ettiğimi rast geldiğiniz Bursalı ve İzmirlilerden sorunuz eminim ki o zaman şimdiki muhabbetiniz daha ziyade olacaktır Allah sizden razı olsun! Eğer benim size lüzûmum olursa her vakit yanınıza gelmeye hazırım. Beni bulmak için Balıkesir'de Hacim Beye yazarsınız. Sizin verdiğiniz atı getiremediğim için müteessirim. Emanet olarak yanınızda kalsın. Sonra isterim.

Arkadaşlarımızla Hacı Şükrü Beye, Kızanların hepsine selâm! Ve tuttuğunuz hak yolunda sonuna kadar devam ederek, din ve milleti selâmete çıkarmanızı ve tarihte şanlı bir adam sıfatile görünmenizi Allah'dan dilerim. Ben seni unutmam, ümit ederim ki sen de beni unutmazsın efeciğim...

Galib Hoca»(13)

Demirci Efe'nin o dönemdeki gücünü bu mektuptan daha iyi anlatacak bir belge olamaz. Öylesine egemendir ki Efe, Galib Hoca, bir yerde kendini güvenli görmesine karşın bile, ardını bırakması için ricada bulunmak zorunda kalıyor. Zaten çok geçmeden, İttihatçı'nın Yunan'dan daha kötü olmadığını anlıyor efe... Bana söylediğine göre, «Boşuna elimizi kana bulayacaktık...» diye anlatıyor yıllar sonra bu olayı...

Efe, tüm yörenin komutanı olarak büyük işler başardıktan, Konya ve Bozkır ayaklanmalarında Millici güçlerin karşısına çıkanları dağıtmakta Çerkez Ethem beyle birlikte görev aldıktan sonra, düzenli ordu - gerilla tartışmasında da yer alacaktır. Ve bir ara, Ethem Bey'le birleşmeye varacaktır işi. Ama, Yörük Ali'nin orduya katılması, Refet Paşa'nın süvarileriyle birlikte ilk ağızda kendi üstüne gelebileceği düşüncesiyle, direnmeyi sonuna değin sürdürmez... Ulusal Kurtuluş Savaşından sonra da, hiç konuşmayan, kendine verilenin dışında hiç bir istekte bulunmayan bir

adam olarak kalır... 1959 yılında, Çeşme'de öldüğünde, yine bir zeybek olarak kalmanın gücüyle gitmiştir... 1958'de güçlkle anlattığı anılarından burda belirtileceği sanıyorum bu kadardır. Ve Demirci Mehmet Efe, gerçek bir gerillacı olarak tükettiği yaşamını, düzenli ordu döneminin sıkıntılarına karşın, sürdürmeyi bilmiştir.

AYDIN — DENİZLİ CEPHESİNDEKİ ÖTEKİ GERİLLA ÖNDERLERİ

GÖKÇEN EFE

Aydın'ın işgali sırasında millici güçlere ilk katılanlardan biridir Gökçen Efe. Yörük Ali, Postlu Mestan ve Çoban Ali ile birlikte, gösterdiği yararlıklar saymakla bitmez. Ama, Gökçen Efe'nin asıl savaş alanı, gece baskınlarıdır. Öylesine ustalaşmıştır ki bu konuda, Gökçen'in nerde olduğunu çok zaman komutanları bile bilmezler...

Yanındaki yedi kişiyle birlikte nerde ne zaman biteceği hiç belli olmayan bir gerilla önderidir o... Tepenin en dikinden, yamacın en sarpından birden belirir. Yunan karakollarına öylesine dalar ki, daha nöbetçiler bile tüfeklerini omuzlayamadan, tümünü yitirir. Zaman içinde, öteki gerillaların bir savaş araçları kaynağı haline gelmiştir Gökçen Efe... Ve uzun bir süre, Yunan güçlerinin salt kendi ardına düşmesini sağlamıştır.

Sağlamıştır ve bir sabah, bastığı bir karakolun tüfekleriyle mermilerini Demirci Efe'ye gönderdikten sonra dinlenirken kısıtılır. Beşparmak dağlarının en amansız yerindedir. Ötekilerden ayrı bir tepenin doruğunda sıkışmıştır. Ve Yunan gücü, amansız bir biçimde sarmıştır çevresini. Gökçen Efe, eğer geceyi ederse, zeybek düzeni tutarak, yani ses çıkarmadan sürünmek ustalığını göstererek kurtulması mümkün olacaktır.

Bu yüzden, tüm zeybekleriyle birlikte, çok güçlü birliğin tepeyi daha yakından ve daha sık sarmasını engellemeye çabalar. Her biri sırtını bir kayaya vererek, öylesine ateş etmektedirler ki, sabahın erken saatinden öğleye değin, tek adım atamaz Yunan askerleri. Oldukları yerde, durmaksızın mermi yakmaktan başka bir şey yapamazlar. Oysa

zeybekler, her hangi birinin para kadar yerini görse, o anda yitirmektedirler askerleri.

Yedi can, tüm güçlerini gözlerine vererek nişan almaktadırlar. Zeybek bikez böyle nişan almaya başladı mı, karşısındakinin kıpırdaması olanaksızdır. Güneş, tepede alabildiğine yükselmektedir. Ama, onun yürüyüşü de, Yunan askerlerinininki gibi. Sanki batmak üzere doğmamış. Asılı kalmış göğün yüzüne... Öyle duruyor...

Bir akşam olsa... Akşamın koyu karanlığı bir çökse, bilir yapacağını Gökçen. Sırtüstü yatıp, bir yılan sessizliğiyle tepeden aşağı sarmayı bir becerir ki... Zeybekler, durumun umutsuzluğunun farkında değiller daha. Sezinlememişler olupbiteni... Kaç kez böyle yangının içine girmiş onlar... Kaç kez, kurtarmış efeleri... Şimdi bir tepenin doruğundayken mi sıyrılamıyacaklar... Yeter ki bir akşam olsun... Gecenin kurtarıcı karanlığı bir çöksün yöreye... O zaman görür Yunan. Bir dolanabilseler ardına. Bir taburluk Yunan'ı, tek tek yitirirler... Ama, akşam olmuyor... Gökçen dişlerini sıkarak güneşe kurşun sıkmak istiyor. Bir an önce batsın diye... Mümkün değil...

Ağır makinalı, tepeyi durmaksızın tarıyor. Gökçen'i kıştırmanın hıncındaki Yunan birliği arkadan gelen toplardan birini diyor tepenin başına... Her gülle biraz daha yakına düşmekte, her salvoda biraz daha dağılmaktadır zeybekler. Kayalar, güllenin gücü altında tuz buz oluyor. Kurşundan sakınmasını iyi bilen zeybekler, bu ansız dağılımdan kurtulamıyorlar. Ve giderek eriyor zeybekleri Gökçen'in. Güneş, kıpırdamıyor yerinden. Zeybekler havaya uçuyorlar. Ağır makinalı, gülleden sakınmak isteyenleri delik deşik ediyor. Ve yedi kişinin yedisi de, teker teker yitiyorlar...

Bir Gökçen kalmıştır... Tek başına bir tabura yakın insanla vuruşmak olanaksızdır. Ama, gerilla demek, olanaksız mümkün kılan demek değil midir? Gökçen, tek başına sürdürüyor vuruşmayı. Yedi filintayı da yanına almış. Her biriyle, bir makinalı gibi ateş ediyor. Bir ara kesiyor ateşi, yedi tüfeği de dolduruyor. Sonra, tepede o yandan o yana seyirterek, sanki hiç biri ölmemiş, tümü vuruşmaya devam ediyormuşcasına, ayrı yerlerden ateş ediyor. Düşmanı şaşırtmacadır bu. Yunanlılar, gülle at-

makta devam ediyorlar. Güneş, giderek sarkıyor... Üç dört saatlik bir zaman yeterli Gökçen'e... Eğer dayanabilirse karanlığa değin, kurtuluşu daha da kolay olur. Çünkü, kimsenin yükünü taşımak zorunda değil. Yedi yoldaşından kimse kalmamış. Tümü yitmiş... Parçalanmış çoğunluğu... Ve bazıları, kayaya bağdaş kurup dayanmışçasına öyle duruyor.

Ama, Yunan kararlı... Sıçramalardan, ateşin arada bir kesilmesinden, yukarıdakilerin çok az olduğunu anlıyor. Ve ne yandan ateş ediliyorsa, ters yönden tırmanmaya başlıyor tepeye. Artık top ateşi de durmuştur... Gökçen kayalar arasında sıçrayarak, gelenlerden gördüğünü yıkmaya devam ediyor. Ediyor ya, yaralanıyor bu arada. Ve artık sonu geliyor. Tepeye tırnananlar, saatlerdir kendilerini oyalayanın tek kişi olduğunu görünce, utançla saldırıyorlar üstüne... Parçalanıyor Gökçen...

POSTLU MESTAN EFE

Yörük Ali'nin ve sonra Demirci Mehmet Efe'nin en gözde yiğitlerindendir bu. Salt, savaşçı değil, yerinde, hukuksal bir kurumun da üyesidir... Bozdağ komutanı iken toplanan Alaşehir Kongresinin üyelerinden biridir. Refet Paşa ile birlikte, sonra yanlarına İlhami Beyi de alarak, Demirci Mehmet Efe'yi temsil etmişlerdir.

Bu kongrede en çok etkisi olanlardan biridir. Bikez silâhı elinde tutmanın gücü, ikinci olarak gerçekten ulusal bilinç için harcadığı çabalar, kısa zamanda Postlu Mestan'ı tam bir gerillacı haline getirmiştir. Hem eylemci, hem kuramcı çalışmalar, uzayıp gitmektedir. Ve Postlu Mestan, dağ adamı, en az medrese görmüşler, milletvekilliği , memurluk yapmışlar ölçüsünde konuşma gücüne sahip olduğunu isbatlamıştır bu kongrede. Zaman zaman, söz söylemektense, yeni gerilla güçleri kurmanın daha olumlu olacağını belirtmiş, kongre günlerinin büyük çoğunluğunu Bozdağ'da asker toplamakla geçirmiştir. Yeni yeni gruplar kurmuş, yeni yeni cepheleler açmıştır. Salt vuruşmak açısından değil, örgütlemek açısından da büyük yararlar gösteren bu gerilla önderi, sonradan ulusal ordunun görevlilerinden biri olmayı da aynı anlayışla kabullenmiştir.

Efeleri belirtirken, subaylıktan gerillacığa geçenlerin çoğunluğunu da yazdım. Şimdi, Soma, Ayvalık, Akhisar cephelerinin komutanları olan subayları da belirtmek gerekir. Gerçi Ayvalık-Edremit cephesi, Ali Çetinkaya'nın buyruğunda bir düzenli ordu savaşı gibi görünürse de, aslında önde savaşanlar gerillalar olduğundan, bunları da, gerillacı saymak bir zorunluluktur. Ali Çetinkaya, Binbaşı Hacı Şükrü Bey, Teğmen Kadri ve Abdurrahman Beyler... Sındırğı ve Akhisar cephelerinin komutanı Kaymakam Ethem Bey, Bunlar arasında sayılabilir.

BİR SİVİL PAŞA

Manisa - Akhisar üzerinde ilerleyen Yunan birlikleri, Saruhanlı'da, Karaosmanoğulları'nın çiftliklerine de el atmak ister... Karaosmanoğulları'nın yöredeki temsilcisi, Halit Paşa'dır... Halit Beyin Paşalığı, bir unvandan başka bir şey değildir. Asker olmadığı gibi, devlet yükümünde de bulunmamıştır. Ne var ki, çevre tümüyle paşa olarak tanır Halit Bey'i... İzmir'in işgalinden sonra, zaman zaman tereddüt geçirmekle birlikte, hep ulusal güçleri desteklemiştir. Bunun için de, yerli Rumlar, bir an önce yitirilmesini istemektedirler. Çünkü Halit Paşa, birlikleriyle Akhisar - Manisa arasını tutmaktadır.

Temmuzun ilk haftası, sıcağın koyuluğunda bir ara durulur vuruşmalar. Halit Paşa, bunu fırsat bilerek, çiftliğine çekilir. Biraz dinlenecek, savaşın üstündeki yorgunluğunu atacaktır. Ama, yerli Rumlardan birinin, Papaslı'da karargâh kurmuş Yunan birliğine, Halit Beyin on kişi ile çiftliğine gittiğini bildirmesi üzerine, yorgunluğunu alamaz Paşa...

Çiftlik sarılır. İkiyüz kişiye yakındır çemberi kuranlar... Halit Paşa, son kurşununa kadar savaşır. Ama, sonunda kurşunu biter. Öldürmekle yetinmezler... Kafasını kesip, bir direğin ucuna çakarak, yöre köylerinde dolaştırırlar. Sanırlar ki, böylelikle gerillaların morallerini bozacaklar. Ters olur... Bir hınç kasırgası sarar yöreyi. Ve üç gün sonra, Papaslı'yı basan ulusal güçler, altı saat süren savaş sonunda, Yunanlılara beşyüze yakın ölü verdirirler...

ÇERKEZ ETHEM BEY

Daha İzmir işgal edildiğinde, Balıkesir'de Fırka Komutanı olarak bulunan Kâzım Bey (Özalp) bir direniş ola-

nağı aramaktadır. İstanbul'dan mutasarrıf olarak gelen Hacim Muhittin Bey de kendisine katılınca, birden örgütlenme hız kazanır. Hacim Bey, Çerkez Tefik, Reşid ve Ethem kardeşlerin babalarını çok yakından tanımaktadır. Kâzım Bey de, ikisi subay olan büyük kardeşleri bilmektedir. Bunların, özellikle küçükleri Ethem'in büyük işler başarabileceğine inanmaktadırlar.

Çünkü, iki oğlu asker olan baba, küçük oğlunun da aynı isteği göstermesi üzerine bunu engellemiş, hiç olmazsa birinin yanında kalmasını istemiştir. Ethem, bunu bir türlü kabullenemez. Babasının yanından kaçır. Küçük zabıt okuluna girer. Assubay olur. O arada, İttihat Terakki'ye katılır. Teşkilâtı Mahsusa'nın gözde silâhşorları arasına girer. (14) Kısa zamanda, örgütcülüğü, gözüpekliği ve kurnazlığı ile yükselir. Enver Paşa'nın güvendiği kişiler arasına katılır. Hacim Bey, bir eski İttihatçı olarak Ethem'i de tanımaktadır. Ve eğer onları örgütleyebilirlerse, bir cephe açmanın başarısına creceklerdir. Tüm çabalarını bu yöne verirler. Bir kaç kez adam koştururlar. Çerkez kardeşlerden haber gelmez ilkin. Sonra, Kâzım ve Hacim beyleri kıramayan Ethem, yanında onüç atlı ile Salihli Cephesine gönderilir.(15)

Ve Ethem, Salihli'de ağabeyi Reşid Beyin çiftliğine yerleşir... Cephe, bir yanında ve ilk baskını yapmış olmanın onuruyla tüm yöre üstünde Alaşehir'li Hüseyinpaşazade Mustafa Bey'in, öte yanında Poyraz Çetesinin egemenliği altındadır. Ethem, Kâzım Bey tarafından cephe açmak için gönderildiği halde, açılmış bir cephe bulunca, ilkin sesini çıkarmaz. Çünkü, Mustafa Bey, kendinden çok önce cephe açmıştır. Ve tüm yöre o'nu komutan olarak tanımaktadır. Poyrazlıların Komutanı Hacı Ali Beyde, komutan vekilleri Binbaşı Mustafa Bey de, Mustabey adıyla tanınan Hüseyinpaşazade'nin buyruğuna uyuyorlar.

Ne var ki, onlar çetecilikten gelme güçle, salt savaş düzenini iyi kurmaktadırlar. Ethem ise aksine, aynı zamanda iyi bir örgütcüdür. Örgütcü olduğu için de, kısa zamanda çevresine topladığı Çerkezlerle, çevreyi kendi dediğini yapmak zorunda bırakacak davranışlarda bulunmaya başlar. İlkin, erzak ve para toplatır adamlarına. Hemen ardından, yöre köylerindeki tüm Çerkezlerin birliklerine katılmasını

ister... İsteği hemen yerine getirilir. Onüç kişiyle Salihli'ye gelen Ethem, ayına varmadan elli kişilik bir birliğin komutanı olur. Ama, o sırada elli kişilik birliklerin komutanlığı, cephe komutanlığı için yeterli olmadığı dönemdir. Çünkü, Demirci Mehmet Efe'nin buyruğundaki komutanlardan her birinin buyruğunda, bundan çok daha fazla adam vardır. Örneğin, Yörük Ali 100, Komiser Hamdi Bey 60 Sultanhisarlı Sancaktaroğlu Ali 70, Dokuzun Mustafası 200, Osmanbeyli Hazım 50, Başıyaralı Mustafa 60, Nazım Efe ise 60 kişilik grupların komutanıdır, Bozdağın öte yakasında... Ve bunların üstünde, Demirci Mehmet Efe'nin bunlardan ayrı olarak, 350 gerillası vardır, daha o dönemde...

Ethem'in bulunduğu cephedeki durum ise, bundan farklı değildir. Hüseyinpaşazade Mustabey'in gerillalarının sayısı 200'dür, Hacı Ali Beyin Poyrazlıları ise 150... Bu durumda, Ethem'in de en az bunlar kadar güçlenmesi gereklidir ki, komutayı ele alabilsin. O, iyi bir örgütcü olarak, beklemesini de bilir. Zaten, çok beklemesinin gereği de kalmaz.

16 Ağustos 1919 tarihinde Alaşehir'de çalışmaya başlayan ulusal kongreye, Salihli cephesi adına, komutan Mustabey katılır. Ve kongre açılır açılmaz, ikinci başkanlığa seçilir. Kongre süresince, komutanlık ödevlerini, daha Ahmetli baskını sırasında kendine katılmış olanlardan birine bırakır. Ama, Poyrazlı Mustafa Bey de vekiller arasındadır. Ethem, bu arada, Çerkezlerinin sayısını, yüze yaklaştırmıştır. Bir üstünlüğü daha vardır. Ordu ile yakın ilişkileri olduğundan, bombacılar ve makineli tüfek olanaklarını da elde etmiştir. Üstelik, adamları kendisine çok bağlıdırlar... Eşkiya töresi uyarınca davranıldığından, tüm gerillalar birbirlerine çok bağlıdırlar o dönemde... Bir köyden toplanan yeni güçler, ilkin köylünün en güçlüsü üstüne saldırtılır. Yağma ve öldürmede suç ortaklığı gerleştirdi mi bikez, bağ daha sıkı olur... Ethem de tüm öteki gerilla önderleri gibi aynı kuralı uygular. Uyguladığı için, daha sağlam olan Çerkez bağlarını bir iyice sıkılaştırır.

Üstelik, silâh gücüyle toplananların tümü, gerilla sandığında toplanmamaktadır. Bir bölüğü, toplayıcıların elinde kaldığından, verimli bir iştir çetelere katılmak. Ama,

güç bir iştir de... Çünkü, Salihli cephesinde, kesin bir zorlama olmamakla birlikte, zaman zaman vuruşmalar devam etmektedir. Hatta, gece baskınlarına hiç aralık verilmemektedir.

Mustabey Alaşehir'e gider gitmez, cephe adına eylemde bulunmaya başlar Ethem Bey... Poyrazlılar buna içerlerler... Ama, bir ulusal savaşın gereği olarak ilkin ses çıkarmazlar. Çünkü Ethem Bey, gerçekten hem iyi örgüt cüdür. Hem de iyi dövüşcü... Bir yiğitle, öteki yiğit, kolay kolay arayı açmaz... Mustafa Bey, bu yüzden ses etmez, kuzey cephesinde olupbitenlere. Bir yerde de, o yörenin komutanlığı işi, Mustabey'in işidir. Bir saygı bağıyla aldığı buyruklar kesilince, kendi başına eylemde bulunmak olanağını kazandığı için de, bir yerde Ethem Bey'in davranışlarına aldırılmaz...

POYRAZLILARLA ÇIKAN UYUŞMAZLIK

Ne var ki, Ethem Bey, kuzey yöresini tam anlamıyla buyruğu altına alıp, Mustabey'in kongre için Alaşehir'e götürdüğü gerillalardan kalanına da komuta etmeye başlayınca, Poyrazlılara da buyruk gönderir. Poyrazlılar, ilkin savsarlar buyruğu. Kesinleşince, Ethem Bey'in buyruğunda olmadıklarını, cephenin asıl komutanının Mustabey olduğunu ve ancak o'ndan buyruk alabileceklerini belirtirler. Bu cevap, Ethem Bey'i sinirlendirir. Adamlarına gördükleri Poyrazlıyı öldürmelerini buyurur... İki Poyrazlı öldürülür. Poyrazlılar, buna hemen cevap verirler. Gerilla birlikleri arasına kan girmiştir. Ve yörede, birinden biri egemen olacaktır artık.

Araya girenlerin, hatta bunların arasında Reşid Bey'de vardır, çabalarıyla, bir uyuşma ortamı aranır. Bulunamaz. Bulunamayınca, Poyrazlılar, Kemerlihan'a ve yöresine çekilirler. Ethem Salihli'nin bir mahallesini yakmak bahasına Poyraz çetesini dağıtır. Makineli tüfek ve bombalarla yaptığı saldırı, başarılı bir biçimde sonuçlanır. Poyrazlılar, kesin olarak buyruğuna uymak ve cephede o'nun gösterdiği yerde vuruşmak koşuluyla öldürülmekten kurtulurlar. Artık sıra ilk cephe komutanı Mustabey'dedir...

Poyrazlılar vuruşması olurken, Mustabey, Postlu Mestan Efe ile birlikte Bozdağ'da, yeni cepheleler açmak çabasıındadır. Kente döndüğünde durumu öğrenir. Öğrenince de, kararın kendisine kaldığını anlayarak, hemen Salihli'nin yolunu tutmaz. Hacim Beyin anılarında anlatığına göre, bu gidişi, o'nun ricası önlemiştir. Ethem'le kendisi konuşacak, komutanlık kavgasının yersizliği konusunda o'nu aydınlatacaktır. Ve güvenlidir ki, Mustabey'in komutanlığını kabul edecektir Ethem Bey... Yurtseverlik bunu gerektirir.

Ethem Bey, tam tersini uygular. Durmadan telgraf çeker Alaşehir'e... Mustabey'in, bir an önce cepheye gelerek, buyruğuna girmesini ister. Mustabey, bunun üzerine, İzmir yönünde giden bir tirenin basar. İçindeki tüm silâhlara el kor... Ethem bunu neden sayarak, Alaşehir üstüne yürür. Bu arada, Ethem Bey'in, daha ilk anda Amerikan Mandacıları ile birleşen Mütevellioğlu Tevfik Bey'le çok sıkı fıkı olduğu da bilinmektedir. Hatta, o günleri yaşayanlar, Ethem Bey'in Alaşehir'e Tevfik Bey'le birlikte geldiğini anlatırlar. Tevfik Bey, Mustabey'in İngiliz Muhibleri arasına karıştığından yakınmaktadır. Ve kentte olupbitenlerden habersiz olan Ethem Bey, bu suçlamalara inanır. Komutanlık sorunundan da inanmak isteğindedir zaten. Bazı geçmiş olayları neden sayarak, Mustabey'i cezalandırmak ister.

Oysa, Alaşehir Kongresi, bir ulusal kurultay olarak, cephelede vuruşmuş olanların geçmişteki tüm suçlarını bağışlamıştır. Ethem Bey, kendisinin de içinde bulunduğru bu bağışlanmayı, kızdıkları için tanımaz... Mustabey'in geçmişteki suçlarının hesabını sormak ister. Yöre için çok güçlü sayılan, ama ulusal savaşa karşı çıktığı için, son zamanlarda bu gücünü yitirmiş olan Tevfik Beyin kışkırtmaları da buna katılınca, savaş kaçınılmazdır.

Bir iyice hazırlanan Ethem Bey, tüm gücüyle Alaşehir üstüne yürür. Mustabey, durumdan haber alınca, hazırlığını kurar. Kent dışına çıkıp vuruşma olanağı kalmamıştır. Çünkü, haber kendisine geç ulaşır. Zaten, gerillalarını düzenleyecek zamana bile sahip değildir. Bozdağ'dan yeni

dönmüş, Poyrazlılar olayını yeni duymuş ve tirendeki silâhlara yenice el koymuştur. Böyle bir davranışın, aralarında yuruşmaya neden olacağını çok iyi bilmektedir aslında. Bilmektedir ya, yine de kent dışına çıkıp, düzen tutması olanağını yitirir.

Çünkü, Poyrazlılar yitirildikten sonra, Hacim Bey kendisinden söz almıştır. Ondan bir haber gelinceye değin, Ethem'le vuruşmaktan kaçınacaktır. Hacim Bey, Demirci Mehmet Efe ile kurmaylarından bir bölümü arasında çıkan uyuşmazlıkla uğraşırken, Tevfik Bey, Ethem Bey'in eyleme geçmesini sağlamıştır.

GERİLLALAR BİRBİRİNİ VURUYOR

Salihli Alaşehir arasında, bir toprak yol vardır... Ethem, süvarileriyle, ordan yürümüş, kentin dışına çıkmak olanağı bulumayan Mustabey'i bastırmıştır. Vuruşına, Salihli'de olduğu gibi, sokak savaşı biçiminde yürüyecektir. Mustabey, kendisi Toptepe'ye çıkararak, sokak savaşını yönetmektedir. Ve çok nişancı olduğu için, kurşun menziline giren her çerkezi oracıkta yıkmaktadır. İlkın, bir evde saklandığını sanırlar. Babasının evinde. Benli Bahçe üstüne doğru gitmek isterler. Ama, kent iyi korunmaktadır Mustabey'in gerillaları tarafından. Üstelik, dört bir yandan kalın bir sur çevirmiştir kenti. Kapıları kapatıldığında, giriş çok güçtür. Mustabey çetesinin bir bölümü surlar üstünden savunmaya girişirken, bir başka bölümü, Kurşunlu Han'da görev almışlardır. Uygulanacak plan, böyledir çünkü. Surlardakiler fazla sıkıştıklarında, Dombay Kapı yönünden gerileyecekler, Ethem Bey'in Kurşunlu Han yönünde saldırıya geçmesini sağlayacaklardır.

Kapılar ne denli güçlü olursa olsun, Alaşehir'in ilk sahipleri tarafından yapılmıştır. Ve bombalara, dinamite karşı değil, koçlara karşı durmak amacıyla örtülmüştür. Sonra kaç kez değişen demir ağırlıklar, bombaların karşısında fazla direnemez. Ve Ethem Bey'in çerkezleri, plan gereğince, Dombay Kapıdan, Kurşunlu Han yönüne sokak savaşı yaparak ilerler... Bombacılarının ustalığı, Kurşunlu Han savunmasını kısa zamanda çökertince, Mustabey sağ kalanlarla birlikte Toptepe üstünden dağlara ağıar gider.

Artık, Salihli Cephesinin tek komutanı Ethem Bey'dir...

Ve bundan böyle güçlerinin adı, «Kuvvayı Seyyare» gezginci güç'tür...

Tam anlamıyla bir gerillacı olan Ethem Bey, tekrar cepheye döner. Döner ya, iç karışıklıklar, o'nun cephede kalmasını engeller. Yunanlılar, tüm cephelerde büyük saldırıya geçtikleri zaman, başsız kalan Salihli cephesi, küçük direnmeler olsa bile, düşer artık. Çünkü Ethem Bey'in Kuvvayı Seyyare'si, iç isyanlarla uğraşmaktadır. Cephe ise, küçük grupların komutanları elinde kalmıştır. Bastırdığı iç isyanlar, Ethem'in gücünü daha bir artıracaktır ileride. Ve bu büyük gerillacı, bundan sonra büyük dramını yaşayacaktır.

Batı Cephesindeki gerillalar elbette bu kadar değil. Ama, ben burda en önemlilerini vermeye çalıştım. Şimdi bir de, Güney Cephesine göz atarak, bunların bir örgüt altında birleştirmelerine doğru ilerleyelim.

GÜNEY'İN HAVASI SICAK OLUR

Kuşku yok ki, kendi kendine kıvılcımlanan kurtuluş bilincinin kaynaklarından birini de Güney Anadolu fişkırtmıştır. Maraşlılar'ın başlattığı bu büyük serüveni, Antepliler ve sonra Çukurovalılar devam ettirerek, Fransızlar'ın karşısında direnmişlerdir.

Güneyin toprağı verimli, havası sıcaktır. İnsanları da güç isteyen bu iklime uygun olarak yürekli, güçlü ve savaşçı kişilerdir. Ne var ki, İngilizler Mondros Andlaşması'na dayanarak Kliya'yı Fransızlara terketmişlerdir. Ve Güney'de kurtuluş kıvılcımları, bu olaylardan hemen sonra şimşeklenmeye başlamıştır. 1919 yılının Ekim sonları ile Kasım başları içinde yapılan bu değişiklik, bölge halkı üzerinde kamçı ödevini görmüştür. Bir toprağın icarı, bir hayvanın sahip değiştirir gibi, İngilizler'in gidip, yerine Fransızlar'ın gelmesi, ulusal bilincin ilk belirtileridir.

Kentlerde, hükümet konaklarının serenlerinden indirilen bayrakların yerine çekilenlerden hiç biri, bizim bayrağımız değildir. Halkın, acılı gözlerle izlediği törenlerle, yapılan bu değişiklikler, insanları elbette bir düşüncenin

ucuna getirecektir. İşte, bu acılı bakışların ardındaki çöküklüğün nedeni budur.

İşgal güçleri sanırlar ki, kitleleri, halkları ürkütmek kolaydır. Ve sanırlar ki, o acılı bakışlarda bir özen, bir özlem vardır. Kendileri adına bir özen ve özlem. Yoksa gerçekten bir özen ve özlem vardır o bakışlarda. Bağımsızlık özlemi, başka yerlerde vuruşanların özenidir bu...

Ne var ki, henüz düşünce döneminindedir. Ve düşünce, yığınların eylemleri için, sağlanabilecek tüm enerjilerin üstünde bir dinamo görevini yerine getirir. Bir tek, neden kalır geride. O düşünce potansiyelinin yoğunluğunu, büyük bir patlama haline getirecek bir küçük kıvılcımdır bu...

Tüm emperyalistler gibi, Maraş işgalcileri de, halkın bu acılı durumunu, kendileri adına yorumlarlar. İngilizler onları yıldırmıştır. Yılgınlıktır bu bakışlar, bu duruşlar. O halde, diledikleri gibi davranabilirler tutsaklarına. Bir yanılığdır bu. Halk, düşüncenin direncine, enerjisine dayanmak üzeredir. Hiç kuşkusuz, bir gün ne denli uzun olursa olsun, fitil tutuşacak ve o enerji potansiyeline uzanıp gidecektir. Oraya vardığı anda da, artık durdurulması mümkün olmayan bir yoğunluk çökecektir emperyalistlerin üstüne.

Kendilerini en güçlü sandıkları bir anda, başlarına ummadıkları belâlar sarılır. Hiç bir ulus, kolaylıkla uzun yıllar tutsaklığı kabullenmez. Tüm tutsak ulusların kurtuluşu, yeryüzünün kaderidir. Kurtuluşu ve tüm insanların kardeşliği. Çünkü, kardeşlik ancak bağımsızlıkta, gerek siyasal, gerek ekonomik bağımsızlıkta değerini bulan bir eşitliktir.

BİR İMAM

Maraş'ın sevdiği kişilerden biridir Sütçü İmam... 1919 Aralığının ortasına rastlayan Cuma günü, abdestini evinde almış, camiin yolunu tutmuştur. Bir eli sakalında, belki de vereceği vaazı düşünerek, yürüyor yolda.

İşgal güçleri, halkın sessizliğinden iyice güvenli. Yöresel etnik azınlıklara, kendi üniformalarını dağıtıyorlar. Ve onları, hemen kendileriyle eşit düzeyde askerler sayıyor-

lar. Salt asker olarak... Yöreyi iyi bilmelerinden, insanları tanımalarından yararlanmak amacıyla...

Yüzyıllar boyunca, belirli ölçüler içinde saygılı bir kardeşlik havasını nefeslenmiş bir toplumu, böylesine iplik iplik tiftmek, emperyalizmin kaçınılmaz ödevlerindendir. Zaten topluma en çok batan da bu olmaktadır. Fransızlar el'dir. Yabancıdır. Ve bir kez, silâhla, yoksul bir ulusun, zavallı insanların bağımsızlığına son vermişlerdir. Yeneler için, barbarlık kurallarını uygulamak, bir yeryüzü yasasıdır. O, kan alacağını alacaktır. Ama, yüzyıllardır birlikte yaşadıklarının efendi kesilmelerine ne demeli?

Belki de Sütçü İmam'ın düşüncelerinden bunlar geçiyor. Bilinmez insan düşüncesi. Kendi uzayabildiği ya da açıklayabildiği kadarıyla ölçülür ancak. Ama, bir şey var ki o belirlidir. Yaptıkları...

Sütçü İmam, her Cuma namaz kıldığı camiye doğru yürümektedir. Birden, yan sokaklardan birinden çılgıklar yükselir. Kadın çılgıklarıdır bunlar. Dönüp baktığında Fransız üniformalı iki askerin, Türk kadınları üstüne saldırdıklarını görür İmam... Dayanılmaz bir görüntüdür karşısındaki.

Yırtılmış peçeler. Parçalanmış çarşaflar. Ve kadınların çılglıklarıyla, iki iri yarı askerin saldırısı. Buna kimse dayanamaz. İmam da...

Sakalını sığazlayan eli, düşüncelerini tamamlarmışcasına, cübbesinin altından kuşağına gider. Ve kuşağında tam göbeğinin üstünde bir düğüm gibi çöreklenmiş bekleyen tabanca, toplusundaki mermilerin tümünü, saldırganların üstüne boşaltır.

Tüm Maraş, bir anda birbirine girer. Sütçü İmam'ın davranışı, halkın, yığın enerjisinin beklediği kıvılcımdır. En kalabalık camide, kürsüye çıkan Maraş Müftüsü, o güne değin duyulmadık sözler etmekle başlar hutbeye.

«Ey nâs! (İnsanlar)

Daha ezan okunurken olanları biliyorsunuz. Müstevliler, ülkemizin üstünde kara bulutlar dolaştırdıkları yetmiyormuş gibi, şimdi de kadınlarımıza kızlarımıza saldırmaya başladılar. Bir Müslüman'ın böyle günlerde ödevi,

camilerde toplanıp Tanrı'ya yakarmak değildir. Çünkü Müslüman'da Tanrı'ya yakaracak yüz olmalıdır.

Ve şunu iyi bilesiniz ki, düşman bayrağı altında Cuma Namazı caiz değildir. Varın, bunu tüm camilere iletin. Söyleyin ki Müslümanlara, günümüz cihad günüdür. Namaz günü değil. Her kim ki, bu cihada katılmaz, o, dinden caymış, imandan sıyrılmıştır.»(16)

Ve daha bunun gibi nice sözler... Uzayıp giden, hayır, aylardır kısılmış kalmış bir yol arayan insanların içişleriyle, zamanı yitiren bir konuşmadır bu.

SÖZ, YERİNDE, KURŞUNDAN DAHA ETKİLİDİR

Sütçü İmam'ın yaptıklarından hemen sonra, Müftünün sözleri, bir yıldırım dolaştırır Maraş'ın içinde. Söz, kurşun hızıyla varıp, düşünceleri tutuşturur. Ve bir anda, boşalır camiler.

Ama, camilerden çıkan insanlar, girenler değildir. Onlar, omuzları düşük, bıyıkları kısık, gözleri acılı, ağızları yumulmuş kişilerdi. Bunlar başkalarıdır. Dik omuzlu, burma bıyıklı, kısık gözlü insanlar.

Gözkapakları, gözlerinde yanıp tutuşan alazı örtmeyi başaramamaktadır. Dişler, alabildiğine kenetlenmiştir. Ve Ve söz yerine varmıştır. Artık, bu andan itibaren silâhlar konuşacaktır. Ve konuşmaya başlar...

ARSLAN BEY VE ÇUHADARZADE ALİ

Maraş'ın adını Milli Kurtuluş savaşımızın en önemli, en onurlu yerine geçirten bu başlangıç, sonucunda da aynen devam edip gider. İnsanlar öfke rüzgârının tutkusuyla, silâha sarılırlar. Sarılırlar ya, bireyler kendi başlarına savaşı sürdüremez. Omuz omuza olmaları gerekir. Karşılarındaki düzenli ordu için, bir korku fırtınası haline gelebilmeleri ancak böyle mümkündür.

Bunun için de örgütlenmeli, gruplara ayrılmalıdırlar. Elinde silâh, örgüt bekleyenlerin başına, Maraş'ın tanınmış

ailelerinden birinin oğlu olan Ali geçer. Çuhadarzadeler diye tanınan bir aileden gelen genç adam, kentinin kurtuluşu için baş koyanlardan bir çeteyi yanına alarak, kentin çevresindeki tepelerde pusu düzmeye gider.

Kalanları örgütleyip, Fransızlar'ın Suriye, İskenderun yoluyla sağlayacakları olanakları yitirme görevini de, Arslan Bey üstüne alır. Maraş, kendi kurtuluşunun bayrağını açmıştır. Ve artık, o yörede, Fransızlar için, tutunmak olanaksızlaşmaya başlamıştır. Çuhadaroğlu ve Arslan Bey çeteleri, salt yolları, dağları, tepeleri tutmakla yetinmemektedirler.

Zaman zaman kentin içine inmekte, ortasındaki karakolları basmaktadırlar. Öyle ki, zaman zaman rehine kurallını uygulamak zorunluluğu doğar Fransızlar için. Ama, kesinlikle belirtmek gerekir ki, bir kez ulusal bilince ulaşmış, bir kez bağımsızlığı kendi düşüncesinde bile olsa, yudumlamış kişiler için, ölüm korku değil, onur verir. Ve bu onuru paylaşmak için, ne yürekli bir yiğit, ne de korkusuz bir erkek olmak zorunluğu vardır. İnsan beyni bir kez ölüm korkusunu yitirirse, kadınlar için de, yaşlılar, çocuklar için de aynı sorumu yükler. Korkmamayı...

Rehine sorunu da, bir avantaj sağlamaz Fransızlara. Çeteler, bildiklerini okumakta, kendi gereklerine göre, yine zaman zaman kenti basmaktadırlar. Kentte kalmak zorunluluğunda bulunanlar, Fransızlar'a ya da o üniformayı giyenlere yiyecek, içecek vermemekte, zorla almak düşmanlığı daha bir artırdığı için, buyruk üstüne buyruk çıkarmak zorunluluğunda kalmaktadır Kent Komutanı.

HALKIN TOPYEKÛN SAVAŞI

Savaş büyümüştür. Salt kent dışındaki tepelerde yuvalanan çetelerin savaşı değildir bu. Bir kent halkının bütünüyle katıldığı bir savaştır. Biraz kırılan, bir kötü duruma düşen, silâhını alır, çetelerin yanına gider. Öylesi de değil. Çeteler, tepelerden kentin ortasına bir kol gibi uzanmışlar. Ve bir dev gibi, avuçlarına aldıkları Fransızları, dilediklerince ufalamaktadırlar.

Fransız askerleri şaşkına dönmüşlerdir. Karşılarında belirli bir düşman yok. Dost da... Herkes dost gibi görü-

nüyor. Ama, herkes öylesine amansız düşman ki... Eğer, bir yiyeceği, bir içeceği gülerek veriyorsa karşıdaki, mutlaka zehir koymuştur içine. Ya da hiç bir dükkândan içeri yalnız girmemeli, çıkarken sırtını dönmemelidir asker. Bir hançerin, bir kurşunun nerden gelip saplanacağı hiç belli olmaz.

Devamlı bir dikkat. Devamlı bir kuşku... Yaşamak ağırlık olur giderek kişiye. Topluluklara da...

Bu düşman için, o topraklarda yaşamamanın mümkünsüzlüğünü isbatlayan en önemli nedenlerden biridir. Topraklar bir kez düşman için yaşanmaz hale geldi mi, gerillacılık, tümüyle başarısını göstermeye başlar artık. Tam anlamıyla bir vurucu güç haline gelir. Ve vurduğu zaman da, dağıtır. Maraş gerillaları, bir kentin, topyekûn davrandığında neler yapabileceğini, hayali en geniş yazarların bile anlatamıyacakları olaylarla yapmışlardır. Türk Milli Kurtuluş savaşına damgasını böyle vurmuştur Maraş. Arslan Bey'in öyküleri, halâ dilden dile dolaşmaktadır. Ve insanlarımızın büyük başarılarına örnek gösterilmektedir. Aynı başarılar gösterilirse...

Arslan Bey, gencecik bir kişi olarak girdiği savaşta, kentinin tüm birliğini sağlayarak, başarıya doğru gidiyordu. Gerilla savaşının bir genel niteliği, tam anlamıyla, kitlenin savaşa girmesidir. Bir kez de kitle, kesin düşman olarak durumunu saptadı, savaşa adımını attı mı, gerisi kendiliğinden gelir artık. Karşısındaki gücü yenip, tüketinceye kadar sürdürür kavgayı. Yenip tüketinceye, çünkü kitleyi bağimsizliğinden yoksun etmek isteyenler, daima azınlıktadırlar. Ve çoğunluk, savaşı sürdürdüğü sürece, azınlığı tüketektir. Tüketme olanağı aynı oranda bile olsa, azınlık bittikten sonra da vardır çoğunluk. Ve şurası da kesindir ki, hiç bir zaman kendi topraklarını savunanlarla, o toprakları elde etmek isteyenler vurucu güç olarak aynı olanaklara sahip değildir. Ve yurtlarını koruyanlar, kendi topraklarında yenilmezler.

Maraşta da böyle olmuştur. Ve tüm Maraşlılar, anlattığım gibi, savaşa katılmışlardır. Düşman için durumun korkunçluğu, sanıyorum, gözlerde canlandırılabilir. Kişilerin olsun, toplulukların olsun, ölümün soğuk kanadını

sırtında taşıyarak yaşamaları çok güçtür. Ve bu güçlük, giderek büyür. Yenilmesi mümkün olmayan bir duruma gelir. Gelmiştir de...

Maraşlılar, kendi kentlerinin kurtuluşunu, salt kendi güçlerinin, kendi direnişlerinin verisine borçludurlar. Ve örnek oldukları öteki kentler onları izleyerek direnişi daha geniş bir alana yaymış, yenilgiyi kaçınılmazlaştırmıştır düşman için. Kuşku yok ki, Fransızları yenen, salt Güney'de dikine inen güneş ışınları değildir. İnsanlardır... Yürekli, güçlü ve toprakları için savaşan insanlar...

AYINTAP'TA VAR BİR YILAN

*Atına binmiş de elinde dizgin,
Vardığı cepheye hiç olmaz bozgun,
Çeteler içinde Yılanım azgın,
Vurun Kürt uşağı namus günüdür,
Vurun Antepliler namus günüdür.*

*Karayılan der ki; harbe oturak,
Kilis yollarından kelle getirek,
Nerde düşman varsa orda bitirek,
Vurun Kürt uşağı namus günüdür,
Vurun Antepliler, kavga günüdür...*

Evet... Antep'te bir yılan var. Karayılan... Ama bu, yukarıda türküsünü okuduğumuz yilandır. Bir büyük gerillacıdır. Kendi halkına hakkında türkü yaktıracak kadar büyük yararlıklar yapmış biri. Bir insanın mutluluğu budur işte. Ölüm sonraki iş...

Karayılan, Antep dolaylarındaki çiftliklerden birinde, basit, kendi halinde ve bey korkusundan yüreği ağzına gelen bir ırgattır. Boynu bükük, elleri birbirine kavuşmuş. Korkulu bir yaşamı sürdürmekte. Beyinin her dediğini anında yerine getirmek kaderiyle doğduğuna inanan biri... Ama, 1919 yılının 29 Ekimi takvimden bir yaprak olup düşerken, bu ırgat Karayılan'ın kaderi de kendi avuçlarına bir güneş gibi doğmuştur. Bir ırgat için vurulup alamadığı, kapıp koparamadığı ağa kızı sevdasına türkü yakılır. Onun dışında, türkü ağalar, beyler içindir. Ve ırgat türküsündeki

ah'lar, gök yüzünü ağar geçer. Karayılan türküsünde bir tek ah, bulamazsınız. Onun yerine, savaş çılgılığı vardır ki, savaşmasını bilmeyenlerin ödünü koparır. Vurun dediğinde, yeri yerinden oynatır.

Çünkü Karayılan, yaşamını bir güzelin sürmeli gözlerine değil, kendi halkının kurtuluşuna adamıştır da ondan. Ve kavgada ağlamak yoktur. Bilinçli bir savaşta ise hiç. Ahetmek, yakınmak, ağıt düzülmek için, yoksunluğun, yoksulluğun kişiyi kıpırdanamaz hale getirmesi gereklidir. Savaşçılar için böyle bir durum söz konusu olmaz. Bir inanç uğruna yaşamını tüketebilmek, onur verici bir davranıştır. Ve kavga başladıktan sonra, kişinin kaderi salt kendi ellerindedir. Ağıt, alinyazısı için, kaderi başkaları tarafından dokunanlar içindir. Koçaklama ise, kaderini eline alabilmişler için düzenlenir. Ne denli acıklı söylenirse söylensin, Karayılan türküsü bir koçaklamadır. Tıpkı yaşamı gibi...

O gün, İngilizler, işgalleri altında bulunan Antep'i, Fransızlara devretmişlerdir. Ve, «İngilizler'in Antep'teki komutanı, Albay H.A. Ver, Fransız işgal komutanı Fli Sent Mari'ye şehri devir ve teslim ettikten sonra, iki devlet adamı müşterek bir beyanname neşrettiler. Beş maddeden ibaret olan bu beyannamede, Paris itilâf meclisinin kararla Antepi işgal eden kuvvayı askeriyesi yerine Fransız askeri kuvvetlerinin geçeceği, bu Fransız kuvvayı askeriyesinin itilâf kuvvetlerinin vekilleri olduğu ve bütün ayrı mezheplere tâbi halkın selâmet ve emniyetle işlerine devam edebilecekleri, işgal kuvvayı askeriyesinin maksadı Osmanlı Hükümetini mevkii icraatta bırakmak olduğu, tasrih ve temin olunuyordu. Ancak, bu beyannamenin neşir ve ilânından sonra halk anlamıştı ki, İngilizler'in çekilip, Fransızlar'ın Antep ve civarını işgali, iki Avrupa devletinin arasındaki anlaşmanın neticesidir.»(17)

Ve halk, için için kaynamaya başlıyor. Tıpkı Maraşta olduğu gibi. Bu kaynama, bir patlama enerjisinin birikim dönemidir. Ve böyle görünür ki, Karayılan'ın, Şahin Bey'in ortaya çıkışları, bu kaynamanın bir sonucu olacaktır.

Çoğunluğu meydana getiren Türk ve Müslüman halk, o günlerin düşünce duvarları arkasına çekilince, bazı ki-

şiler, meydanı kendileri için boş bulmaya başlarlar. Henüz, gerçek durumu tam anlamıyla halk bilincine yerleştirmek mümkün değildir. Yönetimin eski komutan ve vali elinde olduğunu sezdirecek davranışlar vardır. Ve Fransız askerleri, Maraş'tan ders almanın bilinciyle, şimdilik konuk gibi davranmaktadırlar. Ve halk da bu davranış karşısında, henüz bir eylemin gerekirliğine kesin karar vermiş durumda değildir. Onların anlayışına göre, işgal güçleri bir gün kendiliğinden gidecek, sevgili Antepleri yine onlara kalacaktır.

Ne var ki bu olmaz. İşgal güçleri, kendilerini yerleşmiş sayınca, baskıyı artırmaya başlarlar. Etki tepki yasası kendini göstermek üzere tüm hazırlıklarını düzenlemeye başlamıştır.

«Şehirde akşamları hiç kimse evden çıkmıyor, Fransızlara bağlı olan ekalliyetler, onlara güvenerek geceli gündüzlü her tarafta serbest ve mağrur dolaşarak tesadüf ettikleri yerli türk halka tecavüz ve sinirli istihfaflarla sırnaşıklık yapıyorlardı.

Önceden İngilizlere, sonradan Fransızlara tercümanlık eden, Fransızlarca kendisine hususi bir ehemmiyet verilen Leonian Ador isminde birisinin evinde, Fransız işgal komutanının şerefine verilen bir ziyafette söylenen nutuklar bu yabancıları yerli halk aleyhine tahrik ve teşvik etmişti. İşte bu esnada idi ki, şehir içinde bazı hadiseler zuhur etti.»

DEĞİŞTİRİLEN BAYRAK

«Akyol karakolunun üzerine bir cuma günü çekilen Türk bayrağının bazı Ermeni gençleri tarafından indirilmesi şehirde bir heyecan tevlidine sebep oldu. Cemiyeti İslâmiye, bu ilk hadisede asabiyet ve şiddet göstererek Türk milli hissiyatı ile oynamanın, ateşle oynamak gibi tehlikeli olduğunu gösterdi.»

Ama, bir kez kıvılcım fitili tutuşturmuştur. Ve fitil sonuna değin yanacaktır artık. Nitekim öyle olur. Ve durmaz olaylar.

«Yabancı askerler kendisine resmî tâzim yapmadığı için bir Türk polisini tahkir ediyor, peçeli İslâm kadınlarına

taarruz ve hakaretler yapılıyor, tefevvühat, küfür, hakaret gibi vakalar gün geçtikçe artıyor, arttıkça da halkın hassasiyet ve asabiyeti körükleniyordu.»

Bir kez başladı mı olaylar, durmadan gelişir artık. Antep'te de öyle olmaktadır. Ve işgal güçleri, sanki bir an önce kavganın çıkmasını isterlermiş gibi, yukarıda yazılan olayları, alabildiğine genişletmektedir. Kendi kuyularını kazdıklarının farkında değilmişler gibi, saldırı ve sövgülerini artırmakta devam ederler. Sanırlar ki, salt dedikodudur halkın konuştuqları. Bu durumdan bir kurtuluş aradıkları, salt gökten bir mucize inmesinin bekleyişidir. Değil oysa ki... Konuşmalar, tartışmalar, bir an önce kurulacak düzenin yollarını aydınlatmaktadır. Bunu anlamayan işgal güçleri, söğdükleri, horladıkları tutsakların, bir gün karşlarına dikildiğinde belki ayılacaklardır. Ama, bu ayılış her halde ve mutlaka, yenilgi biçiminde olacaktır.

Onlar, bildiklerince, artırmaya devam ededursunlar horlamayı. Halk da, bunun karşılığında, hazırlığını son hadde çıkarmaktadır.

Bu dönem içinde, Anadolu ve Rumeli Müdafayı Hukuk Cemiyeti, Antep'te de kol salmış ve örgütlenmeyi başarmıştır. Cemiyeti İslâmiye, daha önceden ve açık bir örgüt halinde çalışmaktaydı. Mudafayı Hukuk ise, daha yeni olduğundan, gizli bir örgüt biçiminde geliyordu.

Bu olaylar, o'nun da açık bir biçimde çalışmasını zorunlu kıldı. Ve amaçları aynı olan iki örgüt, birlikte eylemde bulunmaya karar verdiler. Bunun üzerine, Müdafayı Hukuk, kendi arasından bir komisyon seçti. Yardım Toplama Komisyonu adını alan bu kuruluş güvenilir kişileri bir araya getirerek, halktan erzak, para, silâh ve cephane toplamaya başladı.

İpekböceğinin, koza örmesi gibi, kıvıl kıvıl bir çaba giderek yoğunlaşıyordu Antep'te... Giderek artan saldırılarla birlikte, bu kıvıl kıvıllık da, alabildiğine hızlandı. Ve yardım komisyonunun yanına yenileri eklendi.

Bu yeni komisyonlar, artık, savaş hazırlığını daha yoğun bir duruma getiriyorlardı. «Silâhı olanlar mahalle mahalle, köy köy tesbit edilerek toplanıyor. Şehirde bir beraberlik meydana getiriliyordu. Zaten Fransızların idaa-

resizliği ve Ermeni taşkınılıklarının husule getirdiği azap ortaklığı, halk arasında bir kuvvayı milliye ruhu ve gönöl beraberliği yaratmıştı. Dost düşman bir olmuş, herkes elele vererek Müdafayı Milliye Teşkilâtına girmiş, memlekette vatan endişesile çarpan ve çırpınan bir tek kalb meydana gelmişti. Bu umumi harekete muhalefet eden tek bir Türk yoktu.»(18)

AZAP ORTAKLARI EYLEMDE

Kurtuluş Cephesine katılanlardan, peşin olarak bir yemin alınıyordu. Bunlar, ne olursa olsun, «Vatan ve millete, malen ve bedenlen icap eden ve teklif edilen her türlü hizmeti ifa edeceğine» tüm inançları üstüne yemin vermek zorundaydılar. Veriyorlardı da... İlk denemeyi, Maraş olaylarında geçirdi gerilla grupları. Antep için toplanmış olanlar, Maraşlılar'ın, bir anda direnmeye başlamaları üzerine, ilkin oraya seyirttiler. Ve Maraşlılar, kendi örgütlerini oturtuncaya değin, onlara yardım etmekten kaçınmadılar. Bu yardım, Maraş'ı güçlendirdiği gibi, gerillacıları daha bir bilinçlendirmişti.

Ve artık, sıra Antep'teydi. Tüm güçler, şahin Bey komutasında birleştiler. Ancak, her birinin başı, başkanı vardı. İşte daha başta türküsünü okuduğumuz Karayılan, bu ayrı gruplardan birinin başıdır. Ve Kilis - Kızılburun arasındaki yolların, bellerin ve tepelerin çevresinde, Fransızların en güçlü düşmanıdır.

Kuşkusuz denilebilir ki, Karayılan Azap ortaklarının en yiğitlerinden biridir. Kendi halkına, vardığı cephede bozgun olmaz fikrini kabul ettirebilmek için, gerçekten, Fransız kurşunun değmediği bir adam olmak gerekir. Karayılan, küçücük grubuyla, öyle olağanüstü işler yapmaktadır ki...

Kızılburun üstünde, Kilis yolunun kavşağını tutmuştur adamlarıyla. Adamlarının arasında oğlu da vardır. Ve, attıkları kurşun vızılıtı da yoldan geçmek isteyen Fransızlar için, ölüm perisinin kanat çırpışını andırmaktadır. Kızılburun üstleri, Karayılan'ın savunma bölgesidir. Ama, Karayılan salt burayla yetinmemektedir. Uzaktan, Fransız

dayanak güçleri göründü mü, göründü, Karayılan orda bitmektedir hemen. Türküde anlatıldığı gibi.

Nerde düşman varsa, orda bitirek, demiyor mu türkü... Karayılan da aynını uyguluyor. Kilis'ten yola çıkan Fransız birlikleri, Antep işgal güçlerine yiyecek, giyecek ve en önemlisi, cephane taşımaktadırlar. Karayılan, Kızılburun'dan aşağı sarkar hemen. Yol üstünde,,kendi grubunun sekiz, on, on iki katı savunmacıyla çevrilmiş dayanak gücünün içine dalar. Ve Fransız askerleri için hazırlanmış herşey, Türk gerillalarının eline geçer.

Bir son vermelidir buna... Yoksa, Maraş'ta olanlar, Antep'te de aynen olacaktır. İşgal güçleri aç kalacak, kent içinde sokak savaşları başlayacaktır. Karayılan gibi ölüm korkusunu yüreğinden atmış olanların başındaki adam, çevrede alaylı bildiriler yayınlanmaktadır.

ŞAHİN BEY

Antep Kurtuluşunun en değerli kişilerindendir. Kılıç Ali, Mudafayı Hukuk, Heyeti Temsiliyesinin görevlendirdiği kişi olarak Antep'e geldiği zaman, kırım kırım başlamış olan örgütlenmenin başında, otuz yaşında bir yiğitle karşılaştı. Otuz sekiz gün süren çabaları sonunda, bir iyice yerleştirdiği örgütlenmenin başına, yine o otuz yaşındaki delikanlıyı bırakarak, Ankara'ya gitti.

Bu genç adam, Karayılan ve tüm diğer gerilla gruplarının komutanı olan Şahin Beydi. Ve Antep, «Gazilik» ünvanını, işte öyle kişilerin kanlarını vererek almış oldu...

Azap ortaklarından biriydi Şahin. Karayılan Kilis yolunu tutarken, o Maraş gazilerinin başında bulunuyordu. Ve orada, Maraş üstüne yürümek isteyen Fransızları durdurma ödevini yükümlenmişti. Maraş yolunda, Araptar, denilen bir kuytu vardır. Şahin, Maraş üstüne yürümek kararında olan Fransız askerlerine pusu kurmuştur.

Askerler, ilkin yolda pusu olduğundan habersizdirler. Serbest adım, Maraş üstüne, türküler çağırarak gitmektedirler. Fransız ordusunda çeşitli ırktan insanlar vardır. Bir yerde, Marsilya köylerinin bağ kokusu türküleşirken, bir yerde Cezayir dağlarının kekiği burculaşmakta. Bir yer-

de, Sen kıyıları dillenirken, bir yerde Ermeni ağıtları bulutlara tırmanma çabası göstermektedir.

Ve adımların ilerleyişinde, Araptar kuytusı giderek yaklaşmaktadır. Kurşun menziline göre düzenlenmiştir her bir şey. Şahin bey, pusuda, elinde mavzeri, uzaklığı ölçmektedir. Usta silâhşorlar, kurşunlarının etki alanını, en hassas araçlardan daha iyi bilirler. Nerde öldürücüdür. Nerde sakatlayıcı... Ve nerede sinek vızıltısı haline gelir. İyi bildikleri için de attıkları kurşun, şaşmadan gider, üstüne düşen ödevi yerine getirir.

Araptar kuytusuna girer askerler. Kurşun menziline de...

Ve birden silâhlar patlar. Kurşun acısından açık kalan ağızlarda, türkülerin son harfleri sessizleşir. Askerlerden kimse kalmayacağına biçilir orda. Ve Şahin adı yayıldıkça yayılır. Dillerden, gönüllere, gönüllerden kurşun olup silâhların namlularına sürülür. Artık, Antep yöresinin tek egemeni vardır. Şahin Bey Çeteleri...

Antep Kilis yolu, Karayılan ve Şahin Bey tarafından tutulmuştur. Geçiş, salt onların iznine bağlıdır. Ama, Fransızlar da geçmek zorundadırlar bu yoldan. Antep'e gidip, ordaki işgal güçlerini desteklemek, beslemek zorundadırlar. Bu yüzden kervanlar dizilir yola. Silâhlı askerler, bu kervanları korumakla görevlendirilir.

Şahin Bey ise, yolu korumakla görevlidir. Korumaktadır da. Fransızlar için yük taşıyan tüm kervanlar vurulmakta, kervanlarda bulunan tüm malzemeye el konulmaktadır. Günler uzamakta, Güneyin hafif kışı, bahara dönüşmektedir. Ve tarih gelir, 3 Şubat 1920 ye dayanır.

ŞAHİN BEY GÜNLÜĞÜ

O gün, Kilisten bir kol uzanır Kızılburun'a doğru. Karayılan, tepelerde pusudadır. Fransız konvoyu, pusudan habersiz olmalı. Ya da çevresini kuşatan 300 kişiye güvendiğinden Antep yönünde çalakamcı ilerliyor. 300 silâhlı koruyucunun yanında 150 araba vardır. Tümünün de içi tıka basa dolu.

Kilis'ten, on kilometre kadar uzaklıkta, bastırır Karayılan ve Şahin Bey... Fransızlar'ın ilk kez bu denli

büyük bir konvoyu, gerillacılar tarafından kısıtılmaktadır. Üç yüz kişiye karşı, yüzü aşmayan insan topluluğu. Ne var ki, dağlar, tepeler onlarıdır. Yolun üstüne salt onların silâhlarının gölgesi uzanmaktadır. İlerleyen konvoy ilkin durular. Sonra, Kilis yönünde çekilmeye başlar.

Bu çekiliş, Milli güçlerin Antep dolayında kazandıkları ilk büyük başarıdır. Fransızlar, bir çok arabayı yolda bırakmışlardır. Silâhlar, mermiler, yiyecek ve giyecek malzemesinin pek çoğu, Türk gerillacılarının eline geçmiştir.

Ve Fransızlar hem bu başarının etkisini silmek, hem de yitirdiklerinin öcünü almak isteyeceklerdir. Bu kez, daha da büyük bir güçle yürüyüşe geçecektir.

4 Şubat 1920 günü, sabahın karanlığında, Milisler tepelerden inerler. Yol kıyısında uzanıp giden tüm telgraf tellerini, direklerini yerle bir ederler. Amaçları, Antep'le Kilis'in ilişkisini kesmektir. Böylelikle, alınacak habere göre yardım ve malzeme gönderme olanağını yitirtmektedirler düşmana.

18 Şubat 1920'de, durmaksızın kendilerini engelleyen gerillalara bir ders vermek amacıyla, Kilis'ten bir kol daha çıkar. Bu kolda iki top, 8 makineli, 1000 asker vardır. Bu kez, yolu temizleyecektir aklınca. Kilis'ten çıkan askeri birlik, hemen biraz ötede, topları kurar. Makineliler için yuva yapar. Ve yayılır yol kıyısına. O gün sabahtan akşama, tepeleri döğer.

Artık, tepeleri hallaç pamuğu gibi attığından güvenlidir. Makineliyle koruduğu askerleri tepelere doğru tırmanmaya başlarlar. Ama, attıkları her adım, son adımları olur. Tepeleri, top güllesinin altında, tertemiz ettiğini sanan Fransız birliği aldanmıştır.

Kilis'e döndükleri zaman, yenilginin acısı çöreklenmiştir içlerine. Ve götürdükleri silâhların çoğu el değiştirmiştir. İnsanların çoğunun dünya değiştirdiği gibi... Ve tüm Güney Bölgesinde, Kızılburun başarısı, bir efsane yan-kısıyla yayılmaya başlamıştır.

Anlaşılmıştır ki, Kilis Antep yolu, Şahin Bey çetelerininidir. Şahin Bey de, güvenlidir bundan. O kadar ki. «Yol Fransızlardan başka herkes için açıktır ve serbesttir.

Benim mesuliyetim altında herkes geçebilir.» diye bir ilân bile yaptırdı yöredeki kasabalarda.

Fransızlar, en kısa zamanda, bu alaylı bildirilere gereken cevabı vermeliydiler. Aksi olduğunda, tüm yöredeki dayanaklarını yitirme durumuyla karşı karşıya kalacaklar demektir.

Hazırlıklarını buna göre düzenlediler. Düzenlediler ya, onarılmış telgraf telleri, Antep Milli güçlerine bir haber taşıdı. Bu haberde, Katman'dan, Kilis'e 6.000 asker getirildiği ve hemen yola çıkılacakmışcasına hazırlıklar yapıldığı bildiriliyordu. Savaşçılar, durumlarını bu habere göre hazırlamalıydılar.

Tüm tanıdıkları, Şahin Bey'in yanına geldiler. Eldeki güçler, böylesine büyük bir asker yığnağını tüketmeye yeterli değildir. Ve onların görevi, böylesine büyük güçleri eritecek vurkaç savaşları vermektir. Şimdi geri çekilmeli, yolu açmalıdır Şahin. Sonra, gerekli olanağı ve zamanı yakalayınca, hakkından gelir tümünün.

Ama, direnir Şahin.

— Düşman bu yoldan geçerse, ben Antebe hangi yüzle dönerim, hemşehrilerime hangi yüzle bakarım? Son fişeğimi yakıncaya kadar, tek başıma da olsa burdan geçmek isteyen düşmanla çarpışmaktan asla vazgeçmem. Şayet düşman geçerse, göreceksiniz, nâşımın üzerinden geçecektir! diyordu.

Ve Kilis Kuvvayı Milliyesi, bulunduğu Cengin'den, 26 Mart 1920 sabahı, Binbaşı Andrye komutasında, karışık 3 piyade alayı, 200 süvari, 1 batarya top, 4 tank, bir çok ağır ve hafif makineli tüfeklerle donatılmış önemli bir gücün Kilis'ten yola çıktığını bildirdi.

Bu güçlü birlik, Antep yolu üstündeki Oylum köyüne gelince, savaş düzeni kurdu. Süvarilerini ileriye ve yanlarına bir kısım piyadelerini de şosenin birer kilometre sağ ve soluna yayarak yürümeye başladı. Oylum köyünü geçtikten sonra, Kızılburun tepelerini topraklarla yeniden dögmeye başladı. Şahin beyin güçleri ise, henüz kurşun menzilinin dışında olan düşmana ateş edemiyordu. Yürüyen kolun başı, Sinap köprüsüne ulaştı. Ulaştı ya, köprü daha önceden ge-

rillalar tarafından yıkılmıştı. Bunun üzerine arkadaki istihkâm birliğini öne alıp, silâh korunmasında, köprünün onarımına başlattılar. Bu sırada, Kızılburun altındaki birliklere bir gerilla baskını düzenlendi. Fransızlar buna topla karşılık verdiler. Vuruşma öğleye kadar sürdü. Köprünün onarımı da bu arada bitirilmişti. Bitirilmişti ya, akşam olduğundan, geceyi bu yanda geçirmek bir zorunluluktu. Köprünün öbür başında bekleyen Şahin Bey gerillalarına bayram ettirdi bir gece yürüyüşü. Onlar yolun her karışını, tepelerin her kovuğunu çok iyi biliyorlardı. Fransız askerleri ise, ilk kez geçeceklerdi buralardan.

Bu bakımdan, açık ordugâh kurdular. Ordugâhın çevresinde ışıklar yaktılar. Ve gece boyunca, çevreyi ışıldaklarla sabaha değin taradılar. Çünkü, korku vardı içlerinde. Şahin, gecenin karanlığında, birer serçe gibi kapardı onları.

Onların aklına gelen, Şahin'in de aklına gelmişti. Bir gece baskını, gerçekten iyi olurdu. Eğer bir kez bozgun korkusunu verirse Fransızlar'ın yüreğine, sabahleyin durdurmak kolaylaşırdı. Ama, düşmanın çokluğu, silâhlarının gücü, yanındaki gerilla başlarını ikirciklendiriyordu. Bir baskının, kendilerine de büyük kayıplar verdireceğini önererek, Şahin'i vazgeçirmek istiyorlardı.

Şahin yine bir deneme yaptı. Ama, güçlü silâhlarla, sürdürülen yaylım ateşi, başarısız bir baskın önerisini doğrulayacak biçimde gelişti. Bunun üzerine, tüm güçlerini toplayarak, geri çekildi Şahin. Ve Kertil tepelerine değin gerileyerek, ikinci savunma hattını kurdu.

Düşman ışıldakları, yöreyi tararken, yeni onarılan köprüden arabaları da, bu yana geçmişti gecenin karanlığında. Ve güneş, ufuktan ışıklarıyla yeryüzünü aydınlatmaya başlar başlamaz, toplarının namlularını, Kızılburun ve Kertil tepelerine çevirdi. Güllelerden, parçalanın kayalardan Kızılburun tepeleri bir yanardağ ağzına dönmüşlerdi. Dönmüşlerdi ya, Karayılan çetesi, yine de dayanıyor. Kurşunlarının ucunu, düşman askerlerine değdirmek amacıyla, çabalıyordu.

Sonunda iki buçuk saat kadar süren çarpışma, birinci savunma hattını parçaladı. Ve Karayılan Çetesinin, o yan-

gına dayanabilmiş kişileri, Kertil tepelerine çekilip, Şahin güçlerine katıldılar. Ve Fransızlar, Kızılburun tepelerinin önünden geçerken, orda tek Türk gerillacısı kalmamaştı artık.

Ve topların hedefleri salt Kertil tepeleri olmuştu. Ama, yılmıyordu Şahin. Yanına katılan umutsuz güçleri yeniden örgütleyerek, Beşgöz'ün tepesinde yerleşti. Ne var ki, orda ancak yarım saat tutunabildiler. Durmadan devam eden ateş fırtınası, salt ölüm getirmiyordu. Kalanlar için de öyle bir yılgınlığı devleştiriyordu ki... Oysa, düşman bu yarım saat içinde, şimdiye değin verdiği kayıpların en kabarığının hesabını yapmak zorunda kalmıştı.

Gerillacılar, Beşgöz'den, Bostancık sırtlarına çekilmek zorunda kaldılar. Orda yeniden direnme hazırlığına giriştiler. Ne var ki, güneş, sabahtan beri gördüklerinden utanmış gibi, ilkin kızardı, sonra sararak dağlar ardına çekildi. Düşman, ilerlemesi yine durdu. Bostancık yolu üstünde, bir gece önceki gibi, açık ordugâh kurdu.

Şahin, gerilla güçlerinin başlarını çevresine toplamış, ayışığıyla yıkanan Bostancık değirmenin damında, her birine, bulundukları yerden bir adım bile gerilemeyecekleri konusunda yemin verdiriyordu. Birinci ve ikinci savunma hatlarını yitirmişlerdi. Yeni bir tutunak noktası bulamaz ve dayanmazlarsa, Antep, Fransız askerleriyle dolacaktı. Dolduğu bir yana, yolda kırılanların hesabını, ordaki insanlardan sorabilirdi. Analar, bacılar ve karılar düşman elinde tam tutsak hale geleceklerdi. Gelmemişler gibi...

Gerilla başları, Şahin'e söz verdiler. Ve uykusuz gecenin sabahında, Şahin'in kurduğu düzen üzerine yerlerini aldılar.

Buna göre, Bostancık'ın arkasına gelen yerde, şosenin dönemecindeki tepede, Yılanoğlu Molla, şoseyi bütünüyle görerek, düşmanı iyice hırpalayacak durumdaki Elmalı sırtlarında, Boyno'nun oğlu Memik, Ulu Mesere yöresinde Anteplilerle birlikte Karayılanoğlu'nun usta milislerinden bazıları ve tam şosenin üstünde, ortaya gelen yerde, Şahin görev alacaktı. Gerillalar, görev yerlerine dağıldılar.

Şahin, onlar gittikten sonra, kendi görev yerine vardı. Ayın son ışıkları, belli belirsiz aydınlatıyordu yöreyi. Son

durumu bildiren bir rapor hazarlamaya karar verdi. Artık, kendisi için burdan çıkış olmayacaktı. Bir adım gerilemeyecek, son kurşununa, ya da aldığı son nefese değin, şu anda bulunduğu köprüyü savunacaktı. Bu köprü, Fransızların Antep yolunda aşacakları son köprü oluyordu.

Cebinden, mavi kopyalı bir kalem ve buruşmuş bir kâğıt çıkardı. Olupbitenleri, kendisi hakkında verdiği kararı da ekleyerek, bitirdi mektubunu. Artık, kesin karara varmışların rahatlığıyla, bekleyebilirdi.

Mavzerini kucağına aldı. Güneş ışınlarıyla birlikte, bir koca devin, bin ağızdan haykırmasına benzeyen, top, tüfek uğultularını dinleyerek, gözlerini hafif kapattı. Sıra kendine gelene dek, çevresindekilerin kuşkusuna bir cesaret örneği vermek istermiş gibi öyle kaldı.

Daha ilk aydınlıkla, Karayılan'ın oğlunun mevzilen-diği tepeler atılmaya başladı. Şarapnel yağmuru altında bir boğuşma başladı. Fransızlar geçmek kararındaydılar. Salt buradaki ilk vuruşmayla yetinmediler. 100 süvari ile dört makineliyi arkadan, Mızımız Deresine gönderdiler. Karayı-lanoğlu Molla, dayanıyordu. Babasının adını, gösterdiği yararlıkları ve düşman karşısında yitişinin öcünü aldığını isbatlamak istercesine. Ama, bir yandan top ateşi, bir yan-dan makinelilerin taraması yanındakileri yıldırıdı. Mızımız Deresine çekilmek zorunda kaldılar.

Fransızlar, tepeyi aldılar. Molla'yı sarma çabası boşa gitti. O düşmandan erken davranarak, sarma kolunun dışına çıkmıştı. Çıkmıştı ya, Ulu Mesere zeytinliklerine yaklaştı-ğında, kolun orda gizlenmiş Antep gerillaları üstüne gel-mekte olduğunu gördü. Hem artık toplar Memik'in koru-duğu Elmalı tepelerine çevrilmişlerdi.

Gerillaların tümünde, devamlı gerileme izleri belir-mişti. Hızlanarak, geriye, Antep'e doğru gidiyorlardı. Düş-man da, tüm gücüyle ateş ederek ilerliyordu. Şosenin üs-tünde, bir tek Şahin Bey güçleri kalmıştı. Köprünün yüksek taşları arasına yerleştirdiği adamları da, ateş kendilerini yalamaya başlayınca kıpırdandılar.

Şahin, atıyla bir haberci çıkarmak istedi. Herkes, bulunduğu yerde son kurşununa kadar savunma yapsın diye... At ürktü... Atın ardından, yanındakiler de ürktü

'bir iyice. Çevresinde toplanıp, daha gerilerde bir hat daha kurmayı denemenin daha akıllıca olacağını söylediler. Dinlemedi Şahin...

Dinlemeyince, tek başına bıraktılar o'nu. Bir yüksek köprü taşının ardına iyice gizlendi. Çevresinden, ilerlemekte olan düşmana atılan kurşunlar giderek seyredildi. Ve sonunda, bir o'nun tüfeği kaldı ateş eden.

Fransızlar, yolu temizlemiş olmanın kıvancıyla, vargüçleriyle abandılar Şahin'in üstüne. Ama, öyle bir yiğit oturmuştu ki Köprübaşına...

Namlusunun ucunda gördüğü her asker, tetiğe basar basmaz, yere yuvarlanıyor. Ve Köprü, yanaşılması mümkünsüz bir özlem gibi duruyor Fransızların önünde. Ama, yüzlerce kişinin, yüzlerce namlunun karşısında bir kişi ve tek namlu ne yapabilir. Hiç, denilemez buna. Usta bir gerillacı, tek başına, tüm arkadaşlarının çekilip, Antep içinde bir savunma hattı kurmalarını sağlayıncaya, dayanabilir.

Şahin de dayanıyor. Çevresini sarıyor Fransızlar. O alabildiğine kurşun yetiştirme çabasında. Ama, bir kişi... Tek başına, ne denli kırılmış olursa olsun, üç alayın önüne duramaz ki...

Nitekim duramıyor. Duramıyor ve bir türkü bırakıyor geride.

*Şahini sorarsan otuz yaşında,
Süngüyle vuruldu Köprübaşında,
Çeteler oturmuş ağlar başında,
Uyan Şahin uyan, gör neler oldu,
Sevgili Antebe düşmanlar doldu...*

*Sürerim sürerim gitmez kadana,
Fransız kurşunu değmez adama,
Benden selâm olsun nazlı anama,
Analar da böyle aslan doğurdu,
Uyan Şahin uyan gör neler oldu,
Sevgili Antebe düşmanlar doldu...*

Gerçekten de, Şahin'i süngü yarasından delik deşik buldular. Fransız kurşunu deymemişti o'na. Çepeçevre gelip, son kurşunu bitinceye değin vuruşmuşlardı. Ama,

kurşunları bitince, tümü birden süngüyle saldırmışlardı üstüne.

Aradan elli yıla yakın bir süre geçmiştir. Bu gün bile, Antep'ten Kilis'e, Kilis'ten Anteb'e gidecek olursanız, Elmalı Köprüsünün başında, Şahin'in bir bağımsızlık anıtı gibi mermer mezarıyla karşılaşacaksınız. Ve halâ, otobüs ordan geçerken kıpırdanan dudaklardan, yukarıdaki ağıt dökülür. Bir dua gibi...

Karayılan'ın ardından Şahin'in de öldürülmesi, gerillacıların moralini bir süre için sarstı. Ve Antep, Kilis'ten kalkan kolun eline geçti. Ama, yine de sokak, sokak, ev ev güçle almak zorunda kaldı Fransızlar Antebi. Ve bu dökülen kanlardır ki, sonradan, kent adının başına bir de Gazi sıfatını ekledi...

Bağımsızlık isteği salgındır. Maraşlılar, Antepliler bir kez direnişin tadını alınca, kıvılcım hemen ardından Çukurova'ya sıçradı. Ve Tüm Güney'i kendi ateşiyle yakmaya başladı. Artık Fransızlar için durulası olmamıştı Güney Anadolu. Bir gün mutlaka bırakacaklardı. Bu anlaşılmıştı. Ve yapılan savaşlar, bu günü kısaltma ya da uzatma çabasından öteye geçmiyordu artık.

PONTUSCULARA KARŞI TOPAL OSMAN

Osmanlıların çökmesiyle birlikte, etnik azınlıklar, kendi bağımsızlıklarının özlemine düştüler. Bir ulusal kurtuluş savaşından çekinen Anglo - Amerikanlar da bu özlemi alabildiğine körüklüyor, bağımsızlıklarını kazanabilecekleri yolunda öğütler veriyorlardı azınlıklara. Sırtını güçlü devletlere, İngiltere, Amerika ve Fransa gibi, birinci büyük savaşın galiplerine dayayan azınlıklar da, bağımsızlığın ancak silâh zoruyla elde edileceğine inanıyorlardı. Nasılsa, silâhı da bu güçlü arkalar verdikten sonra...

Trabzon, Merzifon, Sivas dağlarında etnik çeteler yoğunlaşmaya başladı. Türk köylerini basıyor, insanları öldürüyor ya da kaçırıyorlardı. Amaç belliydi. Çoğunluğu yıldırarak, göçe zorlamak. Ve azınlığı çoğunluk haline getirerek, bağımsızlık elde etmek...

Etnik çetelerin, özellikle Rum Pontus Krallığının ve Bizansın varisleri oldukları iddiasındakilerin yaptığı baskınlar kitleyi canından bezdiriyordu. Köylerde, hatta bazen kentlerin içinde bile, Pontus korkusu yel gibi esiyordu.

Bu çetelerin karşısında, ne yapacağını şaşırان Karadeniz bölgesi çoğunluğu, gerçekten umulduğu gibi davranmaya başladı. Hali vakti yerinde olanlar, taşınabilir mallarını önlerine kattıkları gibi, daha masun yerler aramaya çıkıyorlardı. Ya İstanbul'da alıyorlardı soluğu, ya da böyle tehlikelerin söz konusu olmayacağı yerlerde. Bir göç katarıdır uzayıp gidiyordu yollarda.

O zamanlarda, bir ad dolaşmaya başladı korkulu yüreklerde. Ve korkuyu, giderek sevince dönüştürecek bir ad... Topal Osman, diyordu Karadenizliler. Topal Osman, hakkından gelir bize eziyet edenin. Ve canı yanan, Topal Osman'ın gerillaları arasına katılıyordu.

Kısa bir süre içinde, etnik azınlık da, çoğunluğun duyduğu korkuyu duymaya başladı. Rum çetecilerinin bir Türk köyünü bastığının ertesi günü, Türk gerillaları, bir Rum köyünü basıyordu. Acı acıyı giderir, demiş eskiler. Ve Rumlar, hemen buna karşılık veriyorlardı. İki ayrı gerilla grubu, dağlarda savaşıırken, bunun acısını, köylerde yaşayan insanlar çekiyor, kanını onlar döküyorlardı.

BAĞIMSIZLIK RENGİNİ KANDAN ALIR

Ama, bağımsızlık rengini kandan alır. İnsanlar ve uluslar, kan dökmeyi göze almadıkça, ne kişisel, ne kitle-sel bağımsızlıklarını elde etmeleri mümkün değildir. Bu yüzden de Karadeniz'in ince şerit ovalarıyla denize dik inen dağlarında sürüp giden kavga, sonunda Topal Osman'ın tüm yöreyi örgütlemesine değin sürdü. Topal Osman gerillaları, bir iyice örgütlendikten sonra, Rumlar, salt başkalarına dayanarak, çoğunluk üzerinde egemenlik kurulamayacağını anladılar. Çünkü, giderek ağır basıyordu Topal Osman... Ve artık, basılan bir türk köyünün karşılığında iki üç Rum köyü basmaya başlamıştı. Hem salt bu kadarla da kalmıyordu. Dağlarda, Rum çetelerini alabildiğine kovalıyor, kıstırdıklarının hakkında gidiyordu.

Topal Osman olayları, Karadeniz kıyılarındaki bağımsızlık kıvılcımının dalgalanışıdır. Kesin bir düşmanı yoktu Topal Osman'ın. Bu kesin düşman kelimesiyle şunu belirtmek istiyorum. Topal Osman'ın vuruştukları, yüzyıllardır kardeşlik çerçevesi içinde yaşamış, etnik grupların temsilcileriydiler. Yani, o dağları, kovukları, onlar da en az Topal Osman çeteleri kadar iyi biliyorlardı. Ne var ki, bir taraf salt kendi gücüyle, kendi bağımsızlığını korumak çabasındayken, öteki taraf tüm varlığıyla, sırtını emperyalizme dayamıştı. Bir araçtan, bir maşadan öteye gidemiyorlar, buyrukları, İstanbul'da oturan ağababalarından alıyorlardı. O yüzden, Topal Osman'ın başarısı engellenemez bir durum alıyordu.

Topal Osman'ın yaşantısını, en ince ayrıntılarına değin, özellikle savaşları açısından, Hasan İzzettin Dinamo'nun çok değerli belgesel romanı Kutsal İsyan'da okumak mümkündür. Bir çetebaşı olarak başladığı savaşları, Mustafa Kemal'in Ankaradaki koruyucusu Laz Taburunun komutanı olarak sürdürmüştür. Ve Refet Paşa olaylarından sonra, bir derenin içinde ölüsü bulunarak yitirmiştir.

Gönül ister ki, sözü edilen gerillacıların her biri tüm ayrıntılarıyla okuyucuya ulaştırılsın. Ancak, bir ön araştırmanın sınırları, her biri kendi başına kitap dolduracak serüven yaratmış bu öncülerin hem tümünü anlatmaya, hem de her birini tüm ayrıntılarıyla tanıtmaya olanak vermemektedir. Bu bakımdan, daha çok, düşmanla yüz yüze gelmiş olanları aldım. Ama, asıl anlatılması gereken, salt dış çelişki değildir. İç çelişki de kuşkusuz çok önemlidir. Bunların da anlatılması gerekir. Ne var ki, bir ulusal bağımsızlık savaşında, elbette tutucular, satılıklar olacaktır ve savaşçılar bunlarla da vuruşmak zorunda kalacaklardır. Bilge Kağan'ın yakınması, yakın tarihimiz için de geçerlidir.

Ve bazı kentlerimiz, maskesiz emperyalizmin ya da uşaklarının karşısında örgütlenir, direnirken, bazı kentlerimizin bazı kişileri de, ulusal güçleri emperyalistlere şikâyet ediyor. Hadlerinin bildirilmesini istiyordu onlardan. Bu ortam içinde Topal Osman'ın yaptıkları, en az Batı ya da Güney Cephesindekiler kadar önemlidir. Yine bu açıdan, salt Padişahçı güçlere kurban giden Yahya Kaptan'ın uğ-

raşısı da, onlarla aynı değerdedir. Çünkü, onların döktüğü kan da aynı renktedir.

Çünkü, gerek emperyalizmin karşısına çıkanlar, gerek onun yerli maşalarının kurşunlarına hedef olanlar, hep, bir tek şey için ölmüşlerdir. Ulusal Bağımsızlık için... Öyle olunca, bunları ötekilerden ayırmak mümkün değildir. Olmamalıdır.

Bu açıdan, iç olaylara da kısaca bir gözetmek yerinde olur. Padişahcı isyanlar ulusal güçlerin en çok uğraştığı olaylar sayılabilir. Bir Çerkez Ethem, sorununun ortaya çıkması, temelde bu kargaşalıklara dayanır. Çünkü, Ethem, salt kişisel hırsıyla bir şeyler yapabilecek güçte değildi. Batı cephesindeki karışıklıkların cepheyi boş bırakacak kadar büyük olmadığını gördük. Yunanlılar, 22 Haziran saldırısında yine geçeceklerdi. Ve cephesi bozulmuş bir komutan olarak, Ethem'in öylesine büyük bir gücü olmayacaktı. Ama, Ethem, iç karışıklıkları bastırmak için cepheden ayrıldığı ve tekrar dönemeden, saldırı gerçekleştiği için, milisleri azalacağına çoğalmıştı. Çünkü, Düzce olaylarında olsun, Bozkır olaylarında olsun, karşı taraftakilerin çoğunluğu, başarısızlıktan sonra Ethem'le birlik olmayı seçmişlerdir. Asıl gücünü de böylelikle genişletmiştir Ethem...

CEPHELER BİRLEŞİYOR

Bir ülkenin her yanından sarılışı, her yanının işgale uğraması elbette bağımsızlık isteğinin ışığını da çeşitli yörelerden, çeşitli bölgelerden yakacaktır. Bu son dönemde adını ettiğim gerillacıların, değişik bölgelerden, değişik cepheleden olması da sanırım bunu göstermektedir. Ama, bir kurtuluş savaşının da, yöresel küçük örgütlerle başarılması kolay değildir. Bir yerde, kaçınılmaz olarak bu örgütlerin mutlaka belirli bir amacı derleyen, düzenleyen bir merkezden yönetimi zorunluluktur.

Bu zorunluluklar, ister istemez kendi önderini bulacak, kendi birleşmesini yaratacaktır. Ama, bunun yanında daha başlangıçta, savaşçılarla birlik olmayı kurmuş, onları örgütlendirmeyi düşünmüş kişiler de çıkacaktır. Nitekim, İzmir'in işgaliyle başlayan eylem, giderek genişlemiştir.

Bağımsızlık bilinci, kafasında bunu taşıyanları, bir araya getirmiştir. İleride yollar ayrılacak bile olsa...

Kazım Bey'den söz ettim. Bekir Sami Bey'den söz ettim. Ve bunların gerilla örgütlenmesinde ne denli yararları olduğunu belirttim. Güney Cephesini incelerken, kısa da olsa, Kılıç Ali'nin adı geçti. Bunlar, uzun süreler gerillaların hiç olmazsa duygusal bağlarla kendilerine bağlı kaldığı komutanlardır. Ama, bunun yanında, kendilerinin maddi bağlarla sımsıkı bağlandıkları kişiler de vardır.

Artık konumuz, kendiliğinden oraya gelmiş bulunmaktadır. Tarih akışı içinde gördük ki, gerilla savaşları ile başlayan milli kurtuluş ya da kuruluş savaşları, hemen düzenli ordu biçimine dönüşmektedir. Bu tarihin savaşçılara yükümlendiği bir görev gibidir. Ayrı cephelerde, ayrı biçimde savaşanlar, bir geniş cephe meydana getirildikten sonra, kendiliğinden bir büyük ve düzenli ordunun insanları haline gelmektedirler.

Türk tarihindeki ilk kurtuluş savaşında, İlderis Kağan'ın başlattığı savaşta böyle olmuştur. İlk kuruluş savaşlarında, Selçuk'tan Osman Gazi'ye varıncaya dek böyle olmuştur. Ve son dönemde de böyle olacaktır.

Önemli olan, savaşta, düşman kurşununun karşısında pişmiş insanları, alışmadıkları bir düzenin disiplini içine sokabilmektir. Bunun başarılması da, önderin, başbuğun çok güçlü, çok bilinçli olmasına bağlıdır. Ancak o takdirde kendi bildiğince savaşmaya alışmış kişiler belirli kurallar içinde savaşmanın gerekliliğine inanırlar. Yoksa, savaşçılar ölmeyi herkesten iyi bilirler. Ve buyruğu dinlememek için, zaten çoktan ölümü göze almışların direnişi başlar.

Bu bakımdan, buraya kadar sözünü etmediğim gerçek önderin, bu güçlüklerin tümünü göğüsleyecek bir insan olması zorunluluktur. Ve bunu kendi düşüncesinde geçirdiği anda, kendisini gerçekten hazır bulması gerekmektedir.

Çünkü, tarihin geçmiş dönemlerinde, verilen milli kurtuluş savaşlarında düşman tek, (İç çelişkiyi koymuyorum.) ve bellidir. Örneğin İlderis Kağan zamanında, Çin'dir bu... Ötekiler zamanında da bellidir. Ve tek bayrağı taşır. Oysa, 1919 larda, emperyalizm, kapitalizmin emperyalizmi tüm gücüyle yığılmıştır Anadolu topraklarının üstüne.

İngiltere, Fransa, İtalya, arkalarındaki büyük destek Amerika ve maşaları Yunanistan ile, tüm sömürgeleri. Ve hatta, Sosyalist devrimini yapıncaya kadar Kapitalist Rusya...

KAPİTALİZMİN EMPERYALİZMİNE KARŞI İLK SAVAŞ

Bunun içindir ki, 1919 Mayıs ayının son günlerinde başlayan Ulusal Kurtuluş Savaşı, yoğun bir biçimde üstüne çöreklenmek isteyen **Kapitalizmin Emperyalizmine** karşı verilmiştir. Bunu, artık gerillaların başlattığı ulusal kurtuluş savaşını başarıyla bitirmeye adanmış kişilerin söylemektedir. Ve bu da göstermektedir ki, adanmış kişilerin koyan kişilerin gerçekten bilinçlidir. Ne var ki dayandığı güçlerin temel nitelikleri bu bilinçli başlangıcı nereye kadar götürecektir? Bunlar ayrıca tartışılacak konulardır. Ama, şunu belirtmek gerekir ki, gerek Batı cephesinde, gerek Güney cephesinde ulusal kurtuluş savaşının örgütlerini, adlarından da anlaşılacağı üzere, beyler, bir başka deyimle feodaller kurmuşlardır. Çok zaman da, kendileri gidip savaşmışlardır...

Arada asıl çoğunluk, gerçek ezilmişlerin temsilcileridir. Hatta, bazı cephelerde, ilk kurşunu sıkanlar bunlardır. Ama, örgütselleştiği anda, durum bunların elinden çıkmıştır. Ulusal Kurtuluş Savaşının önderliğine adanmış kişilerin, artık bunlarla işbirliği etmek zorundadır. Önüne dikilen duvar öylesine geniş, öylesine güçlü ve öylesine sağlamdır ki...

Bir savaş başarıya ulaştırmış ve hemen arkasından birlikte başladığı bir çok kişiyle yolları ayrılmış bir önderin, bu duvarı da yıkıp geçmesini istemek, en azından insafsızlık olur.

Kapitalizmin Emperyalizmine karşı verilen bir savaşın önderliğini yapan kişinin ilk ödevi, bunu başarmaktır. O'na sorulacak hesap, ilkin burdan başlar. Eğer bunu başardıysa, başaramadıkları, bunun karşısına yığılır ve nedenleri üzerinde durularak, karşılaştırma yapılır. Başaramadıkları, başardıklarının ne kadarını yemiştir. Ve bunun asıl sorumlusu kimdir?

Çünkü, kuşku yok ki, ulusal bağımsızlık savaşı bir bilinç işidir. Bu savaşın, iç ve dış çelişkileri eylem olarak

ispatladığı da bir gerçektir. Örneğin, hem emperyalizmin topu, tüfeği, tankı, uçağıyla kendisiyle, hem de buyruk verebildiği iç güçlerin maddi direnişleri vardır. Düzce, Bozkır, Konya, Hart ve daha nice ayaklanmalarla, durmadan açılan, bozulan, kurulmaya çalışılan cepheler bunun örneğidir.

Böyle bir durumda görev alan, belirli bir biçimde bilinçlenecektir. Çünkü, eylem içinde doğru davranmak, teorinin koyduğu öze çatışmaz. Kişi teoriyi bilmiyor bile olsa. Ama, sapabilir... Ne var ki, bu sapma, önderin kendisinden sonrası için söz konusudur. Kapitalizmin Emperyalizmine karşı savaş açanlar, bir başka sistemin varlığından habersiz bulunmasalar bile, uygulamaya alışmış bulunduklarından, değişiklik güç gelir. Kesin düşmanlarını yitirmekte çok usta olan askerlik pratiği, temel ekonomik düzene gelince, aynı olanağı gösteremez.

Ve kendine olan güven, en keskin biçimde, kendi sözleriyle belirlendiği üzere salt dış çelişki üstünedir. İç çelişkiyi bir ekonomik çelişki olarak görmediği için, sapmaları hazırlamış olur savaşçı. Ama, o'nun gördüğü iç çelişki, salt din, hilâfet ve padişahlık somut örnekleri olarak belir diyse?...

YA İSTİKLÂL YA ÖLÜM

Çünkü, o kişi Kapitalizmin Emperyalizmine karşı çıkarken, bir başka gerilla kuramını dile getirmektedir. Ya İstiklâl, ya ölüm... Gerillanın amacının bu olması gerektiği günümüz için de geçerlidir. Ve günümüz gerillacıların kuramı ve sloganı da budur. Bunu, elli yıl önce söylemiş bir kişinin, dış çelişki konusunda kendine duyacağı güven, çok doğaldır ki, somut bir gerçektir. Bir aldatmaca değil.

Daha Batı cephesinde ilk silâhlar patlatılırken söylenmiştir bu sözler.

«Esas, Türk Milletinin haysiyeti ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu esas, istiklâli tamma malikiyetle temin olunabilir. Ne kadar zengin ve müreffeh olursu olsun, istiklâlden mahrum bir millet, beşeriyeti mütemeddine

muvacehesinde uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye kesbi liyakat edemez.

Ecnebi bir devletin himaye ve sehabetini kabûl etmek insanlık evsafından mahrumiyeti, aczü meskeneti itiraftan başka bir şey değildir. Filhakika bu derekeye düşmemiş olanların isteyerek başlarına bir ecnebi efendi getirmelerine asla ihtimal verilemez.

Halbuki Türkün haysiyet ve izzetinefis ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet, esir yaşamaktansa mahvolsun evlâdır.

Binaenaleyh; YA İSTİKLÂL, YA ÖLÜM...»(19)

Kendi ulusal varlığına ancak böylesine güvenenler yola çıkabilirler. Bu bir yerde kendine güvendir. Şahin Bey'in Köprübaşında tek başına kalışı gibi... Bir gerillacı nasıl, ölüme gittiğini kendi bilincinde kesin olarak bilirse. Onların tümünün önderi olan kişi de, ulusal varlığını aynı şekilde nereye sürüklediğinin bilincinde olmak zorundadır. Yukarıdaki sözler, bu zorululuğun belirtileridir. Ve kuşkusuz denilebilir ki, önderliğin yükümlendiği bilinci tam anlamıyla yansıtmaktadır. Ulusal güçlerin bir ödevleri vardır. Şimdilik ayrı ayrı olmakla birlikte yöneldikleri hedef, aynıdır. Ve bu hedef, önderinin ağzından tümüyle belirlenmektedir.

Ya istiklâl, ya ölüm...

Tüm ezilmiş ulusların, emperyalizme karşı büyük direnişlerinin destanı ilkin bu dört kelimedede düğümlenmektedir. 1919 ların, bu terimi söyleten olayları da, çok iyi bilinmektedir herkes tarafından. Amerikan Mandacıları, ulusal kurtuluşu bırakıp, bir başka ve güçlü ulusun korunmasına girmek istiyorlardı. İlkin zenginleşmek, güçlenmek, çoğalmak gerektiğini savunarak, savaşı bırakmanın zamanını geçirdikleri kanısındaydılar. Ve bu kanılar alabildiğine ortalığa yayılırken, Ege'de, Batı Cephesi emperyalizmin aracı olmuş Yunan Ordularının üstüne kurşun sıkmaktaydı. Ama, ulusal bilinç, daha başta da belirttiğim gibi, ilkin kişilerin bilincinde tadına varılan bir tutkudur. Toplumlara ancak sonradan geçer bu bilinç. Ve bir gerçektir ki, bilinçlenen kişi, ilkin aynı eylemden yakınlarını bilinçlendirir.

Batı Cephesi olaylarında olsun, Güney Cephesi olaylarında olsun, gördüğümüz hep budur. Kentin topyekûn

savaşı girmesi, gerillaların direnişlerinde başarı göstermesini izlemektedir. Ne var ki, Sivas Kongresinde, Amerikan Mandacılığı düşüncesini yaymak isteyenler, tüm gerillaları örgütleyerek, yöresel kurtuluş savaşını ulusal kurtuluş savaşı haline getirmeyi düşünen kişinin en yakınlarıdır. İlk bakışta, bir yerde, bu büyük düşünceden henüz uzak olsa da, bunu sağlayıcı savaşlara yaşamlarını koymuş kişiler vardır. Bir yerde, bu küçük kıvılcımları bir büyük alev halinde birleştirmek çabasındakilerin ayrılıkları. Ama, tarih gösteriyor ki, gerçek önderler çoğunlukla yalnız adamlardır. Belki gerillacılığın ilk doğuşu da bu yalnızlıktan gelmiştir. Ve önderler, düşüncelerinde, çevrelerinden daha ileride olmak zorunda bulunduklarından doğar bu yalnızlık. Ve gerilla gruplarını toplamak ödevindeki kişi de aynı yalnızlığı içinde duya duya, bilincinin gerektirdiği savaşı hazırlar. Kim olursa, nerde olursa olsun, savaşı karşı çıkanlar birer düşmandırlar o'nun için. Yenilmesi gerekli birer düşman... Ama, bunları kullanabilecekse kendi başarısı için, çekinmeden gidebildikleri yere değin sürükleyeceği birer araçtırlar da... Önderin ödevi, kıvılcımları birleştirmektir. Ve bunun için yerine göre kişileri, kitleleri bile kullanmaktan kaçınmayacaktır artık.

BİR BÜYÜK GERİLLA KURAMCISI GAZİ MUSTAFA KEMAL

Bu önder, bilindiği ve daha ilk sözlerini aldığımda okuyucunun anladığı gibi, Gazi Mustafa Kemal'dir... Daha önceden uygulama biçimlerinin ayrılıklarına göre anlatmaya çalıştığım gerillacılığı, belirli bir teknik içinde birleştirip, kuramını yapan ve yine tarih içinde gördüğümüz gibi, ondan düzenli bir ordu, sağlam bir devlet çıkarmayı başaran o'dur...

Ya istiklâl, ya ölüm, bir gerilla terimidir. İnsanların, ülkelerini kurtarıncaya değin kendileri hakkında verdikleri kararı anlatır. Ve bir kez bu karar verildikten sonra, yenilmez o insanlar. Çünkü, başarıları için iki sonucu peşin seçmişlerdir. Bu sonuçlardan biri; ölümdür. Başarısızlığın başarısıdır. Öteki ise, bağımsızlık... Özlenen sonuç...

Ve yine bu gerilla kuramcısının deyimiyle, «Hiç bir ulus, kendi topraklarında yenilmez.» Yenilmediğine göre de, ölenler kişilerdir. Uluslar ölmez. Ve mutlak, özlenen başarıya ulaşırlar. Bağımsızlıklarını elde ederler. Ne var ki, güç iştir bu... Bir kenti, bir yöreyi belki kendi yöresel nedenleriyle, bağımsızlık savaşına sürmek bazı kolaylıkları getirebilir. Ama, topyekûn bir ulusu bir ölüm kalım kavgasına sokabilmek, çeşitli güçlükleri kendiliğinden getirir.

Burada Orhun Anıtları'ndaki bir cümleyi hatırlamak yerinde olacaktır. Bu cümle, «Türk beyleri, kendi adlarını bırakıp Çince adlar aldılar...» ve devamı olan kelimelerden meydana gelmiştir. Görülmektedir ki, ilk kurtuluş savaşından bu yana büyük değişiklikler yoktur. Şimdiki Türk Beylerinin bazıları da, Sultan'a ve onun aracılığıyla İngilizlere dayanmışlardır. Belki henüz ad değiştirmeye zaman bulamamışlardır ama, tam anlamıyla onların buyruklarını yerine getirmektedirler. Bir bölüğü, Amerikalılara dayanmak istemektedir. Ve yer yer ülkenin her yanında, karşı direnişler örgütlenmektedir.

KARŞI DEVRİMLER

1919 yılının 26 Ekiminden, 24 Aralığına değin, Hart olayları başvermiştir. Şeyh Eşref, çevresine topladığı kişilerle, kendi başına yönetim denemesine girişmiştir. Kâzım Paşa'nın Kolordusu ile, Topal Osman'ın birlikleri bir süre bununla uğraşmak zorunda kalmışlardır.

Bunun hemen arkasından, Bozkır olayları gelişmiş, Marmara bölgesinde, Anadolu topraklarına geçmek isteyenlere kılavuzluk eden, bölgede güvenliği sağlayan Yahya Kaptan'a değin nice koç yiğitler tüketilmiştir.

16 Şubattan, 16 Nisan'a kadar, İkinci Bozkır olayları patlak vermiştir. Cepheden çağrılan Çerkez Ethem, bu karşı devrimleri bastırmaya gitti. Bastırdı da... Ne var ki, olaylar durmuyordu. Bolu Mutasarrıfı Osman Kadri, çevreye durmadan fetva dağıtıyordu. Dinden, imandan çıkmış, bolşevikleşmiş bazı kişilerin, halkı kandırdığından söz ederek, bunların katli gerektiğini. Onlarla savaşmanın cihad olduğunu, anlatıyordu yöresine.(20)

Çerkez Ethem, Nisanın 16 sında Anzavur'u yendi. Kaçan Anzavur, yeniden çevresine insanlar toplayarak, Hilâfet Ordusunu kurdu. Para ve silâhı İngilizlerden alıyor, insanı asıl yerleri Mustafa Kemal'in yanı oldukları halde, verilen fetvalar ve dağıtılan paralarla karşı tarafa geçen Anadolulular'dan sağlıyordu.

Daha Anzavur olayları bastırılır bastırılmaz, hatta bastırılmadan önce, 13 Nisanda Düzce olayları patlak verdi. Osman Kadri'nin şişirmeleri yerini bulmuştu. Ulusal güçler bir de bunlarla uğraşmaya başladılar. Karşı devrimin silâhşorlarının büyük çoğunluğu Çerkez'di. Ahmet Anzavur gibi... Devrimi bastırmak isteyen ve bastıran güçlerin de öyle... Çerkez Ethem gibi...

Bu elbette, gerilla kuramcısının düşündüğü bir başka taktikti. İki taraf da birbirlerinin savaş kurallarını çok iyi bilirlerdi. Ve iki tarafta da, yekdiğerinin başına duygusal bağlarla bağlı kimseler vardı. Ama, Çerkez Ethem, tüm ayaklanmaları bastırdı. Ve Ahmet Anzavur'un yanında vuruşan silâhşorları bağışlayarak kendi buyruğuna aldı. Yitirdiklerini tamamladıktan başka, daha da güçlenmişti. Ve bu güçle, Kütahya Kuvvayı Seyyare komutanlığını aldı. Nerde bir olay çıkarsa, Ethem orda bitiyordu. Ve Kuramcı'nın meydana getirdiği Büyük Millet Meclisi Hükümetinin buyruğunu Anadolu'nun her bir yanında dinletmesini sağlıyordu.

Ama bu güç, kuramcının işlerine karışmaya değin varyordu. Daha önce, incelediğimiz gibi komutanlar arasında uyuşmazlıklar başgöstermişti. Düzenli orduya geçişin sancılarıdır bunlar. Timur neden yalnız kalmıştır tam başarıya ulaştığı anlarda. Düzenli ordunun gereklerini yerine getirmek istemiştir de ondan. Gerillalar, buyruklardan çok bağımsızlığa alışmışlardır. O an gerekeni yaparlar. Belirli bir hedef içinde, kendilerince savaşma kuralına alışmışlardır. Şimdi, birden bir düzenli ordu sorunu çıkınca ortaya, yadırgama başlar.

Bu yadırgama en çok da, gerilla komutanları arasında başlar. Çünkü, düzenli ordu söz konusu olduğunda, kendi silâhlarının gölgesinde her dediklerini uygulatma olanağına sahip bulunan kişiler, birden belirli kurallarla buyruk verebilir duruma geçeceklerdir. Buna katlanmak güçtür.

Burda bir örnek daha vermek isterim.

Alaşehir Kongresi toplandığı zaman, ulusal güçlere katılmış tüm eşkiyayı, daha önceki suçlarından ötürü bağışlamıştır. Ve kendini bir kongre olarak nitelemekle birlikte, bir ulusal meclis gibi çalıştığını belirtmiş. Kararlarına yasa niteliği vermiştir. Ve Ethem olsun, öteki cephe komutanları olsun, asker ve vergiyi kongrenin yasa niteliğindeki kararlarına dayanarak toplamışlardır. Haklı, haksız, iyilikle, kötülükle. O başka... Ama, kendisinin uyguladığı ve yasa saydığı bu kararlar altında bir de bağışlanma vardır.

Ne var ki aynı Ethem, Alaşehir'i bastıktan sonra, Mustabey'le birlik cepheye katılmışlardan altı kişiyi, kongrenin bağışlama döneminden önceki suçlarından dolayı asmıştır. Halk Mahkemesinin başkanı, Çerkez Ethem'in kadısı görevini yüklenen Eşme Müftüsü Nazif Efendi'dir. Ve aynı Nazif Efendi, bağışlanma kararını da verenler arasındadır.

Aslında bu eylem, bir gözdağıdır. Ethem'e karşı duranlara bir öğüttür. Ve bunun için, dayandığı yasaları gerektiğinde çiğneyebilmektedir gerillacı. Çünkü bir kez, söz silâhın oldu mu, konuşan kurşunlardır. Ve ilkin kimin kurşunu hedefe değerse, onun yasası egemen olur.

BİR GERİLLACININ BÜYÜK DRAMI

Bu dilediğince yaşama ve savaşma ortamına alışmış olanlar, kolaylıkla düzenli ordunun disiplini altına giremezler. Bu insan psikolojisi açısından böyledir. Ama, bir de ekonomik yanı vardır bunun. Gerillalar, yasa gereğince vergi toplarken, genellikle çapul da yapmaktadırlar. Ve yaptıkları çapul, her biri için yüklüce bir dünyalığı sağlamaktadır. Düzenli orduda ise, bu olanak yoktur. Buyruklara uymak ve verilen görevi başarmak için ölmek vardır sadece. Bu da, bir başka güçlüğü kendi içinde getirmektedir. Ve direnme başlar gerillacılarda. Düzenli ordunun gerekmediğini, ulusal gerilla gruplarının, başarıya yeterli olduğunu savunmaktadırlar.

Ama, bu incelemeye başladığımızdan beri tekrarladığım bir şey, sanıyorum dikkatinizi çekti. Gerilla önder-

leri, eğer bilinçlerinde bir devletin kuruluşunu taşıyorlarsa, grupların düzenli ordu biçimine dönüşmesi kaçınılmazdır. İleriş'ten, Orhan Gazi'ye değin böyle olmuştur bu... Şimdi, gene böyle olacaktır. Ve tarihin akışı karşısında durmak ne yazık ki, kişilerin elinde değildir.

Olmadığı için de, Çerkez Ethem, ulusal kurtuluş savaşı içinde bir kahraman olarak başladığı misyonunu bir hain olarak bitirmek zorunda kalıyor. Çünkü, gerillacılığın ulusal bilinç içindeki yerini alırken, bunun kurtuluşla ayrılmaz ilişkisine de değinmiştim.

Çünkü, gerillacılık ancak o zaman bir anlam kazanmaktadır. Uygulama aynı olsa bile, amaç değişik oldu mu, buna ancak başka isimler verilir. Ve yine incelemenin başından beri izlediğim yol açısından, gerillacının iki hırsı olduğu ortaya çıktı sanıyorum. Biri ölüm, biri başarıdır bunun. Bir gerillacının, genellikle önderlik hırsı olmaz. Kurtuluş için adamıştır o kendini. Ancak, koşullar o'nu böyle bir yere sürükler. Ve kurtuluşu kendine bağlayanların tümünün gücünü taşır öylesi. Bunun için de yine başaracak kadar güçlü olmak gerekir.

Çerkez Ethem, düzenli orduya karşı çıkınca, düzenli ordunun zamanın geldiğine inanan önderle çatışması kaçınılmazdır. Ancak, yaptığı yiğitliklerin yanında, elindeki güç de o dönemin en önemli gücüdür. Kuvvayı Seyyare Komutanı Ethem Bey'in buyruğunda, 6.000 silâhlı adam vardır. Ve Batı cephesi, henüz böylesine güçlü bir birliği elinde toplamamıştır. Kaldı ki, artık birliklerinin mevcudu böyle bir rakama ulaştıktan sonra, durum değişmiştir. Gerilla grubunun çok kalabalık olması doğru değildir. Gerilla savaşı açısından doğru değildir. Ve bir gerilla grubunda en fazla 40 - 50 kişinin bulunması bile bir ağırlık, bir hantallık verir. Oysa, gerilla savaşının tekniği hantallığı bağışlamaz. Anında vurup, kurşun menziline ulaşırken kaçmayı gerektirebilir gerilla savaşı. Oysa, 15 - 20 kişiyi aşan grupların bu olanağı giderek güçleşir.

Nerde kaldı ki, 6.000 kişilik bir birliğin gerilla olduğu savunulsun. Ve böyle bir birliğin komutanı da, en azından düzenli ordunun gereğine inanmak zorundadır. Ne var ki, daha yukarıda da söylediğim gibi ekonomik ve psikolojik

koşullar bunun tersini getirince, direnmek zorundadır gerillacı. Ethem'in yaptığı budur. Ama, ulusal gerekler de tam bunun tersini zorunlu kılmaktadır. Gerilla savaşları, büyük yiğitliklerle sürdürülmüştür. Ama, başarılı bir sonuca ulaşmamıştır. Düzenli ordular, tüm teknik güçleriyle yüklenedikleri zaman, yarıp geçmişlerdir bunları. Ve ülke, yürüdükleri yol boyunca onları eritmeye yetecek kadar geniş değildir. Durum bu olunca, karşısına aynı biçimde çıkmak bir zorunluluk olmaktadır. Ethem'in anlamadığı bu zorunluluktur. Çünkü ,Antepte Şahin Bey'in direnişi nasıl sonucu başarılı bir biçime dönüştürmediyse. Çukurovada Tufan Bey'in davranışı nasıl işgali engellemediyse, Batı Cephesinde de gerillalar cepheyi tutamamış, Yunanlılar'ın, İnönüye değin ilerlemesine engel olamamışlardır. Bu da gösterir ki, düzenli ordunun karşısına düzenli orduyla çıkmak bir zorunluluk haline gelmiştir. Çünkü, Yunanlılar, Anadolu steplerinde sürdürülen gerilla savaşlarından edindikleri deneylerle, savaşı hep düzlükte kabul eder duruma gelmişlerdir. Düzlükte gerilla savaşı ise, ancak geceleri verilebilir. Bu da, gerilla grubundakilerin tümünün yitirilmesini göze alarak. Bu nedenler, Ethem'i güçle yola getirme zorunluluğunu doğurmuştur. Ve Ethem, hiç bir gerillacının yapmayacağı bir eylemde bulunmuştur.

Bir gün öncesine kadar karşılarında cephe tuttuğu düşmana katılmıştır. İhaneti burdadır. Ve ihanetin mazereti, o'nu yaratan koşullar araştırılmaya değmez. Mustafa Kemal davranışında ne denli haksız olursa olsun, düşman karşısında ölüme adaylığını koymuş bir gerillanın ödevi, can korkusuyla onlara sığınmak değildir. Ölmektir en azından. Ve öyle olsaydı, Ethem kendi kurallarına ihanet etmemiş biri olarak, eski kahramanlıklarının saygısını sürdürürdü. Sürdüremediğinin delili, daha o zaman sürdüremediğinin delili şu ki, düşman sınırını geçtiği zaman yanındakilerin sayısı kardeşleri de dahil, on kişiyi geçmemektedir. Oysa, bir gün öne Ethem'in bir buyruğuyla ölenlerin, ya da ölüme gideceklerin sayısı, 6.000 kişidir. Bu dönüşüm bile, tarih açısından, bir gerillacı hakkında hüküm vermeye yeterlidir sanıyorum. Ve bir gerçek gerillacının, bilincinde ulusal kurtuluşun devlet biçiminde örgütlenmesini taşıyan bir kuramcının yaptıklarına geçiyorum yeniden.

Baştan bu yana yazdıklarımı, yukarıda anlattığımı bilinçle yola çıkan kişinin diliyle kurama bağlamak sanıyorum daha iyi olacak. Çünkü, gerilla taktığının tümünü bu sözlerde bulmak mümkündür. Ve gerek kişi olarak, gerek olay olarak anlatmaya çalıştıklarımı doğrulamaktadır bu kuram.

O bakımdan, yakın tarihimize geçmiş bu altın sözlerin, hâlâ tüm ezilmiş uluslar için de nasıl geçerli olduğunu belirtmek sanırım yerinde olur. Ve gerillacılığı, ulusal kurtuluş açısından alınca, bir başka sonuca varmak da pek mümkün değildir bana kalırsa.

Mümkün olmadığı için de, son bağlantılar, bu kuram açısından kurulabilmektedir. Ve Mustafa Kemal'in yaptıkları salt kendi ulusu için değil, tüm ezilmiş uluslar içindir. Ve bu yüzden onların da öncüsüdür Mustafa Kemal. Çünkü, kapitalizmin emperyalizmine karşı açtığı bayrak, hâlâ çeşitli insanlar tarafından ve o'nun koyduğu kuramlara uygun biçimde dalgalandırılmaktadır.

HATTI MÜDAFAA YOKTUR SATHI MÜDAFAA VARDIR

İşte bu kuram, tam anlamıyla bir gerilla savaşını belirlemektedir. Kaldı ki, bu kadarla da bitmemektedir. Ve devamı, konuyu daha bir açmakta, öncülüğün neden onda olduğunu askerlik uzmanları açısından açıklamaya yetmektedir.

«Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh, bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça, terk olunamaz. Onun için küçük, büyük her cüzü tam bulunduğu mevziden atılabilir. Fakat, küçük, büyük her cüzü tam, ilk durabildiği noktada, tekrar düşmana karşı cephe teşkil edip muharebeye devam eder. Yalnızdaki cüzü tamın çekilmeye mecbur olduğunu gören cüzü tamlar, ona tâbi olamaz. Bulunduğu mevzide nihayete kadar sebat ve mukavemete mecburdur.»(21)

Bilmiyorum, bu sözleri açıklamak gerekecek mi? Ya da benim baştan beri anlattıklarım, bu cümlelerin içinde düğümlenmeye yetecek mi? Gerilla savaşlarının savunma

açısından tek tekniği halen budur. Bunun yanında bir de saldırı tekniği vardır. O da yine daha önceden anlattığım gibi, baskın biçiminde gelişmektedir. Ve baskıncılar kesin olarak ölümü göze alan kişilerden düzenlenir. Zaten gerillacılık ölüm sanatıdır. Ama, güzel ve iyi ölmenin sanatı. Ulusal kurtuluşunu sağlamak için ölmek kadar doğru bir davranış olabilir mi yeryüzünde. Ve bu davranışı gösterirken, yaşamın tadı düşünülebilir mi?

Kişinin kendi ölümünü, kendi bilinciyle yudumlaması...

Gerillacılığın anlatımını yukarıdaki cümlelerden daha iyi yapmak mümkün değildir. Hem bir gerilla önderi hem de bir kuramcı olarak, Mustafa Kemal'in sözleri, kendinden sonraki gerillacılar için de geçerli olmuştur. Gerilla birliğinin savunma taktiği denilen olay, yukarıda bütünüyle anlatılmıştır. Hiç bir grup, diğerlerine bağımlı olmaksızın, kanının son damlasına değin, bulunduğu yeri korumakla görevlidir. Şahin Bey bunu yapmıştır. Karayılan bunu yapmıştır. Hacıılyas, (Şimdiki adıyla İlkurşun) zeybekleri bunu yapmışlardır.

Saldırıda da baskın gereklidir, dedim. Ahmetli baskıncıları da bunu yerine getirmişlerdir. Sonrakiler de...

Ve tümü, yola çıkarken ölümü göze almışlardır. Yüz yıllar önce böyle olmuştur. Yakın tarihimizde böyle olmuştur. Başka uluslar için de böyle olup gitmektedir.

Çünkü, eylem aynıdır. Bilinç aynı yöntemde gelişmektedir. Ve usta bir asker, kendi eyleminin kuramını, kuşkusuz başkalarından daha iyi yapar. Ve kendinden sonraki-lerin örneği olmayı başarır.

Bu bakımdan, düzenli ordulara komuta ederken büyük başarılar gösteren Gazi Mustafa Kemal, gerilla savaşlarına dönüşünce, elbette bunun da kuramını en iyi koyacaklardan biridir. Çünkü bilincindeki hedef belirlidir. Ve o gerillalardan, bir büyük düzenli ordu meydana getirerek, yıkılmış bir imparatorluktan yeni bir devlet çıkarmanın çabasıdadır. Yani, daha başından bu yana, gerillacıların uyguladıkları ve tarih doğrultusunun kendine yükümlendiği yol üstünde yürüme kararıdır bu. Bunu başarabilen kişi, elbette tüm ezilmiş ulusların duygusal önderi olacaktır. Ve elbette, kuramını meydana getirirken, salt kendi ülkesi

ve insanları için değil, tüm ezilmiş uluslar için yapacaktır bunu.

Yaptığı içindir kalıcılığı. Ve kuşkusuz belirtilebilir ki, yeryüzündeki tüm ezilmiş uluslar, yine o'nun dediği gibi, ezenlerini yokedinceye değin sürecektir bu kavga. Hem de savunmada olsun, saldırıda olsun o'nun koyduğu kuramları uygulayarak. Günümüz bunu isbatlayacak pek çok olayla doludur. Ve tarih bağı, böylelikle, başka uluslar açısından da olsa, kuramın birliği ve önderi açısından, günümüz gerillacılığını da kapsamı içine almaktadır.

TARİH BAĞINDAKİ SON HALKALAR

Bir önceki bölümün bitişinde, gerillacılık tarihinin Mustafa Kemal'le bitmediğini söyledim. Gerçekten de öyledir. Bir gerillacının ileri uzanışı, kurduğu kuramın geçerliliğiyle mümkündür. Tıpkı bir bilim adamının kalıcılığının, isbatladığı ya da kurduğu kuramla kayıtlı oluşu gibi.

Mustafa Kemal'den sonra da pek çok yürekli kişi ve ulus, ulusal bağımsızlığın bilincini yudumlamaya devam etmişlerdir. Ve o'nun koyduğu kuramlarla, savaşı sürdürmüşlerdir. Asyanın yüzyıllar boyunca, tutsaklık altında kalmış uluslarından tutun da, Afrika'nın, Güney Amerika'nın özgürlüğe susamış uluslarına varıncaya böyledir bu...

Ve yine belirtmek gerekir ki, ilk direniş olayları, hemen Mustafa Kemal'in ardından, Çin'de belirtmeye başlamıştır. Lin Piao'nun 1919 larda yazdığı yazılar, kendi ulusunun kaderiyle, Türk ulusunun ve Mustafa Kemal'in kaderini nasıl bir arada gördüğünü açıklamaya yeterlidir. Nitekim, ulusal kurtuluş savaşı süresince, Mao Tse Tung'un işbirliği ettiği güçlerle, Mustafa Kemal'in işbirliği ettiği güçler aynıdır. Ne var ki, egemenlik söz konusu olduktan sonra, işbirliğinin devam gücü ne olur? O ülkeler açısından bir ayrı tartışmanın konusudur. Bunun koşulları da... Yalnız şu kadarını belirtmek bir zorunluluktur ki, sosyalist bir kültürün kendini kabul ettirmesi, çok gerideki yıllara dayanmamaktadır.

Yine bir başka örnek daha, Cezair'dir...

Çin'in de gerilla savaşları ile, yeryüzü emperyalizminin en sağlam güçleri karşısında başarı göstermesi... Hindistanın, pasif direnme yanında, çok sayıda gerilla gruplarıyla, yıpratıcı davranışlar içinde olması, pek çok tutsak ulusun bilincini daha bir bilemiştir.

İkinci dünya savaşının, ilkin emperyalizm arasında gedikler açtıktan sonra büsbütün tek cephe haline getirmesi daha bir koyulaştırmıştır bilinci. Ve tüm ezilmiş uluslar, başlarını dikmeye başlamışlardır. Ama, kurtuluş savaşlarının kaderi hep aynıdır. Karşıdaki güçler, teknik üstünlük sahibidirler. Salt teknik üstünlüğün dışında, ekonomik üstünlüğün de sahibidirler. Ve onları yitirmek için, insanların bilinçlerindeki bağımsızlık düşüncesi ve yüreklerindeki kurtuluş umudundan başka silâhları yoktur. Bunun için, Türk ulusal kurtuluş savaşında uygulananlar, aynen uygulanmaktadır.

Cezair milliyetçileri, Kuzey Afrika'nın çıplak ve kayalık dağlarında, Fransızlara, kan kustururken böyledirler. Fidel'in arkadaşları, Domuzlar körfezinde Amerikalılarla işbirliği etmiş Batista'nın karşısında böyledirler.

Ve Wiet - Nam'da, sırtına patlayıcı madde sararak, Amerikan birliklerinin içine dalan ölüm çiçekleri böyledirler. Bir kişinin, böylesine kuşkusuzca ölüme gidebilmesi için, ulusal bilinçle keskinleşmiş olması gerekir. Bunun dışında, ne denli zorlarsanız zorlayınız, bir yerde sapacaktır.

Ve çağımız ulusal kurtuluş savaşları çağı olarak sürdüğü sürece, aynı zamanda gerillacılık çağı olarak da ad alacaktır. Ve gerillacılık çağı, ilk gerilla kuramcısı Mustafa Kemal'in de dediği gibi, tüm ezilmiş uluslar, ezenleri yok edinceye değin sürecektir. Ne var ki, bu çağ aynı zamanda, bir başka, bir ışıklı ve umutlu çağın da başlangıcıdır. İnsan kardeşliği çağının. Çünkü, uluslar eşit olunca, yeryüzünden köle toplumlar kalkınca, eşitliğin getireceği kardeşlik kaçınılmazdır.

Ama, egemenler bu gelişimin önüne çıkmaya çabalarlarsa... O zaman yeni savaşların, yeni savaş düzenlerinin bulunması mı gerekecektir? Yoksa, çağımızın savaş tekniği, sonuna değin sürecektir midir? Artık orası, tarih geleceğinin

bileceği bir iştir. Ve bu kısa incelemede sözü edilen olayları tüm ayrıntılarıyla incelemek de bilim adamlarının işi...

Ben burda sadece bir n ve kısa araştırmanın yükünü üstüme aldım. Ve dediğim gibi, eğer tarih bağını yerine getirdimse, görevimi başardım demektir. Yoksa, daha başlangıçta da dediğim gibi yetersiz bilgiler ve belgelerle bu çok önemli konuya el atmış olmanın suçu, doğrudan doğruya benimdir.

Ne var ki, çağımız savaş tekniğinin, mutlaka bir de bu açıdan ve tarihsel kaynaklarıyla ele alınmasının bir zorunluluk olduğu inancı, beni bu devi yerine getirmeye zorladı. Ve kuşku yok ki, Türk tarihinden uzanıp gelen bu bağ, başka ulusların tarihinde de, uzanıp gelmektedir. Gnl, tümünü okumayı ve öğrenmeyi diler.

NOTLAR

BİRİNCİ BÖLÜMÜN NOTLARI:

- 1— Oğuzname, sayfa 80
- 2— Oğuzname, sayfa 90
- 3— Oğuzname, sayfa 90
- 4— Oğuzlara Dair, Hüseyin Namık Orkun, sayfa 9
- 5— Orhun Yazıtları, Hayat Ansiklopedisi, sayfa 2045
- 6— Eski Türk Yazıtları, Hüseyin Namık Orkun,
- 7— Eski Türk Yazıtları
- 8— Dede Korkut Kitabı, Doç. Dr. Muharrem Ergin, sayfa 80

İKİNCİ BÖLÜMÜN NOTLARI:

- 1 — Selçuklu Devri Türk Tarihi, Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, sayfa 21
- 2— Urfalı Mateos Vekayinamesi, Andersyan Hrand, sayfa 37
- 3 Selçuklu Devri Türk Tarihi, sayfa 25
- 4 Türk Tarihi, Hüseyin Namık Orkun, C. II. sayfa 48
- 5 Türk Tarihi, C. II. sayfa 48
- 6 Urfalı Mateos Vekayinamesi, sayfa 48
- 7 Urfalı Mateos Vekayinamesi, sayfa 49
- 8 Urfalı Mateos Vekayinamesi, sayfa 82
- 9 Türk Tarihi, C. III. sayfa 50
- 10 Selçuklu Devri Türk Tarihi, sayfa 103
- 11— Müneccimbaşıya Göre Anadolu Türk Selçukluları, Hasan Fehmi Tugal, sayfa 5
- 12 Türkiye Tarihi, Selçuklu Devri, I Anadolu'nun Fethi, Prof. Mükrimin Halil, sayfa 5
- 13 Selçuklu Devri Türk Tarihi, sayfa 288

ÜÇÜNCÜ BÖLÜMÜN NOTLARI:

- 1— Devlet Ana, Kemal Tahir
- 2— Oğuzlara Dair, Hüseyin Namık Orkun, sayfa 80
- 3— Tarih-i Ebûl Faruk, Dağıstanlı Murat Bey, C. I. sayfa 234

DÖRDÜNCÜ BÖLÜMÜN NOTLARI:

- 1— Tarih-i Ebûl Faruk, C. I. sayfa 180-181
- 2— Tarih-i Ebûl Faruk, C. I. sayfa 204-205
- 3— Büyük Celâli Karışıklıkları, Prof. Mustafa Akdağ, sayfa 8
- 4— Tarih-i Ebûl Faruk, C. I. sayfa 207
- 5— Tarih-i Ebûl Faruk, C. I. sayfa 236-237
- 6— Şeyh Bedreddin, M. Şerafeddin, sayfa 68
- 7— Barbaros Kardeşler, Yılmaz Öztuna, Yurt Dergisi
- 8— XV ve XVI. Asırlarda Anadolu Beyliklerinde Toprak ve Halk İdaresi, Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, sayfa 6
- 9— Büyük Celâli Karışıklıkları, sayfa 67
- 10— XVII. Asırda Saruhanda Eşkiyalık ve Halk Hareketleri, M. Çağatay Uluçay
- 11— Tuğî Tarihi, Mithat Sertoğlu, Belleten sayı 34, sayfa 493
- 12— Türk Halk Edebiyatı Antolojisi, İlhan Başgöz, sayfa 78

BEŞİNCİ BÖLÜMÜN NOTLARI

- 1— Saruhanda Eşkiyalık, Çağatay Uluçay, Atçalı Kel Mehmet, Reşat İleri
- 2— Çakıcı Mehmet Efe, Kemal Ormancıoğlu
- 3— Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı Vilson'un sözleri. Amerikan Belgeleriyle Amerikan Emperyalizmi, Türkkaya Ataöv

ALTINCI BÖLÜMÜN NOTLARI:

- 1— İstiklâl Savaşının İlk Cephesi Nasıl Kuruldu, Anlatan Kâzım Özalp, Naci Sadullah, Cumhuriyet, 21.5.1968 sayfa 4
- 2— Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Giriş, Celâl Bayar, I. Cild.

- 3— Akşam, 17 Mayıs 1919
- 4— Bu olayı, Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa, şöyle rapor ediyor. «Şehitler arasında, Kolordu Ahz-ı Asker Reisi Süleyman Fethi, Erkânı Harbiye Miralaylarından Ali ve Kolordu Sertabibi Kaymakam Şükrü Beyler vardır...» Cumhuriyet 23.5.1968
- 5— İstiklâl Savaşı, C. II. Batı Cephesi, Genel Kurmay Yayınları
- 6— Toprak Acıkınca, Erol Toy
- 7— Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Milliye Hat.
- 8— Siyasi Partiler, Tarık Zafer Tunaya
- 9— Akşam, 25 Mayıs 1919
- 10— İstiklâl Harbinde Sarıklılar, Cevat Rifat Atilhan
- 11— İstiklâl Savaşında Batı Cephesi Nasıl Kuruldu, Rahmi Apak
- 12— Nutuk, Kemal Atatürk, C. I. Sayfa 283
- 13— Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri
- 14— Çerkez Ethem Bey'in Hatıraları, Dünya Yayınları
- 15— H.M. Çarıklı'nın Hatıraları
- 16— Güney Cephesi, Ahmet Hulki Sanal
- 17— Gaziantep Savaşı ve Kılıç Ali, Sahir Uzel
- 18— Gaziantep Savaşı ve Kılıç Ali, Sahir Uzel
- 19— Nutuk, C. I. Sayfa 13
- 20— Anadolu İhtilâli, Sabahattin Selek C.I.
- 21— Nutuk, C. II. Sayfa 618

«... Çinlilere beylik eden Türk kızı-
deleri köle, Türk kızları cariye oldu.
Türkler Çin Kağanına uydu olup elli
yıl o'nun acıklı ve utandırıcı yöneti-
minde yaşadılar.

Üstten gök çokmedikçe, alttan yer de-
linmedikçe, bil ki, Türk ulusu, Türk
yurdu, Türk devleti, Türk töresi bo-
zulmaz...

Ey ölümsüz Türk Ulusu! Kendine dön!
Su gibi akıttığın kanına, dağlar gibi
yığdığın kemiklerine lâayık ol...»

Bilge Kağan

«Hattı müdafaa yoktur, sathı müda-
faa vardır. O satih bütün vatandır.
Vatanın her karış toprağı, vatandaşın
kanıyla ıslanmadıkça terk olunamaz.
Onun için küçük büyük her cüzütam,
bulunduğı mevziden atılabilir. Fakat
küçük büyük her cüzütam, ilk dura-
bildiğı noktada, tekrar düşmana kar-
şı cephe teşkil edip muharebeye de-
vam eder. Yanındaki cüzütamın çe-
kilmeye mecbur olduğunu gören cü-
zütamlar, ona tâbi olmaz.»

Gazi Mustafa Kemal

DAĞITIM :

Arkin Dağıtım Ltd. Şti.
İstanbul

FİYATI: 10 T.L.